

**T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI
SINIF ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AİLEDE ÇOCUK HAKLARININ UYGULANMA DÜZEYİNE
İLİŞKİN EBEVEYN GÖRÜŞLERİ**

Yakup KESAYAK

**Danışman
Jüri Üyesi
Jüri Üyesi**

**Doç. Dr. Kadir KARATEKİN
Doç. Dr. Zafer KUŞ
Dr. Öğr. Üyesi Sibel OĞUZ HAÇAT**

TEZ ONAYI

Yakup KESAYAK tarafından hazırlanan "**Ailede Çocuk Haklarının Uygulanma Düzeyine İlişkin Ebeveyn Görüşleri**" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri üyeleri önünde savunulmuş ve **oy birliği** ile Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **İlköğretim Ana Bilim Dalı**'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman	Doç. Dr. Kadir KARATEKİN Kastamonu Üniversitesi
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Zafer KUŞ Ahi Evran Üniversitesi
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Sibel OĞUZ HAÇAT Kastamonu Üniversitesi

02/07/2018

Enstitü Müdürü Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

Yakup KESAYAK

ÖNSÖZ

Bu çalışma ailede çocuk haklarının uygulanma düzeyini belirlemek amacıyla yapılmış uzun ve meşakkatli bir sürecin ürünüdür.

Tez çalışması boyunca bana sürekli olarak destek veren, benden tüm bilgi ve deneyimlerini hiçbir zaman esirgemeyen değerli danışmanım sayın Doç. Dr. Kadir KARATEKİN hocama sonsuz şükranlarımı ve saygılarımı sunarım.

Ölçek geliştirme sürecinde değerli görüş ve düşünceleriyle tezime katkı sağlayan uzman görüşü aldığım Doç. Dr. Zihni MEREY'e, Prof. Dr. Müfit GÖMLEKSİZ'e ve Doç. Dr. Ercüment ERBAY'a; tez savunmamda yer alan jüri üyeleri Doç. Dr. Zafer KUŞ ve Dr. Öğr. Üyesi Sibel OĞUZ HAÇAT hocalarıma; verilerin analizi konusunda hiçbir zaman desteğini esirgemeyen, her zaman yardımcı olan Dr. Öğr. Üyesi Adem YILMAZ'a teşekkürlerimi sunarım.

Araştırma sürecinde bana yardımcı olan kadim dostlarım Cevdet UYSAL'a, Ömer ÇAPKIN'a, Sadullah ÜSTÜN'e ve çalışma sürecince desteklerini benden hiçbir zaman esirgemeyen, her zaman yanımda olan Kübra KOÇ'a teşekkür ederim.

Yakup KESAYAK
Kastamonu, Temmuz, 2018

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

AİLEDE ÇOCUK HAKLARININ UYGULANMA DÜZEYİNE İLİŞKİN EBEVEYN GÖRÜŞLERİ

Yakup KESAYAK

Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İlköğretim Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Kadir KARATEKİN

Bu çalışmada ailede çocuk haklarının uygulanma düzeyine ilişkin ebeveyn görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sürecinde nicel araştırma yöntemlerinden birisi olan tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklem grubunu Kastamonu iline bağlı merkez ve Taşköprü ilçelerinde öğrenim gören ilkökul ve ortaokul öğrencilerinin ebeveynleri oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında pilot uygulamada 1088, asıl uygulamada 826 olmak üzere toplam 1914 ebeveyne ulaşılmıştır.

Aile içerisinde ebeveynlerin çocuk haklarını uygulama düzeylerini belirlemek amacıyla kişisel bilgi formu ile yaşama, gelişim, koruma ve katılım hakkı olmak üzere dört boyuttan oluşan “Ebeveyn Çocuk Hakları Davranış Ölçeği” kullanılmıştır. Bu dört boyuta göre 17 değişkenin etkisi araştırılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 22,0 istatistik programı kullanılmıştır. Veriler normal dağılım göstermediği için parametrik olmayan yöntemler kullanılmış, Kruskal Wallis ve Mann Whitney U testleri uygulanmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre ebeveynlerin ailede çocuk haklarını uygulama düzeyi; yaşama, katılım ve koruma boyutunda çok yüksek düzeyde, gelişim boyutunda orta düzeyde olduğu görülmektedir. Toplam puanlara bakıldığında ise ebeveynlerin ailede çocuk haklarını yüksek düzeyde uyguladıkları görülmektedir. Bu sonuç ebeveynlerin gelişim hakkı hariç ailede çocuk haklarını yeteri kadar uyguladığını göstermektedir. Araştırma sonucunda ebeveynlerin ailede çocuk haklarını uygulama düzeylerini çeşitli değişkenlerin de etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aile, çocuk, ebeveyn, çocuk hakları, sosyal bilgiler.

2018, 225 Sayfa
Bilim Kodu: 101

ABSTRACT

Master Thesis

PARENTAL VIEWS ON THE LEVEL OF IMPLEMENTATION OF CHILDREN'S RIGHTS

Yakup KESAYAK

Kastamonu University
Social Sciences Institute
Department of Primary Education

Supervisor: Assoc. Prof. Kadir KARATEKİN

In this study, it was aimed to determine parental views about the level of child rights in the family. In the research process, one of the quantitative research methods was used. The sample group of the study consisted of the parents of primary and secondary school students studying in Kastamonu province and Taşköprü districts. Within the scope of the study, a total of 1914 parents were reached, 1088 in the pilot implementation and 826 in the main practice.

The belirle Parent Child Rights Behavior Scale bilgi, which consists of four dimensions, is used in order to determine the level of child rights of the parents in the family. The effect of 17 variables was investigated according to these four dimensions. SPSS 22.0 statistical program was used to analyze the data. Since the data were not distributed normally, nonparametric methods were used and Kruskal Wallis and Mann Whitney U tests were applied.

According to the findings of the study, the level of parents' application of children's rights in the family; It is observed that the level of life, participation and protection is at a very high level and development level is at the middle level. When the total score is examined, it is seen that parents apply high level of child rights in the family. This result shows that parents apply child rights sufficiently in the family except for the right to development. As a result of the study, it was concluded that the parents' level of application of children's rights in the family affected several variables.

Key Words: Family, child, parent, children's rights, social studies.

2018, 225 Pages

Science Code: 101

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiii
GRAFİKLER DİZİNİ	xiv
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xv
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırma Problemi	3
1.3.Araştırmanın Amacı	4
1.4.Araştırmanın Önemi	5
1.5.Araştırmanın Sınırlılıkları	6
1.6.Araştırmanın Sayıltıları	7
1.7.Tanımlar	7
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	8
2.1. Çocuk Kavramı.....	8
2.1.1. Psikolojik Açıdan Çocuk	9
2.1.1.1. <i>Psiko-analitik gelişim kuramı (Freud)</i>	10
2.1.1.2. <i>Psiko-sosyal gelişim kuramı (Erikson)</i>	12
2.1.1.3. <i>Nevrozlar ve insan gelişimi (Karen Horney)</i>	14
2.1.1.4. <i>Sullivan'ın kişiler arası ilişkiler kuramı</i>	15
2.1.2. Sosyolojik Açıdan Çocuk	16
2.2. Aile ve Çocuk.....	17
2.2.1. Çocuğun Sosyal Gelişiminde Ailenin Rolü.....	18
2.2.2. Çocuğun Ruhsal Gelişiminde Ailenin Rolü	20
2.2.3. Çocuğun Fiziki Gelişiminde Ailenin Rolü	22
2.3. Çocuk Hakları.....	22
2.3.1. Çocuk Haklarının Tarihsel Gelişimi	25

2.3.2. Çocuk Hakları Sözleşmesi	27
2.4. Çocuk Hakları İhlalleri	30
2.4.1. Ailede ve Toplumda Çocuk Haklarının İhlalleri	30
2.4.2. Okulda Çocuk Haklarının İhlalleri	42
2.5. Çocuk Hakları Sözleşmesinde Yer alan Çocuk Hakları	42
2.5.1. Yaşama Hakkı	43
2.5.2. Gelişim Hakkı	45
2.5.3. Korunma Hakkı	49
2.5.4. Katılım Hakkı	57
2.6. Çocuk Hakları ve Eğitimi	61
2.6.1. Okul Öncesinde Çocuk Hakları Eğitimi	65
2.6.2. İlköğretimde Çocuk Hakları Eğitimi	67
2.6.3. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Çocuk Hakları	69
2.6.4. Hayat Bilgisi Öğretim Programında Çocuk Hakları	85
2.7. Konu ile İlgili Araştırmalar	100
2.7.1. Yerli Yayın ve Araştırmalar	100
2.7.2. Yabancı Yayın ve Araştırmalar	103
3. YÖNTEM	106
3.1. Araştırmanın Yöntemi	106
3.2. Çalışma Grubu	106
3.3. Veri Toplama Araçları	109
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	109
3.3.2. Ebeveyn Çocuk Hakları Davranış Ölçeği	110
3.3.2.1. Ebeveyn Çocuk Hakları Davranış Ölçeği Geliştirme Süreci	110
3.3.2.1.1. Madde Havuzunun Oluşturulması ve Uzman Görüşü Alınması ..	110
3.3.2.1.2. Kapsam ve Görünüş Geçerliğinin Sağlanması	111
3.3.2. 1.3. Pilot Uygulamanın Yapılması	112
3.3.2. 1.4. Faktör Analizlerinin Yapılması (Açımlayıcı ve Doğrulayıcı)	112
3.3.2. 1.4.1. <i>Açımlayıcı faktör analizi</i>	112
3.3.2. 1.4.2. <i>Doğrulayıcı faktör analizi</i>	114
3.3.2. 1.5. Geçerlik ve Güvenirliliğe Yönelik Yapılan İşlemler	116
3.3.2. 1.5.1. <i>Geçerliğe yönelik yapılan işlemler</i>	116
3.3.2. 1.5.2. <i>Güvenirliliğe yönelik yapılan işlemler</i>	117

3.3.2.2. Ebeveyn Çocuk Hakları Davranış Ölçeğinin Geçerliliğine İlişkin Bulgular.....	118
3.3.2.3. Ebeveyn Çocuk Hakları Davranış Ölçeğinin Güvenirliğine İlişkin Bulgular.....	123
3.3.2.4. Ebeveyn Çocuk Hakları Davranış Ölçeğinin Açıklayıcı Faktör Analizine Yönelik Bulgular	124
3.3.2.5. Ebeveyn Çocuk Hakları Davranış Ölçeğinin Doğrulamaya Yönelik Bulgular	129
3.4. Verilerin Analizi.....	130
4. BULGULAR VE YORUM.....	132
4.1. Ailede Çocuk Haklarının Uygulanma Düzeyine Ait Bulgular ve Yorum	132
4.2. Alt Problemlere İlişkin Bulgular ve Yorumlar	135
4.3. Ebeveynlerin Medeni Durumuna İlişkin Bulgular	137
4.4. Çocuğun Sınıf Düzeyine İlişkin Bulgular	138
4.5. Çocuğun Cinsiyetine İlişkin Bulgular	142
4.6. Çocuk Sayısına İlişkin Bulgular	143
4.7. Ebeveynlerin Yaşına İlişkin Bulgular	146
4.8. Ebeveynlerin Doğup Büyüdüğü Yerleşim Yerine İlişkin Bulgular	147
4.9. Ebeveynlerin Eğitim Düzeyine İlişkin Bulgular	150
4.10. Ebeveynlerin Mesleklerine İlişkin Bulgular	153
4.11. Aylık Gelir Değişkenine İlişkin Bulgular	155
4.12. Çocuğun Oda Durumuna İlişkin Bulgular	158
4.13. Ebeveynlerin Günlük Gazete Okuma Durumuna İlişkin Bulgular	160
4.14. Evde Televizyon İzlenme Süresine İlişkin Bulgular	162
4.15. Ebeveynlerin Kitap Okuma Sıklığına İlişkin Bulgular	166
4.16. Aile Tipine İlişkin Bulgular	169
4.17. Çocuğun Teknolojik Aletleri (Bilgisayar, Tablet, Cep Telefonu, İnternet vb.) Günlük Kullanım Süresine İlişkin Bulgular	172
4.18. Ebeveynlerin Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde Yer Alan Çocuk Hakları Bilgi Düzeyine İlişkin Bulgular	174
4.19. Çocuk Hakları Üzerinde Etkili Olan Faktörlere İlişkin Bulgular	177
4.20. Ebeveynlerin Çocuk Haklarına Yönelik Bilgi Kaynağına İlişkin Bulgular	179

4.21. Ebeveynlerin Aile İçerisinde İhmal Ettikleri Çocuk Haklarına İlişkin Bulgular	180
5. SONUÇ	182
6. TARTIŞMA	185
7. ÖNERİLER.....	196
KAYNAKLAR	198
EKLER.....	219
EK-1–Uygulama İzinleri	220
EK-2– Ebeveyn Çocuk Hakları Davranış Ölçeği (Nihai Ölçek).....	222
EK-3 – Maddelerin Analizi	224
ÖZGEÇMİŞ	225

TABLOLAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 2.1. 2018 yılı 4.sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların dağılımı	72
Tablo 2.2. 2018 yılı 5.sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların dağılımı	75
Tablo 2.3. 2018 yılı 6.sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların dağılımı	78
Tablo 2.4. 2018 yılı 7.sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların dağılımı	81
Tablo 2.5. 2017 yılı 1.sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların dağılımı	88
Tablo 2.6. 2017 yılı 2.sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların dağılımı	92
Tablo 2.7. 2017 yılı 3.sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların dağılımı	95
Tablo 3.1. Pilot uygulamaya katılan ebeveynlere ait özelliklerin dağılımı.....	107
Tablo 3.2. Pilot uygulamaya katılan ebeveynlerin çocuklarının sınıflara göre dağılımı	107
Tablo 3.3. Asıl uygulamaya katılan ebeveynlerin özellikleri	108
Tablo 3.4. Kapsam geçerlik oranları ve bulunması gereken uzman sayısı	111
Tablo 3.5. Uyum iyiliği indeksleri değerleri kabul aralıkları.....	115
Tablo 3.6. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği katılım boyutuna ilişkin uzman görüşleri	119
Tablo 3.7. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği yaşama boyutuna ilişkin uzman görüşleri	120
Tablo 3.8. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği gelişim boyutuna ilişkin uzman görüşleri	121
Tablo 3.9. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği koruma boyutuna ilişkin uzman görüşleri	122
Tablo 3.10. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğine yönelik güvenilirlik analizi.....	123
Tablo 3.11. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğine ait normal dağılım sonuçları.....	125
Tablo 3.12. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğine ait KMO ve Bartlett küresellik testi sonuçları	126
Tablo 3.13. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğine ait özdeğer ve varyans oranları sonuçları	127
Tablo 3.14. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğine ait madde faktör yükleri ve ortak varyans değerleri.....	128
Tablo 3.15. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğine ait DFA uyum iyiliği indeksi sonuçları	130
Tablo 3.16. Ölçek maddesi değerlendirme aralığı	131
Tablo 4.1. Ebeveynlerin ailede çocuk haklarını uygulama düzeylerine ilişkin betimsel veriler	132

Tablo 4.2. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği katılım boyutuna ait betimsel veriler	133
Tablo 4.3. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği yaşama boyutuna ait betimsel veriler	134
Tablo 4.4. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği gelişim boyutuna ait betimsel veriler	134
Tablo 4.5. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği koruma boyutuna ait betimsel veriler	135
Tablo 4.6. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının ebeveynlik durumuna göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları.....	136
Tablo 4.7. Ebeveynlik durumuna ilişkin betimsel veriler	137
Tablo 4.8. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının medeni duruma göre analizi	137
Tablo 4.9. Ebeveynlerin medeni durumuna ilişkin betimsel veriler	138
Tablo 4.10. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının sınıf düzeyine göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları	139
Tablo 4.11. Çocuğun sınıf düzeyine ilişkin betimsel veriler	140
Tablo 4.12. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının çocuğun cinsiyetine göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları.....	142
Tablo 4.13. Çocuğun cinsiyetine ilişkin betimsel veriler.....	144
Tablo 4.14. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının çocuk sayısına göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları	144
Tablo 4.15. Çocuk sayısı değişkenine ilişkin betimsel veriler	145
Tablo 4.16. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının ebeveynlerin yaşına göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları.....	146
Tablo 4.17. Ebeveynlerin yaşına ilişkin betimsel veriler	147
Tablo 4.18. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının ebeveynlerin doğup büyüdüğü yere göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları.....	148
Tablo 4.19. Ebeveynlerin doğup büyüdüğü yerleşim yerine ilişkin betimsel veriler	150
Tablo 4.20. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının ebeveynlerin eğitim düzeyine göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları.....	150
Tablo 4.21. Ebeveynlerin eğitim düzeyine ilişkin betimsel veriler	152
Tablo 4.22. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının ebeveynlerin mesleklerine göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları ..	153
Tablo 4.23. Ebeveynlerin mesleklerine ilişkin betimsel veriler.....	155
Tablo 4.24. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının ebeveynlerin aylık gelirine göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları..	156
Tablo 4.25. Ebeveynlerin aylık gelirine ilişkin betimsel veriler	158
Tablo 4.26. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının çocuğun oda durumuna göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları.....	158
Tablo 4.27. Çocuğun oda durumuna ilişkin betimsel veriler	160
Tablo 4.28. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının ebeveynlerin günlük gazete okuma durumuna göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları	161
Tablo 4.29. Ebeveynlerin günlük gazete okuma durumuna ilişkin betimsel veriler	162

Tablo 4.30. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının evde televizyon izlenme süresine göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları	163
Tablo 4.31. Evde televizyon izlenme süresine ilişkin betimsel veriler.....	165
Tablo 4.32. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının ebeveynlerin kitap okuma sıklığına göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları.....	166
Tablo 4.33. Ebeveynlerin kitap okuma sıklığına ilişkin betimsel veriler	168
Tablo 4.34. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının aile tipine göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları	169
Tablo 4.35. Aile tipine ilişkin betimsel veriler	172
Tablo 4.36. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının çocuğun teknolojik aletleri günlük kullanma süresine göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları	173
Tablo 4.37. Çocuğun teknolojik aletleri günlük kullanma süresine ilişkin betimsel veriler	174
Tablo 4.38. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının ebeveynlerin çocuk hakları bilgi düzeyine göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları	175
Tablo 4.39. Ebeveynlerin çocuk hakları bilgi düzeyine ilişkin betimsel veriler.	176
Tablo 4.40. Ebeveynlerin çocuk hakları üzerinde etkili olduğunu düşündükleri faktörlerden ilk sıraya yazdıkları cevapların dağılımı	177
Tablo 4.41. Ebeveynlerin çocuk hakları üzerinde etkili olduğunu düşündükleri faktörlerden ikinci sıraya yazdıkları cevapların dağılımı	178
Tablo 4.42. Ebeveynlerin çocuk hakları üzerinde etkili olduğunu düşündükleri faktörlerden üçüncü sıraya yazdıkları cevapların dağılımı	178
Tablo 4.43. Ebeveynlerin çocuk haklarına yönelik bilgi kaynaklarına ilişkin betimsel veriler	179
Tablo 4.44. Ebeveynlerin aile içinde ihmal ettikleri çocuk haklarına ilişkin betimsel veriler	180

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 3.1. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğine ait Cattell yamaç eğim grafiği.....	127
Şekil 3.2. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğine ait DFA sonuçları ve yapısal eşitlik modeli	129

GRAFİKLER DİZİNİ

	Sayfa
Grafik 2.1. 4. Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların boyutlara göre dağılımı	73
Grafik 2.2. 4. Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların öğrenme alanlarına göre dağılımı	74
Grafik 2.3. 5. Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların boyutlara göre dağılımı	76
Grafik 2.4. 5. Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların öğrenme alanlarına göre dağılımı	77
Grafik 2.5. 6. Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların boyutlara göre dağılımı	79
Grafik 2.6. 6. Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların öğrenme alanlarına göre dağılımı	80
Grafik 2.7. 7. Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların boyutlara göre dağılımı	82
Grafik 2.8. 7. Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların öğrenme alanlarına göre dağılımı	83
Grafik 2.9. Tüm sınıflar sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların öğrenme alanlarına göre dağılımı	84
Grafik 2.10. Tüm sınıflar sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların boyutlara göre dağılımı	84
Grafik 2.11. 1. Sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların boyutlara göre dağılımı	90
Grafik 2.12. 1. Sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların ünitelere göre dağılımı	91
Grafik 2.13. 2. Sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların boyutlara göre dağılımı	93
Grafik 2.14. 2. Sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların ünitelere göre dağılımı	94
Grafik 2.15. 3. Sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların boyutlara göre dağılımı	96
Grafik 2.16. 3. Sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların ünitelere göre dağılımı	97
Grafik 2.17. Tüm sınıflar hayat bilgisi dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların ünitelere göre dağılımı	98
Grafik 2.18. Tüm sınıflar hayat bilgisi dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların boyutlara göre dağılımı	99

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

AFA	Açımlayıcı Faktör Analizi
BM	Birleşmiş Milletler
BMÇHS	Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi
BMGK	Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
CFI	Karşılaştırmalı Uyum İndeksi
ÇHS	Çocuk Hakları Sözleşmesi
DFA	Doğrulamalı Faktör Analizi
EÇHDÖ	Ebeveyn Çocuk Hakları Davranış Ölçeği
GFI	İyilik Uyum İndeksi
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
KGI	Kapsam Geçerlik İndeksi
KGO	Kapsam Geçerlik Oranı
KMO	Kaiser-Meyer-Olkin Katsayısı
LISREL	Linear Structural Relations – Yapısal Eşitlik Modellemesi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
N	Katılımcı Sayısı
NFI	Normlaştırılmış Uyum İndeksi
NNFI	Normlaştırılmamış Uyum İndeksi
P	Anlamlılık Düzeyi
RMR	Artık Ortalamaların Karekökü
RMSEA	Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü
Sd	Serbestlik Derecesi
Std.	Standart
SS	Standart Sapma
SPSS	Sosyal Bilimler İçin İstatistiksel Paket Programı
SRMR	Standardize Edilmiş Artık Ortalamaların Karekökü
t	t-testi için t değeri
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNESCO	Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
$\bar{X}$	Aritmetik Ortalama
X^2	Ki Kare Değeri
YEM	Yapısal Eşitlik Modellemesi
Z	Normallik Testi İçin Z Değeri

1. GİRİŞ

Bu bölümde, ilgili araştırmanın konusunu oluşturan problem durumu, problem cümlesi, araştırmanın amacı ve önemi belirtilmiş; sayıtlara, sınırlılıklara, tanımlara yer verilmiştir.

1.1.Problem Durumu

Toplumların güzel bir geleceğe sahip olması, yetiştirilecek nesillerin niteliğine bağlıdır. Bunun için çocukların sağlıklı yaşama, büyüme ve gelişmelerine yönelik imkânlar sağlanmalıdır (Uçuş, 2013). Çocukların ruhsal, fiziksel ve zihinsel gelişimlerini sağlamak için başta çocuk haklarına saygılı bir aile ortamı oluşturulmalıdır (Gözütok, 2007). Bu sebeple çocuğun, ailesinin, çevresinin ve devletin çocuk hakları konusunda bilinçli olması gerekmektedir. Bunun yolu öncelikle çocuğu tanımaktan geçer. Toplumun bir parçası olan çocukları yakından tanıyabilmek ve onları anlayabilmek için özellikle ailelerin, çocuklarının bireysel, gelişimsel ve psikolojik özelliklerini bilmeleri gerekir (Çaplı, 1993). Ancak çocukların korunmasında, ihtiyaçlarının giderilmesinde ailelerin tek başına yetersiz kalması (Akyüz, 1983) onlara bir takım özel hakların tanınması gerektiğini gündeme getirmiştir (Franklin, 1993). Nitekim 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda (BMGK) kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesiyle çocuklara çok sayıda hak tanımıştır (Fountain, 1993).

Uluslararası bir düzenleme olan Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde (ÇHS) çocukların yaşama, gelişim, katılım ve korunma hakkı olmak üzere dört temel hakkı bulunmaktadır (Polat, 2000; Uçuş, 2009). Bu haklardan yaşama hakkı; çocukların beslenme, sağlık, barınma, giyinme, yetiştirme, eğitim gibi haklarını içermektedir. Gelişim hakkı; dinlenme, boş zaman, oyun oynama, yaşına uygun eğlence etkinliklerine katılma, kültürel ve sanatsal yaşama katılma haklarından oluşmaktadır (Akyüz, 2012). Katılım hakkı, çocuğun aile ve toplum içerisinde görüşlerini açıklama, kendisini ilgilendiren konularda karara katılma, düşünce, düşüncelerini ifade etme haklarını, korunma hakkı ise; çocukları fiziksel, duygusal, cinsel istismara ve madde bağımlılığına karşı koruma haklarını kapsamaktadır

(Özdemir-Uluç, 2008). Çocuk hakları, çocuğun her açıdan olumlu yönde gelişimi için hukuk kuralları ile korunan yararlarıdır (Akyüz, 2010). Bu hukuk kurallarının insan hak ve özgürlüklerine uygun bir biçimde belirlenmesinin çocukların yanı sıra topluma da yararı vardır. İnsan hak ve özgürlüklerine uygun kuralların belirlenmesi ile toplumlar geleceğini garanti altına alır (Inan, 1968). Çocuk hakları, çocuklara verdiği değer açısından oldukça önem taşımaktadır. Ancak, insan haklarının bir parçası olan çocuk haklarının korunmaması, aile içerisinde uygulanmaması günümüzün en önemli sorunlarından biridir (Washington, 2010). Bu durumun temel nedeni ailelerin, çocuğu mülkü olarak görmesidir (Campbell ve Covell, 2001). Bunun sonucunda birçok ülkede çocuklar hala şiddet ve istismara uğramakta, hakları ihlal edilmektedir (Hodgkin ve Newell, 1998; Covell, Howe ve McNeil, 2010; Hammarberg, 2011).

Çocukları bu ihlal ve istismarlardan korumak için ortaya çıkmış olan ÇHS, öncelikli olarak devlete, hükümetlere, yerel yönetimlere, ebeveynlere, eğitimcilere, hukukçulara, sağlık personellerine, emniyet görevlilerine özetle toplumun her kesimine birtakım sorumluluklar yüklemiştir (Kaya, 2011). Ancak bu sorumluluk ilk önce çocuğun dünyaya gözünü açtığı andan itibaren gözlemlemeye başladığı ve her şeyini örnek aldığı ailesinde başlar (Shumba, 2003). Bu anlamda çocuk hakları konusu, aile eğitimlerinin vazgeçilmez bir parçasıdır. Çok küçük yaşlarda alınan çocuk hakları eğitimi, çocuğun kişilik gelişiminde önemli bir yere sahiptir (Özdemir Uluç, 2008).

Çocuk hakları konusunda verilecek eğitim ile birey, aile ve toplum düzeyinde bir bilinçlenme olacaktır (Washington, 2010). Ebeveynler çocuk haklarını aile içinde uygulayarak bu eğitimi etkili bir şekilde verebilir. Haklarına saygı duyulan bir ortamda büyüyen çocukların aile içinde haklarının farkında olmaları ve bu haklarını sosyal hayat içinde de kullanmaları sağlanabilir. Bundan dolayı öncelikle ebeveynlerin ÇHS’de yer alan çocuk haklarını bilmesi ve bu hakları çocuğunun kullanması için uygun ortamları oluşturması gerekir (Osler ve Starkey, 1998). Bu noktada ebeveynlerin bu hakları ne kadar bildiği ve aile içinde bu haklara ne kadar yer verildiğinin bilinmesi gerekir (Çetinkaya, 1998). Ancak literatür incelendiğinde okullarda öğretmenler tarafından çocuk haklarının uygulanması ile ilgili birçok

çalışma bulunurken (Elmore, 1995; Fazlıoğlu, 2007; Fullen, 2007; Covell, Howe ve McNeil, 2008; Reynaert, Bouverne-De Bie ve Vandavelde, 2010; Covell, Howe ve Polegato, 2011; Kaya, 2011; Dağlı, 2015; Özdemir-Doğan, 2017) ebeveynlerin ailede çocuk haklarını uygulama düzeyiyle ilgili yeterli düzeyde bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Türkiye’de yapılan araştırmalar incelendiğinde ebeveynlerin çocuk haklarına yönelik tutumlarını, ailelerin kullandığı disiplin yöntemlerinin çocuk haklarıyla ilişkisini, ölçen ölçeklerin olduğu (Yurtsever, 2009; Washington, 2010; Kent-Kükürtçü, 2011; Yeşilkayalı, 2014; Kızılırmak, 2015) ancak aile içinde çocuk haklarının uygulanma düzeyini ölçen geçerli ve güvenilir bir ölçeğin olmadığı tespit edilmiştir. Bunun için aile içinde çocuk haklarının uygulanma düzeyini ölçen geçerli ve güvenilir bir ölçme aracına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmanın bu boşluğu dolduracağı ve öğrenci velilerinin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerini tespit edeceği düşünülmektedir.

1.2. Araştırma Problemi

Bu araştırmanın problem cümlesini “Ebeveyn görüşlerine göre ailede çocuk haklarının uygulanma düzeyi nedir? Sorusu oluşturmaktadır.

Alt Problemler

Araştırmanın nicel bölümlerine ilişkin olarak aşağıdaki sorulara yanıt bulmaya çalışılmıştır:

Ebeveynlerin, çocuk hakları davranış ölçeği puanları;

1. Ebeveynlik durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
2. Ebeveynlerin medeni durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
3. Çocuğun sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
4. Çocuğun cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
5. Çocuk sayısına göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
6. Ebeveynlerin yaşına göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

7. Ebeveynlerin doğup büyüdüğü yerleşim yerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
8. Ebeveynlerin eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
9. Ebeveynlerin mesleklerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
10. Ebeveynlerin aylık gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
11. Çocuğun oda durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
12. Ebeveynlerin günlük gazete okuma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
13. Evde televizyon izlenme süresine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
14. Ebeveynlerin kitap okuma sıklığına göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
15. Aile tipine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
16. Çocuğun teknolojik aletleri (bilgisayar, tablet, cep telefonu, internet vb.) günlük kullanma süresine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
17. Çocuk Hakları Sözleşmesi'deki çocuk hakları ebeveynler tarafından bilinmekte midir?

Araştırma kapsamında ayrıca aşağıdaki açık uçlu sorulara yanıt bulunmaya çalışılmıştır:

18. Ebeveynlere göre çocuk hakları üzerinde etkili olan üç faktör nedir?
19. Ebeveynlerin çocuk haklarına yönelik bilgi kaynakları nelerdir?
20. Ebeveynler kendi çocuklarının hangi haklarını ihmal ettiğini düşünmektedir?

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada ailede çocuk haklarının uygulanma düzeyini belirlemeye yönelik “Ailede Çocuk Haklarının Uygulanma Düzeyine İlişkin Ebeveyn Görüşleri”ni ortaya koyan geçerli ve güvenilir bir ölçeğin geliştirilmesi ve geliştirilen ölçek doğrultusunda çocuk haklarının aile içinde uygulanma düzeyine ilişkin ebeveyn görüşlerinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

1.4 Araştırmanın Önemi

Toplumların gelişebilmesi, her yönden nitelikli ve sağlıklı nesillerin yetiştirilmesi ile sağlanabilir. Nitelikli ve sağlıklı nesillerin yetiştirilmesi ise bireyin özellikle çocukluk yıllarında sahip olduğu haklarının korunmasına bağlıdır. Hakları korunarak yetiştirilmiş bir çocuk problem çözme becerisi yüksek, analiz ve sentez yapabilen, eleştirel düşünebilen, yenilikçi, iletişim becerileri olan, kendini gerçekleştirmiş birey haline gelecektir. Ayrıca hak ve sorumluluklarını bilen iyi bir vatandaş olacaktır (Unutkan, 2008). Bu çocuklar fiziksel, ruhsal ve sosyal olarak sağlıklı bir şekilde yetişeceği için yetişkin bir vatandaş olduklarında özgürce düşüncelerini ifade edip tek başına kararlar alabilecek seviyeye ulaşacaktır (Aktürk, 2006; Antakyalıoğlu ve Kumcu, 2010; Erbay, 2010). Bu yüzden geleceğimizin mimarı olan çocukların küçük yaşlardan itibaren demokratik bir ortamda, sevgi, saygı, eşitlik çerçevesinde, hakları korunan bireyler olarak yetişmeleri oldukça önemlidir (Gömleksiz, 2008; Torun, 2011; Özdemir-Doğan, 2017).

ÇHS çocukların tüm bu ifade edilen vasıflara ulaşmasını amaçlamaktadır. Sözleşme uluslararası düzeyde çocuk haklarıyla ilgili en son düzenlenen ve onaylanan belge niteliğindedir (Polat, 1997). Çocuk Hakları Sözleşmesi; çocukların görüşlerini özgürce ifade edebilecekleri, sağlıklı ve güvenli yaşam sürebilecekleri bir ortamda yetişmeleri açısından çocuk haklarını yaşama, gelişim, katılım ve korunma hakkı olmak üzere dört kategoriye ayırmıştır (Fountain, 1993; Yavuzer, 1996; Polat, 1997; Uçuş, 2009; Karaman-Kepenekçi, 2010; Akyüz, 2010). ÇHS'nin 18. ve 27. maddelerinde (Aras, Birinci ve Özdemir-Uluç, 2001; Özdemir-Uluç, 2008; Uçuş, 2009; Akyüz, 2010) ve ilgili literatürde (Farson, 1974; Worsfold, 1974; Rogers ve Wrightsman, 1978; Melton, 1982; Cohen ve Naimark, 1991; Hart ve Pavlovic, 1991; Ruck, Abromavitch ve Keating, 1998) çocuğun yetiştirilmesinde, bakımı ve korunmasında en büyük sorumluluğun ailede olduğu belirtilmiştir. Çocukların, haklarını bilen ve koruyan bireyler olarak yetişmelerini sağlamak da ailenin, eğitimcilerin ve devletin görevidir (Yeşil, 2002).

Çocuğun ilk sosyal deneyimleri aile kurumu içerisinde gerçekleşmektedir (Berk, 2013). Bu durum çocuğun yetiştirilmesinde, temel ihtiyaçlarının giderilmesinde, topluma katılımının sağlanmasında en büyük görevin ailede olduğunu gösterir (Oktay, 2004).

Aile ve çocuk hakları üzerine çok sayıda yapılan araştırmalarda (Temple, 1998; Wolfe, 1998; Morine, 2000; Sutton, 2003; Peterson-Badali, Morine, Ruck ve Slonim, 2004; Yurtsever, 2009; Washington, 2010; Kent-Kükürtçü, 2011; Yeşilkayalı, 2012; Dinç, 2015; Kızılırmak, 2015) bu önemin bir ispatıdır. Aile içerisinde çocuk haklarının etkili bir şekilde uygulanabilmesi için ebeveynlerin çocuk haklarının farkında olmaları ve çocukların haklarına saygı duymaları gerekmektedir (Howe ve Covell, 2005). Bu bağlamda aile içerisinde çocuk haklarının uygulanma düzeyinin tespit edilmesi çocuğun topluma katılımının sağlanması, sosyalleşmesi ve haklarının farkına varmaları açısından büyük önem arz etmektedir (Oktay, 2004).

Yukarıda yapılan gerekçeler ışığında yapılan bu araştırma ÇHS hakkında ailelerin bilgilendirilmesi ve dikkatlerinin çekilmesi, ailedeki çocuk haklarının neler olduğunun belirtilmesi, aile içinde çocuk haklarının uygulanma düzeyini ölçen bir ölçeğin geliştirilmesi, bu ölçek sayesinde ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin tespit edilmesi ve aile içerisinde çocuk haklarının uygulanmasında etkili olan değişkenlerin belirlenmesi açısından oldukça önemlidir. Araştırma sonuçlarının başta ebeveynlere, eğitimcilere, devletin ilgili birimlerine ve bu alanda çalışmalar yapan araştırmacılara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmanın sınırlılıkları;

1. 2017-2018 eğitim-öğretim yılında,
2. Kastamonu merkez ve ilçelerindeki okullarla,
3. 6-14 yaş grubu çocuğu olan ebeveynlerle,
4. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğinden elde edilen veriler ile sınırlıdır.

1.6.Araştırmanın Sayıtları

1. Ölçekte yer alan sorulara ebeveynlerin verdiği cevapların gerçek görüşlerini yansıttığı ve gönüllü olarak samimi bir ortamda doldurdıkları,
2. Ölçek maddelerinin uygulandığı koşulların aynı olduğu ve önemli bir etkilenmenin olmadığı,
3. Araştırmada kullanılan veri toplama aracının ve araştırma yönteminin araştırmanın amacına uygun özellikleri taşıdığı varsayılmaktadır.

1.7. Tanımlar

Çocuk: ÇHS'nin ilgili maddesinde çocuk “Çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır” şeklinde tanımlanmıştır (URL-6, 2018).

Hak: İnsanlara tanınmış vazgeçilemez, devredilemez ve hayat boyu devam eden kazanımlardır (Tanrıbilir, 2011).

İnsan hakları: “İnsanların haklı gerekçeleri olan, kurallarla yönetilen ayrıcalıklarıdır” (Orend, 2002, s. 34). “Bireylerin, insan olmalarından dolayı sahip oldukları haklardır” (Doğan, 2004, s. 248).

Çocuk hakları: Çocukların ruhsal, fiziksel, zihinsel ve sosyal açıdan sağlıklı bir şekilde gelişmeleri ve korunmalarını sağlayan yararlardır (Akyüz, 2001).

Çocuk Hakları Sözleşmesi: BMGK tarafından 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe giren, devletlerin büyük çoğunluğu tarafından onaylanan ve halen var olan uluslararası kabul görmüş en kapsamlı sözleşmedir (Çetinkaya, 2000).

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.Çocuk Kavramı

Son üç yüzyıldır “Çocuk kimdir? Çocukluk nedir? Çocukluk dönemi ne zaman başlar ve ne zaman sona erer?” gibi soruların cevaplarının bulunmasına yönelik çabalar artmıştır (Ballar, 1998). Sosyoloji, psikoloji, eğitim bilimi, hukuk veya tarih gibi disiplinler “çocuk” ve “çocukluk” kavramlarını kendi çerçevelerine göre tanımlamıştır. Bu yüzden çocuk ve çocukluğa dair farklı görüşlerle karşılaşilmektedir. Foulque (1994) “insan hayatının ergenlikten önce gelen dönemi” olarak tanımladığı çocukluğu üç döneme ayırır. Bunlar;

- a) İlk çocukluk veya küçük çocukluk (2 ½ yaşına kadar)
- b) İkinci çocukluk veya orta çocukluk (2 ½ ile 7 yaş arası)
- c) Üçüncü çocukluk veya son çocukluktur (7 ile 11-12 yaş arası) bundan sonra ergenlik öncesi çağı gelir.

Oğuzkan ve Alaylıoğlu (1976) çocuk kavramını “Genel anlamda, olgunluğa erişinceye kadar her yaştaki kızlara ve erkeklere verilen ad, doğumlarından 12 yaşına kadar kız ve erkeklerin ortak adı, iki yaşından ergenlik çağına kadarki hayat dönemi, erenlik dönemine erişmemiş kimse” şeklinde tanımlamışlardır. BMÇHS’nin 1.maddesinde “18 yaşına kadar (daha önce reşit olma durumu hariç) her insan çocuk sayılmıştır” (URL-1, 2018). 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun (TCK) 6/1-c maddesi uyarınca on sekiz yaşını doldurmamış kişi çocuktur.

Postman’a (1995) göre; “Çocuklar, göremeyeceğimiz bir zamana gönderdiğimiz canlı mesajlardır”. Biyolojik açıdan herhangi bir kültürün kendisini yeniden üretme gereksinimini unutmaması tasavvur edilemez. Bebekliğin tersine çocukluk, biyolojik bir kategori değil, toplumsal bir kurgudur. Postman (1995) bu sözleri ile çocuk kavramına ve çocuğun önemine açıklık getirmiş; bir yandan da bebeklik dönemi ile çocukluk dönemi arasındaki farka vurgu yapmaya çalışmıştır. Görüldüğü gibi, çocuk kavramı ile ilgili birçok farklı tanım bulunmaktadır. Bu tanımların ortak

noktası ise çocukluk döneminin tahmini başlangıç ve bitiş noktalarının belirlenerek bir tanımının yapılmasıdır. Yavuzer'e (2000) göre; "Kişinin doğumundan itibaren başlayan ve ergenlik dönemine kadar süren evre" olarak tanımlanan çocukluk döneminde yürüme, tuvalet kontrolü, öz bakım becerilerini yerine getirebilme, anne-babadan bağımsızlaşma, okuma yazma, toplumsal roller öğrenmeye başlama, vicdan ve değerler sistemi geliştirme, sorumluluk becerisi kazanma gibi birçok önemli kazanımlar gerçekleştirilir. Bu yüzden yetişkinlere özellikle de ebeveynlere büyük görev düşmektedir. Çünkü bu dönemde çocuk değer verdiği yetişkinleri model alma eğilimindedir. Bu sebepten dolayı çocuk ve çocukluk tanımlaması norm ve değerlere göre belirlenir ve görecelidir. Dolayısıyla çocuk ve çocukluk sosyo-kültürel bir kavramdır (Akyüz, 2001).

Çocukluk, unutmak istediğimiz ya da unutamadığımız anılarla dolu olan ve yaşamımız boyunca bizi etkisi altında tutan özel bir dönemdir. Yaşamın ilk on sekiz yılında geçirilen deneyimlerin ilerleyen yıllardaki deneyimleri de etkilediği, yapılan çalışmalarca ispatlanmıştır. Böylece çocukluk dönemine de hak ettiği değer vermeye başlanmıştır (Hatun, 2002). Çocuğa ve çocukluk dönemine verilen değer artmasıyla birlikte araştırmacılar, çocuğun beden ve ruhen gelişmesi ve yetişmesi için büyük çaba harcamışlardır. Yirmi birinci yüzyılda çocuk, artık toplum tarafından bir birey olarak kabul görmüş ve daha önceki dönemlere göre, çocukluğunu yakalama şansına sahip olmuştur (Aktürk, 2006).

2.1.1. Psikolojik Açıdan Çocuk

On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda tıp, biyoloji, felsefe ve eğitim alanlarında çalışan bilim adamlarının insan davranışlarını ve insan davranışlarının altında yatan sebepleri açıklama çalışmalarına başlamalarıyla beraber psikoloji bilim dalı ortaya çıkmıştır. Psikoloji, insanın zihin süreci ve davranışı ile ilgilenen bilim dalı olarak tanımlanmaktadır (Bakırcıoğlu, 2010). Psikoloji alanında yapılan çalışmalar, çocukların çevrelerindeki bireylerden olumlu yönde etkilenebileceği gibi olumsuz yönde de etkilenebileceklerini açığa çıkarmıştır. Bu konuda açıklamaları bulunan bazı psikoloji kuramları sırasıyla incelenmiştir.

2.1.1.1. Psiko-analitik gelişim kuramı (Freud)

Freud psikoloji alanında önemli çalışmaları olan ve psiko-analitik yaklaşımın kurucusu kabul edilen bilim insanıdır. Freud, bireyin çocukluk yaşantılarının yetişkinlikteki kişiliğini büyük ölçüde etkilediğini belirtmiştir (Gander ve Gardiner, 2004). Freud çocuk yetiştirmede anne baba tutumlarının önemli olduğuna dikkat çekmiştir. Psiko-analitik kuram gerek kişiliğin oluşumunda çocukluk dönemi yaşantıları hakkında gerek çocuk suçluluğu konusunda önemli açıklamalar getirmiştir (Attar, 1993). Freud'a göre kişilik üç bölümden oluşur. İd, ego ve süperegö adını verdiği üç bölümün birbiriyle etkileşimi insan davranışlarını belirlemektedir (Burger, 2006)

İd kişiliğin ilkel ve içgüdüsel tarafıdır. İd tarafı ile birey toplumsal kuralları görmezden gelmek ister. İd doğuştan gelmiştir (Burger, 2006). İd haz ilkesine göre hareket eder yani ilkel içgüdüleri özgürce kullanmak ister (Hockley, 2004). İd'nin değer yargıları yoktur, bencildir, doğası gereği mantıksız vedağınıktır (Ersevim, 2013). İd'deki tüm olaylar bilinçdışı olarak gerçekleşir (Freud, 2012). Bilinçdışına yerleşmiş olan cinsellik, hırs, açlık, nefret gibi içgüdüler idde depolanır (Merter, 2014). Bireyler kişiliğin vicdani tarafı olan süperegöya sahip olmadan dünyaya gelirler. Birey gelişim sürecinde çevresindeki engelleyici güçlerin bir kısmını içselleştirerek, benliğinde gözlemleyen, eleştiri yapabilen ve yasaklayıcı anlamda yeni bir öge oluşturur (Freud, 2012). Dolayısıyla süperegö çocuğun anne babası ve diğer insanlardan gördüğü gelenek, görenek, toplum kuralları, ideal ve ahlak kuralları gibi sonradan öğrenilen özellikleri kapsamaktadır (Merter, 2014). Ebeveynlerin çocuğa yaklaşımı özellikle kişiliğin bu bölümünü belirlemektedir. Çocuk ödül, ceza, model alma yoluyla hangi davranışın doğru veya yanlış olduğunu öğrenir. Sonra ise öğrendiği bu davranışları içselleştirerek ebeveynlerinin ve toplumun kontrolünden, kendi kendini kontrol aşamasına geçer (Schultz ve Schultz, 2005).

Ego ise kişiliğin yürütme organıdır. İd ile süperegö arasında arabuluculuk görevi yapmaktadır. Ego, süperegönun insani değerleri ile İd'nin ilkel içgüdüleri arasında denge kurucudur (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2016). İd'nin aşırı istekleri ile

süperegonun vicdani değerleri arasında egonun doğru denetlemeyi yapamadığı durumlarda çocuk suçluluğu ortaya çıkmaktadır. Egonun kontrolü elinden kaçırmasıyla beraber durum ruhsal dengenin bozulmasına kadar gidebilir (Attar, 1999). Psikoanalitik kurama göre bireyin geçirdiği beş gelişim evresi vardır. Freud bu evreleri Psikoseksüel evreler olarak da adlandırmaktadır. Bu evreler ise şunlardır (Burger, 2006):

1. Oral Dönem (0-1,5 yaş)
2. Anal Dönem (1,5-3 yaş)
3. Fallik Dönem (3-6 yaş)
4. Gizil Dönem (6-12 yaş)
5. Genital Dönem (12-18 yaş)

Oral dönemde çocuğun haz kaynağı ağız bölgesidir. Çocuk en çok emmek ve yemek yemekten hoşlanır. Bebek ihtiyacı olan oral uyarılmayı göremediği zaman kişilik yapısında ileride sapmalar meydana gelebilmektedir (Bee ve Boyd, 2009). Bu dönemde bebeğin yeterli beslenememesi ya da annenin bebeğini memeden ayırma süresinin erken ve geç olması kişiliği etkileyebilmektedir. Bu dönemde sıkıntı yaşayan bebek ileride ilgiye muhtaç, kıskanç, aşırı ağızcı (sigara bağımlılığı ya da fazla dedikodu gibi) özelliklere sahip olabilir (Geçtan, 1995). Anal dönemde anüs bölgesi çocuğun hassas bölgesidir ve çocuk bu dönemde dışkılamaktan haz alır (Bee ve Boyd, 2009). Bu dönemde ebeveynlerin dikkat etmesi gereken husus tuvalet eğitimidir.

Tuvalet eğitiminde aşırı baskıcı ya da umursamaz tutum çocuğun kişiliğini etkiler (Yavuzer, 2012). Tuvalet eğitimi iyi olan çocuklar yaratıcı, üretken olurken ileride cimrilik, müsriflik, inatçılık, aşırı titizlik, aşırı düzen takıntısı gibi sıkıntılar yaşayan bireylerin çoğu Freud’a göre kötü tuvalet eğitimi yaşayan bireylerdir (Özbay, 2008). Fallik dönemde çocuk kendisine sevgi nesnesi aramaktadır. Freud’a göre, bu dönemin temel kavramı “*Oedipus çatışması*”dır (Schultz ve Schultz, 2005). Çocuk fallik evrede karşı cinsten ebeveynine bağlanır ve diğer ebeveynini rakip olarak görür. Bu korkudan dolayı kişiliğinde değişime giderek cinsel etkinliğinden vazgeçip hemcinsi olan ebeveyni ile özdeşim kurarak bilinçdışının oluşumunu

gerçekleştirir (Freud, 2012). Bu dönemi sağlıklı geçiren çocuk kişilerle sağlıklı iletişim kurabilirken sağlıklı geçiremeyen çocuk ise ileride eş seçmede zorlanma, karşı cinse karşı ağır eleştiri içinde olma, anne babadan kopamama ya da tamamen kopma gibi sıkıntılar yaşayabilmektedir (Özbay, 2008).

Ele alınan bu üç dönemi Freud pregenital dönemler olarak adlandırmıştır. Freud'a (2012) göre bu üç dönem kritiktir ve yetişkin kişiliğimiz bu yıllardaki deneyimlerimiz sayesinde oluşmaktadır. Bu yüzden bu kısımda bu üç dönemin ayrıntılı incelenmesi yapılmıştır. Görüldüğü gibi gelişim evrelerini sağlıklı geçiren çocuk başarılı ve mutlu bir hayat sürecektir. Sağlıklı bir sosyalleşme sayesinde toplum içerisinde yerini alan kişinin çocukluk döneminde suça yönelme ihtimali azalacaktır. Ayrıca daha az sorunları olan bireyler toplum içerisinde yer alacaktır. Bu dönemlerin her birinin başarılı geçirilmesinde ailenin rolünün ne derece fazla olduğu göz önündedir.

2.1.1.2. Psiko-sosyal gelişim kuramı (Erikson)

Erikson, geliştirdiği kuramında Freud'un psikoseksüel (psikoanalitik) kuramını tamamlama yoluna gitmiştir. Zira Erikson'a (2014) göre psikoseksüel kuramın yetersiz kaldığı bazı konular yer almaktadır. Erikson kuramında psiko-analizi kabul etmiş fakat Freud'un aksine içsel güce (libidoya) daha az önem vererek kişiliğin (egonun) ve sosyal güçlerin önemine dikkat çekmiştir (Cüceloğlu, 2015). Erikson'a göre kişiliğin oluşumunda biyolojik faktörlerin yanı sıra kişiler arası ilişkiler ve sosyal etki önemlidir. Ayrıca gelişim evrelerine yetişkinlik, olgunluk ve yaşlılık evrelerini eklemiştir (Özkalp, 2001). Bu durum Erikson'a göre Freud'un kuramının yetersiz kaldığı önemli noktaların başında gelmektedir. Ayrıca Erikson'un Freud'u yetersiz bulduğu bir diğer nokta ise Freud'un kişilik gelişimi ile ilgili tanımlamalarının beş yaş civarında son bulmasıdır (Freud, 2012).

Erikson'a göre kişilik gelişimi çocukluğun ilk yılları ile sınırlı değildir ve yaşam boyu devam eder (Elkind, 1979; Bee ve Boyd, 2009; Atak, 2011; Gürses ve Kılavuz, 2011). Eriksonun geliştirdiği kişilik kuramı bir "yol"a benzetilebilir. Bu yola bebeklik döneminde gireriz ve yaşlılığa kadar devam ederiz. Yollar zaman

zaman iki noktada ayrılır. İlerlemek için bu noktalardan birini seçmemiz gerekmektedir. Bu yol ayrımları kişilik gelişiminin dönüm noktalarını temsil eder. Erikson bu ayrımları “bunalımlar (krizler)” olarak adlandırmaktadır. Ayrım noktalarında kişinin seçtiği yollardan biri onun uyum sağlamasına yardım ederken, diğeri ise bunu sağlamaz (Burger, 2006; Erikson, 2014). Benlik gelişimi dönemler halinde olmaktadır. Bu dönemler şu şekilde sıralanmaktadır (Arı, 2005);

1. Bebeklik (Temel Güvene Karşı Güvensizlik)
2. İlk Çocukluk (Özerkliğe Karşı Utanç ve Şüphencilik)
3. Erken Çocukluk (Girişkenliğe Karşı Suçluluk Duygusu)
4. Okul Çağı (Başarıya Karşı Aşağılık Duygusu)
5. Ergenlik (Kimliğe Karşı Rol/Kimlik Kargaşası)
6. Genç Yetişkinlik (Yakınlık Kurmaya Karşı Soyutlanma)
7. Yetişkinlik (Üretkenliğe Karşı Durgunluk)
8. Yaşlılık (Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk)

Her bölümde kişilik, belli gelişim özellikleri kazanmakta, sorunlar çözmekte ve her döneme özgü psiko-sosyal kriz dönemlerini atlattırmaktadır. Döneme özgü krizlerin sağlıklı bir şekilde atlatılması sayesinde kişi psiko-sosyal açıdan önemli deneyim ve yararlar sağlamaktadır (Bal, 2004). Her evrede birbirine zıt (başarıya karşı aşağılık gibi) duygular olgunlaşmaktadır. Dönemin sonuna doğru hangi duygunun başrol oynayacağı bireyin geçirdiği deneyimlere göre belli olmaktadır (Dereboy, 1993). Karşılaşılan dönemseller krizlerin sağlıklı bir şekilde atlatılamaması durumunda sonraki dönemde telafisi yapılabilmektedir.

Erikson, çocukluğun ilk yıllarındaki anne-baba ve çocuk arasındaki ilişkilerin kişilik gelişimindeki önemini vurgulamaktadır. Bu bakımdan ilk yıllarda ebeveynler ve öğretmenlerin çocuk ile olan ilişkilerinin niteliği çok önemlidir (Yeşilyaprak, 2006). Örneğin; erken çocukluk döneminde çocuklar girişkenlik çabası içerisine girerler. Çocuklara diğerk çocuklarla nasıl oynaması gerektiği, çıkabilecek çatışmaları çözme yolları ebeveynleri tarafından öğretilmelidir. Bu sayede oyunlar ve sosyal etkinlikler yapmayı öğrenen çocuklarda girişimcilik ve sosyal katılım duygusu gelişir. Bu duyguyu geliştiremeyen çocuklarda ise suçluluk

ve geri çekilme duyguları oluşabilir (Burger, 2006). Ancak bu noktada ebeveynler çocukta girişkenlik duygusu gelişsin diye onun her istediğine onay vermemelidir. Çünkü bu sefer çocuğun ahlak gelişiminde sıkıntılar oluşabilir (Gürses ve Kılavuz, 2011).

Bu yüzden ebeveynler dengeli tutum içerisinde olmalıdır. Böylece çocuk anne babasının kendisinden yapmasını istedikleri ile kendi istekleri arasındaki farklılığı görebilir. Giderek anne babasının isteklerini kendisine mal eder ve bunları özümsemeye başlar (Geçtan, 1995). Ayrıca insanın çevresine sağladığı uyum hayvanlarda olduğu gibi sezgisel gerçekleşmez. Kişi bazı yönlendirmelere ve modellemelere ihtiyaç duyar (Karaca, 2007; Erikson, 2014). Bu durumda çocuğun ailesi tarafından yönlendirilmesi ve ailesinden uygun davranışları model olarak görmesi önem kazanmaktadır. Bir diğer örnek okul çağındaki çocuklar açısından verilebilir. Okullar çocukların başarı ve not ile değerlendirildiği ortamlardır. Çocuklar okullarda rekabet içerisinde. Yeni girdiği rekabet ortamında çocuk beğenilmek ve takdir görmek ister. Çocuğun bu hislerinin tatmin edilmesi hususunda gerek ailelere gerekse okullara büyük görev düşmektedir (Erikson, 2014). Çocuk ailesi ve öğretmenleri tarafından doğru yönlendirmeler görmediğinde, ailesi tarafından büyük beklentiler içerisinde sürüklendiğinde ciddi bir gerileme yaşayabilir. Bu yüzden aileler çocuklarının kapasitesinin üstünde beklenti içerisinde girmemeli, okullarda çocuklara kapasitelerine uygun görevler verilmelidir (Cüceloğlu, 2015). Aileler çocuklarını akranları ile kıyaslama yoluna girmemelidir. Aksi takdirde çocuk aşağılık duygusuna kapılabilir ve başarıları ona yetersiz gelmeye başladığı için kendini takdir edemeyebilir (Burger, 2006).

2.1.1.3. Nevrozlar ve insan gelişimi (Karen Horney)

Horney, meslek hayatı boyunca kişilik gelişimini etkileyen değişkenleri incelemiştir. Horney kuramında insan gelişimi ve kendini gerçekleştirme kavramlarına vurgu yaparak erken çocukluk dönemine yoğunlaşmıştır (Hewstone, Fincham ve Foster, 2005). Horney kişilik gelişiminde biyolojik faktörlerin değil sosyo-kültürel özelliklerin ve aile içi ilişkilerin daha etkili olduğunu kabul etmiştir (Yanbastı, 1996). Horney'e göre kişilik aile çevresi ve aile içi ilişkiler, toplumsal,

kültürel etmenlerin birbirleriyle etkileşimi sonucunda yapılanmaktadır. Kişilik gelişiminde iki temel faktör olan güvenlik duygusu ve doyum ön plandadır (Topses, 2009). Birey emniyet içinde olmak ve doyuma ulaşmak için yiyecek, para, giyecek gibi birçok ihtiyacını göz ardı edebilir. Birey korkmadan ve güven içerisinde yaşamak ister (Ünlü, 2001). Bu kurama göre kişinin davranış bozukluklarının altında aile içi ilişkilerinde aksaklık yaşaması yatmaktadır (Geçtan, 1995). İnsan varlığının doğal ihtiyaçları olan emniyet ve doyum çeşitli toplumsal ve ailesel sebeplerden ötürü nevrotik gereksinimlere dönebilmektedir. Örneğin; aile içerisinde sevgi yoksunu olarak büyüyen bir çocuk ilerde sevgi ihtiyacını ve açlığını abartılı bir şekilde yaşayan biri haline gelebilir ve bunun sonucunda sevgi dilenen saplantılı nevrotik kişilik yapısına bürünebilir (Topses, 2009). Dolayısıyla aile içerisinde haklarına saygı duyulan ve çocuk haklarının uygulandığı bir ortamda yetişen çocuk bu nevrotik kişilik yapısından kurtulabilir. Bu bağlamda çocuğun ileride sağlıklı, başarılı, özgüvenli bir kişiliğe sahip olmasında aileye büyük görev düşmektedir.

Horney'e göre çocuğun sağlıklı ruhsal gelişim göstermesi için ilgili, sevgi dolu, tutarlı bir aile ortamı gereklidir. İnsan kendine özgü potansiyelini geliştirme çabası sürecinde rehberliğe ihtiyaç duyar ve çocuk bu süreçte engellenir, ihtiyaçları yeterince karşılanamazsa patolojik sonuçlar doğurabilir. Ebeveynlerce sergilenen baskıcı, tutarsız, aşırı koruyucu, şımartıcı gibi tutumlar çocukta temel düşmanlık duygusunun açığa çıkmasına sebep olabilmektedir (Yazgan İnanç ve Yerlikaya, 2012).

2.1.1.4. Sullivan'ın kişiler arası ilişkiler kuramı

Sullivan kişilik gelişiminde sosyal faktörleri ele alan ilk Amerikalı kuramcıdır. Sullivan bireyin kişiliğinin oluşabilmesi için diğer insanlarla mutlaka etkileşime girmesi gerektiğini savunmuştur. Bunu “İnsanları diğer insanlar hasta ettiğinden onları yine diğer insanlar iyi edebilir” şeklinde ifade etmiştir (Doksat, Ünsalver ve Beşkardeş, 2004). Sullivan'a göre kişilik varsayımsaldır ve bireyin kişiliğini anlamak için onun kişiler arası ilişkilerine bakmak gerekir (Geçtan, 1995). Sullivan'a göre doğuştan getirilen güdüler bireyin içinde bulunduğu toplum ve kültüre göre gelişir. Kişinin diğer insanlarla kurduğu ilişkilerinde yaşadığı toplum

içerisinde öğrendiği terbiye ve eğitim kuralları belirleyici olmaktadır (Köknel, 2005). Sullivan da diğer kuramcılar gibi yetişkin kişiliğinin belirlenmesinde çocukluk deneyimlerinin önemine vurgu yapmıştır.

Çocuğun gelişim evrelerini kişiler arası ilişkiler etkilediğinden dolayı farklı kültürlerde yetişen çocuklar birbirlerinden oldukça farklı gelişim evrelerinden geçmektedirler (Burger, 2006). Sullivan kişilik gelişiminde her ne kadar çocukluk dönemine vurgu yapsa da çoğu tutum ve davranışın sonraki yıllarda da kazanılabileceğini ileri sürmüştür. Özellikle anne çocuk ilişkisine yoğunlaşmış ve Erikson gibi kişilik gelişiminin ilerleyen yıllarda devam eden bir süreç olduğunu kabul etmiştir (Geçtan,1995; Burger, 2006). Görüldüğü gibi kuramların çıkış noktaları çocukluk döneminin yetişkinlik dönemindeki yaşantı ve deneyimleri etkilemesinde büyük bir öneme sahip olduğudur. Çocuk haklarının aile içerisinde uygulanmasının çocuğun gelecekteki yaşantısına büyük oranda etki edeceği aşîkârdır. Çocukların etkileşim içerisinde olduğu çevrelerin başında da aile olduğu için ebeveynlere geleceğe sağlıklı nesiller bırakmak için büyük görev düşmektedir.

2.1.2. Sosyolojik Açıdan Çocuk

Sosyal, ekonomik ve kültürel şartların etkisiyle ebeveynlerin çocuklarından beklentileri birbirlerinden farklılık göstermektedir. Ebeveynler bu beklentilerine göre çocuklarına verdikleri eğitimi şekillendirmektedirler. Aslında ebeveynler “nasıl çocuk istiyoruz?” “Çocuklardan beklentilerimiz nelerdir?” sorularına göre çocuklarını kalıplara sokmaktadırlar (Köksal, 2008). Çocuklardan istenilen bu beklentiler çocuk 7-8 yaşlarını doldurana kadar gerçekleştirilebilir. Çünkü bu yaşlara kadar çocuklarda itaat ahlakı mevcuttur. Yetişkinlerin belirlediği kurallar, çocuğun ne olduğunu anlamadığı mutlak sınırlarını belirler. Çocuk neyi neden yaptığını anlamadan yetişkinlerin emrine göre hareket eder (Şemin, 1976). Bu yaşlardan sonra ise çocuk yavaş yavaş sosyal kuralları yorumlamaya başlayacaktır.

Elkin (1995) çocuğun sosyalleşebilmesi için üç koşulun yerine getirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Öncelikle, çocuğun içinde sosyalleşebileceği bir toplumun olması gerekir. İkinci olarak, sosyalleşebilmek için çocuğun biyolojik

yapı ve kalıtımının yeterli olması şarttır. Kalıtsal bozuklukları olan çocuklar sosyalleşemez ya da bu süreçte büyük sorunlarla karşı karşıya kalır. Üçüncü olarak ise, sevgi, kıskançlık, utanma, kahramanlık, bencillik gibi insan yaratılışında var olan hisler bireylerin birbirleriyle yakınlaşması, duygularını paylaşması ve kendini onların yerine koyabilmesi için gerekli görülmektedir.

2.2. Aile ve Çocuk

Çocuğa en yakın olan çevre ailesidir. Çocuk uzun süreli etkileşimini aile içerisinde gerçekleştirir. Aile bu yakınlık ve etkileşim sayesinde çocuğun üzerinde çok önemli bir etkiye sahiptir. Ebeveynler, çocuğun bilişsel, fiziksel, davranışsal, ahlak, psikososyal ve kişilik gelişimi üzerinde önemli bir role sahiptir (Bağatarhan ve Nazlı, 2013). Aile çocuğun fiziksel ihtiyaçlarının, sevgi, güven, kendini gerçekleştirme gibi tinsel ihtiyaçlarının karşılandığı ayrıca çocuğun kişiliğinin ve duygusal dünyasının şekillendiği yerdir. Paylaşma, sorumluluk, dürüstlük, fedakârlık gibi kültürel değerler ailede kazanılır (Koşkunlu, 2008).

Aile, kendini oluşturan bireylerin birlikte olması demek değildir. Aile yaşayan bir varlıktır. Her ailenin kendine has kimliği vardır ve uyulması gereken kuralları bulunur (Orvin, 1997). Aile yapısı günümüz koşullarında değişim sürecindedir. Sanayileşme döneminden önce geniş akrabalık ilişkileri olan, geniş aile yapısı mevcut iken; sanayi toplumuna geçişle beraber çekirdek aile denilen yapıya geçilmiştir (Giddens, 1998). Geleneksel yapıda iken aile tarafından gerçekleştirilen bazı işler sanayileşme ile beraber gıda imalatçıları ve hizmet sektörüne geçerek aile tüketim ünitesi olmuştur (Bayer, 2013). Bununla birlikte, çocuğun ilk tanıdığı sosyal çevresinin ailesi olduğu gerçeği süreç içerisinde önemini korumuştur (Giddens, 2005).

Birey aile ortamına doğar ve burada büyür. Bireyin ilk tutum ve davranışları ailede belirlenir (Demiray, 2006). Aile; kişilik oluşumu, bağımsızlığa geçiş ve diğer insanlarla kaynaşma gibi süreçlerde çocuğa gerçek deneyimler sunmaktadır. Çocuk bu deneyimler sayesinde yaşadığı çevrenin kendisinden neler beklediğini, kendisine neler verebileceğini öğrenir (Orvin, 1997). Çocuk ailede gördüğü bu deneyimler

sayesinde toplumsallaşmayı, toplumdaki rollerini, topluma egemen olan kuralları öğrenir ve benimser. Kısacası aile birincil toplumsallaşma etmenidir (Demiray, 2006). Toplumun kültürel değerlerinin oluşmasını sağlayan temel yapıtaşlarından biri ailedir. Oluşmasına katkıda bulunduğu bu değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında da aile önemli bir role sahiptir. Çocuğun aile içindeki yerini; anne, baba ve ailedeki diğer bireylerin çocukla olan etkileşimi belirlemektedir (Yavuzer, 2010).

Çocuğun ilk sosyal deneyimlerinin doğru inşa edilmesinde; ona yöneltilecek davranış ve takınılan tavırların büyük önemi vardır. Okul öncesi dönemde, çocuk kendisine model arama eğilimindedir ve çocuk ilk kez bu dönemde sosyalleşmeyi öğrenir (Tezcan, 1979). Çocuk model alma sürecinde, ya ailesinden toplumda kabul gören olumlu davranış biçimlerini öğrenir ya da aile bireylerinden bazılarında var olan kişilik ve davranış bozukluklarından etkilenir (Orvin, 1997). Dolayısıyla ebeveynler sorumluluklarının farkında olmalı, çocuklarının her açıdan sağlıklı gelişimi için onlara mutlu, huzurlu aile ortamı sunmalıdır (Özen, 2008). Çünkü mutlu ve huzurlu bir ortamın hâkim olduğu ailelerde çocuk doğru modelleri görecektir.

2.2.1.Çocuğun Sosyal Gelişiminde Ailenin Rolü

Sosyalleşme, kişinin kültürel norm ve değerleri içselleştirdiği bir etkileşim sürecidir. Birey bu süreç sonunda mensubu olduğu toplumsal grubun tutum ve davranışlarına uyum göstermeyi öğrenir (Yavuzoğlu, 2009). Sosyalleşme insanoğlunun doğasında vardır. İnsan sosyal bir varlık olduğu için tek başına yaşayamaz. Bireyin sosyalleşmesi yaşamın ilk yıllarında gelişmeye başlar (Yavuzer, 2003). Yaşamın ilk yıllarında ise birey üzerindeki en büyük etkiye aile sahiptir. Dolayısıyla çocuğun sosyal yaşamının da ilk olarak başladığı yer ailesidir. Aile kurumu; çocuğun düşünmeyi, uyumlu ilişkiler kurmayı öğrendiği yerdir (Tezcan, 1979). Çocuğun bu öğrenme sürecinde yani ilk sosyal deneyimlerinde taklit ön plandadır. Bu nedenle çocuğa model olacak aile içerisindeki bireylerin sosyal, kendini tanıyan ve kişilikli olması son derece önemlidir (Çelikkaya, 1996).

Yüter (1999) çocuğun sosyal deneyimlerini yaşadığı aile ortamının niteliğinin gelecekteki insan ilişkilerinde belirleyici etken olduğunu savunmaktadır. Aile ortamında sevgi ve hoşgörü içeren etkileşim yaşayan çocuğun ilerde kendine güveni ve özyeterliliği olan birey olacağını belirtmektedir. Yine Yüter'e (1999) göre sevgi ortamında yetişen çocuk insanlarla daha kolay iletişim kuracak; ailesinden gördüğü sevgi sayesinde ilerde başka insanlara sevecen ve hoşgörülü yaklaşmayı öğrenecektir. Bu sayede çocuğun insanlarla olan etkileşimi güçlenmiş olur. Sevilmediğini hisseden çocuk ise uyumsuzluk yaşar ve yalnızlık duygusuna kapılır.

Aile yapısı bulunduğu toplumun niteliklerinden etkilenir ve buna göre bir kültür örüntüsü oluşturur. Oluşturulan kültürel yapı da gelecek kuşaklara aile sayesinde aktarılır. Böylece toplumun sürekliliği sağlanmış olur (Köknel, 2010). Kültürel kimliğin korunması ve aktarılmasında başrol oynayan aile çocuk için topluma, çevreye uzanan bir kurumdur (Demirkan, 2006). Doğumdan itibaren fiziki ve sosyal çevreye uyum mücadelesi içinde olan çocuğun en büyük destekçisi ailesidir. Çocuk bu uyum süreci sonunda ya kendini ifade edebilen, kendi kendini yönetebilen, kişiler arası ilişkileri iyi olan birey olur ya da pasif, içe kapanık birey halini alır (Çelikkaya, 1996).

Çocuk sosyal hayatla ilgili tercihlerini aile ortamı sayesinde belirler. Çocuğun bu tercihleri doğru yapmasında aile içerisindeki ebeveyn ve çocuk ilişkisi düzeyi etkilidir. Ebeveyn-çocuk ilişkisinin yetersiz ve uyumsuz olması çocukların akranlarıyla uyum problemi yaşamalarına da sebep olmaktadır (Yavuzer, 1998). Ebeveyn çocuk ilişkisinin temelini oluşturan anne baba tutumlarından tutarsız olanının çocuğa uygulanması onun sosyal ve kişilik gelişiminde ciddi etkilere sebep olabilir (Ülküer, 1993).

Tutarsız tutum sergileyen ebeveynlerin tepkileri aşırı hoşgörü ya da sert cezalandırma arasında gidip gelmektedir. Anne babasının ne tepki vereceğini bilemeyen çocuk tedirginlik haline bürünebilmektedir (Gelir, 2009). Ebeveynlerin yaptıkları davranışlarda tutarlı olması çocuğun neyi yapıp yapamayacağı konusunda bilgi sahibi olmasını sağlar. Bu sayede çocuğun toplum normlarına uygun olan

davranışları öğrenmesi kolaylaşmış olacak ve çocuk sosyal çevresine kolay uyum sağlayacaktır (Çağdaş, 2003). Aksi takdirde çocuğun gelişiminde bazı sıkıntılar ortaya çıkabilmektedir. Örneğin ailenin çocuğa karşı çok fazla ödüllendirme veya cezalandırma tutumu içinde bulunması çocuğun kendi sınırlarını ve kapasitesini anlamasında zorluk yaşamasına, öfkeli, doyumsuz, mutsuz olmasına sebep olabilecektir (Onur, 1986). Dolayısıyla bu ortamda büyüyen çocuğun sosyal yaşamında sıkıntılarla karşılaşma olasılığı oldukça fazladır. Ayrıca anne babaların çocuklarına karşı olan tutumlarını kendi çocukluk yıllarında yaşadıkları olumlu veya olumsuz deneyimler de etkilemektedir. Çocukluk yıllarında ebeveynleriyle sağlıklı iletişim kuramayan, sevgi eksikliği hisseden bireyler kendi çocuklarına da yaşadıkları kötü deneyimler yüzünden olumsuz tutum sergileyebilirler (Yavuzer, 2010). Kısacası çocukların akranlarıyla sürekli sorun yaşamasının, asosyal özellik göstermesinin sebeplerinden biri ailede gördüğü tutum ve davranışlardır. Sonuç olarak aileler, çocuklarının gelecekteki hayatında alacağı rollere ön hazırlık yapmaktadır (Ergün, 1997). Aile çocuğun sosyalleşmesinde başrol oynamaktadır. Bu yüzden anne babaların rollerini iyi benimsemeleri ve çocuk gelişimi konusunda bilinçli olmaları gerekmektedir.

2.2.2. Çocuğun Ruhsal Gelişiminde Ailenin Rolü

Çocukların kendilerini iyi hissetmesi ve sağlıklı bir ruhsal gelişime sahip olmasında büyük rol oynayan aile aynı zamanda çocuğun duygusal yaşamının temelini atıldığı yerdir. Çocuğun ruhsal gelişiminde önemli olan güvenlik, sağlık, sevgi, şefkat duyguları ailede çocukluk yıllarında öğrenilir ve bireyin yetişkinlik dönemindeki duygusal davranışlarını büyük ölçüde yönlendirir (Çağdaş, 2003). Bu bağlamda karşımıza ebeveyn tutum ve davranışları çıkmaktadır. Anne babaların çocuğa karşı aşırı korumacı davranması çocuğun gelişimini geciktirebilmekte, onun yaşam savaşıdan kaçınan, sürekli korunma gereksinimi duyan, ürkek ve kaygılı bir birey olmasına sebep olmaktadır (Ari ve Seçer, 2003). Anne ve babaların kayıtsız davranarak çocuklarına ilgi göstermemeleri, onları ihmal etmeleri de aile içi duygusal etkileşimi azaltacaktır (Uslu, 2005). Dolayısıyla her iki uç durum bireyin duygusal anlamda gelişimini olumsuz etkilemektedir.

Çocuğun ruhsal gelişiminde anne babaların çocuğa uyguladıkları disiplin tarzı da etkili olmakta ve çocuğa uygulanan disiplin tarzları ebeveynlerin kendi çocukluk deneyimlerinden ya da yakın çevrelerindeki uygulamalardan etkilenmektedir (Yavuzer, 2010). Otoriter ve katı yöntemler, olumsuz karaktere sahip, itaatsiz, içe kapanık, agresif çocukların yetişmesine sebep olmaktadır. Çocukta oluşan olumsuz davranışlar, gelişim sürecinde aile içi ilişkilerin de bozulmasına yol açmakta, çocuğun korunma ve bakım için ailesi ile iletişime geçmesine engel olmaktadır (Westerman, 1990; Faber, 2002). Ayrıca ebeveynler çocuklarına karşı olan davranışlarında tutarlı olmalı, annenin hayır dediğine baba evet dememelidir. Anne babasının görüş birliği içerisinde olmadığını gören çocuk, onlara karşı güvenini yitirmeye başlayacaktır (Yavuzer, 2010). Çocuğun temel gereksinimi olan güven duygusunun eksikliği ise gitgide onu ruhsal gerilemeye itecek, gördüğü tutarsız tutumlar çocuğa olumsuz model oluşturacaktır. Kişilik oluşumunda özdeşleşeceği bir modele ihtiyaç duyan çocuğun en önemli kişilik örneği ebeveynleridir (URL-4). Ailedeki bireylerin hepsi çocuğu aynı ölçüde etkilemediği için çocuk, aralarından duygusal bağı güçlü olan aile bireylerini model olarak seçebilir (Yavuzer, 2010).

Aileler çocuklarına iyi model olamadığında çocuklar, aile dışından diğer insanları kendilerine örnek alabilir. Bu model ruhsal ve davranış bozukluğu olan bir birey de olabilir. Bu nedenle çocuğun ruhsal gelişiminin olumlu bir şekilde devam edebilmesi için ailenin önemi çok büyüktür. Çocukların maddi ihtiyacını karşılamak tek başına yeterli değildir. Aile ortamında sağlanan sevgi ve ilgi her şeyden önce gelmektedir (Ari ve Seçer, 2003).

Unutmamamız gerekir ki, anne baba sevgisi çocuğun dünyasında büyük önem taşımaktadır. Çocuğun ruhsal yapısının ebeveynler tarafından her açıdan korunması Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre çocuğun korunma hakkına girmektedir. Ebeveynler çocukların bu korunma haklarını aile içerisinde başarılı ve bilinçli bir şekilde uygularlarsa çocukların da ruhsal yapılarına olumlu katkı yapacaklardır (Uslu, 2005).

2.2.3. Çocuğun Fiziki Gelişiminde Ailenin Rolü

Çocuğun, doğumdan itibaren bulunduğu fiziksel ve sosyal çevresine uyum sağlamasında en büyük desteği anne ve babasıdır (Yavuzer, 2010). Çocuğun beslenme, barınma, sağlık, sevilme, eğitilme ve korunma gibi temel ihtiyaçları aile ortamında karşılanır (Yörükoğlu, 1998). Aileler çocuğun yeterli ve dengeli beslenmesi, temizliğinin yapılması, uygun giysiler giymesinin sağlanması, sağlık hizmetlerinden yararlanması konularında birinci derecede sorumlu mercilerdir. Çocuk hakları sözleşmesine göre bu hizmetler çocuğun yaşama hakkı ile de ilgilidir. Bütün bu hizmetlerden çocuğun mahrum kalması ondan sorumlu birinci dereceden kişilerin bakım becerisinden yoksun olduğunu gösterir.

Anne babasının bakımından mahrum kalan çocuklarda gelişim geriliği olabilir, az yıkanmaya bağlı olarak idrar, dışkı ve ter kokabilir, saçlarında bit olabilir, ağız temizliğinin bozukluğundan dolayı dişlerde çürük görülebilir ve ağız kokusu yaşayabilirler (Dervişoğlu, 2012). Tüm bu olumsuzluklar çocuğun ruhsal durumunu ve sosyal yaşamını bozabilir. Çocuk, aile içerisinde anne babasını kendine model seçer ve ailesinin yaşam tarzını örnek alır (Yavuzer, 2010). Bu yüzden ailenin çocuğun fiziksel gelişimini sağlayacak hizmetleri karşılaması da tek başına yeterli değildir. Örneğin; çocuğun dişini fırçalamasını sağlamak için onla beraber kendi de fırçalamalıdır ya da sağlıklı beslenmesi açısından kola içmemesini sağlamak için kendi de sağlıklı içecekler seçmelidir. Bütün bu sebeplerden ötürü anne ve babalar, çocuğun fiziksel gelişiminin olumlu yönde ilerlemesi için dikkatli davranmalı ve çocuğun her türlü ihtiyacının karşılanmasına özen göstermelidirler.

2.3. Çocuk Hakları

Hak insan kişiliğinin ayrılmaz bir parçasıdır. Hak doğuştan itibaren ortaya çıkan bir dürtüdür. Hak dürtüsü kişiliğin gelişmesine paralel olarak git gide kişilikle bütünleşen bir nesne haline gelmektedir (Emin, 2004). Hak ve özgürlük kavramlarını birbirinden ayrı düşünemeyiz. Bu iki kavram birbiri ile bağlantılıdır. Özgürlüğün temelinde hak kavramı yatmaktadır. Hak ise özgürlük sayesinde gerçekleşebilir (Turanlı, 2004). Bu yüzden özgürlüğün olduğu bir yerde hak

kavramının da tam anlamıyla uygulandığından söz edebiliriz. Özgürlüklerin sınırlı olduğu geçmiş dönemlerde haklara da saygı oldukça azdı. Hele ki çocuk hakları kavramı gündemde bile değildi. Klasik argüman filozoflarının fikirleri bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Klasik argümanı savunan filozoflar Hobbes, Locke ve Mill'dır (Aktürk, 2006).

Hobbes, çocukların hiç bir doğal hakka sahip olmadığını ileri sürerken; Locke ise, çocukların doğal haklarının olduğunu ancak anne ve babaların akıl sahibi olduğundan dolayı çocuklarının üzerinde otorite kurma ve onları eğitime yönlendirme sorumluluklarının olduğunu belirtmiştir. Mill de çocukların özgürlükten uzak tutulması gerektiğini savunmuştur (Hill ve Tisdall, 1997). Hobbes, Locke ve Mill gibi filozofların ve onların temsilcilerinin karşı çıkışlarına rağmen çocuk hakları zamanla dünyada önemsenmeye başlamıştır. Çocuk haklarının ortaya çıkmasında birçok önemli sebep yer almaktadır.

Çocuklar yetişkinlere oranla psikolojik ve fiziksel açıdan yetersiz, daha hassas ve savunmasızdır. Bu yüzden zaman zaman ihlal ve haksızlıklara uğramaktadırlar (Odman, 2012). Çocuklar bazen sadece yaşlarından dolayı birçok haktan mahrum bırakılmaktadırlar (Turanlı, 2004). Ayrıca çocukların çoğunlukla görüşlerinin alınmaması, kendilerini ilgilendiren önemli siyasal süreçlerde etkin rol oynayamamaları, haklarını arama konusunda karşılaştıkları sıkıntılar gibi sebepler de çocuk haklarının özel olarak ilgilenilmesi gereken bir alan olmasını sağlamıştır (Güçtürk vd., 2008). Çocuk hakları çocuğun bedensel, zihinsel, sosyal, duygusal ve ahlaki açıdan normal ve sağlıklı bir şekilde gelişimini sağlayabilmesi için hukuk kuralları ile korunan yararlarıdır (Akyüz, 2010). İnan (1968) bu hukuk kurallarının insan hak ve özgürlüklerine uygun biçimde belirlenmesinin çocukların ve tüm toplumların yararına olduğunu, toplumların geleceğinin garanti altına alınması için çocuklara yönelik insan hak ve özgürlüklerine uygun kuralların belirlenmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Çocuk hakları felsefi ve hukuksal olmak üzere iki yaklaşımla ele alınabilir. Felsefi yaklaşımda çocuk hakları; koruyucu haklar, refah hakları, yetişkin hakları ve ana-babalara karşı haklar olmak üzere dört kısımda incelenmiştir (Franklin, 1993).

Korumacı haklar; çocukları ev içerisindeki duygusal ve fiziksel kötü muameleden, ilgisizlik ve ihmalden, her türlü tehlikeden koruyan haklardır. Çocuk haklarını felsefi açıdan ele alanlar, korumacı hakların çocukları yetişkinlere bağımlı kıldığını ve özerkliklerini yok ettiğini ileri sürdüklerinden bu hakların uygulanmasında hassas olunması gerektiğine dikkat çekerler (Aktürk, 2006).

Refah hakları, çocukların beslenme, sağlık, eğitim, barınma gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması konusunda gerekli olan şartları belirleyen haklardır. Anayasal hukukta ekonomik ve sosyal haklar olarak da belirtilen bu haklar anayasalar, uluslararası sözleşmeler ile devletlerin mali gücüne göre sınırlandırılmaktadır (Franklin, 1993). Çocuğun refah hakkının uygulanması konusunda başta aileler sorumludur ancak ailelerin de bunu sağlayabilmesi için devletin gerekli hizmetleri yerine getirebilmesi gerekmektedir. Örneğin; çocuğun sağlık ihtiyacının aile tarafından karşılanabilmesi için devletin yeterli ve nitelikli hastane hizmeti vermesi gerekmektedir. Ancak her ülkenin ekonomik gücü birbiriyle aynı olmadığı için verilen hizmetlerde farklılık gözlenebilmektedir. Yetişkin hakları, yetişkinlerin sahip olduğu çalışma, evlenme, oy verme, araba kullanma gibi haklarının çocuklara da verilmesi gerektiğini belirtir (Akyüz, 2001). Ana-babalara karşı haklar, çocukların ergenlikten önce ana babaları karşısında bağımsızlıklarını sağlayan haklar olarak ifade edilmektedir.

Ana-babalara karşı bu haklar "ne yenileceği, çocuğun saçlarının ne kadar uzun olacağı, hangi televizyon programını izleyebileceği vb. birçok konuda çocuklara karar özgürlüğü tanır" (Franklin, 1993).

Hukuksal anlamda çocuk hakları, en geniş kapsamlı olarak 20 Kasım 1989 tarihli ÇHS'de ele alınmıştır. Sözleşme, pek çok ülke yönetiminin, Birleşmiş Milletlere (BM) bağlı örgütlerin ve hükümet dışı kuruluşların, yoğun bir şekilde fikir alışverişi yapmaları sonucunda oluşturulmuştur. Sözleşmenin amacı, çocukların kötü muamele, ihmal ve istismara karşı korunmaları için evrensel kriterlerin belirlenmesini ve yerleşmesini sağlamaktır. Daha önce farklı sözleşmelerde ele alınan çocuk hakları, ÇHS sayesinde tek bir metin altında toplanmıştır (Akyüz, 2001). ÇHS çocukların görüşlerini ifade etme özgürlüklerine sahip olması

gerektiğini, yararlarının göz önünde bulunması gerektiğini, tehlikelerden korunması gerektiğini öngörür. Çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanmasını ve nitelikli birey olmaları için gelişimlerine özen gösterilmesini ister. Bu yüzden sözleşme büyük önem arz etmektedir (Onur, 2007).

2.3.1. Çocuk Haklarının Tarihsel Gelişimi

Ortaçağ dönemi ve onu izleyen yüzyıllarda çocuk ve çocuk hakları kavramına tam anlamıyla yer verilmemiştir. Ortaçağ toplumlarında çocuklar ihtiyaçları göz ardı edilen, ailenin malı olarak görülüp aileye ekonomik katkı sağlayan ve yetişkin olarak davranılması istenen kişiler olarak görülmüyordu (Unutkan, 2008). Çocuklardan yetişkin gibi giyinmeleri, çalışmaları isteniyor suç işleyen çocuklar yetişkinler gibi ceza alabiliyordu (İnanç, 2005).

Çocukların yaşam alanı ortaçağ çok çocuklu aile ortamından ibaretti ve çocuk anne babasının yanında çıraklık görevi yapıyordu (Doğan, 2000). Rönesansla beraber kültürel ve düşünsel anlamda değişimler meydana gelmeye başlamıştır. Postman (1995), Rönesans'ın en büyük buluşlarından birinin çocukluk fikri olduğunu ileri sürmüştür. İlerleyen yüzyıllarda çocukluğun gelişimsel özellikleri bilimsel olarak yoğun bir şekilde incelenmiştir.

Bu bilimsel araştırmaların özellikle 20.yy'da çok fazla olmasından dolayı bu döneme “Çocuk Yüzyılı” adı verilmiştir (Gardiner ve Gander, 1993). Çocuk haklarının korunması için atılan ilk adım ise Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasına denk gelmektedir. Savaş sonrası Avrupa'da çocukların himaye edilmesi sorunu ortaya çıkmıştır. Bu durum çözüme kavuşturulması gereken bir konu olarak ele alınmıştır. Eglantyne Jebb'in yapmış olduğu “Çocukları Kurtarın!” adlı çağrısı, olumlu bir tepki görmüştür. Bu çağrı sayesinde 1920 yılında İsviçre'nin Cenevre şehrinde “Uluslararası Çocuklar İçin Yardımlaşma Birliği” adında örgüt kurulmuştur (Onur, 2007). 26 Eylül 1924 tarihinde Milletler Cemiyeti Genel Kurulu (MCGK) tarafından “Çocuk Hakları Cenevre Bildirisi” oy birliği ile kabul edilmiştir. Bildirgede :

1. Çocukların fiziksel ve ruhsal olarak gelişebilecekleri ortamlar sağlanması
2. Sağlık ve beslenme hizmetlerinden yeterince faydalanabilmeleri
3. Felaket zamanında ilk önce çocuklara yardım edilmesi gerektiği
4. İstismarın her türüsünden korunmaları ve
5. Himaye altına alınmaları gerektiği konuları kabul edilmiştir (Serozan, 2005).

Ancak bu dönemde İkinci Dünya Savaşının sinyallerinin başlamasından dolayı anlaşma kâğıt üzerinde kalmıştır. İkinci Dünya Savaşından sonra 1945'te Birleşmiş Milletler ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) kurulmuştur (Akarslan, 1998). 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde (İHEB) çocuklara özel önem verilmiştir (Cılga, 1999). Birleşmiş Milletler Teşkilatı kurulduktan sonra, Sosyal Sorumluluk Meclisi; Ekonomik ve Sosyal Haklar Meclisinin bir organı olarak etkinliklerine devam etmiştir.

Meclis 3 Nisan 1950'de gerçekleştirdiği toplantı esnasında Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesine eklemelerde bulunmuş; yapılan eklemeler on üç olumlu, üç çekimser oy ile kabul edilmiştir (Akyüz, 2010). 1959 yılında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesi yayınlanmış, 1979'da Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu, çocuk haklarının korunması için yasal zorunluluk kazandırmak amacıyla Uluslararası Çocuk Yılı hazırlık çalışmaları başlatmıştır. Polonya'dan Adam Lopatha'nın başkanlığını yürüttüğü Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin taslağı hazırlanmaya başlanmış ve çocuk haklarının temel taşları oluşturulmuştur (Serozan, 2005). 20 Kasım 1989'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na "*Çocuk Hakları Sözleşmesi*" kabul edilmiş ve 2 Eylül 1990 tarihinde ise yürürlüğe girmiştir. 14 Şubat 1990 tarihinde Türkiye tarafından imzalanan sözleşme Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından 9 Aralık 1994 tarihinde onaylanmış; 27 Ocak 1995 tarihinde ise Çocuk Hakları Sözleşmesi resmi gazetede yayınlanarak uygulanmaya başlamıştır (Akyüz, 2001). Çocuk haklarıyla ilgili ilk sözleşmelerde çocuğun korunma, yaşama ve gelişim haklarına yer verilirken bu sözleşmede ise; çocuğun katılım haklarına da ağırlık verilmiştir (Cılga, 2001).

Ayrıca Çocuk hakları ihlalinin önüne geçmek amacıyla 29-30 Eylül 1990 yılında da New York’ da BM Genel Merkezi’ inde “Dünya Çocuk Zirvesi” gerçekleştirilmiştir. Zirvede Türkiye’nin de içinde bulunduğu 71 ülke temsilcisinin katılımıyla “Çocukların Yaşatılmaları, Korunmaları ve Geliştirilmelerine İlişkin Dünya Bildirgesi” düzenlenmiştir (Doğan, 2000). Günümüzde ise, çocukluk insan yaşamında diğer dönemlerden farklı ve ayırt edilebilen bir aşama olarak düşünülmektedir (Tan, 1994). Ancak Postman; medyanın, özellikle televizyonun, çocukların yetişkin rollerini benimsemelerine, kendi becerilerini kaybetmelerine ve gruplar arasındaki farkın ortadan kalkmasına neden olduğunu ileri sürmektedir (Postman, 1995).

Sonuç olarak, çocukluk ve çocuk hakları kavramı geçmişten günümüze anlam değişimine uğramış ve giderek önem kazanmıştır. Ancak günümüz dünyasında çocuk haklarının gelişim süreci halen tam anlamıyla tamamlanamamış, çocukluğun sınırları tam olarak çizilememiştir. Bu sınırlar toplumdan topluma, gelenekten geleneğe hatta iklimden iklime değişebilmektedir (Tan, 1994). Bu değişiklikleri fark edip toplumu ve aileyi bilinçlendirerek ailede çocuk haklarının uygulanma düzeyini arttırma görevi de devletlere düşmektedir.

2.3.2. Çocuk Hakları Sözleşmesi

Modern hukukta çocuğun bireysel varlığının kabulüne, çocuk haklarının tanınması, korunması ve uygulanmasına önem verilmiştir (Akyüz, 2001). Çocuk Hakları Sözleşmesi bu doğrultuda atılan önemli adımların üçüncüsüdür. 1924 yılında imzalanan Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi ile başlayan ilk adım 1959’daki Çocuk Hakları Bildirgesi ile devam etmiştir. 1989’da imzalanan Çocuk Hakları Sözleşmesi ile istenen ve beklenen hukuksal dayanak oluşturulmuştur. Böylece çocuk hakları uluslararası taraf toplumlar tarafından ortak değer haline getirilmiştir (Doğan, 2000).

Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin hukuksal dayanak sayılmasının sebebi şu şekildedir: Bildirgeler devletler tarafından kabul edilir ancak ilan edilen ilkelerine uyulmadığı takdirde yaptırımı yoktur. Sözleşmelerde ise kendisine taraf olan devletleri

bağlayıcılık vardır (Tiryakioğlu, 1991). Bu yüzden Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi uluslararası hukukta çocuk haklarına ait temel yasal metin olarak kabul edilmektedir. Devletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni onayladıktan sonra var olan yasalarını sözleşme ile aynı seviyeye getirmek zorundadırlar. Ancak, ölçü ve ilkeleri sözleşme maddelerine göre daha yüksek olan ülkeler kendi ilkelerini uygulayacaklardır. Sözleşme'nin onaylanması ile birlikte devletler yaptıkları hareketlerden sorumlu olurlar (Akyüz, 2010).

Çocuk Hakları Sözleşmesi BM Genel Kurulu'nda 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilmiş olup 26 Ocak 1990'da onaylanmış; 2 Eylül 1990'da ise yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeyi Türkiye 14 Eylül 1990'da imzalamıştır (Doğan, 2000). Sözleşme kendisinden önce kabul edilen çocuk hakları bildirgesinin “insanlık, çocuklara elindeki en iyi şeyi borçludur” biçimindeki felsefesini ortadan kaldırmamış; aksine bu felsefeyi pekiştirmiştir. Sözleşme 18 yaşından küçük bireylerin haklarını belirlediğinden dolayı adeta çocukların “Magna Carta'sı” olarak kabul görmüştür (Cılga, 2001). Çocuk Hakları Sözleşmesi, her çocuğun içinde bulunduğu toplumun aktif ve sorumlu birer üyesi haline gelebilmesini amaçlar (UNICEF, 1998). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme; insan haklarına ait ilke ve standartların çocuklar açısından geliştirilmiş halidir.

İnsan hakları geleneksel olarak; medeni, ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel haklar olarak beş başlıkta toplanırken; çocuk hakları uyarlaması ise burada belirtilen siyasi haklar dışındaki tüm hakları kapsamaktadır (Doğan, 2000). Sözleşme çocukların her yönden nitelikli ve bilinçli insanlar olarak yetiştirilmesini, toplumun, insanlığın mutluluğu ve geleceğinin korunmasını sağlamaya dönük bir yatırımdır (Cılga, 2001). Sözleşme çocuğu ailenin, işverenin ve devletin dilediği gibi tasarruf edebileceği nesne olmaktan çıkarmış; çocuğun da bağımsız kişiliğe sahip olduğunu kabul edip, onun onurlu ve saygın bir özneye dönüşebilmesi için katkıda bulunmuştur (Serozan, 2005).

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, ABD dışında 194 ülke tarafından imzalandığı için uluslararası düzeyde en yaygın kabul edilen belge niteliğindedir (Müftü, 2001). Bu durum çocukları korumak, onların içinde bulunduğu koşulları iyileştirmek, katılım

haklarını desteklemek gibi konularda ortak bir tavır sergileneceğinin de ispatı olmuştur (Aras, Birinci ve Uluç, 2001). Zira bir sözleşmenin imzalanması o ülkenin aynı belgeyi kendi yasama düzeyinde onayladığının göstergesi olarak kabul edilmekte; sözleşmeyi onaylayan ülkeler, söz konusu hükümlere uyması gerektiğini açıklamakta ve uymadığı durumda ise uluslararası alanda hesap vermeyi kabul etmektedirler (Müftü, 2013).

Sözleşme yapısal olarak bir başlangıç, üç bölüm ve 54 maddeden oluşmaktadır. Başlangıç bölümü sözleşmenin dayandığı ilkeleri, birinci bölüm usulüne uygun olarak sözleşmeyi imzalayan devletlerin görevlerini düzenleyen esaslara ilişkin kuralları içermektedir (Akyüz, 2000). İkinci ve üçüncü bölüm ise sözleşmenin hangi şartlarda yürürlüğe gireceğini içermekte, sözleşmeye nasıl uyulacağını, denetlemenin nasıl olacağını belirleyen maddeleri kapsamaktadır (Doğan, 2000). Sözleşmenin dayandığı esaslar şunlardır (Tiryakioğlu, 1991; Polat, 1997):

1. Bütün insanlar doğuştan itibaren insan haysiyetine sahiptir. Dünyada özgürlük, barış ve adaletin temeli eşitlik ve hakların devredilmez niteliğidir.
2. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile Uluslar arası İnsan Hakları Sözleşmesinin "herkesin hak ve özgürlüklerden, özellikle ırk, renk, dil, din, cinsiyet, siyasî ya da öteki inançlarla, ya da başka bir durumdan kaynaklanan ayrımlar dâhil hiçbir ayrım gözetilmeksizin yararlanacağına" dair ilkesi.
3. Ailelerin, toplum içindeki işlevlerini tam olarak gerçekleştirebilmeleri için gerekli koruma ve yardım görmesinin zorunlu olduğu gerçeği.
4. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin "Tüm çocukların yardım ve özel bakıma hakkı olduğuna" dair ilkesi.
5. Çocuğun barış, hoşgörü, özgürlük, eşitlik, dayanışma düşünceleri içerisinde yetiştirilmesi, toplum içerisinde kişiliğine özgü bir hayat sürebilmesi için hazırlanması düşüncesi.
6. Çocuğun, kişiliğinin olumlu bir biçimde gelişebilmesi için mutluluk, sevgi ve anlayış dolu bir aile ortamına ihtiyaç duyması
7. 1959 yılında kabul edilen Çocuk Hakları Beyannamesi ile diğer uluslar arası belgelerde bulunan ilkeler.

2.4. Çocuk Hakları İhlalleri

Günümüzde çocuk hakları konusunda yaşanan olumlu gelişmelere, uluslararası alanda belirlenen standartlara, taahhütlere rağmen çocuklar çeşitli hak ihlallerine maruz kalabilmektedir (UNICEF, 2015). Devletlerin çocuk politikalarındaki eksiklikleri, çocuk haklarına dair uygulamada yaşanan sorunlar çocukların haklarının ihlal edildiğinin ispatıdır (Mammadov, 2015). Dünyada yaşayan birçok çocuk imzalanan belgelerin aksi bir hayat sürmektedir. Çoğu çocuğun yaşama hakkı bile savaş, yoksulluk gibi birçok sebepten dolayı tehdit altındadır. Günümüzde hala sağlık, eğitim, barınma gibi temel haklarından yoksun şekilde yaşayan azımsanmayacak derecede çocuk mevcuttur (Akyüz, 2010).

Çocukların karşı karşıya kaldığı her türlü ihmal ve istismar, yoksulluk, çocuk işçiliği gibi birçok sorun haklarının ihlaline sebep olmaktadır (Doğan, 2001). Belirtilen bu gibi sebeplerden ötürü çocukların ruhsal ve bedensel sağlığına zarar verecek çeşitli durumlar açığa çıkmaktadır (Merey, 2017). Çocuğun gelişimine zarar veren bu durumları çocuk hakları ihlali olarak da adlandırabiliriz. Çocuk hakları ihlali oluşturucu bazı etmenler faktörleri kısaca inceleyelim.

2.4.1. Ailede ve Toplumda Çocuk Hakları İhlalleri

Çocuğun yaşadığı ortamdaki faktörler onun istismar görme riskini etkilemektedir. Aile kurumu, çocukların en çok güvende olabilecekleri yerlerin başında gelmektedir. Buna rağmen çocukların aile içerisinde istismara uğrama riski oldukça fazladır. Aile içerisinde çocuğun haklarının ihlaline ebeveynlerin beklentileri, kişilik özellikleri gibi birçok faktör zemin hazırlayabilmektedir (Horton ve Cruise, 2001). Ebeveynlerin özellikle çocukluk yıllarında sevgi ve ilgiden yoksun büyümesi gelecekte bunu kendi çocuklarına yansıtmaya sebep olabilmektedir. Çocukluk dönemlerinde anne babaları tarafından ihmal ya da istismara maruz kalmış, anne babalarının birbirlerine yönelik şiddetlerini sıklıkla gözlemlemiş olan yetişkinlerin ileride kendi çocuklarına karşı çeşitli ihlallere başvurma olasılıkları yüksektir (Arıkan, 1998).

Çocuk hakları ihlalinin anne babanın genç olması, çocukluk dönemlerinde istismar öyküsünün bulunması, alkol ya da madde bağımlılığı, para sıkıntısı, ailede fiziksel, ruhsal hastalığın var olması, eşlerin ölümü, çocuk sayısının fazla olması, parçalanmış aile gibi durumlarla ilişkili olabileceği bildirilmektedir (Hay ve Jones, 1994). Ayrıca çocuğun planlanmayan şekilde, gayrimeşru olarak dünyaya getirilmesi, özel bakım gerektiren bebek olması, cinsiyetinin beklenenden farklı olması ebeveynleri tarafından hak ihlaline uğramasına sebep olmaktadır (Howe, 2005). Zekâ geriliği olan, fiziksel ve gelişimsel bozuklukları olan çocuklar bazı aileler tarafından eksiklik olarak görülmekte ve bu çocukların daha çok ihlale uğramasına sebep olmaktadır (Horton ve Cruise, 2001). Evdeki çocuk sayısının fazla olması ebeveynlerin çocuklarının her birine olan ilgisini azaltmakta ve bu durum çocuğun ihmal ve istismara maruz kalma riskini arttırmaktadır (Aral, 1991).

Kısacası aile içinde olabilecek çeşitli problemler çocuğun ihlale uğrama oranlarını oldukça arttırmaktadır. Çünkü aile var olan problemlerin arasında boğuşur. Bu durum ebeveynlerin çocuklarına olan ilgilerinin azalmasına sebep olur. Toplumsal açıdan ise anne babanın kısıtlı bir sosyal çevrede yer alması, toplumdan tamamıyla soyutlanması, çevreyle uyumsuz olması çocuğa yönelik her türlü şiddet, ihmal ve istismarı arttıran etkenler arasındadır (Hay ve Jones, 1994).

Ebeveynlerin sosyal desteğinin olup olmaması durumu da çocuğun haklarının ihlal edilmesi açısından risk faktörü oluşturmaktadır. Özellikle çalışan annelerin alternatif çocuk bakımı yöntemi araması, komşular arası yardımlaşmanın olmayışı gibi günümüz sorunları çocuğu tehlikeye atmaktadır (Polat, 2007). Aile ve toplumda çocukların karşı karşıya kaldıkları ihlalleri şu başlıklar altında toplayabiliriz.

Yoksulluk:

Dünyada ülkelerin gelişmişlik düzeyleri birbirinden farklılık göstermektedir. Yoksulluk özellikle gelişmişlik düzeyi düşük olan ülkelerin büyük bir sorunu olmakla beraber, gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde de yoksulluk sıkıntısına rastlanmaktadır (Durgun, 2011). Dünya genelinde 600 milyon çocuk yoksulluk

sınırının altında yaşamını sürdürmekte, mutlak yoksulluk sınırının altında beş yaşından küçük yaklaşık 200 milyon çocuk yaşamakta, yoksulluktan kaynaklı yeterli beslenememe, hastalık gibi sebeplerden dolayı her gün otuz bin civarında kız ve erkek çocuk yaşamını kaybetmektedir (Avşar, 2009). Sayısal verilerin fazlalığına bakılacak olursa çocukların büyük bir kısmının yaşama hakkının yoksulluktan kaynaklı ihlale uğradığı anlaşılmaktadır.

Türkiye’de ise 2013 yılı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması verilerine göre yoksul fert sayısı yaklaşık 16 milyon 706 bin iken, yoksul fertler içinde yer alan yoksul çocukların oranı % 44,3’ü bulmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2014). Görüldüğü üzere elde edilen veriler durumun boyutunun ne denli tehlikeli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle üniversiteler, çeşitli araştırma kuruluşları ve BM (Birleşmiş Milletler), UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı), UNESCO (Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu) gibi uluslararası kuruluşlar konuyla ilgili çeşitli projeler geliştirmiş, geliştirdikleri projelerde yoksulluğun ölçülmesi ve kavramsallaştırılmasına öncelik verilmiştir (UNICEF, 2003).

Yoksulluğun çeşitli dönemlerde karşı karşıya kalınan bir sorun olduğu yani bir dönem yoksulluk yaşamayan bireyin başka bir dönem yoksulluk yaşayabileceği anlaşılmıştır (Durgun, 2011). Yoksulluk sorunu da diğer olumsuzluklarda olduğu gibi özellikle yaşlı, özürlü, kadın ve çocuk statüsündeki bireyleri daha fazla etkilemektedir (Doğan, 2000). Yoksulluk çocuğun büyüme ve gelişmesi için gerekli olan besin kaynaklarından yararlanmasını engellediği için; çocuk ve bebek ölümleri oranlarının artmasına sebep olmaktadır (Boybek, 2009).

Sağlık dışında yoksulluk çocuğun eğitim konusunda da sıkıntı çekmesine sebep olabilmektedir. Eğitim giderleri yoksulluk nedeniyle karşılanamayan çocuğun zamanla okula devamsızlığı artacak, hatta durum okuldan ayrılmaya kadar gidecektir (Gunn, 1995). Yeterli eğitim alamayan çocuk ise ailesi gibi yoksulluk kısır döngüsüne dâhil olacak ve çocuğun gelecekte düşük gelirli, niteliksiz birey olma ihtimali artacaktır (Tor, 2010).

Sonuç olarak yoksulluk sağlık, beslenme, eğitim gibi sorunları da yanında getirmektedir. Bu sorunlar çocuğun fiziksel, zihinsel, sosyal gelişimini olumsuz etkileyecek, onun toplum içinde etkin bir şekilde yer almasını ve kendini gerçekleştirmesini zorlaştıracaktır (Öztürk, 2008). Çocuk yoksulluğu Çocuk Hakları Sözleşmesine göre çocuğun yaşama, gelişim ve toplumsal yaşama katılım haklarının ihlal edilmesine sebep olur. Ülkelerin bünyelerindeki çocuk yoksulluğu sorununu azaltacak önlemler alması bu yüzden çok önemlidir. Ayrıca ülkelerin çocuk yoksulluğu oranlarını düşürme seviyeleri Çocuk Hakları Sözleşmesinde onayladıkları maddelere ne derece uyduklarının göstergesi olacaktır (Gunn, 1995).

İhmal ve istismar

Çocuk haklarının ihlaline sebep olan etkenlerden biri de çocuğun ihmal ya da istismara uğramasıdır. Çocuğun maruz kaldığı ihmal ve istismarın birçok sebebi olabilir. Genel olarak ihmal ve istismar ekonomik, toplumsal sebeplerden kaynaklı eğitimsizlik, bilinçsizlik ve yoksulluktan kaynaklanmaktadır (Taner ve Gökler, 2004). Çocuktan kaynaklı engelli olma, üvey veya gayri meşru olma, cinsiyetinin kız olması, ailenin beklentilerine uymama, aşırı hareketli olma gibi birçok sebep çocuğun ihmal ve istismara uğrama olasılığını arttırmaktadır (Özbesler ve Çoban, 2013). Aileden kaynaklı ebeveynlerin ruhsal durumları (depresyon gibi), madde ya da alkol bağımlılığı, yoksulluk, aile içi şiddet ve geçimsizlik gibi birçok etken de çocuğun ihmal ve istismara uğrama sebepleri arasında yer almaktadır (Beter, 2010)

Ayrıca çocuk ihmal ve istismarı kültürel değerler, inançlar ve koşullardan etkilenmekte olup bazı kültürel yapılarda çocuğa yönelik ihmal ve istismar sayılan davranışlar bazı kültürlerde doğal olarak karşılanabilmektedir (Karaman, 1993). Bir toplumun yerel kültürü çocuk haklarının uygulanması konusunda zaman zaman engelleyici olabilmekte, özellikle bu durum az gelişmiş toplumlarda görülmektedir (Taner ve Gökler, 2004). Çocuk ihmal ve istismarı Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde alınan kararlara tehdit oluşturan en önemli sosyal sorunların başında yer almaktadır. İhmal ve istismar çocuğun sözleşmeye göre en temel hakları olan yaşama, korunma, gelişme, katılım haklarının ihlaline sebep olacaktır. ÇHS'nin 19., 34. ve 39. maddelerinde çocuk istismarı, ihmali ve bunların önlenmesinden

bahsedilmektedir. Sözleşmenin 19. maddesine göre çocuğun büyümesi ve gelişiminden sorumlu kişiler bu haklarını çocuğa zarar vermek için kullanamazlar (Tor, 2010). Sözleşmenin 34. maddesi cinsel istismarla ilgilidir. Bu maddede fuhuş ve pornografi de dâhil olmak üzere çocuğu her türlü cinsel istismar ve sömürüden korumak konu edilmektedir. Sözleşmenin 39. maddesinde, silahlı çatışma mağduru olan çocukların bedensel ve ruhsal sağlığının korunması, toplumla bütünleşebilmelerinin sağlanması için taraf devletlerin gerekli önlemleri alması gerektiğinden bahsedilmiştir. Çocuğu anne babasının ya da bakımından sorumlu kişilerin istismarından ve kötü muamelesinden korumak devletin görevidir. Ayrıca devlet bu tür davranışlarla karşı karşıya kalan çocukların tedavisi için gerekli sosyal programlar hazırlamakla yükümlüdür (Polat, 2000). İhmal ve İstismar kendi içinde alt başlıklara ayrılmaktadır:

İhmal ve türleri

Çocuk ihmali; anne baba ya da çocuğa bakmakla sorumlu diğer kişilerin çocuğun beslenme, barınma, giyinme, sağlık, eğitim, sevgi, sağlık gibi temel ihtiyaçlarını ihmal etmesi sonucunda, çocuğun duygusal, bedensel, sosyal gelişiminin engellenmesidir (Runyan, Corrine ve Ikeda, 2002; Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi ve Lozana, 2003; Polat, 2004). İhmal durumunu *fiziksel, tıbbi, eğitim, cinsel, duygusal ihmal* olarak kategorize edebiliriz.

Fiziksel ve tıbbi ihmal:

Fiziksel ihmal çocuğun beslenme, giyinme, barınma, sağlık gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasında yetersiz kalınmasıdır. Çocuğun uygun ve temiz giydirilmemesi, yaşına uygun beslenmesinin sağlanamaması, yetersiz fiziki çevrede yaşaması, ev içinde ve dışında kazalara karşı önlem alınamaması bu gruba girmektedir (Horton ve Cruise, 2001). Tıbbi ihmal fiziksel ihmalin alt kategorisidir. Çocuğun hasta olduğunda doktora götürülmemesi ya da geç götürülmesi, tedavi önerilerine uygun davranılmaması, aşılarının yaptırılmaması gibi konular tıbbi ihmale girmektedir (Karaman-Kepenekçi, 2003). Ayrıca annenin hamile iken alkol, sigara, ilaç gibi zararlı maddeler kullanması, yetersiz beslenmesi, doğum öncesi

gerekli doktor kontrollerini yaptırmaması da fiziksel ihmalin doğmamış çocuk açısından bir boyutudur (Polat, 2007) Fiziksel ihmâl Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre çocuğun yaşama hakkının ihlaline sebep olmaktadır.

Duygusal ihmâl

Çocuğun bakımından sorumlu kişilerce sevgi ve ilgiden mahrum bırakılmasıdır. Çocuğa yakınlık gösterilmemesi özellikle gelişim çağında çocuğun denetiminin yapılmamasıdır (Yalçın, 2011). Ebeveynleri tarafından gülümseme, dokunma, okşanma gibi yakınlık içeren davranışları göremeyen çocuklar duygusal ihmale maruz kalmış sayılabilir (Şahin, 2002). Bununla birlikte duygusal ihmalde ebeveynler çocuklarından uzak durmakta, onların her türlü davranışına kayıtsız kalmakta, çocuklarını önemsememekte ve gerekli danışmanlık vazifelerini yerine getirmemektedirler (UNICEF, 2003). Lynch (1991) duygusal ihmale maruz kalan yani ebeveynlerinden gerekli sevgi ve ilgiyi göremeyen çocukların kendi sorunlarıyla baş başa kaldığını, çocuğun anne baba desteği yetersiz olduğu için çoğu zaman bu sorunları kendisinin çözmesi gerektiğini belirtmiştir. Lynch'e (1991) göre bu yüzden duygusal ihmâl yaşayan çocuklar kendilerine güvensiz yetişirler. İleriki dönemlerde ise sonuç evden kaçma faaliyetine kadar gidebilir Çünkü çocuk evde istediği ilgiden yoksun olduğu için mutsuz olur ve dışarıdan gördüğü herhangi bir sevgi gösterisi çocuğa cazip gelebilir. Bu bağlamda çocuğun aile içerisinde duygusal ihmale uğraması çocuk haklarından korunma hakkı ile ilgilidir.

Cinsel ihmâl

Çocuk iki yaşından sonra cinsel kimliğine uygun davranacağı için, ebeveynleri tarafından bu yaştan itibaren cinsel gelişim evreleri hakkında yeterli eğitimi almalıdır (Lynch, 1991). İlerleyen dönemlerde cinsel konularda ailesine sorular sormaya başlayacak olan çocuğa ebeveynlerin yaşına uygun bir şekilde cevap vermesi gerekmektedir (Karaman, 1993). Anne babaların çocuklarına cinsel gelişim hakkında eğitim vermemesi, çocuktan gelen sorulara karşı umursamaz davranması cinsel ihmâl kapsamına girmektedir (Özcebe, 2009).

Anne babaların çoğu cinsel konuları utandığı ya da çocuğun seviyesine indirerek anlatmayı bilemediği için çocuklarıyla konuşmamakta hatta bu konuyu gereksiz görmektedir (Lynch, 1991). Ancak çocuklar anne babalarından tatmin edici bir cevap alamadığında yanlış ve tehlikeli bir şekilde cinsel bilgiler edinebilmektedirler (Bilir, Arı, Dönmez ve Güneysu, 1991). Ayrıca cinsel ihmal çocuğun yaşına ve cinsiyetine uygun davranılmaması, oyuncak alınmaması ve giydirilmemesidir. Çocukta cinsel ihmal ilerde bu hataya bağlı olarak davranış bozukluklarının ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir (Polat, 2007)

Eğitim ihmali

Bireylerin davranışlarında istendik değişiklikler meydana getirme sürecine eğitim denmektedir (Ertürk, 1977). Toplumların devamının sağlanması için eğitim ile kişilerin yetiştirilmesi gerekmektedir. İnsanların yetiştirilmesinden sorumlu en önemli kurum aile ve okuldur (Dewey, 1996). Eğitim öğretim ailede başlar, okulda ise devam eder ve istenen seviyeye getirilmeye çalışılır (Akyüz, 1982). Bu yüzden aileler çocuklarının eğitimi için okula başlamasını beklememeli; akademik, sosyal, ahlaki gelişimi açısından çocuklarına yol göstermelidir. Çünkü zayıf bir temelle okula başlayan çocuk okuldaki eğitim sürecinde zorluk yaşayacaktır (Polat, 2007). Çocuğun aile içerisinde başlayan ve yaşam boyu devam edecek olan eğitimini önemsememek, çocuğu zorunlu eğitim çağında okula göndermemek, çocuğun kronik okul devamsızlığı davranışlarına göz yummak varsa özel eğitim ihtiyaçlarını görmezden gelmek, dersleri, başarı ya da başarısızlıkları ile ilgilenmemek eğitim ihmaline girmektedir (Erermiş, 2001; Özcebe, 2009).

Anayasamızın 42. maddesinde eğitimin zorunlu olduğu belirtilmiştir. Ancak buna rağmen özellikle toplumun Doğu ve Güneydoğu Anadolu kesimlerinde çocukların okula gönderilmemesi kronikleşmiş bir sorun olarak devam etmektedir. Çocukların okula gönderilmesini teşvik etmek amacıyla 6 ilde 2002 yılından itibaren en düşük %6'lık gelir seviyesi kapsamında bulunan öğrenci ailelerine "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Vakfı" tarafından maddi yardım yapılmaya başlanmıştır (UNICEF, 2003).

İstismar ve Türleri

Çocuk istismarı; toplum, aile, devlet tarafından bilerek ya da bilmeyerek yapılan ve çocuğun sağlığını, psikolojik, fiziksel gelişimini olumsuz etkileyen davranışlara verilen addır (Taner, 2004) . Çocuk istismarı aktif olarak uygulanmaktadır (Yılmaz, 2009). İstismar fiziksel, ekonomik, duygusal-psikososyal ve cinsel istismar başlıkları altında toplanmaktadır.

Fiziksel istismar

Çocukların en yaygın olarak maruz kaldığı ve ispatlanması en kolay olan istismar türüdür (Kara, Biçer ve Gökalp, 2004). On sekiz yaşından küçük çocuğun anne babası ya da bakımından sorumlu kişilerce fiziksel sağlığını bozacak şekilde kaza dışı yaralanması, zarar görmesi ve zarar görme ihtimaline fiziksel istismar denir (Taner, 2004; Polat, 2004). Fiziksel istismarın başında vücutta sigara söndürmek, kişinin üstüne sıcak ya da soğuk su dökmek, vücudun herhangi bir yerine iğne batırmak, cisim sokmak, yanıcı- yakıcı maddeler atmak gibi davranışlar gelmektedir. (US Department of Health and Human Services, 2013). Tokat atma, yumruklama, tırnaklama, dövme, saçını veya kulağını çekme, tekmeleme gibi aletsiz yapılan saldırılar ve kayış, kemer, hortum, kamçı, kalın ip gibi aletlerle uygulanan saldırılar; ağzına biber sürmek, boğmaya çalışmak gibi ağız içinde hasara neden olan durumlar fiziksel istismar kapsamında yer almaktadır (Yalçın, 2011).

Fiziksel istismar genellikle çocuğun zorla itaat ettirilmesi, kişinin öfkesini boşaltması, çocuğun yaptığı bir hatadan dolayı veya sebepsiz bir şekilde cezalandırılması gibi amaçlarla uygulanmaktadır (Tıraşçı ve Gören, 2007).

Ekonomik istismar

Çocuğun haklarını ihlal edici, gelişimini engelleyici işlerde veya düşük ücretli işgücü olarak çalıştırılmasına ekonomik istismar denmektedir (Işıklı, 2008). Günümüzde yoksulluğun yaygınlaşması, gelir dağılımında adaletsizliğin artması ve göç sonucu ortaya çıkan toplumsal sorunlar gibi birçok nedenden dolayı çalışma

hayatına zorlanan çocuk problemi ortaya çıkmaktadır (Yılmaz, 2009). Bazı aileler maddi olanaksızlıklardan dolayı çocuklarını çalıştırmayı hayata tutunmanın bir yolu olarak görmektedir. Çalışmadan dolayı çoğu çocuk eğitime yeterli ilgiyi gösterememekte ya da devam edememektedir. Bu çocuklar gelecekte geri kalmış grupların arasında bulunacak ve belirli bir çevrenin kalıplarına sıkışıp kalacaktır (Kalaycı ve Çiçek, 2013). Çalışmak zorunda olan çocuklar genellikle sermayesiz ve geçici olmasından dolayı aile bütçesine katkıda bulunmak amaçlı sokakları tercih etmektedir (Bilgin, 2009). Bu durum çocuğu tehlikelere açık adres yapacak ayrıca birçok ihmal ve istismara yol açabilecektir.

Duygusal – psikososyal istismar

Çocuğun duygusal bütünlüğünü bozan kronikleşmiş her türlü eylem veya eylemsizlik duygusal istismara girmektedir (Runyan, Corrine ve Ikeda, 2002). Çocuktan yetenekleri üstünde istek ve beklentide bulunulması, çocuğa saldırganca tavır takınılması olarak da tanımlanabilmektedir (Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi ve Lozana, 2003).

Çocuğa küfretme, onu yanıltma, yıldırma, korkutma, yalnız bırakma, tehdit etme, aşağılama, onun duygusal ihtiyaçlarını karşılamama, alay etme gibi durumlar duygusal istismara yol açmaktadır (Ersanlı, Yılmaz ve Özcan, 2013). Ayrıca çocuğu arkadaşlarıyla kıyaslama, kardeşler arasında ayırım yapma, çocuğun davranışlarını ağır bir şekilde cezalandırma, iz bırakmasa da yüze şiddet uygulama ve aşırı koruyup bağımlı kılma gibi eylemler de bu istismar grubunda ele alınmaktadır (Polat, 2000; Özcebe, 2006). Duygusal istismar en sık görülen ve yasal olarak ispat edilmesi en zor olan istismar türüdür (Glaser, 2002).

Cinsel istismar

“Uluslararası Çocuk İstismar ve İhmalini Önleme Derneği (International Society for Prevention Child Abuse and Neglect)” çocuk cinsel istismarını, cinsel açıdan yetişkin bir kişinin doyumuna ulaşmak amacıyla rıza yaşının altında bir çocuğa çeşitli davranışlarda bulunması ya da buna göz yumulması olarak tanımlamıştır (Hobbs, Hanks ve Wynne, 1993). Çocuk Hakları Sözleşmesinin 34. Maddesinde ise cinsel

şiddet çocukların duygusal ya da fiziksel zarar verecek her türlü cinsel aktiviteye teşvik edilmesi, zorlanması; ticari amaçla satılıp pazarlanmaları, işitsel ya da görsel materyallerde cinsel yönden kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca aile içi ya da yabancı herhangi biri tarafından çocuğun tecavüze uğraması, iyilik karşılığında çocuktan cinsel ilişki talep edilmesi, silahlı çatışma (savaş) esnasında çocuklara tecavüz edilmesi, engelli çocukların cinsel istismara uğratılması durumları da bu kategori içinde bulunmaktadır (Çocuk Çalışma Grubu, 2012). Çocuklara karşı yapılan her türlü cinsel istismar toplumun kanayan yarasıdır. Toplumun gelişimi ve iyilik halleri üzerinde ciddi derecede etkisi olan küresel bir problemdir (İnsan Hakları Derneği, 2008). Her çocuk sağlıklı ve şiddetten uzak bir şekilde yaşam sürme hakkına sahiptir. İstismar oranları da maalesef kaygı verici boyutlara ulaşmıştır. Her yıl dünyada milyonlarca çocuk cinsel, fiziksel ve duygusal şiddetin tanığı ve / veya mağduru olmaktadır (Akıncı, 2013). UNICEF'e (2007) göre, 1,8 milyon çocuğun pornografi ve fuhuşla cinsel amaçlı istismara uğratıldığı tahmin edilmektedir.

Türkiye'de ise Adalet Bakanlığı Çocuğa Karşı Cinsel Sömürü ve İstismarın Önlenmesi 2013 Politika Notu'nda belirtilen verilere göre çocuklara karşı yapılan cinsel suçlarla ilgili ceza istatistiklerinde 19.757 suç davası açıldığı görülmektedir. Bu davalardan 14.417'sinde mahkûmiyet sonucu alınmıştır (UÇM, 2014). Cinsel istismara özellikle kız çocukları uğramakla beraber erkek çocuklar da istismara uğramaktadır (İnsan Hakları Derneği, 2008). İster kız ister erkek olsun çocuğun tanıdığı biri tarafından istismara uğraması ona ihanete uğradığı hissini verecektir. Çocuk büyük bir güven problemi ile karşı karşıya kalacaktır (Ovayolu, 2007). Tanımadığı biri tarafından cinsel istismara uğrayan çocuk ise kendisini koruyamadığı için ailesine karşı kızgınlık hissedip büyüdüğünde hissettiği güçsüzlük ve çaresizlik duygularını aşabilmek için başına gelen istismarı başkalarına yaşatmayı tercih edebilir (Öztürk, 2009). Hatta aşamadığı öfke yüzünden kendisine de zarar vermek amacıyla intihar girişiminde bulunabilir (Yılmaz, 2015).

Görüldüğü gibi cinsel istismara uğraması çocuğun sadece o zaman dilimini değil geleceğini de olumsuz etkileyebilmektedir. Bu yüzden uluslararası belgelerde özellikle cinsel istismar konusuna önem verilmiştir. Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde çocuk ihmal ve istismarını önleme amaçlı düzenlemeler yer almaktadır (Pais, 2010). Bunun dışında “Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Satışı ile İlgili İhtiyari Protokol” de cinsel istismarın önlenmesi için hükümler taşımaktadır. Protokol taraf devletlerin protokolde belirlenen yasaklanmış uygulamalara karşı çocukların haklarını ve çıkarlarını korumak için uygun önlemleri almaları gerektiğini hükmetmektedir (Akıncı, 2013).

Çocuk işçiliği

Çalışan çocuk kavramında genel yaklaşım şu şekildedir. Aile gelirine katkı sağlamak ve kendi hayatlarını kazanmak için çalışma hayatına giren 18 yaşın altındaki bireylere “çocuk işçi” ya da “çalışan çocuk” denmektedir (Tor, 2010). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 15 yaşın altında çalışan çocukları “çocuk işçi”, 15-24 yaş aralığındaki çalışan bireyleri ise “genç işçi” olarak ifade etmektedir (Tor, 2010). Günümüzde çoğu ülkede çeşitli sebeplerden dolayı çocuk işçiliği sorunu varlığını halen devam ettirmektedir. Çocuklar sokakta, tarlada, iş yerlerinde, ev işlerinde vb. birçok alanda çalıştırılmaktadır. İş hayatına erken yaşlarda başlayan çocuk çalıştığı işyerinde çeşitli ihmal ve istismar yollarıyla karşı karşıya kalabilmektedir (Polat, 2007).

Bu çocuklar çalışma hayatının ağır koşullarına maruz kalmakta ve birçok çocuk için durum insan haklarını temelden sarsan bir hale dönüşmektedir. Çocuk vaktini çalışma ve iş hayatıyla harcadığı için yaşlılarıyla bir arada bulunamayacak, oyun oynayamayacak kısacası çocukluğunu yaşayamayacaktır. Çalışan çocuk eğitim hayatından da mahrum kalacaktır. Bu yüzden fiziksel ve zihinsel gelişimi de olumsuz yönde etkilenecektir. Ayrıca sağlıklı bir şekilde toplumsal hayata katılımına da ket vurulmuş olacaktır (Şişman, 2006). Oluşabilecek bu önemli sonuçlardan dolayı çalışan çocukların korunması için gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Küçük yaşta çocukların çalışması yasaklanmalı, çocukların çalışma

saati ve süresi kısıtlanmalı ya da çocuğa fiziksel, ruhsal zarar verebilecek işler her yaştaki çocuk için tamamıyla yasak hale getirilmelidir (Serozan, 2005). Çocuk işçiliği her ülkenin sorunu olmakla beraber en çok gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin problemidir.

Gelişmekte olan çoğu ülkede olduğu gibi Türkiye’de de çocuk işçiliği önemli sosyal sorunların başında yer almaktadır. Ailelerin içinde bulunduğu yetersiz ekonomik koşullar çocukları erken yaşta çalışmaya iten faktörlerin en önemlisidir. Ailenin bulunduğu sosyal, kültürel, geleneksel çevrenin sahip olduğu bilinç düzeyi çocukların çalışmasını etkileyen bir diğer faktördür (Bilgin, 2012). Ailelerin genellikle yoksulluk sınırının altında hayat sürmelerine sebep olacak kadar düşük gelirli olması, enformel sektör dışındaki işlerde kabul edilme zorluğu gibi sebepler çocukların aile bütçesine yaptıkları katkının önemini arttırmaktadır (Polat, 2007). Çocukların yetişkinlerin çalışmak istemediği işlere itilmesi, ucuz eleman olmaları, hakları ihlal edilince kendilerini koruyamamaları işverenlerin onları tercih etme sebepleri arasında sayılmaktadır (Serozan, 2005). Bir diğer önemli sebep ise yasaların eksik ve yetersiz olması ya da var olan mevzuatın etkin bir şekilde kullanılmamasıdır (Avşar ve Öğütoğulları, 2012).

Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) 2012 yılında belirlediği verilere göre 6-14 yaş aralığındaki çocuk işçi sayısı 292 bin, 15-17 yaş aralığındaki çocuk işçi sayısı ise 601 bindir. Türkiye’de genel olarak 3-17 yaş aralığında yer alan çalışan çocukların %55,2’lik kısmı kırsal kesimlerde, %44,8’i ise kentlerde yaşamaktadır (TÜİK, 2012). Çocuk işçilerin sadece %31,5’i okula devam edebilirken, %68,5’i ise öğrenimine devam etmemektedir. Ayrıca çalışan çocukların %59,1’i tarım dışı sektörde (566 bin kişi), %40,9’u (392 bin kişi) tarım sektöründe yer almaktadır (TÜİK, 2012). Görüldüğü gibi oranlar bize durumun ne derece vahim olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yüzden çocuk haklarının belirlenmesi kadar uygulanması da çok önemlidir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi’ni onaylayan devletler belirlenen haklara uyulmaması sonucunda uygulanacak yaptırımları da kabul etmiştir. Sözleşmenin 32. Maddesinde ‘Çocuk İşçiliği’ başlığı altında bu konu değerlendirilmiştir. Çocukların

ekonomik sömürüsü, işe başlamaları için gerekli asgari yaşları, eğitim ve iş konuları ele alınmıştır. Devletlerin bu husustaki sorumlulukları da belirtilmiştir. Devletlerin çocukların eğitim hayatını engelleyecek işlerde çalıştırılmasını, ekonomik olarak sömürülmemesini ve korunma haklarının ihlale uğratılmamasını sağlamak için gerekli tedbirleri alması istenmiştir (UNICEF, 2003). Çocuk işçiliği gerek aile gerekse toplum tarafından çocukların yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının ihlaline sebep olmaktadır.

2.4.2. Okulda Çocuk Hakları İhlalleri

Çocuk haklarının ihlali sadece aile ve toplum kaynaklı değil okullarda da gerçekleşebilmektedir. Çocuklar ailelerinden sonra en çok okullarda, öğretmen ve arkadaşlarıyla vakit geçirmektedir. Çocukların bu dönemlerinde de çocuk hakları ihlalleri yaşanabilmektedir. Örneğin, 2014'te kaldırılan 1930 tarih ve 1702 sayılı “İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi ve Tecziyeleri Hakkında Kanun’un” 19-22. Maddelerinde, öğretmenlerin yapmaması gereken davranışlar arasında öğrencilere karşı kaba bir üslup kullanmak, kaba muamelede bulunmak ve öğrenciyi dövmek yer almaktadır (Gemalmaz, 2005). Bu yüzden okul yöneticileri ve öğretmenlerin çocuk hakları ihlali konusunda hassas davranmaları çok önemlidir. Okullarda çocukların başlıca hak ve sorumluluklarını şu şekilde sıralayabiliriz: Eğitimde fırsat eşitliği, öğrenme hak ve özgürlüğü, her türlü ayrımcılık ve tacizden korunma hakkı, kabul edilmiş standart ve politikalara uygun şekilde ve adil olarak değerlendirilme hakkı, okul kuralları hakkında bilgilendirme hakkı, yasal sınırlar çerçevesinde düşüncelerini açıklama özgürlüğü, bireye ait gizli bilgilerin açıklanmasından korunma hakkı, okuldaki bütün akademik çalışmalara kapasiteleri ve yetenekleri çerçevesinde katılma hakkı, güvenli ve sağlıklı bir ortamda öğrenim görme hakkı (Serozan, 2005).

2.5. Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde Yer alan Çocuk Hakları

Tüm hukuk sistemlerinin temelinde yer alması gereken değerlerin başında insan haklarına saygı gelmelidir. İnsan haklarına saygının var olması çocuk haklarının da önemsendiğinin göstergesidir. Çeşitli nedenlerden dolayı çocuklara yetişkinlerden

ayrı düzenlemeler yapılmıştır. Çocukların özel ilgi, yardım ve gerekli korumaya ihtiyaç duymaları; hukuk sistemlerinde onlara özgü düzenlemelerin yapılmasını sağlamıştır (Antakyalıoğlu ve Kumcu, 2010). Böylece çocuk hukuku kavramı oluşturulmuştur. Çocuk hukukunun işlevi, çocuğun güçsüzlüğü ve deneyimsizliğinden dolayı ona özel koruma sağlamak ve yetişkin bir birey olduğunda onu kendi başına karar alabilecek seviyeye ulaştırmaktır (Aktürk, 2006). Bu işlevin yerine getirilmesi için uluslararası düzeyde onaylanan Çocuk Hakları Sözleşmesi çocukların haklarını belli standartlara göre belirlemiştir.

Dünya çocuklarının olması gerektiği gibi çocukluklarını yaşayabilmeleri, her türlü istismar ve ihlalden arınmış, refah ve mutluluk içinde bir hayat sürmeleri için oluşturulan haklar dizisi çocuk haklarını ifade etmektedir (Erbay, 2010). Çocuk hakları insan haklarının; bireyin özgürleşebilmesinin ve toplumda var olan özgürlük anlayışının ayrılmaz bir parçasıdır. Her devletin geleceği olan çocukların en olumlu ve anlamlı adımlarını bu döneminde atmasına yardım edilmelidir. Çocukluk döneminde yerleştirilen özgürlükçü anlayış sayesinde bireyin yetişkinlikteki özgürlükçü yaşamı oluşmaktadır.

Çocukların da kendilerine özgü hakları olmalıdır. Bu haklar çağın gelişimine ayak uydurmalı ve zamanla geliştirilmelidir (Fazlıoğlu, 2007). Çocuk haklarını en üst basamakta devlet kurumu olmak üzere, aile ve okul güvence altına almalıdır (Uçuş, 2009). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi çocuk haklarının korunması ve gelişiminin sağlanmasında devletleri yükümlü tutmaktadır. 20 Kasım 1989'da imzalanan Çocuk Haklarına Dair Sözleşmede çocukların her türlü konuda sahip olması gereken hakları en geniş biçimde ele alınmıştır. Sözleşmede yer alan çocuk hakları; yaşama hakkı, gelişme hakkı, korunma hakkı ve katılım hakkı başlıkları altında toplanabilir (Fountain, 1993; Polat, 2002).

2.5.1. Yaşama Hakkı

Yaşama hakkı; tüm canlılar için geçerli olan en temel haktır. Diğer hakların hayata geçirilmesi için yaşama hakkının elde edilmesi şarttır. Yaşama hakkı, sözleşme ilkelerinin çerçevesinde ayırım gözetmeksizin bütün çocuklar için geçerlidir.

Özgürlüğün temelinde yaşama hakkı vardır (Akyüz, 2010). Yaşamak bireyin ilk özgürlüğüdür. ÇHS'nin 6. maddesinde bütün çocukların temel yaşama hakkına sahip olduğu ifade edilmiştir. Yaşama hakkı; bireyin çeşitli yollarla varlığının bozulmasına engel olabilmesini, ruhsal ve fiziksel bütünlüğünü koruyabilmesini içermektedir (Erbay, 2013). Bunun gerçekleştirilebilmesi için de çocuğun karşı karşıya kalabileceği her türlü tehlikeye karşı önlem alınmalıdır. Bu bağlamda çocuğun uygun yaşam standardına sahip olması, yeterli tıbbi bakım, beslenme ve barınma olanaklarına kavuşması büyük önem arz etmektedir (Öztürk, 2008). Bahsedilen olanakların sağlanmasından başta aile sorumludur. Ancak denetim mekanizması ise devlettir. Bu yüzden devlet çocuğun yaşama hakkını güvence altına almalıdır.

Bu amaçla; temel sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi, çocuk ölüm oranlarının düşürülmesi, ana-çocuk sağlığı ve eğitiminin artırılması hususlarında gerekli önlemler alınmalıdır (Aktürk, 2006). Yaşama hakkına dair önlemlerin gerçekleştirilebilme düzeyi de toplum ve devletin insan haklarına karşı bakış açısını ortaya koymaya yarayan önemli bir ölçüttür. Uluslararası tüm belgelerde bireyin yaşama hakkı güvence altına alınmıştır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 3. Maddesinde yaşama hakkı şu şekilde ifade edilmiştir: “Herkesin yaşama, özgürlük ve güvende olma hakkı vardır” (UNICEF, 2003). Yaşama hakkı Türkiye Cumhuriyeti'nin 1982 anayasasına göre de güvence altındadır (Akyüz, 2010). Çocuğun bütün haklarının en ayrıntılı şeklinde ele alındığı Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin yaşama hakkı ile ilgili maddeleri şunlardır (URL-6):

Madde 6:

“Her çocuk temel yaşama hakkına sahiptir. Devlet, yaşama hakkını güvence altına almak ve geliştirmekle yükümlüdür”

Madde 24:

“Her çocuğun sağlık hizmetinden yararlanma hakkı vardır. Hastalıklardan korunması devletin ve toplumun güvencesi altında olup çocukların beslenmesine, aşılmasına, çevrenin temizliğine ve diğer sağlık koşullarına dikkat edilir. Hastalanan çocuklar tedavi edilir”

Madde 26:

“Her çocuk, sosyal sigorta dâhil, sağlık, bakım ve eğitim imkânlarından yararlanma hakkına sahiptir”

Sözleşmenin 6. maddesi yaşama hakkının ayırım gözetmeksizin her çocuğa ait olduğunu belirtmiş ve güvence altına alınması hususunda devletleri sorumlu makam kılmıştır. Sözleşmenin 24. Maddesi çocuğun sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı ile ilgilidir. 26. Maddede ise çocuğun sosyal güvenlikten yararlanması konusu ele alınmıştır. Sözleşmenin ilgili maddelerinde yaşama hakkının dokunulmazlığına ve yaşama hakkının temeli olan yaşamın devam ettirilebilmesi için gerekli ortamın sağlanması hususuna vurgu yapılmıştır.

2.5.2. Gelişim Hakkı

4 Aralık 1986 yılında Birleşmiş Milletler tarafından ilan edilen Gelişme Hakkına Dair Bildiri’de gelişme hakkı şu şekilde tanımlanmıştır: “Gelişme hakkı, insanların temel özgürlüklerinin tam olarak gerçekleşeceği ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal gelişmeye katılma, katkıda bulunma ve bundan yararlanma hakkına sahip olması nedeniyle vazgeçilmez bir insan hakkıdır” (URL-5). Çocuğun gelişiminin sağlanması sadece onu yetişkinliğe hazır kılmakla sınırlı olmamalıdır. Çocuğun gelişmesi aynı zamanda yaşadığı dönemi en verimli şekilde geçirmesi ile ilgili olup çocukluk evresini verimli yaşayan bireyler yetişkinliğe de hazır hale gelecektir (Unutkan, 2008). Bu amaç doğrultusunda Çocuk Hakları Sözleşmesi çocuğun her açıdan gelişiminin insan saygınlığına yakışır bir şekilde sağlanması için taraf devletlere önlemler alması konusunda yükümlülükler vermiştir (Kaya, 2011). Ayrıca sözleşmeye göre çocuğun özgür bir birey olarak yaşamına devam etmesi konusunda da devletlerin görevleri bulunmaktadır (Akyüz, 2010).

Sözleşmede her çocuğun azami ölçüde yeteneklerinin gelişmesi hakkının olduğu kabul edilmiştir. Ancak çocuğun gelişim hakkını kullanabilmesi yaşama hakkına sahip olabilmesine bağlıdır. Gelişim hakkının devletler tarafından ayırım gözetmeksizin, sözleşmenin ilkelerine göre çocuğun yararı göz önünde tutularak uygulanması oldukça önem taşımaktadır. Sözleşmenin 6. maddesinde devletlerin bu

hususdaki sorumlulukları da “Tarağ devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler” ifadesi ile belirtilmiştir (Özdemir-Uluç, 2008). Ancak çocuğun gelişimi konusunda en önemli faktör olan aileler çocuklarının gelişimi için imkânlar sunmalı, onlarla kaliteli vakit geçirmeye önem vermelidir. Çocuk bu sayede ilgilenildiğinin ve sevildiğinin de farkına varmış olur (Oktay, 2004). Böylece aile ile çocuk arasında bağ kuvvetlenir ve çocuğun kişisel gelişimi başta olmak üzere diğer gelişimlerine de destek sağlanmış olur (Morrison, 2003).

Ailelerin çocuğun gelişim ve eğitim hakkına katkısı sadece onun ödevlerine yardım etmesi ile gerçekleştirilemez. Aileler, çocuğun gelişiminde ve eğitiminde hayat boyu sorumluluk sahibidir (Bride ve Rane, 1996; Eliason ve Jenkins, 2003). Örneğin ailecek sofrada yemek yemek, beraber spor yapmak, bisiklete binmek, sanatsal ve kültürel aktivitelere gitmek (tiyatro, müze gezisi, sinema, sergi) gibi etkinlikler yapılması çocuğun sosyal gelişiminde büyük rol oynar. Ayrıca beraber resim çizmek, boyama yapmak, şarkı söylemek gibi faaliyetler çocuğun yaratıcılığının gelişmesine yardımcı olacaktır (URL-2). Evde çocuğun araştırma yapabilmesi, istediği konuda bilgi edinebilmesi için internete erişimini sağlamak, ders çalışabileceği, kitap okuyabileceği bir kütüphane ortamı oluşturmak da zihinsel gelişimini sağlamada ebeveynlerin başlıca görevlerindendir (Merey, 2012).

Devlet ise ailenin belirtilen tüm bu olanakları sağlaması için alt yapıyı kurmakla, takipçi olmakla ve önlem almakla ilgilenmektedir. Devletin bu konu üzerine yapacağı çalışmaların başında okullar gelmelidir. Çünkü çocuğun gelişimini sürdürmek okulların da görevidir. Okulun gerek öğretmen gerek materyal açısından donanımlı olması, akademik başarı dışında sosyal aktivitelere de yer vermesi çocuğun çok yönlü gelişimine katkı sağlayacaktır (Durgut, 2014). ÇHS’nin gelişme hakkı ile ilgili olan maddeleri devletin, ailenin sorumluluğunu açıkça ortaya koymaktadır. ÇHS’nin 6. Maddesi dışında gelişme hakkı ile ilgili olan maddeleri şunlardır (URL-6):

Madde 27:

“Taraflar devletler her çocuğun zihinsel, bedensel, ruhsal, toplumsal ve ahlaksal gelişmesini sağlayacak yeterli bir yaşam seviyesine hakkı olduğunu kabul eder”

“Çocuğun gelişiminin sağlanması için gerekli yaşam şartlarının sağlanması sorumluluğu, sahip oldukları mali güçler ve imkânlar çerçevesinde öncelikli olarak çocuğun anne babasına veya çocuğun bakımını üstlenen kişilere düşmektedir”

Taraflar devletler ulusal durumlarına göre olanakları ölçüsünde çocuğun bu hakkının uygulanmasında yardım etmek amacıyla anne babaya ve çocuğun bakımını üstlenen kişilere ihtiyaç olduğu takdirde beslenme, barınma ve giyinme konularında maddi yardım ve destek programları uygular”

Madde 28:

“Taraflar devletler çocuğun eğitim hakkını kabul eder ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle özellikle:

- İlköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler;
- Ortaöğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların tüm çocuklara açık olmasını sağlarlar ve gerekli durumlarda mali yardım yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemleri alırlar;
- Uygun bütün araçları kullanarak yükseköğretimi yetenekleri doğrultusunda herkes için açık hale getirirler;
- Okullarda düzenli bir şekilde devamın sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için gerekli önlemleri alırlar”

“Taraflar devletler okul disiplininin çocuğun insan olarak taşıdığı saygınlıkla bağdaşır biçimde ve bu sözleşmeye uygun olarak yürütülmesinin sağlanması amacıyla gerekli olan tüm önlemleri alırlar”

“Taraf Devletler eğitim alanında, özellikle cehaletin ve okuma yazma bilmemenin dünyadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve çağdaş eğitim yöntemlerine ve bilimsel ve teknik bilgilere sahip olunmasını kolaylaştırmak amacıyla uluslararası işbirliğini güçlendirir ve teşvik ederler. Bu konuda, gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle göz önünde tutulur”

Madde 29:

“ Taraf Devletler çocuk eğitiminin aşağıdaki amaçlara yönelik olmasını kabul ederler;

- Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi;
- İnsan haklarına ve temel özgürlüklere, Birleşmiş Milletler Antlaşmasında benimsenen ilkelere saygısının geliştirilmesi;
- Çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşee ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi;
- Çocuğun, anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve ister etnik, ister ulusal, ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması;
- Doğal çevreye saygısının geliştirilmesi”

“Bu maddenin veya 28. maddenin hiçbir hükmü gerçek ve tüzel kişilerin öğretim kurumları kurmak ve yönetmek özgürlüğüne, bu maddenin 1 inci fıkrasında belirtilen ilkelere saygı gösterilmesi ve bu kurumlarda yapılan eğitimin Devlet tarafından konulmuş olan asgari kurallara uygun olması koşuluyla, aykırı sayılacak biçimde yorumlanmayacaktır”

Madde 31:

“Taraflar Devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar”

“Taraflar Devletler, çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkını saygı duyarak tanırlar ve özendirirler ve çocuklar için, boş zamanı değerlendirmeye, dinlenmeye, sanata ve kültüre ilişkin (etkinlikler) konusunda uygun ve eşit fırsatların sağlanmasını teşvik ederler”

Sözleşmenin 27.maddesi çocuğun bedensel, ruhsal, zihinsel, toplumsal ve ahlaksal gelişiminin sağlıklı gerçekleştirilmesi için gerekli olan yaşam standardının sağlanmasını öngörmüştür. Sözleşmenin 28 ve 29. maddeleri ise eğitim hakkı ile ilgilidir. 28. maddeye göre taraflar devletler çocuğun eğitim hakkını kabul etmekle birlikte bu hakkın fırsat eşitliği temelinde hayata geçirilmesini sağlarlar. Fırsat eşitliğine özellikle vurgu yapılarak birçok çocuğun eğitime erişiminde ayrımcılıkla karşı karşıya kaldığına (özellikle kırsal kesimlerdeki çocuklar, kız çocukları ve engelli çocuklar) işaret edilmiştir (Hodgkin ve Newell, 1998).

Sözleşmenin 31. maddesinde ise çocuğun boş zamanlarında kültürel ve sosyal faaliyetlere, dinlenmeye yer verilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Gerek aile ile yapılan gerekse okullarda yapılan bu faaliyetler sayesinde çocuğun sosyal gelişimine de katkı sağlanmış olacaktır.

2.5.3. Korunma Hakkı

Koruma hakkı; aile içerisinde ebeveynlerin çocuklarına karşı ilgisiz, sevgisiz davranması, çocuklara karşı uygulanan ihmal, istismar, fiziksel şiddet gibi kötü muameleden çocukların korunmasıyla ilgili hakları içerir (Franklin, 1993). Çocuğun korunma hakları kapsamında pedagojik ve psikolojik hakları, çocuk işçiliğinin yasaklanması, çocuk suçluluğunun önlenmesi, bakım kurumları, bakım teknikleri, çocuk mahkemeleri gibi kavramlar son yıllarda gündemde yer almaya başlamıştır (Gökçe, 1983). Çocukların birçok tehlikeden korunması onların yaşama

ve gelişmelerinin sağlıklı ilerlemesine katkı sağlayacaktır. Bütün çocuklar istismar, ihmal ve her türlü riske karşı korunma hakkına sahip olmakla beraber çocuğun korunması hususunda temel sorumluluk aileye aittir (Akyüz, 2000).

Aileler çocuklarının korunması için öncelikle onların “ben sınırlarına” saygı göstermelidir. Örneğin; özellikle 3 yaşından sonra çocuğun izin alınarak öpülmesi, odasına girerken kapısının çalınması, eşya ve oyuncaklarının izin ile alınması gibi davranışlar onun ben sınırını oluşturmaya yardımcı olacaktır. Çocuğa “ben sınırına” müdahale eden kişilere tepki vermesi öğretilmelidir. Toplumumuzda ısırarak sevmeye çokça görülmekte ve normal karşılanmaktadır. Ailelerin buna izin vermemesi gerekmektedir. Çünkü küçük yaşta bu şekilde yoğun olarak sevilen çocuklar ileride karşılaşılabilecekleri taciz durumunda tepki vermede zorlanacaktır. Gördüğü taciz onda sevildiği algısını yaratabilir (URL-3).

Çocuğa tanımadığı kişilerden hediye ve yiyecek almaması da öğretilbilir. Ayrıca ailede şiddete maruz kalan çocuklar belli bir süre sonra korkmayı ve tepki vermemeyi öğrenebilmektedir. Bu yüzden asla şiddete başvurulmamalıdır. Çocuğun yaptığı herhangi bir hata karşısında anne baba yaptığı şeyin sonuçlarını onun anlayabileceği düzeyde çocuğa anlatmalıdır. Ölçülerin aşılması takdirde aileler çocuklara kurallar koyma konusunda çekingen olmamalıdır. Günlük hayatta kuralları olan çocukların tehlikelere karşı korunması daha kolay olacaktır. Ancak aileler belirlediği kurallarla çocuğun özgürlüğünü kısıtlayıcı olmamalıdır. Aşırı korumacı tutum da çocuğu bağımlı kişilik haline getirebilir (URL-7). Örneğin; düşme tehlikesi var diye bisikleti yasaklamak yerine, frenleri, tekerlekleri sağlam olan ve koruma kaskı takılarak bisiklet sürülmesine izin verilmelidir. Ebeveynlerin tehlikelere karşı gözleri çocuklarının üzerinde olmalı ancak bunu onları kısıtlayarak değil önlemler olarak yapmalıdırlar. Ailelerin bütün bu sorumlulukları çocuk haklarına uygun olarak yerine getirmesi gerekmektedir. Yerine getiremediği takdirde ise devletin gereken yardımı verme görevi bulunmaktadır (Akyüz, 2010). Devletlerin çocukları zihinsel, bedensel risklerin her türlüşünden korumaya yönelik yasal ve idari tedbirleri alma sorumluluğu vardır (Özdemir-Uluç, 2008). Çocuk hakları sözleşmesinin korunma hakkı ile ilgili olan maddeleri şunlardır (URL-6, 2018):

Madde 19:

“Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suiistimale, ihmal ya da ihmalkâr muameleye, ırza geçme dâhil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar”

“Bu tür koruyucu önlemler; burada tanımlanmış olan çocuklara kötü muamele olaylarının önlenmesi, belirlenmesi, bildirilmesi, yetkili makama havale edilmesi, soruşturulması, tedavisi ve izlenmesi için gerekli başkaca yöntemleri ve uygun olduğu takdirde adliyenin işe el koyması olduğu kadar durumun gereklerine göre çocuğa ve onun bakımını üstlenen kişilere, gereken desteği sağlamak amacı ile sosyal programların düzenlenmesi için etkin usulleri de içermelidir”

Madde 20:

“Geçici ve sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına olarak bu ortamda bırakılması kabul edilmeyen her çocuk, devletten özel koruma ve yardım görme hakkına sahip olacaktır”

“Taraf Devletler bu durumdaki bir çocuk için kendi ulusal yasalarına göre, uygun olan bakımı sağlayacaklardır”

“Bu tür bakım, başkaca benzerleri yanında, bakıcı aile yanına verme, İslam Hukukunda kefalet (kafalah), evlat edinme ya da gerekiyorsa çocuk bakımı amacı güden uygun kuruluşlara yerleştirmeyi de içerir. Çözümler düşünülürken, çocuğun yetiştirilmesinde sürekliliğin korunmasına ve çocuğun etnik, dinsel, kültürel ve dil kimliğine gereken saygı gösterilecektir”

Madde 21:

“Evlat edinme sistemini kabul eden ve/veya buna izin veren Taraf Devletler, çocuğun en yüksek yararlarının temel düşünce olduğunu kabul edecek ve aşağıdaki ilkeleri gerçekleştireceklerdir”:

“Bir çocuğun evlat edinilmesine ancak yetkili makam karar verir. Bu makam uygulanabilir yasa ve usullere göre ve güvenilir tüm bilgilerin ışığında; çocuğun, ana babası, yakınları ve yasal vasisine göre durumunu göz önüne alarak ve gereken durumlarda tüm ilgililerle yapılacak görüşme sonucu onların da evlat edinme konusundaki onaylarını alma zorunluluğuna uyarak, kararını verir”

“Çocuğun kendi ülkesinde elverişli biçimde bakılması mümkün olmadığı veya evlat edinecek veya yanına yerleştirilecek aile bulunmadığı takdirde/ülkelerarası evlat edinmenin çocuk bakımından uygun bir çözüm olduğunu kabul ederler”

“Başka bir ülkede evlat edinilmesi düşünülen çocuğun, kendi ülkesinde mevcut evlat edinme durumuyla eşdeğer olan güvence ve ölçülerden yararlanmasını sağlarlar”

“Ülkelerarası evlat edinmede, yerleştirmenin ilgililer bakımından yasadışı para kazanma konusu olmaması için gereken bütün önlemleri alırlar”

“Bu maddedeki amaçları, uygun olduğu ölçüde, ikili ya da çok taraflı düzenleme veya anlaşmalarla teşvik ederler ve bu çerçevede, çocuğun başka bir ülkede yerleştirilmesinin yetkili makam veya organlar tarafından yürütülmesini güvenceye almak için çaba gösterirler”

Madde 22:

“Taraflar Devletler, ister tek başına olsun isterse ana babası veya herhangi bir başka kimse ile birlikte bulunsun, mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da uluslararası veya iç hukuk kural ve usulleri uyarınca mülteci sayılan bir çocuğun, bu sözleşmede ve insan haklarına veya insani konulara ilişkin ve söz konusu devletlerin taraf oldukları diğer uluslararası sözleşmelerde tanınan ve bu duruma uygulanabilir nitelikte bulunan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alırlar”

“Bu nedenle, Taraflar Devletler, uygun gördükleri ölçüde, Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve onunla işbirliği yapan hükümetler arası ve hükümet dışı yetkili başka

kuruluşlarla bu durumda olan bir çocuğu korumak, ona yardım etmek, herhangi bir mülteci çocuğun ailesi ile yeniden bir araya gelebilmesi için ana-babası veya ailesinin başka üyeleri hakkında bilgi toplamak amacıyla işbirliğinde bulunurlar. Herhangi bir nedenle kendi aile çevresinden sürekli ya da geçici olarak ayrı düşmüş bir çocuğa bu sözleşmeye göre tanınan koruma, aynı esaslar içinde, ana-babası ya da ailesinin başkaca üyelerinden hiçbirisi bulunmayan çocuğa da tanınacaktır”

Madde30:

“Soya, dine ya da dile dayalı azınlıkların ya da yerli halkların var olduğu devletlerde, böyle bir azınlığa mensup olan ya da yerli halktan olan çocuk, ait olduğu azınlık topluluğunun diğer üyeleri ile birlikte kendi kültüründen yararlanma, kendi dinine inanma ve uygulama ve kendi dilini kullanma hakkından yoksun bırakılamaz”

Madde32:

Taraf Devletler, çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler”

“Taraf Devletler, bu maddenin uygulamaya konulmasını sağlamak için yasal, idari, toplumsal ve eğitsel her önlemini alırlar. Bu amaçlar ve öteki uluslararası belgelerin ilgili hükümleri göz önünde tutularak, Taraf Devletler özellikle şu önlemleri alırlar:

- İşe kabul için bir ya da birden çok asgari yaş sınırı tespit ederler;
- Çalışmanın saat olarak süresi ve koşullarına ilişkin uygun düzenlemeleri yaparlar.
- Bu maddenin etkili biçimde uygulanmasını sağlamak için ceza veya başka uygun yaptırımlar öngörürler”

Madde33:

“Taraş Devletler, çocukların uluslararası anlaşmalarda tanımladığı biçimde uyuşturucu ve psikotrop maddelerin yasadışı kullanımına karşı korunması ve çocukların bu tür maddelerin yasadışı üretimi ve kaçakçılığı alanında kullanılmasını önlemek amacıyla, yasal, sosyal ve eğitsel niteliktekiler de dâhil olmak üzere, her türlü uygun önlemleri alırlar”

Madde34:

“Taraş Devletler, çocuğu, her türlü cinsel sömürüye ve cinsel suiistimale karşı koruma güvencesi verirler. Bu amaçla Taraş Devletler özellikle:

- Çocuğun yasadışı bir cinsel faaliyete girişnek üzere kandırılması veya zorlanması;
- Çocukların, fuhuş, ya da diğer yasadışı cinsel faaliyette bulundurularak sömürölmesini;
- Çocukların pornografik nitelikli gösterilerde ve malzernede kullanılarak sömürölmesini, önlemek amacıyla ulusal düzeyde ve ikili ile çok taraflı ilişkilerde gerekli her türlü önlemi alırlar”

Madde 35:

“Taraş Devletler, her ne nedenle ve hangi biçimde olursa olsun, çocukların kaçırılmaları, satılmaları veya fuhuşa konu olmalarını önlemek için ulusal düzeyde ve ikili ve çok yanlı ilişkilerde gereken her türlü önlemleri alırlar”

Madde36:

“Taraş Devletler, esenliğine herhangi bir biçimde zarar verebilecek başka her türlü sömürüye karşı çocuğu korurlar”

Madde 37:

“Taraş Devletler aşağıdaki hususları sağlarlar:

- Hiçbir çocuk, işkence veya diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezaya tabi tutulmayacaktır. On sekiz yaşından küçük olanlara, işledikleri suçlar nedeniyle idam cezası verilerneceği gibi salıverilme koşulu bulunmayan ömür boyu hapis cezası da verilmeyecektir.
- Hiçbir çocuk yasadışı ya da keyfi biçimde özgürlüğünden yoksun bırakılmayacaktır. Bir çocuğun tutuklanması, alıkonulması veya hapsi yasa gereği olacak ve ancak en son başvurulacak bir önlem olarak düşünölüp, uygun olabilecek en kısa süre ile sınırlı tutulacaktır.
- Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuğa insancıl biçimde ve insan kişiliğinin özünde bulunan saygınlık ve kendi yaşındaki kişilerin gereksinimleri göz önünde tutularak davranılacaktır. Özgürlüğünden yoksun olan her çocuk, kendi yüksek yararı aksini gerektirmedikçe, özellikle yetişkinlerden ayrı tutulacak ve olağanüstü durumlar dışında ailesi ile yazışma ve görüşme yoluyla ilişki kurma hakkına sahip olacaktır.
- Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuk, kısa zamanda yasal ve uygun olan diğer yardımlardan yararlanma hakkına sahip olacağı gibi özgürlüğünden yoksun bırakılmasının yasaya aykırılığını bir mahkeme veya diğer yetkili, bağımsız ve tarafsız makam önünde iddia etme ve böylesi bir işlemle ilgili olarak ivedi karar verilmesini isteme hakkına da sahip olacaktır”

Madde 38:

“Taraflar Devletler, silahlı çatışma halinde kendilerine uygulanabilir olan uluslararası hukukun, çocukları da kapsayan insani kurallarına uymak ve uyulmasını sağlamak yükümlülüğünü üstlenirler”

“Taraflar Devletler, on beş yaşından küçüklerin çatışmalara doğrudan katılmaması için uygun olan bütün önlemleri alırlar”

“Taraflar Devletler, özellikle on beş yaşına gelmemiş çocukları askere almaktan kaçınırlar. Taraflar Devletler, on beş ile on sekiz yaş arasındaki çocukların silah altına alınmaları gereken durumlarda, önceliği yaşça büyük olanlara vermek için çaba gösterirler”

“Silahlı çatışmalarda sivil halkın korunmasına ilişkin uluslararası insani hukuk kuralları tarafından öngörülen yükümlülüklerine uygun olarak, Taraf Devletler, silahlı çatışmadan etkilenen çocuklara koruma ve bakım sağlamak amacıyla mümkün olan her türlü önlemi alırlar”

Sözleşmenin 19. maddesinde çocuğun bakımından sorumlu kişiler tarafından gerçekleştirilebilecek her türlü ihmal ve istismar, fiziksel şiddet ve kötü muameleye karşı korunması gerekliliğinden bahsedilmiştir. Taraf devletler bu konuda her türlü toplumsal, eğitsel ve hukuki önlemleri almakla görevlidirler.

Sözleşmenin 20. maddesi aile ortamından yoksun çocuklara alternatif aile ya da kurum bakımı imkânları sunma, özel koruma sağlama hususlarında taraf devletlere yükümlülükler vermiştir. Çocuğun yaşadığı bu yoksunluk ölüm, terk edilme gibi nedenlerden dolayı olabilir. Ayrıca devletin çocuğun ailesinden ayrılmasının onun yararına olacağına karar vermesi ile de olabilmektedir. Sözleşmenin 21. maddesi çocuğun evlat edinilmesi yoluyla korunması konusunu ele almıştır. Sözleşmenin 22., 23. ve 38. maddelerinde özel durumu olan çocukların korunması ile ilgili hükümler yer almaktadır. Silahlı çatışma altındaki çocuklar, özürlü çocuklar, sığınmacı çocuklar, azınlık çocukları ve çocuk askerlerin korunması hususunda düzenlemeler yapılmıştır. 22.maddeye göre sözleşmenin getirdiği haklardan ve çocuğa sunulan korumadan mülteci çocuklarının da yararlanabilmesi için taraf devletler her türlü önlemi alacaktır. Ayrıca aile ortamından yoksun bir çocuğa yapılan korumanın kimsesiz duruma düşen mülteci çocuklara da uygulanacağı ifade edilmiştir. Sözleşmenin 23. maddesine göre özürlü çocukların topluma uyumunun sağlanması, bakım ihtiyaçları doğrultusunda korunması için taraf devletler gerekli yardımı yapacak ve önlemleri alacaktır.

Sözleşmenin 30. maddesinde kültürel çeşitlilikler insan hakları çerçevesinde kaldığı sürece kabul edilmiştir. Sözleşmenin 32. maddesinde çocukların bütün haklarından yararlanabilmesi için ekonomik sömürden korunması, gelişimini bozacak işlerde çalıştırılmaması konuları düzenlenmiştir. Bu maddeye göre taraf devletler çocuğun ekonomik sömürden korunması için azami çalışma yaşının belirlenmesi, çalışma koşulları ve saatlerinin düzenlenmesini yapmakla sorumlu tutulmuştur. Bu

maddenin etkili bir şekilde uygulanabilmesi için de gerekli cezai ve idari önlemleri almakla gene taraf devletler görevlendirilmiştir. 33. maddede çocuklar her türlü bağımlılığa sebep olan maddeye karşı korunma hakkına sahip olmuştur. Bu konuda tedbirlerin alınması taraf devletlere aittir. Çocuğun her türlü suiistimal ve cinsel sömürüden korunması 34. maddede ele alınmıştır. Taraf devletler çocukların pornografik yayınlarda kullanılmasını, yasadışı cinsel faaliyetlerde bulunması için kandırılmasını ve cinsel olarak sömürülmesini engellemekle yükümlüdür.

Çocuğun ne biçimde olursa olsun kaçırılmasını, fuhuşa zorlanmasını, satılmasını önlemek için ulusal ve uluslararası tedbirleri almakla taraf devletlerin yükümlü tutulması 35. maddede belirtilmiştir. 36. maddeye göre çocuğun esenliğini bozacak her türlü istismardan korunması konusunda taraf devletler sorumludur. 37. maddede çocuğa yönelik işkence ve kötü muamele yasağı düzenlenmiştir. 18 yaşından küçük bireylere idam cezası ya da ömür boyu hapis cezasının verilemeyeceği belirtilmiştir. Hiçbir çocuğun keyfi bir şekilde yasa dışı özgürlüğünden mahrum bırakılamayacağına karar verilmiştir. Sözleşmenin 38. Maddesi ise silahlı çatışma ortamındaki çocukların korunması ile ilgilidir. Buna göre, taraf devletler silahlı çatışma altındaki yargılama çevresinde bulunan çocukların haklarını hayata geçirmek için tedbirler almakla görevlidir (Hodgkin ve Newell, 1998; Turanlı, 2004).

2.5.4. Katılım Hakkı

Katılım; başta ailede sonra okulda ve toplumda çocuğun kendisiyle ilgili konularda görüşünün alınması, görüşlerine değer verilmesi, çevresinde alınan karar süreçlerinde etkili olması anlamına gelir (Polat, 2007; Türkiye Gündemi, 2008). Çocukların katılım amacı; haklarını savunmak, yasal sorumlulukları yerine getirmek, toplumsal hizmetlere katılmak, karar süreçlerinde aktif olmak, demokratik beceriler kazanmak ve öz benliğini güçlendirmektir (Merey, 2012). Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre çocukların; kendilerini ilgilendiren konularla ilgili düşüncelerini ifade etme hakları bulunmaktadır. Çünkü sözleşmeye göre çocuklar hizmet alan, korunmaya ihtiyacı olan pasif bireyler değildir. Bu yüzden kendileriyle ilgili konularda çocuğun görüşlerine saygı gösterilmesi, katılım hakkının

uygulanması ve korunması gerekmektedir (UÇM, 2012). Ancak çocukların görüşlerini ifade etme haklarını kullanabilmesi için aileleri, öğretmenleri ve toplumu çocukların görüşlerine gerekli önemi verecek biçimde ve bu yönde onları teşvik etmeleri hususunda bilinçlendirmek gerekir (Twum-Danso, 2009). Ailede çocuğun katılım hakkının uygulanması için anne babaların çocuğa karşı demokratik tutum sergilemeleri gerekmektedir. Bu bağlamda ebeveynler çocuğu da bir birey olarak kabul etmeli ve çocuğun fikirlerine değer vermelidir (Akyüz, 2000).

Evde çocuğun uyması gereken kurallar olmalıdır. Ancak bunların belirlenmesi sürecine çocuk da katılmalıdır. Çocuğa seçme hakkı tanınmalı, sorunlara çocukla beraber ortak çözümler aranmalıdır (Erbay, 2013). Çocuk konuşurken ya da bir soru sorduğunda gözlerinin içine bakarak dinlenip cevap verilmeli, görüşlerini ifade etmesi sağlanarak ona değer verildiği hissettirilmelidir. Ailesi veya kendisiyle ilgili bir sıkıntısı derdi olduğunda duygularını ailesiyle paylaşabilmelidir. Böyle bir ortamda yetişen çocuk kendisinden memnun, atılgan, katılımcı, aktif, saygılı ve kendisine güvenen bir birey haline gelecektir (Merey, 2012). Okul ortamında ise çocukların katılım haklarının gerçekleşmesi, eğitim ortamında öğrenci merkezli yöntem ve tekniklerin tercih edilmesine, demokratik eğitim ilkesinin yaşama geçirilmesine bağlıdır. Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 11. maddesinde demokratik eğitim milli eğitimin temel ilkeleri arasında yer almaktadır (Akyüz, 2001).

Okulda öğretmenler; çocukları dinleyebilmeli, onların düşünce ve vicdan özgürlüğünü destekleyerek çocuk haklarının uygulamasını sağlamalıdır (Adams, 2009; Naftali, 2010). Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin uygulanabilmesi için okullar, çocukların demokrasiyi yaşayarak öğrendikleri ortamlar olmalıdır. Bu da ancak, çocukların kendi eğitimleriyle ilgili konularda alınan kararlara katılımının sağlanmasıyla mümkün olacaktır (Lundy, 2007; Ejie ve Akinola, 2009). Çocuk katılımının teşvik edilmesi ve destek görmesi için en uygun ortamlar okullardır. Çünkü çocukların ailesi dışında en çok vakit geçirdiği yer okullardır. Bu yüzden okullar çocuk hakları uygulamaları açısından destek görmelidir (Akyüz, 2001; Johnny, 2005; Zög, 2008). Katılım hakkının uygulanması hususunda taraf devletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni kabul ederek taahhüt vermiştir. Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocukları tanıyan ilk yasal belge değildir. Ancak çocuklara katılımcı ve

aktif rol veren en devrimci belgedir. Sözleşmenin 12., 13., 14., 15.,16. ve 17. maddeleri çocuğun katılım hakkı ile ilgilidir. Bu maddelere aşağıda ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir (URL-6):

Madde 12:

“Taraflar Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar”

“Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır”

Madde 13:

“Çocuk, düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir; bu hak, ülke sınırları ile bağlı olmaksızın; yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içerir”

Madde 14:

“Taraflar Devletler, çocuğun düşünce, vicdan ve din özgürlükleri hakkına saygı gösterirler”

Madde 15:

“Taraflar Devletler, çocuğun demek kurma ve barış içinde toplanma özgürlüklerine ilişkin haklarını kabul ederler”

Madde 16:

“Hiçbir çocuğun özel yaşantısına, aile, konut ve iletişimine keyfi ya da haksız bir biçimde müdahale yapılamayacağı gibi, onur ve itibarına da haksız olarak saldırılamaz”

Madde 17:

“Taraflar Devletler, kitle iletişim araçlarının önemini kabul ederek çocuğun; özellikle toplumsal, ruhsal ve ahlaki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinmesini sağlarlar”

Katılım hakkının soyut bir kavram olarak değil, psikolojik, biyolojik ve sosyal temelleri olan bir ihtiyaç olarak görülmesi oldukça önemlidir. Her çocuğun yaşamak, barınmak, beslenmek gibi temel gereksinimlerinin ötesinde, merakını gidermek, dünyaya müdahale edebilmek, ilgilerini beslemek ve kendi isteklerini yerine getirebilmek gibi amaçları vardır (Merey, 2012). Çocuklar meraklıdır, dünyaya yetişkin bireylerden daha farklı bir şekilde ilgi gösterir ve bol bol hareket etmek ister (Değirmencioglu, 2010). Katılım hakkının düzenlendiği 12. maddede çocuğun kendi haklarının öznesi olduğu, bir birey olarak kabul edilmesi gerektiği fikri kabul görmüştür. Çocukların seslerinin duyulabilmesini engelleyen klasik yaklaşımların değiştirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca 12. maddede çocuğun görüşlerini ifade etmesinden kasıt, başkalarının hedefi ve fikri önemsenmeksizin kendiyile ilgili tüm kararlarını kendisinin alması değildir. (Akyüz, 2010).

Amaç; kendine ve çevresine ait fikir öne sürebilme yetisi kazanabilmiş bütün çocukların, kendisiyle ilgili konulara ait var olan fikirlerini özgürce dile getirebilmesi ve bu fikirlere çocuğun yaşı ve olgunluk düzeyine göre önem verilmesidir. Bu madde sayesinde Çocuk Hakları Sözleşmesi BM'nin kuruluş bildirgesinin ruhuna uygun olacak şekilde çocuğun; eşitlik, onur ve hoşgörü gibi ulvi değerlerle beraber yetişmesini istemektedir. Bunun gerçekleşebilmesi de çocuğa gereken önemin verilmesine, görüşlerinin dikkate alınmasına bağlıdır. 12. maddenin ikinci fıkrası ise çocuğun, kendisiyle alakalı kararlarda söz sahibi

olmasını sağlayabilmek için, idari ve adli soruşturmalarda doğrudan veya bir temsilci aracılığıyla dinlenilme hakkını vermektedir. Çocuğun kendisini ifade edebilmesi için hiçbir baskı veya sınırlamayla karşı karşıya olamaması gerekmektedir (Şimşek, 2016). Çocukların insan haklarının vurgulanması sözleşmesinin başlıca amaçlarından biridir. Sözleşmenin çocuğun katılım haklarıyla ilgili diğer maddelerinin ele aldığı konular kısaca şu şekildedir:

Madde 13 çocuğun düşüncesini özgür bir şekilde açıklama hakkını, madde 14 din, vicdan ve düşünce özgürlüğünü, madde 15 barış içinde toplanma ve dernek kurma hakkını, madde 16 özel hayata saygı konusunu, madde 17 ise kitle iletişim araçları ve diğer bilgi kaynaklarına erişimi içermektedir (UNICEF, 2003). Sözleşme çocuğun muhatap alınması hususunda belgeyi hazırlayanlar ve taraf devletlerce örgütlenildiğini göstermektedir. Bu gibi somut hükümler sayesinde yetişkin ve çocuk hakları arasındaki dengenin kurulması sağlanmaktadır. Küresel düzeyde çocukların kendi yaşamları ile ilgili kararlarda katılımlarının sağlanması güzel bir karardır (Acar, 2010).

Sonuç olarak çocukların yaşama, gelişme, korunma ve katılım hakları birbirinden bağımsız olarak düşünülemez. Çocuğun bu haklarının şartlar ne olursa olsun ayırım gözetmeksizin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Haklarının bilincinde olan çocukların yetiştirilmesi gelecek nesillerin sağlam temeller üzerine ilerlemesini sağlayacaktır (Mammadov, 2015). Bu bağlamda çocukların yetiştirilmesinden sorumlu ebeveynlerin, toplumların ve devletin üzerine düşen sorumlulukları eksiksiz bir biçimde yerine getirmesi gerekmektedir.

2.6. Çocuk Hakları ve Eğitimi

Kadın hakları, tüketici hakları, hasta hakları kavramları gibi çocuk hakları da insan haklarının bir parçasıdır ve büyük öneme sahiptir. Doğal olarak çocuk haklarının gelişimi ve ortaya çıkışı insan haklarının gelişim sürecine bağlıdır (Akyüz, 2010). Kişide diğer bireylere karşı saygı duygusunu geliştirmek, var olan haklarını öğretmek ve bu hakları koruması için gerekli olan yolları göstermek insan hakları eğitiminin temel amaçlarını oluşturmaktadır (Torun, 2011). Bu amaca ulaşmak için

çocuğun bulunduğu ortamların demokratik ve insan haklarına saygılı bir şekilde yapılandırılması gerekmektedir. Çocuk hakları eğitiminde okul, sınıf ve öğretmenlerin etkisi yadsınamaz (Karaman-Kepenekçi, 1999).

Çocuk ve insan hakları eğitimi toplumda eşitlik, demokrasi, insan özgürlüğü ve onuru kavramlarının teminat altına alınmasını öngörmektedir. Belirtilen bu haklar bireylerin doğuştan sahip olduğu haklardır (Gömleksiz, 2008). Ayrıca bütün insanlar için kayıtsız şartsız, ayırım gözetmeksizin geçerlidir. Çocuk hakları eğitiminin amacı; insan haklarına saygının olduğu demokratik bir toplumun oluşturulması için gerekli olan temel bilgi, tutum ve becerileri çocuklara kazandırmaktır (Özdemir Doğan, 2017). Çünkü demokratik toplum yapılandırılması için geleceğin yetişkinleri olan çocuklardan başlamak gerekmektedir (Claude, 2003). Çocuk hakları eğitimi çocuğu güvende hissettirir ve ona araştırmayı öğretir. Çocuk hakları eğitiminin amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz (Washington, 2010):

- Çocuğun kendisine ve başkalarına değer vermesini sağlamak,
- İnsan haklarını tanımak, bilmek ve saygı duymak,
- Sahip olunan temel hakları anlamak ve bunları ifade edebilmek,
- Farklılıklara saygılı olmak ve değer vermek,
- Diğer bireylere saygılı olmak, sert tavırlar sergilememek,
- Çocukların güveninin ve yeteneklerinin gelişmesini sağlamaktır.

Gerek insan hakları gerekse çocuk hakları günümüze kadar zorlu süreçlerden geçmiştir. Ancak uluslararası sözleşmeler ve uygulamalar açısından önemli ilerlemeler kaydedilmiştir (Koçoğlu, 2012). Kaydedilen ilerlemelerin en önemlisi ise kuşkusuz Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin kabulü olmuştur. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 42. maddesi çocuk hakları eğitimi ile ilgilidir. Madde şu şekildedir: “Taraflar Devletler, sözleşme ilke ve hükümlerinin uygun ve etkili araçlarla yetişkinler kadar çocuklar tarafından da yaygın biçimde öğrenilmesini sağlamayı taahhüt ederler”.

Görüldüğü üzere 42. madde çocuk haklarının yetişkinlerin yanı sıra çocuklara da öğretilmesi gerektiği hususuna vurgu yapmıştır. Bu madde ile çocukların yasa ve belgelerle kendilerine verilen hakları bilmelerinin onların temel haklarından biri olduğu açıkça ortaya konmuştur (Kent-Kükürtçü, 2011).

Sözleşmenin düzenlediği hakların hayata geçirilmesi için her birey aktif birer savunucu rolünü üstlenmelidir. Yoksa sözleşme sadece kâğıttan ibaret olarak kalacaktır. Her eğitim-öğretim yılı başında Çocuk Hakları Sözleşmesi okula yeni gelen öğrenci ve öğretmenlere tanıtılmalı, bu konuda gerekli tedbirler alınmalıdır (Bennet, 1996). Bireylerin bu konuda aktif rol oynamalarını sağlayacak ilk adım ise çocuk hakları eğitimidir. Çünkü bireyin haklarını bilme seviyesi kendi hakkını koruyabilmesini, kullanabilmesini ve arayabilmesini daha kolay kılacaktır. Çocuk hakları eğitimi çocuk haklarının ihlali hususunda da toplumsal farkındalığın artmasını sağlayan önemli bir araçtır (Özdemir Uluç, 2008). Çocuk hakları eğitimi şu esaslara dayanır (Save the Children, 2006):

- Çocukların hakları vardır
- Çocukların haklarını bilmeye hakları vardır
- Haklarını kullanabilmeleri için fırsatlar verilmelidir
- Haklarını savunmaları için fırsatlar verilmelidir

Çocuk hakları eğitimi, çocuğu toplum içerisinde sorumluluk almaya hazırlayarak çocuğun gelişimine büyük katkı sağlayacaktır. Çocuklar demokratik sistem içerisinde kendi rollerini öğrenmeli, bilmeli ve anlamalıdır (Uçuş, 2013). Çocuk hakları günlük hayatın dışında, soyut bir kavram değildir. Aksine yaşamın her anında var olabilen, kişisel ve toplumsal yaşamın kalitesinin artmasını sağlayan somut değerlerdir (Akyüz, 2010). Çocuklar da bunun farkında olmalıdır. Çocuk hakları eğitime bu yüzden öncelikle çocuğun kendi yaşamının içinden seçilmiş örneklerle başlanmalıdır. Ayrıca okul ve sınıf ortamlarında çocuk hakları hayata geçirilmelidir (Reynaert, Bouverne-De Bie ve Vandavelde, 2010; Covell, Howe ve McNeil, 2010).

Bu sayede çocuğun hayatında hak arama ve haklara saygı anlayışının yerleştirilmesi kolaylaşmış olacaktır. Bu konuda öğretmenlere büyük görev düşmektedir (Osler-Starkey, 1996). Öğretmenler çocuklara davranışları ile de iyi bir model olmalıdır. Çocukta insan hakları ile ilgili temel değerlerin kazandırılmasında bilişsel yöntemlerin yanı sıra oyun, alıştırma gibi yaşamsal deneyimlerin sınıf ortamına taşınmasını sağlayacak yöntemlere yer verilmelidir (Washington, 2010). Aynı zamanda, insan ve çocuk hakları uygulamalarının gerçek yaşama uygun şekilde bireyler tarafından eğitim ortamlarında gözlenmesi, farklılıkların bilincinde olan, insancıl bir bakış açısına sahip, sevgi ve barış dolu bir dünyanın oluşması açısından önemlidir (Unutkan, 2008).

Eğitim sonucunda çocuklar herhangi bir durumla karşı karşıya kaldığında hakkının ne olduğunu rahatlıkla ifade edebilmeli ancak kendi haklarının da sınırının olduğunu bilmelidir (Franklin, 1993). Sahip olduğu haklarının yanı sıra sorumluluklarının da olduğunu öğrenmelidir. Çocuk toplu yaşamın kurallarının olduğunu ve bu kurallara uyması gerektiğini anlamalıdır (Washington, 2010). Başarılı bir şekilde verilen çocuk hakları eğitimi çocukların haklarının korunması, tanıtılması konularına karşı ilgi düzeylerinin artmasını sağlayacaktır. Çocuk hakları eğitimi alan çocuklar, almayanlara göre akranlarına ve büyüklerine daha saygılı davranmaktadırlar (Decoene ve DeCock, 1996). Bunun yanı sıra kendi haklarına karşı farkındalık düzeylerinde de ilerleme görülecektir. Ancak birçok ülkede çocuk hakları konusuna olan farkındalık düzeyi halen oldukça düşüktür.

Kanada’da son yıllarda yapılan araştırmalar çocuk hakları eğitimine yeteri kadar önem verilmediğini, ailelerin çocuk hakları konusunda bilgisiz, yetersiz oldukları ve çocuk haklarına aile içinde yeteri kadar yer vermediklerini göstermektedir (Wadsworth, 1993; Covell ve Howe, 1999). Bu bağlamda çocuk haklarının demokratik bir şekilde uygulanabilmesi için örgün eğitim sisteminin farklı kademelerinde bu konuda sürekli bir eğitimin verilmesi gerekmektedir. Hakların, sırasıyla önce ailede, sonra anaokulu veya anasınıflarında, daha sonra da ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimde devamlılık sağlanarak verilmesi, bu hakların kalıcı olarak öğrenilmesine ve içselleştirilmesine büyük katkı sağlayacaktır (Unutkan, 2008).

Ayrıca topluma yönelik çocuk hakları konusunda formel ya da informal eğitimin verilebilmesi de büyük önem taşımaktadır (Durgut, 2014). Eğitimlerin bu şekilde sürekliliği ile insana saygı artacak, çocuk hakları ihlalleri büyük oranda sona erecek ve bireylerin toplum yapısına aktif şekilde katılımı sağlanacaktır (Özdemir Uluç, 2008). Çocuk hakları eğitimi sayesinde çocuklar gelecekte bağımsız, girişken, katılımcı, aktif, kendine güvenen ve sorumluluk sahibi bir vatandaş olacaktır (Merey, 2012).

2.6.1. Okul Öncesinde Çocuk Hakları Eğitimi

Çocuğun sevgi, bakım ve özen gördüğü ilk çevre ailesidir. Çocuğun fiziksel, duygusal gelişimi kadar bilişsel açıdan gelişim göstermesi de büyük önem taşımaktadır. Aileler de bu konuda çocukla bir noktaya kadar ilgilenebilmektedir. Bu yüzden çocuğun ikinci uyarıcı çevresi olan okul öncesi eğitim kurumları devreye girmektedir (Washington, 2010). Okul öncesi eğitim kurumlarına erken çocukluk dönemindeki bireyler gitmektedir. Çocukta bu dönem okul öncesi dönem olarak da adlandırılmaktadır. Okul öncesi dönemindeki çocuklar çevrelerindeki uyaranları öğrenmeye oldukça açıktır (Nutbrown, 1996).

Koçak'a (2001) göre yapılan araştırmalarda çocukların 18 yaşına kadar gösterilen okul başarılarının %33'ünün 0-6 yaşına kadar aldıkları eğitime bağlı olduğu görülmüştür. Yine Koçak (2001) okul öncesi dönemin çocukların bedensel, zihinsel ve sosyal gelişimlerinin en hızlı olgunluğa eriştiği dönemlerin temelini oluşturması nedeniyle bu dönemde çocuğun iyi bir eğitim alması zorunluluğunu ifade etmiştir. Okul öncesi dönemde çocukların paylaşımda bulunma, grup etkinliğine katılma, toplum içerisinde düşüncesini özgürce ifade etme ve sorumluluk kazanma gibi birçok becerisi gelişmektedir (Kent Kükürtçü, 2011). Dolayısıyla okul öncesi dönem çocukların hak ve sorumluluklarını bilen katılımcı uygulamalara yer verildiği önemli bir süreci kapsamaktadır (Covell vd., 2008).

Çocukluk döneminde uygulanan eğitim programları incelendiğinde beslenme ve bakıma oldukça önem verildiği, uygulanacak olan programlarla birlikte çocuğun yaşatılmasına, büyümesine ve gelişimine daha fazla katkı sağlayacağı

anlaşılmaktadır (Wasginhton, 2010). Dolayısıyla ilk yıllarda çocuğun bakımı ve eğitimi oldukça önem taşımaktadır. Kısacası eğitim ve bakım arasındaki yakın ilişki çocukların yaşamına yansımaktadır (Unutkan, 2008). Uygulanan okul öncesi eğitim programlarıyla birlikte çocuklar desteklenecek sosyal çevre içerisinde empati kurmayı öğrendiği gibi duyarlı olmayı, barışı, hoşgörülü olmayı, farklılıklara saygı duymayı öğrenirler (Washington, 2010). Özellikle bu dönemde her öğrencinin ilgi ve ihtiyacı doğrultusunda özel etkinlikler planlanarak çocukların gelişim özelliklerine uygun seçimler yapılmalıdır (Unutkan, 2008).

Okul öncesi dönemde verilen çocuk hakları eğitimiyle bütün çocuklar aynı haklara sahip olduğunu, çocuk istismarı içeren durumları ve kendi sahip olduğu hakların başkalarını nasıl etkilediğini kavrar (Kent-Kükürtçü, 2011). Okul öncesi dönemdeki çocuklar zihinsel açıdan somut kavramları anlayabilecek seviyede olduğundan çocuklara uygulamaya dönük, yaşam içerisinde örnekleri içeren bir eğitim verilmeli, çocuklar duygusal açıdan desteklenmeli, çocukların davranışlarını olumlu etkileyecek materyal ve etkinliklere daha fazla yer verilmelidir (Covell vd., 2010). Okul öncesi dönemde verilecek olan çocuk hakları eğitimi; çocukların ileride haklarını bilen bireyler olarak yetişmesini, bütün çocukların aynı haklara sahip olduğunu anlamasını ve kişilik özelliklerini tamamlamasını sağlar (Başal, 2007). Öğretmen bu dönemde farklı gereksinimlere ihtiyaç duyan çocukların etkin katılımını sağladığı gibi bunu yaparken günlük yaşamdan yararlanmalı, evrenselliği vurgulamalı, demokratik öğrenme ortamlarını yeşertmelidir.

Çocukların somut işlemler döneminde olmaları sebebiyle çocukların davranışlarını olumsuz etkileyecek öğrenme ortamlarından, etkinliklerden, materyallerden kaçınılmalıdır (Neslitürk ve Ersoy, 2007). Böylece gelişim dönemlerine uygun şekilde çocuk hakları eğitimi almış olan bireylerde öğrenme daha kalıcı olacaktır. Sonuç olarak ileride hak ve sorumluluklarını bilen bir toplumun var olabilmesi için çocukların bu dönemden itibaren kademeli olarak hakları konusunda eğitim almaları gerekmektedir.

2.6.2. İlköğretimde Çocuk Hakları Eğitimi

İlköğretim dönemindeki çocukların düşünmesi, okul öncesi çocukların düşünmesinden çok farklıdır. Artık bu dönemde çocuklar tersine çevirebilme, korunum ilkesi gibi birçok sorunu aşmıştır. Mekân algılama becerisi gelişmiştir. Nesneleri miktar, sayı, hacim yönünden karşılaştırabilmektedir (Durgut, 2014). İlköğretim dönemi, öğrencilerin nitelikli bir insan olarak topluma kazandırılmasında büyük önem taşımaktadır. Dünya’da ve Türkiye’de insan hakları ve çocuk hakları, çağdaş uygarlıklar seviyesine çıkabilmek için önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda, ilköğretim dönemi çocuklara haklarını öğretme konusunda en temel basamaktır. Çünkü ilköğretim, çocukların temel vatandaşlık yeterliklerini kazandıkları, kişisel değer ve tutumlarını geliştirdikleri bir dönemdir. Bu nedenle çocuk hakları eğitimi, çocuklara okul öncesi ve ilköğretimden başlayarak verilmelidir (Ersoy, 2011). İlköğretim dönemi toplumda yer alan tüm vatandaşların sahip olması gereken ortak ve temel bilgi ve becerilerin kazandırılmaya çalışıldığı örgün eğitim programının başıdır. İlköğretim dönemi daha yalın bir ifadeyle bireyin yaşadığı çevreyi tanıyabilmesini sağlayan, dünyada yaşanan olaylar karşısında farkındalığın arttığı, yurttaş olarak haklarımızı kullanmak için gerekli bilgilerin edinildiği süreci kapsamaktadır. Aynı zamanda ilköğretim dönemi çocukların haklarını kullanabilmesi için çocuğun toplumun bir parçası olarak düşünüldüğü, toplumsal haklarının yerleşmeye başladığı bir dönemdir. Dolayısıyla öğrencilerde sosyal becerilerin kazandırılması yanında çocuk haklarının da yerleşmesinde ilköğretim dönemi önemli bir işleve sahiptir (Çubukçu ve Gültekin, 2006). Çocuk hakları eğitimi üzerinde yaşanan gelişmeler incelendiğinde 1970’li yıllardan itibaren çocuk hakları eğitimi konusunda duyarlılık oluşmaya başladığı görülmektedir. Özellikle ders kitapları ve öğretim programı incelendiğinde çocuk hakları konularına yeterince yer verilmeye başlandığı anlaşılmaktadır. Ülkemizde çocuk hakları alanında yaşanan gelişmeler sayesinde son on yılda önemli düzeyde gelişmeler yaşandığı görülmektedir (Kepenekçi, 2003). Çocuk hakları eğitimi ilkokulda doğrudan hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersleri ile ortaokulda ise sosyal bilgiler ve hukuk ve adalet dersleri ile verilmektedir. Ayrı bir ders olarak ise çocuk hakları dersi olarak verilebilir (Durgut, 2014)

MEB ve Adalet Bakanlığı tarafından hukuk ve adalet konusunda öğrencilerin farkındalığını arttırmak amacıyla 2012 yılında bir protokol yapılmıştır. Yapılan protokole göre “Hukuk ve Adalet” dersi 2013-2014 yılından itibaren 6.ve 7.sınıfların öğretim programına eklenmiştir. Bu bağlamda öğrencilere hukuk ve adalet bilinci aşılama amacıyla bazı yeterlikler ve kazanımlar belirlenmiştir. Bu kapsamda öğrencilerde geliştirilmesi beklenen yeterlikler aşağıdaki gibi ifade edilmiştir (MEB, 2013):

- Toplumsal yaşamı düzenleyen kurallar ve bu kurallar arasında hukukun yerini kavrama.
- Hukukun temel kavramlarını anlama.
- Bir durumun hukuki bir sorun içerip içermediğini anlama.
- Hak aramanın doğal olduğunu kabul etme.
- Hakkın hukuki yollarla aranacağını kabul etme.
- Hukuki haklarını kullanmak için kimlerden ya da nerelerden yardım alacağını bilme.
- Hak arama sürecinin hukuki yollarını bilme.
- Anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülebileceğini kavrama.
- Hukuki sorunların çözümünde görevli kurum ve kuruluşları tanıma.
- Yargılama sisteminin işlevini bilme.
- Adaletli olmayı önemseme.

Seçmeli Hukuk Adalet Dersi Öğretim Programı’nda yer alan değerler şunlardır: “Adalet, Dayanışma, Güven, Saygı, Bağımsızlık, Duyarlılık, Merhamet, Sevgi, Barış, Doğruluk, Özgürlük, Sorumluluk, Bilimsellik, Dürüstlük, Özgüven, Tarafsızlık, Cesaret, Eşitlik, Sabır, Vicdanlı olma ve Yardımseverlik” şeklindedir. İlköğretim dönemi ders programları incelendiğinde öğrenciyi en fazla etkileyebilecek olan derslerin başında sosyal bilgiler dersi gelmektedir. Çünkü sosyal bilgiler dersi ders programı ve ders kazanımları incelendiğinde vatandaş yetiştirme misyonuna sahiptir (Zarrillo, 2016). Bu misyon gereği sosyal bilgiler dersi, ders kazanımları, öğrenme alanları ve ünitelerde yer alan çocuk hakları eğitimine ne kadar yer verildiğinin incelenmesi gerekir (Durgut, 2014).

2.6.3 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Çocuk Hakları

İnsan haklarının çocuklar tarafından benimsenmesinde önemli etkiye sahip olan sosyal bilgiler, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgileri konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleşmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi (MEB, 2005). Sosyal bilgiler dersi demokratik değerleri benimsemiş vatandaşları yetiştirmeyi, öğrencilerin topluma uyum sağlamalarını, bu konuda edindikleri bilgiyi ve donanımları kazandırmayı sağlayan bir ders niteliği taşımaktadır (Tezgel, 2008). Öztürk ise etkili vatandaş yetiştirme boyutunu ön plana çıkardığı sosyal bilgileri, hemen her bakımdan değişen ülke ve dünya şartlarında, bilgiye dayalı karar alıp problem çözebilen etkin vatandaşlar yetiştirmek amacıyla, sosyal ve beşeri bilimlerden aldığı bilgi ve yöntemleri kaynaştırarak kullanan bir öğretim programı olarak tanımlar (Öztürk, 2006).

Sosyal Bilgiler dersinin sahip olduğu amaçlar incelendiğinde çocuk ve insan hakları öğretimine uygunluğunun ne denli fazla olduğu anlaşılmaktadır. Sosyal bilgiler dersi nitelikli bireyler yetiştirmeyi ve bütüncül bir bakış açısına sahip olmayı amaçlamaktadır (Gülersoy ve Semenderoğlu, 2005). Sosyal bilgiler dersinin en kapsamlı ve en temel amacı etkili ve iyi bir vatandaş yetiştirmektir (Safran, 2011; Kuş, Merey ve Karatekin, 2013). Sosyal bilgiler, vatandaşlıkla ilgili yeterlikleri kazandırmak amacıyla sosyal bilimler ve beşeri bilimlerin bütünleştirilmesinden oluşmaktadır. Son yıllarda, sosyal bilgiler eğitimi reform raporlarında özellikle vatandaşlık eğitimi ve insan haklarının sosyal bilgiler eğitiminin en önemli amaçlarından biri olduğu belirtilmiştir (Merey, Karatekin ve Kuş, 2012). Bu raporlarda sosyal bilgiler dersinin, öğrencilerin demokratik değerleri benimsemiş vatandaşlar olarak yaşadıkları toplumla uyum içerisinde olmalarını ve bu konuda öğrendikleri bilgi ve birikimleri yaşantılarına geçirilebilecekleri donanımları kazandırabilen bir ders olduğu vurgulanmaktadır (Merey, 2012). Bu dersin öğrencilere faydaları incelendiğinde raporların neden bu

doğrultuda olduğu da anlaşılabacaktır. Sosyal bilgiler dersi programı sayesinde, öğrenciler ülkemiz ve dünyanın tarihsel temellerini öğrenerek, insanlığın gelişimine katkısı olan önemli kişilerin hayatlarını, demokratik yönetimleri ve bu yönetimlerin işleyiş şeklini, ülkemizin zengin kültürel özellikleri içerisinde yer alan inanç ve değerleri öğrenirler (Tezgel, 2008).

Sosyal bilgiler dersi geniş bir kapsamda değerlendirildiğinde geniş bir çerçeveye sahiptir. Onun geniş bir çerçeveye sahip olması çocuk hakları ve vatandaşlık eğitimi vermesinden kaynaklanmaktadır. Sosyal bilgiler dersi çocuk hakları eğitimi için her zaman bize geniş olanaklar sunar. Bu sayede, öğrencilerimiz ülkemizin demokratik değerlerini oluşturur (Durgut, 2014). Çocuk hakları eğitimine öncelikle çocuğun kendi yaşamının içinden seçilmiş örneklerle başlanmalıdır. Ayrıca okul ve sınıf ortamlarında da çocuk hakları hayata geçirilmelidir (Reynaert, Bouverne-De Bie ve Vandeveld, 2010; Covell, Howe ve McNeil, 2010).

Okulda çocuk haklarının hayata geçirilebileceği en önemli derslerden birisi de sosyal bilgiler dersidir. Sosyal bilgiler dersinde çocuk haklarının hayata geçirilmesiyle çocuğun hayatında hak arama ve haklara saygı anlayışının yerleştirilmesi kolaylaşmış olacaktır. Bu konuda öğretmenlere büyük görev düşmektedir (Osler-Starkey, 1996). Öğretmenler tarafından derslerde başarılı bir şekilde verilen çocuk hakları eğitimi çocukların haklarının korunması, tanıtılması konularına karşı ilgi düzeylerinin artmasını sağlayacaktır. Çocuk hakları eğitimi alan çocuklar almayanlara göre akranlarına ve büyüklerine daha saygılı davranmaktadır (Decoene ve DeCock, 1996). Merey (2013) yaptığı çalışmada, insan hakları veya çocuk hakları eğitim programında yer alan öğrenciler ile yer almayan öğrenciler arasında büyük farklılıkların olduğunu gözlemlemiştir. Merey, Kuş ve Karatekin (2013) yapmış oldukları “*Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Çocukların Bilgi Edinme Ve Zararlı Yayınlardan Korunma Hakkına Yer Verilmesi Açısından Değerlendirilmesi*” adlı çalışmalarında; sosyal bilgiler ders kitaplarında çocukların bilgi edinme hakkına, çocukların zararlı yayınlardan korunma hakkından daha fazla yer verildiği sonucuna ulaşmışlardır. Ersoy (2011) ise yapmış olduğu çalışmada, öğrencilerin çocuk haklarını en çok hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde öğrendiklerine ilişkin bulgular saptamıştır. Bu bağlamda; kendi

haklarının bilincinde olan ve bu hakları içselleştirip benimseyen bireylerin yetişmesinde sosyal bilgiler ve hayat bilgisi dersi öğretim programlarının önemli bir rolü olduğu anlaşılmaktadır (Dündar ve Hareket, 2016).

Sosyal bilgiler öğretim programında duyarlılık, sorumluluk, dayanışma, yardımseverlik, bilimsellik, vatanseverlik, bireysel haklar, sevgi, bağımsızlık, aile birliğine önem verme, saygı ve sağlıklı olmaya önem verme değeri kazanımlarda en çok yer verilen değerlerdir (Keskin, 2008; Kuş vd., 2011; Karatekin vd., 2012; Merey vd., 2013). Sosyal Bilgiler dersi değer eğitimi ile öğrencilere; toplumun varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için belli değerleri kazandırmayı amaçlamaktadır (MEB, 2005: 87). Bu değerler; aile birliğine önem verme, adil olma, bağımsızlık, barış, özgürlük, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik ve yardımseverliktir (MEB, 2005: 89). Bu anlamda sosyal bilgiler dersi vatandaşlık, insan hakları ve demokrasinin gelişmesi ve yaygınlaşması ülke ve dünya ailesinin bir ferdi olarak yerine getirmesi gereken önemli yararları sağlar (Tezgel, 2008). Sosyal bilgiler dersinin en önemli hedefi; insan haklarına saygılı, demokratik vatandaşlar yetiştirmek ve demokrasi bilincini geliştirmektir (Koçoğlu, 2012).

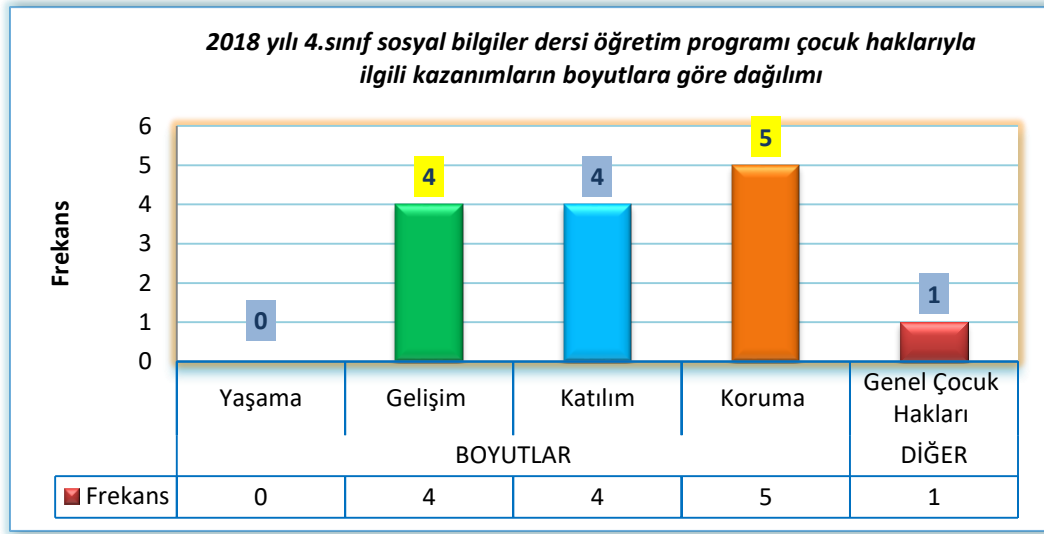
Demokrasi bilincinin geliştirilmesi ile çocuk haklarına yönelik farkındalık artacaktır. Çocuk hakları eğitiminde büyük öneme sahip olan sosyal bilgiler dersi genelde insan haklarını özelde çocuk haklarını inceler (Merey, 2012). Öğrenciye insan hakları eğitimi verilirken ilk olarak kendi haklarını öğretip öğrencinin bu haklardan genelleme yaparak insan haklarına ulaşması sağlanmalıdır (Durgut, 2014). Bu bağlamda sosyal bilgiler dersi çocuk hakları ve insan hakları eğitiminin ayrılmaz bir parçasıdır. 2018 yılı Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında 4., 5., 6., ve 7. sınıflarda yer alan toplam 7 öğrenme alanı bulunmaktadır. Bu alanlar; *“Birey ve Toplum, Kültür ve Miras, İnsanlar, Yerler ve Çevreler, Bilim, Teknoloji ve Toplum, Üretim, Dağıtım ve Tüketim, Etkin Vatandaşlık, Küresel Bağlantılar”* dır. 2018 yılı Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında 33’ü 4.sınıf, 33’ü 5.sınıf, 34’ü 6.sınıf, 31’i 7.sınıf olmak üzere toplam 131 kazanım yer almaktadır.

Aşağıdaki tabloda çocuk haklarıyla ilişkili olan kazanımlar sınıf ve öğrenme alanı bazında incelenmiştir.

Tablo 2.1. 2018 yılı 4.sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların dağılımı

Boyutlar	Yaşama=Y	Gelişim=G	Katılım=K	Korumma=KO
Birey ve Toplum Öğrenme Alanı				
1.Resmî kimlik belgesini inceleyerek kişisel kimliğine ilişkide çıkarımlarda bulunur.		*		
2.Bireysel ilgi, ihtiyaç ve yeteneklerini tanır.		*		
3.Kendisini farklı özelliklere sahip diğer bireylerin yerine koyar.				*
4. Diğer bireylerin farklı özelliklerini saygı ile karşılar				*
İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı				
1. Doğal afetlere yönelik gerekli hazırlıkları yapar.				*
Bilim, Teknoloji ve Toplum Öğrenme Alanı				
1.Teknolojik ürünleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır.				*
Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı				
1. Sorumluluk sahibi bir birey olarak bilinçli tüketici davranışları sergiler.			*	
2. Çevresindeki kaynakları israf etmeden kullanır.		*		
Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı				
1.Çocuk olarak sahip olduğu haklara örnekler verir.	<i>Genel Çocuk Hakları</i>			
2.Aile ve okul yaşamındaki söz ve eylemlerinin sorumluluğunu alır.			*	
3.Okul yaşamında gerekli gördüğü eğitsel sosyal etkinlikleri önerir.			*	
4.Ülkesinin bağımsızlığı ile bireysel özgürlüğü arasındaki ilişkiyi açıklar.			*	
Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı				
1.Farklı ülkelere ait kültürel unsurlarla ülkemizin sahip olduğu kültürel unsurları karşılaştırır.		*		
2.Farklı kültürlerle saygı gösterir.				*

4.Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında toplam 33 kazanım bulunmaktadır. Bu 33 kazanımın 14 tanesi doğrudan ya da dolaylı olarak çocuk haklarıyla ilişkilidir. Bu kazanımlardan 4 tanesi gelişim, 4 tanesi katılım, 5 tanesi koruma boyutuyla ilişkili olup 1 tanesi ise genel çocuk haklarıyla ilişkilidir. Aşağıda 4.sınıf sosyal bilgiler öğretim programında yer alan kazanımların boyutlara göre dağılımını gösteren grafiğe yer verilmiştir.

Grafik 2.1. 4.Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların boyutlara göre dağılımı

2018 yılı 4.sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların boyutlara göre dağılımını gösteren grafik incelendiğinde en fazla koruma boyutuyla ilişkili kazanımlara yer verildiği görülmektedir. Yaşama hakkıyla ilgili kazanımlara ise hiç yer verilmediği görülmektedir. 2018 yılı 4.sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki kazanımlar öğrenme alanlarına göre incelendiğinde ise *Birey ve Toplum* öğrenme alanında 5 kazanımdan 4'ü çocuk haklarıyla ilişkilidir. Bu 4 kazanımın ise 2'si gelişim 2'si koruma boyutuyla ilişkilidir. Bu öğrenme alanında yaşama ve katılım boyutuna ise hiç yer verilmemiştir.

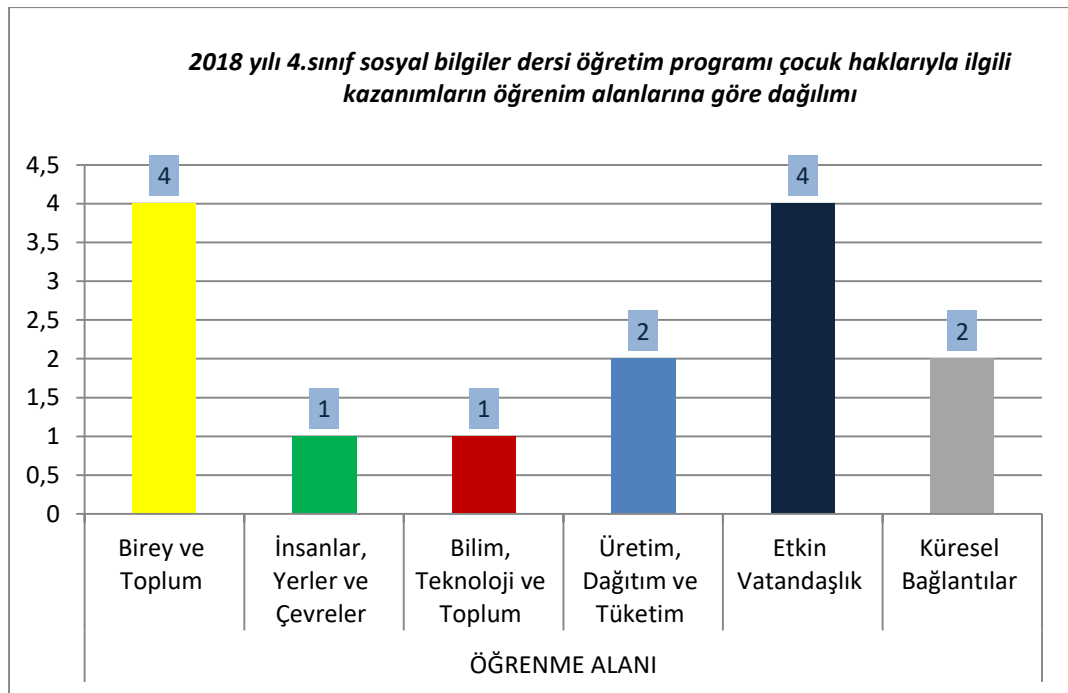
İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanındaki 6 kazanımın 1'i çocuk haklarıyla ilişkili olup bu kazanım koruma boyutuyla ilişkilidir. Bu öğrenme alanında yaşama, katılım ve gelişim boyutuna ise hiç yer verilmemiştir.

Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanındaki 5 kazanımdan 1'i çocuk haklarıyla ilişkili olup bu kazanım koruma boyutuyla ilişkilidir. Bu öğrenme alanında yaşama, gelişim ve katılım boyutuna hiç yer verilmemiştir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanındaki 5 kazanımdan 2'si çocuk haklarıyla ilişkili olup 1'i gelişim, 1'i katılım hakkıyla ilgilidir. Bu öğrenme alanında yaşama ve koruma boyutuna hiç yer verilmemiştir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanındaki 4 kazanımdan 4'ü de çocuk haklarıyla ilişkili olup 3'ü katılım hakkıyla ilgili olup 1'i genel çocuk haklarıyla ilgilidir. Bu öğrenme alanında koruma, yaşama ve gelişim hakkına ise hiç yer verilmemiştir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanındaki 4 kazanımdan 2'si çocuk haklarıyla ilişkili olup 1'i yaşama 1'i koruma boyutuyla ilişkilidir. Bu öğrenme alanında katılım ve gelişim boyutuna ise hiç yer verilmemiştir. Aşağıda 4.sınıf sosyal bilgiler öğretim programında yer alan kazanımların öğrenme alanlarına göre dağılımını gösteren grafiğe yer verilmiştir.

Grafik 2.2. 4.Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların öğrenme alanlarına göre dağılımı

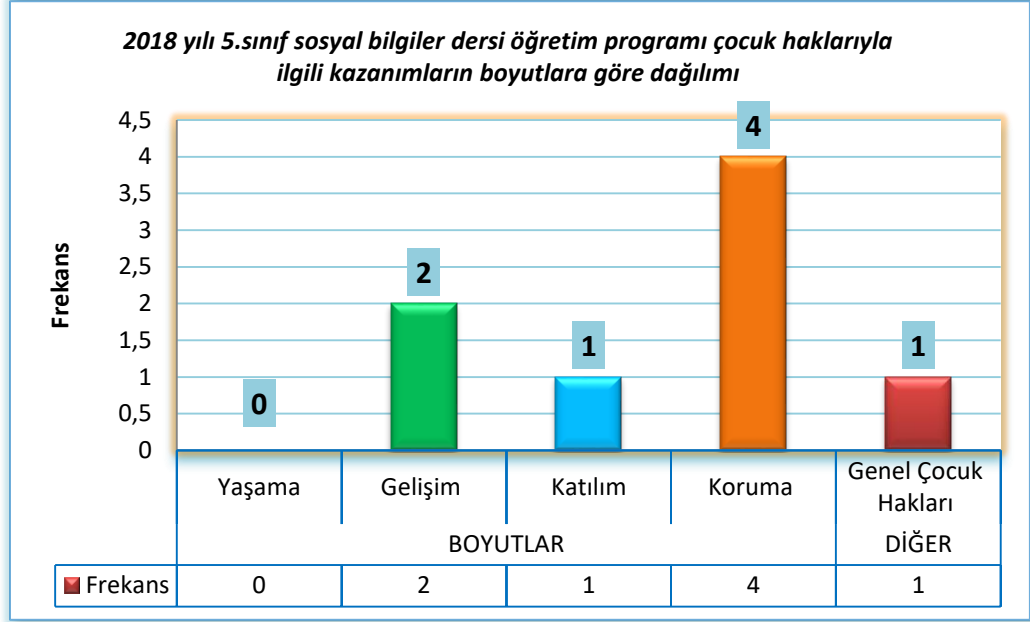
2018 yılı 4.sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların öğrenme alanlarına göre dağılımını gösteren grafik incelendiğinde çocuk haklarıyla ilgili kazanımların *Birey ve Toplum* öğrenme alanı ile *Etkin Vatandaşlık* öğrenme alanlarında yoğunlaştığı İnsanlar, yerler ve Çevreler öğrenme alanı ile *Bilim, Teknoloji ve Toplum* öğrenme alanında ise çok az olduğu görülmektedir.

Tablo 2.2. 2018 yılı 5.sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların dağılımı

Boyutlar	Yaşama=Y	Gelişim=G	Katılım=K	Korunma=KO
Birey ve Toplum Öğrenme Alanı				
1.Sosyal Bilgiler dersinin, Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak kendi gelişimine katkısını fark eder.		*		
2.Sahip olduğu haklarının farkında olan bir birey olarak katıldığı gruplarda aldığı rollerin gerektirdiği görev ve sorumluluklara uygun davranır.		*		
3.Çocuk olarak haklarından yararlanmaya ve bu hakların ihlal edildiği durumlara örnekler verir.				*
Bilim, Teknoloji Ve Toplum Öğrenme Alanı				
1.Teknoloji kullanımının sosyalleşme ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisini tartışır.				*
2.Sanal ortamda ulaştığı bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini sorgular.				*
3.Sanal ortamı kullanırken güvenlik kurallarına uyar.				*
Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı				
1.Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır.			*	
Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı				
1.Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar.	Genel Çocuk Hakları			

5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında toplam 33 kazanım bulunmaktadır. Bu 33 kazanımın 8 tanesi doğrudan ya da dolaylı olarak çocuk haklarıyla ilişkilidir. Bu kazanımlardan 2 tanesi gelişim, 1 tanesi katılım, 4 tanesi koruma boyutuyla ilişkili olup 1 tanesi ise genel çocuk haklarıyla ilişkilidir.

Aşağıda 5.sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan kazanımların boyutlara göre dağılımını gösteren grafiğe yer verilmiştir.

Grafik 2.3. 5.Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların boyutlara göre dağılımı

2018 yılı 5.sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların boyutlara göre dağılımını gösteren grafik incelendiğinde en fazla koruma boyutuyla ilişkili kazanımlara yer verildiği görülmektedir. Yaşama hakkıyla ilgili kazanımlara ise hiç yer verilmediği görülmektedir.

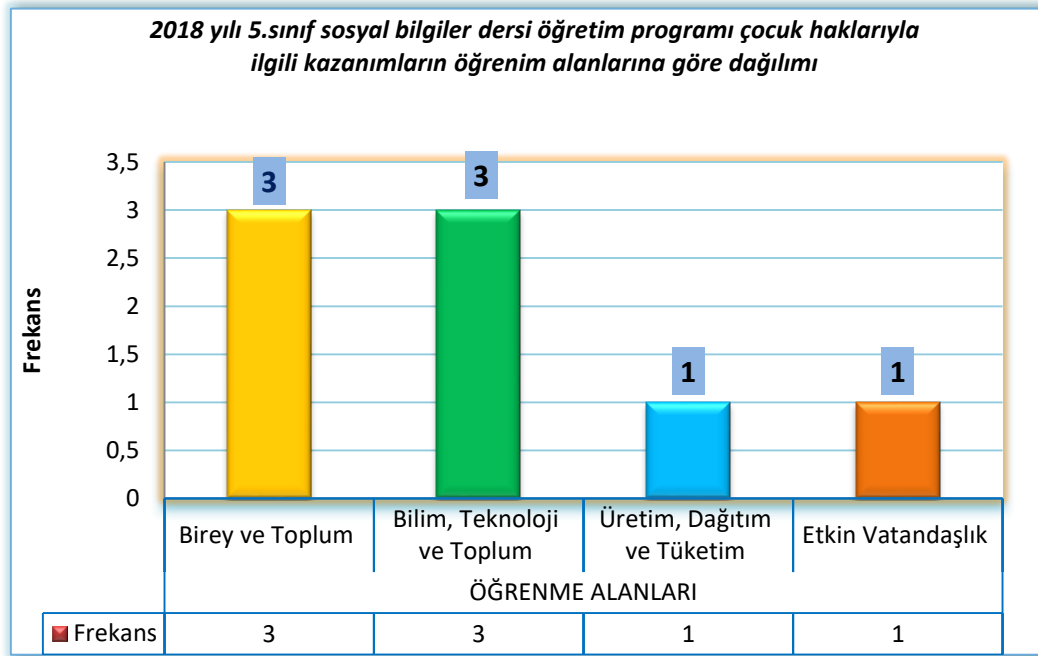
2018 yılı 5.sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki kazanımlar öğrenme alanlarına göre incelendiğinde ise *Birey ve Toplum* öğrenme alanında 4 kazanımdan 3'ü çocuk haklarıyla ilişkilidir. Bu 3 kazanımın ise 2'si gelişim 1'i koruma boyutuyla ilişkilidir. Bu öğrenme alanında yaşama ve katılım boyutuna ise hiç yer verilmemiştir.

Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanındaki 5 kazanımdan 3'ü çocuk haklarıyla ilişkili olup bu kazanımların hepsi koruma boyutuyla ilişkilidir. Bu öğrenme alanında yaşama, gelişim ve katılım boyutuna hiç yer verilmemiştir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanındaki 6 kazanımdan 1'i çocuk haklarıyla ilişkili olup katılım hakkıyla ilgilidir. Bu öğrenme alanında gelişim, yaşama ve koruma boyutuna hiç yer verilmemiştir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanındaki 4 kazanımdan 1'i çocuk haklarıyla ilişkili olup genel çocuk haklarıyla ilgilidir. Bu öğrenme alanında katılım, koruma, yaşama ve gelişim hakkına ise hiç yer verilmemiştir.

Aşağıda 5.sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan kazanımların öğrenme alanlarına göre dağılımını gösteren grafiğe yer verilmiştir.

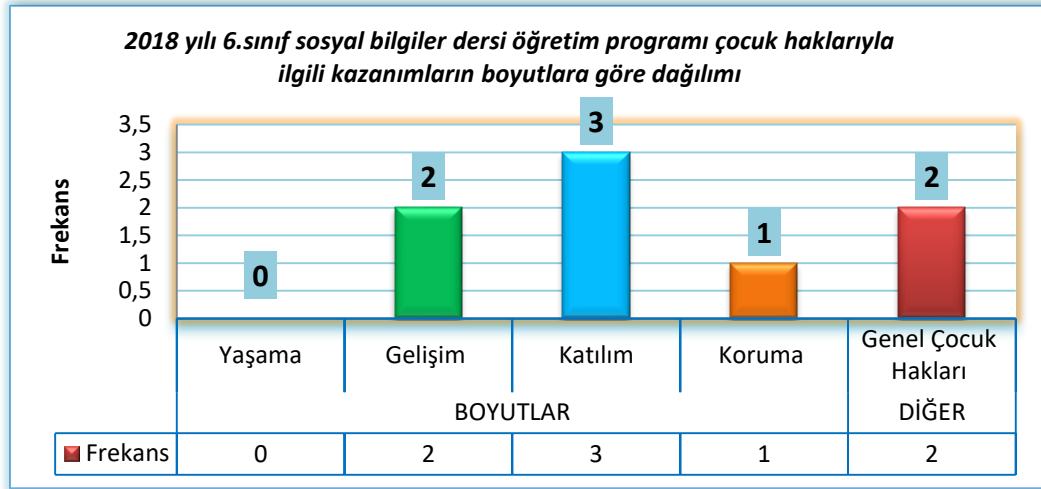
Grafik 2.4. 5.Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların öğrenme alanlarına göre dağılımı

2018 yılı 5.sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların öğrenme alanlarına göre dağılımını gösteren grafik incelendiğinde çocuk haklarıyla ilgili kazanımların *Birey ve Toplum* öğrenme alanı ile *Bilim, Teknoloji ve Toplum* öğrenme alanlarında yoğunlaştığı *Üretim, Dağıtım ve Tüketim* öğrenme alanı ile *Etkin Vatandaşlık* öğrenme alanında ise çok az olduğu görülmektedir.

Tablo 2.3. 2018 yılı 6.sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların dağılımı

Boyutlar	Yaşama=Y	Gelişim=G	Katılım=K	Korunma=KO
Birey ve Toplum Öğrenme Alanı				
1.Toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyici faaliyetlere katılır.			*	
2.Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur.			*	
3. Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklılıklara yönelik ön yargıları sorgular.				*
Bilim, Teknoloji ve Toplum Öğrenme Alanı				
1. Telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur.			*	
Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı				
1. Vatandaşlık sorumluluğu ve ülke ekonomisine katkısı açısından vergi vermenin gereğini ve önemini savunur		*		
Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı				
1.Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder.	Genel Çocuk Hakları			
2.Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarının anayasal güvence altında olduğunu açıklar	Genel Çocuk Hakları			
Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı				
1.Popüler kültürün, kültürümüz üzerindeki etkilerini sorgular.		*		

6. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında toplam 34 kazanım bulunmaktadır. Yukarıdaki Tablo 2.3. incelendiğinde bu 34 kazanımın 8 tanesi doğrudan ya da dolaylı olarak çocuk haklarıyla ilişkilidir. Bu kazanımlardan 2 tanesi gelişim, 3 tanesi katılım, 1 tanesi koruma boyutuyla ilişkili olup 2 tanesi ise genel çocuk haklarıyla ilişkilidir. Aşağıda 6. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan kazanımların boyutlara göre dağılımını gösteren grafiğe yer verilmiştir.

Grafik 2.5. 6.Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların boyutlara göre dağılımı

2018 yılı 6.sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların boyutlara göre dağılımını gösteren grafik incelendiğinde en fazla katılım boyutuyla ilişkili kazanımlara yer verildiği görülmektedir. Yaşama hakkıyla ilgili kazanımlara ise hiç yer verilmediği görülmektedir.

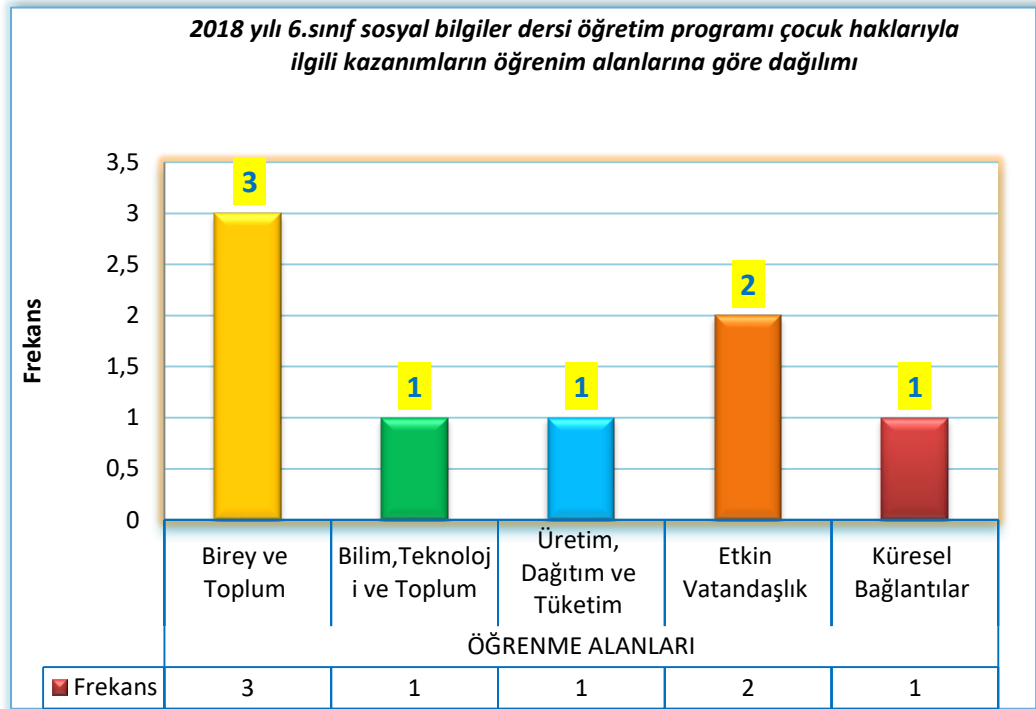
2018 yılı 6.sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki kazanımlar öğrenme alanlarına göre incelendiğinde ise *Birey ve Toplum* öğrenme alanında 5 kazanımdan 3'ü çocuk haklarıyla ilişkilidir. Bu 3 kazanımın ise 2'si katılım 1'i koruma boyutuyla ilişkilidir. Bu öğrenme alanında yaşama ve gelişim boyutuna ise hiç yer verilmemiştir.

Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanındaki 4 kazanımdan 1'i çocuk haklarıyla ilişkili olup bu kazanım koruma boyutuyla ilişkilidir. Bu öğrenme alanında yaşama, gelişim ve katılım boyutuna hiç yer verilmemiştir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanındaki 6 kazanımdan 1'i çocuk haklarıyla ilişkili olup gelişim hakkıyla ilgilidir. Bu öğrenme alanında yaşama, katılım ve koruma boyutuna hiç yer verilmemiştir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanındaki 6 kazanımdan 2'si çocuk haklarıyla ilişkili olup ikisi de genel çocuk haklarıyla ilgilidir. Bu öğrenme alanında koruma, yaşama, katılım ve gelişim hakkına ise hiç yer verilmemiştir.

Küresel Bağlantılar öğrenme alanındaki 4 kazanımdan 1'i çocuk haklarıyla ilişkili olup gelişim boyutuyla ilişkilidir. Bu öğrenme alanında katılım, yaşama ve koruma boyutuna ise hiç yer verilmemiştir. Aşağıda 6. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan kazanımların öğrenme alanlarına göre dağılımını gösteren grafiğe yer verilmiştir.

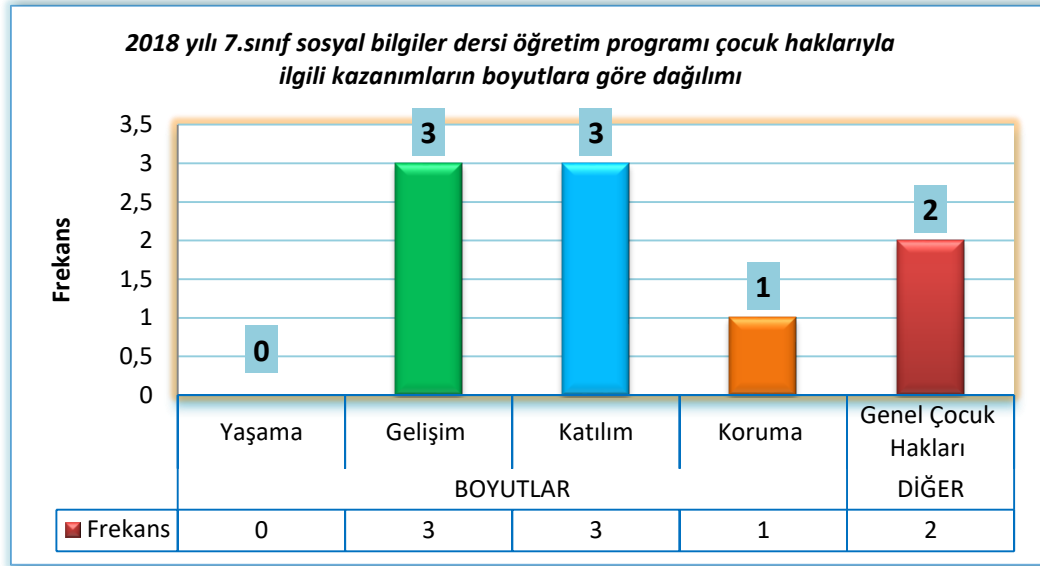
Grafik 2.6. 6.Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların öğrenme alanlarına göre dağılımı

2018 yılı 6. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların öğrenme alanlarına göre dağılımını gösteren grafik incelendiğinde çocuk haklarıyla ilgili kazanımların *Birey ve Toplum* öğrenme alanı ile *Etkin Vatandaşlık* öğrenme alanlarında yoğunlaştığı *Üretim, Dağıtım ve Tüketim* öğrenme alanı, *Küresel Bağlantılar* öğrenme alanı ve *Bilim, Teknoloji ve Toplum* öğrenme alanında ise çok az olduğu görülmektedir.

Tablo 2.4. 2018 yılı 7.sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların dağılımı

Boyutlar	Yaşama=Y	Gelişim=G	Katılım=K	Korunma=KO
Birey ve Toplum Öğrenme Alanı				
1.İletişimi etkileyen tutum ve davranışları analiz ederek kendi tutum ve davranışlarını sorgular.			*	
2.İletişim araçlarından yararlanırken haklarını kullanır ve sorumluluklarını yerine getirir.	Genel Çocuk Hakları			
3. Bireysel ve toplumsal ilişkilerde olumlu iletişim yollarını kullanır.		*		
4. Medyanın sosyal değişim ve etkileşimdeki rolünü tartışır		*		
İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı				
1.Temel haklardan yerleşme ve seyahat özgürlüğünün kısıtlanması halinde ortaya çıkacak olumsuz durumlara örnekler gösterir.		*		
Üretim, Dağıtım Ve Tüketim Öğrenme Alanı				
1.Dünyadaki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni meslekleri dikkate alarak mesleki tercihlerine yönelik planlama yapar.			*	
Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı				
1.Demokrasinin uygulanma süreçlerinde karşılaşılan sorunları analiz eder.	Genel Çocuk Hakları			
Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı				
1. Çeşitli kültürlerle yönelik kalıp yargıları sorgular.				*
2. Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir.			*	

7.Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında toplam 31 kazanım bulunmaktadır. Yukarıdaki Tablo 2.4. incelendiğinde bu 31 kazanımın 9 tanesi doğrudan ya da dolaylı olarak çocuk haklarıyla ilişkilidir. Bu kazanımlardan 3 tanesi gelişim, 3 tanesi katılım, 1 tanesi koruma boyutuyla ilişkili olup 2 tanesi ise genel çocuk haklarıyla ilişkilidir. Aşağıda 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında yer alan kazanımların boyutlara göre dağılımını gösteren grafiğe yer verilmiştir.

Grafik 2.7. 7.Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların boyutlara göre dağılımı

2018 yılı 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların boyutlara göre dağılımını gösteren grafik incelendiğinde en fazla gelişim ve katılım boyutuyla ilişkili kazanımlara yer verildiği; yaşama ve koruma hakkıyla ilgili kazanımlara ise hiç yer verilmediği görülmektedir.

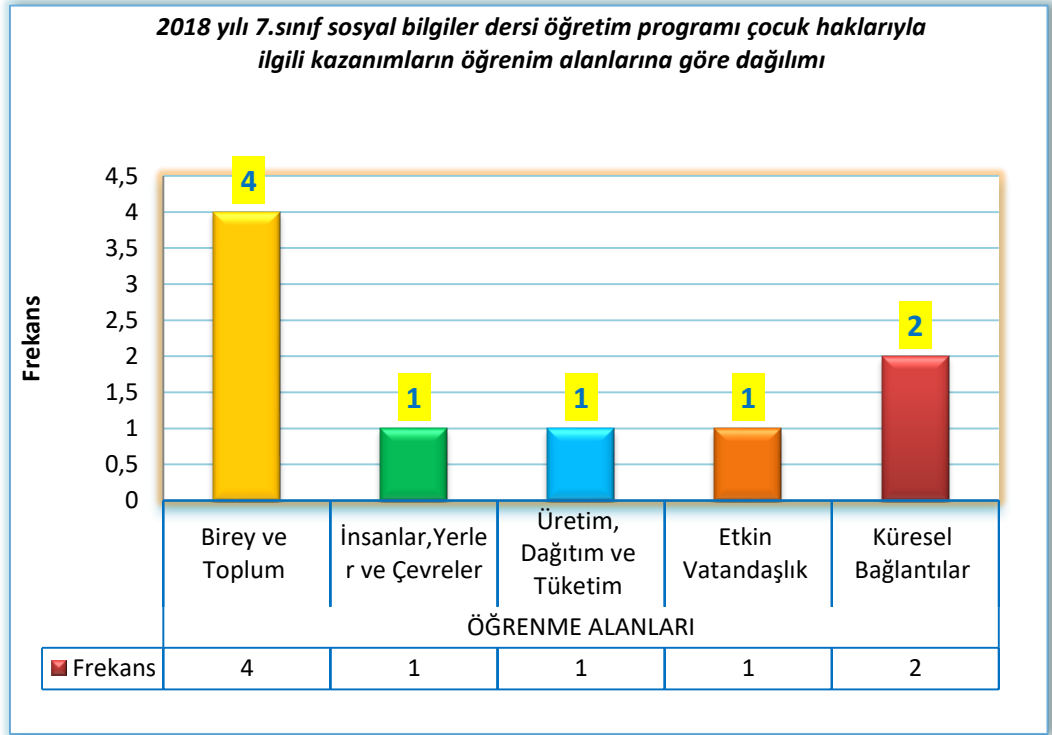
2018 yılı 7.sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki kazanımlar öğrenme alanlarına göre incelendiğinde ise *Birey ve Toplum* öğrenme alanında 4 kazanımdan 4'ü çocuk haklarıyla ilişkilidir. Bu 4 kazanımın ise 2'si gelişim, 1'i katılım, 1'i genel çocuk haklarıyla ilişkilidir. Bu öğrenme alanında yaşama boyutuna ise hiç yer verilmemiştir.

İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanındaki 4 kazanımın 1'i çocuk haklarıyla ilişkili olup bu kazanım gelişim boyutuyla ilişkilidir. Bu öğrenme alanında yaşama, katılım ve koruma boyutuna ise hiç yer verilmemiştir.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanındaki 6 kazanımdan 1'i çocuk haklarıyla ilişkili olup katılım hakkıyla ilgilidir. Bu öğrenme alanında yaşama, gelişim ve koruma boyutuna hiç yer verilmemiştir.

Etkin Vatandaşlık öğrenme alanındaki 4 kazanımdan 1'i çocuk haklarıyla ilişkili olup genel çocuk haklarıyla ilgilidir. Bu öğrenme alanında koruma, yaşama, katılım ve gelişim hakkına ise hiç yer verilmemiştir.

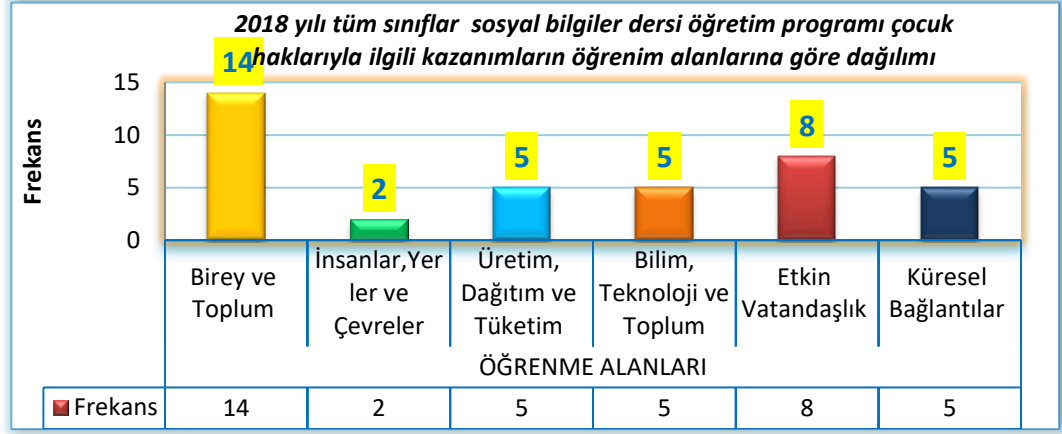
Küresel Bağlantılar öğrenme alanındaki 4 kazanımdan 2'si çocuk haklarıyla ilişkili olup 1'i katılım 1'i koruma boyutuyla ilişkilidir. Bu öğrenme alanında yaşama ve gelişim boyutuna ise hiç yer verilmemiştir. Aşağıda 4.sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan kazanımların öğrenme alanlarına göre dağılımını gösteren grafiğe yer verilmiştir.

Grafik 2.8. 7.Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların öğrenme alanlarına göre dağılımı

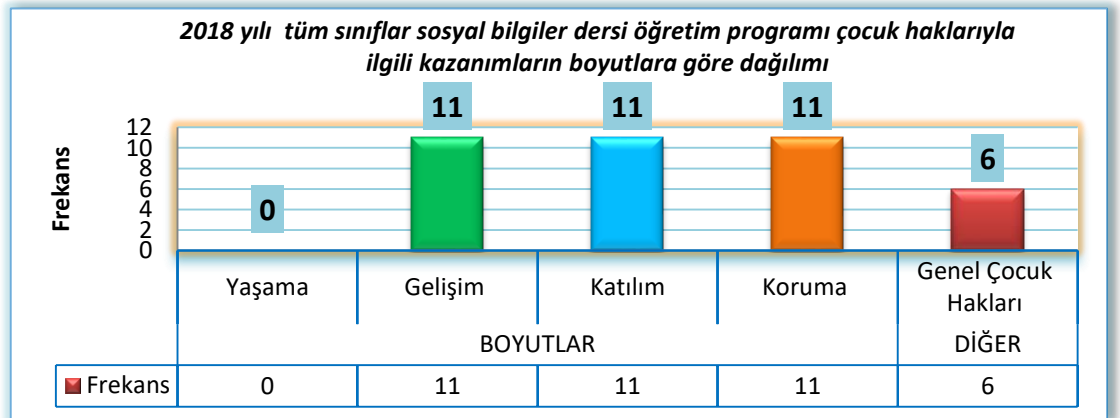
2018 yılı 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların öğrenme alanlarına göre dağılımını gösteren grafik incelendiğinde çocuk haklarıyla ilgili kazanımların *Birey ve Toplum* öğrenme alanı ile *Küresel Bağlantılar* öğrenme alanlarında yoğunlaştığı *İnsanlar, yerler ve Çevreler* öğrenme alanı, *Üretim, Dağıtım ve Tüketim* ile *Etkin Vatandaşlık* öğrenme alanında ise çok az olduğu görülmektedir.

Aşağıda 2018 yılı sosyal bilgiler dersi öğretim programında tüm sınıflarda yer alan çocuk haklarıyla ilgili kazanımların öğrenim alanlarına göre dağılımını gösteren grafiğe yer verilmiştir.

Grafik 2.9. Tüm sınıflar sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların öğrenme alanlarına göre dağılımı

2018 yılı sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan çocuk haklarıyla ilgili kazanımların öğrenim alanlarına göre dağılımını gösteren yukarıdaki grafik incelendiğinde; *Birey ve Toplum* öğrenme alanında (14) ve *Etkin Vatandaşlık* öğrenme alanında (8) yoğunlaştığı görülmektedir. *İnsanlar, Yerler ve Çevreler* öğrenme alanında ise çocuk haklarıyla ilişkili sadece 2 kazanıma yer verilmiştir. Aşağıda 2018 yılı sosyal bilgiler dersi öğretim programında tüm sınıflarda yer alan çocuk haklarıyla ilgili kazanımların boyutlara göre dağılımını gösteren grafiğe yer verilmiştir.

Grafik 2.10. Tüm sınıflar sosyal bilgiler dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların boyutlara göre dağılımı

2018 yılı sosyal bilgiler dersi öğretim programında tüm sınıflarda yer alan çocuk haklarıyla ilgili kazanımların boyutlara göre dağılımını gösteren grafik incelendiğinde en fazla *koruma*, *gelişim* ve *katılım* boyutunda (11) ve *genel çocuk haklarında* (6) yoğunlaştığı görülmektedir. Yaşama boyutunda ise çocuk haklarıyla ilgili hiçbir kazanıma yer verilmemiştir.

2.6.4. Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programında Çocuk Hakları

Hayat bilgisi dersi; ilkokul 1, 2. ve 3. sınıflarda okutulan, öğrencilerin hayatı boyunca karşı karşıya gelebileceği problemlerin çözümünü sağlayan, kendi yaşantısını anlama ve anlamlandırmasına yardımcı olan, iyi bir insan olarak yetişmesi için temel bilgi, beceri ve değerleri kazandıran, derste aktif olmasını önemseyen, sosyal bilgiler, fen ve teknoloji dersleri başta olmak üzere diğer derslerin de temelini oluşturan ve hayatın merkezinde olan bir derstir (Aktepe ve Yalçınkaya, 2016). Sosyal Bilgiler dersinin çekirdeğini oluşturan Hayat Bilgisi dersi mihver ders özelliği taşımaktadır (Sözer, 1998).

Öğrencilerin haklarını, devletini, geçmişini öğrenmesi belli başlı dersler ile sağlanmaktadır (Erol ve Yazıcı, 2015). Bu derslerin en önemlileri arasında yer alan hayat bilgisi dersi öğrencileri hayata hazırlamaktadır (Nalçacı, 2017). Hayat bilgisi dersi öğrencilerin gelecek yaşamlarına hazırlanmasını ve toplumsal katılımını sağlar (Kaymakçı, 2014). Hayat bilgisi dersinin genel amacı; öğrencilerin yaşadığı çevreye ve hayata uyumlu olabilmesi için gerekli olan bilgi, beceri, değer ve tutumlara sahip olmasını sağlamaktır (Akyürek-Tay ve Tay, 2009). 2018 yılı Hayat Bilgisi öğretim programının kabul edilmesiyle birlikte eğitim sistemimiz çeşitli yetkinliklerle bütünlenmiş, öğrencilerin bilgi, beceri ve davranışlarında yeni beklentiler oluşmuştur. Hayat Bilgisi öğretim programında bilgi, beceri ve davranışlar kazandırılmaya çalışılırken değerlerimiz de bir o kadar önem kazanmıştır. Değerlerimiz toplumumuzun milli ve manevi kaynakların süzgeçinden geçmiş, öz mirasımızdır. Bu nedenle kazandırılacak olan yetkinlikler insanlık âlemine katılmamızı sağlayan bütünlüklerimizdir. Bu yönüyle değerlerimiz ve yetkinlikler birbirinden ayrılmaz bir bütünün parçalarını oluşturur (MEB, 2017). Bu yetkinliklere şu şekilde sıralanabilir:

1. Anadilde iletişim
2. Yabancı dillerde iletişim
3. Matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler
4. Dijital yetkinlik
5. Öğrenmeyi öğrenme
6. Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler
7. İnisiyatif alma ve girişimcilik
8. Kültürel farkındalık ve ifade

Çocukların hayatı tanıyarak gerekli beceri ve değerler kazanmalarında hayat bilgisi dersi çok fazla etkiye sahiptir. Hayat bilgisi dersinin temel amacı; öğrencilere hayata dair temel beceriler ve değerler kazandırarak kişisel-sosyal gelişimlerine ve kendini gerçekleştirmelerine katkı sağlamaktır (Aladağ, 2016). Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer verilen temel yaşam becerileri şunlardır:

1. Araştırma
2. Bilgi ve İletişim Teknolojilerini Kullanma
3. Değişim ve Sürekliliği Algılama
4. Dengeli Beslenme
5. Doğayı Koruma
6. Girişimcilik
7. Gözlem
8. İletişim
9. İş Birliği
10. Karar Verme
11. Kariyer Bilinci Geliştirme
12. Kaynakların Kullanımı
13. Kendini Koruma
14. Kendini Tanıma
15. Kişisel Bakım
16. Kurallara Uyma
17. Mekânı Algılama
18. Millî ve Kültürel Değerleri Tanıma

19. Öz Yönetim
20. Sağlığını Koruma
21. Sorun Çözme
22. Sosyal Katılım
23. Zaman Yönetimi

Hayat Bilgisi Dersi; okula yeni başlayan öğrencilerin yaşamlarında karşılarına çıkabilecek durumlarla karşı karşıya getirerek iyi insan ve iyi vatandaş olmalarını amaçlamaktadır. Çocuğun iyi bir vatandaş olması için kendisine tanınan hakların farkında olarak içselleştirmesi gerekmektedir (Sönmez ve Görmez, 2016). Çocuklara, hakları ancak çocuk hakları eğitimiyle öğretilir, haklarının farkına varmaları sağlanabilir. Çocuk hakları eğitimine de öncelikle çocuğun kendi yaşamının içinden seçilmiş örneklerle başlanmalıdır. Ayrıca okul ve sınıf ortamlarında da çocuk hakları hayata geçirilmelidir (Reynaert, Bouverne-De Bie ve Vandeveld, 2010; Covell, Howe ve McNeil, 2010). Okulda çocuk haklarının hayata geçirilebileceği en önemli derslerden birisi de hayat bilgisi dersi. Hayat bilgisi dersinde çocuk haklarının hayata geçirilmesiyle çocuğun hayatında hak arama ve haklara saygı anlayışının yerleştirilmesi kolaylaşmış olacaktır. Bu konuda öğretmenlere büyük görev düşmektedir (Osler-Starkey, 1996).

Öğretmenler tarafından derslerde başarılı bir şekilde verilen çocuk hakları eğitimi çocukların haklarının korunması, tanıtılması konularına karşı ilgi düzeylerinin artmasını sağlayacaktır. Çocuk hakları eğitimi alan çocuklar almayanlara göre akranlarına ve büyüklerine daha saygılı davranmaktadır (Decoene ve DeCock, 1996). Merey (2013) yaptığı çalışmada, insan hakları veya çocuk hakları eğitim programında yer alan öğrenciler ile yer almayan öğrenciler arasında büyük farklılıklar olduğunu gözlemlemiştir. 1968'den 2015'e kadar tüm hayat bilgisi dersi öğretim programlarında ev ve okul ortamında çocukların oyun, dinlenme ve eğlence faaliyetlerine katılımı ile çevresel koruma ve sürdürülebilir kalkınmaya katılıma da yer verilmiştir (Öztürk, 2017). Dündar ve Hareket (2016) tarafından; hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersi öğretim programları kazanımlarının çocuk hakları açısından incelendiği araştırmada; çocukların katılım hakkı ile ilgili kazanımların az sayıda olduğu, yargı katılımına ise hiç yer verilmediği

belirlenmiştir. Merey (2012) çocuğun katılım hakkına yönelik Hayat Bilgisi dersi öğretim programında 99 kazanıma ulaşmıştır. Ersoy (2011) ise yapmış olduğu çalışmada, öğrencilerin çocuk haklarını en çok hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde öğrendiklerine ilişkin bulgular saptamıştır. Bu bağlamda; kendi haklarının bilincinde olan ve bu hakları içselleştirip benimseyen bireylerin yetişmesinde sosyal bilgiler ve hayat bilgisi dersi öğretim programlarının önemli bir rolü olduğu anlaşılmaktadır (Dündar ve Hareket, 2016).

2018 yılı Hayat Bilgisi Öğretim Programı ünite temelli yaklaşıma göre hazırlanmıştır. Programda yer alan üniteler 1., 2. ve 3. sınıflarda “Okulumuzda Hayat”, “Evimizde Hayat”, “Sağlıklı Hayat”, “Güvenli Hayat”, “Ülkemizde Hayat” ile “Doğada Hayat” üniteleri olmak üzere altı tanedir. 1.sınıftaki ünitelerde 53, 2.sınıftaki ünitelerde 50, 3.sınıftaki ünitelerde 45 tane kazanım olmak üzere toplam 148 tane kazanım yer almaktadır.

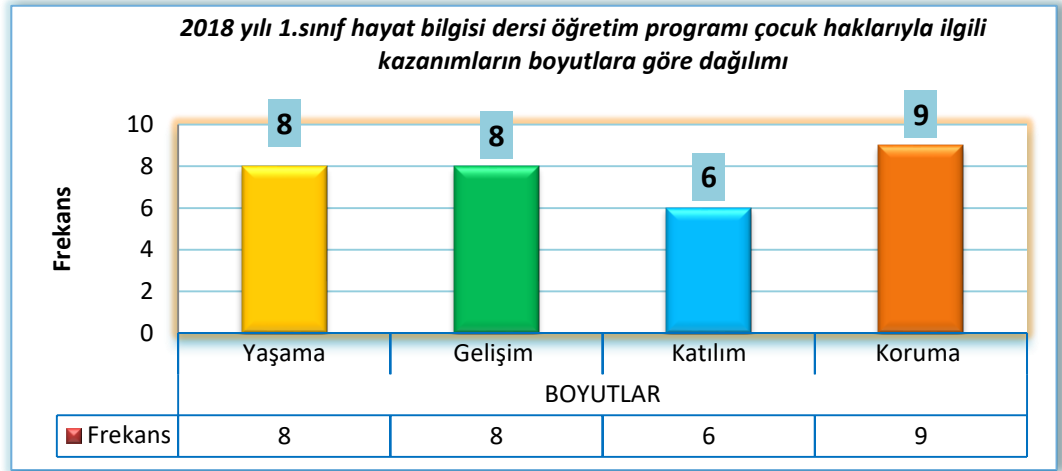
Tablo 2.5. 2018 yılı 1.sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların dağılımı

Boyutlar	Yaşama=Y	Gelişim=G	Katılım=K	Korunma=KO
Okulumuzda Hayat Ünitesi				
1.Sınıf içi tanışma etkinliğine katılır.			*	
2.Kendisiyle akranları arasındaki benzer ve farklı yönleri ayırt eder.		*		
3. Okula geliş ve okuldan gidişlerde güvenlik kurallarına uyar.				*
4.Tuvalet kullanma ve temizlik alışkanlığı geliştirir.	*			
5.Sınıf içi kurallara belirleme sürecine katılır.			*	
6.Okul kurallarına uyar.				*
7.Okulda iletişim kurarken nezaket kurallarına uyar.		*		
8.Okul içi etkinliklerde görev almaya istekli olur.			*	
9.Oyunlara katılmaya ve oyun oynamaya istekli olur.			*	
Evimizde Hayat Ünitesi				
1.Aile hayatının önemini kavrar.	*			
2.Evde aile bireyleri ile iletişim kurarken nezaket kurallarına uyar.		*		

Tablo 2.5. 'in devamı

Sağlıklı Hayat Ünitesi				
1. Kişisel bakımını düzenli olarak yapar.	*			
2. Sağlığını korumak için alması gereken önlemleri fark eder.	*			
3. Sağlığı için yararlı yiyecek ve içecekleri seçer.	*			
4. Gün içerisinde öğünlere uygun ve dengeli beslenir.	*			
5. Temizlik kurallarına dikkat ederek kendisi için yiyecek hazırlar.	*			
6.Yemek yerken görgü kurallarına uyar.		*		
7. Kitle iletişim araçlarını kullanırken beden sağlığını korumaya özen gösterir.	*			
Güvenli Hayat Ünitesi				
1. Okulda ve evde güvenlik kurallarına uyar.				*
2.Okula geliş ve okuldan gidişlerde insanların trafikteki davranışlarını gözlemler.				*
3. Okula geliş ve gidişlerinde trafik kurallarına uyar.				*
4. Çevresindeki kişilerle iletişim kurarken güvenlik kurallarını uygular.				*
5.Acil durumlarda yardım almak için arayacağı kurumların telefon numaralarını bilir				*
6. Teknolojik araç ve gereçleri güvenli bir şekilde kullanır.				*
7. Kendisi için güvenli ve güvensiz alanları ayırt eder.				*
Ülkemizde Hayat				
1.Ülkemizde, farklı kültürlerden insanlarla bir arada yaşadığını fark eder.		*		
2.Millî gün, bayram, tören ve kutlamalara katılmaya istekli olur.			*	
3.Dinî gün ve bayram kutlamalarına istekle katılır			*	
Doğada Hayat				
1.Yakın çevresinde bulunan hayvanları ve bitkileri korumaya özen gösterir.		*		
2.Doğayı ve çevresini temiz tutma konusunda duyarlı olur.		*		
3.Geri dönüşümü yapılabilecek maddeleri ayırt eder.		*		

1.sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programında toplam 53 kazanım bulunmaktadır. Yukarıdaki tablo 2.5. incelendiğinde bu 53 kazanımın 31 tanesi doğrudan ya da dolaylı olarak çocuk haklarıyla ilişkilidir. Bu kazanımlardan 8'i yaşama, 8'i gelişim, 6'sı katılım, 9'u koruma boyutuyla ilişkilidir. Aşağıda 1. sınıf hayat bilgisi öğretim programında yer alan kazanımların boyutlara göre dağılımını gösteren grafiğe yer verilmiştir.

Grafik 2.11. 1.Sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların boyutlara göre dağılımı

1. sınıf hayat bilgisi öğretim programında yer alan kazanımların boyutlara göre dağılımını gösteren grafik incelendiğinde en fazla koruma (9), yaşama (8) ve gelişim (8) boyutuyla ilgili kazanımlara yer verildiği görülmektedir. Katılım boyutuyla (6) ilgili kazanımlara ise daha az yer verilmiştir.

2018 yılı 1.sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programındaki kazanımlar öğrenme alanlarına göre incelendiğinde ise *Okulumuzda Hayat Ünitesi*'ndeki 15 kazanımdan 9'u çocuk haklarıyla ilişkilidir. Bu 9 kazanımın ise 1'i yaşama, 2'si gelişim, 4'ü katılım, 2'si koruma hakkıyla ilişkilidir.

Evimizde Hayat Ünitesi'nde 7 kazanımdan 2'si çocuk haklarıyla ilişkilidir. Bu 2 kazanımın 1'i yaşama 1'i gelişim hakkıyla ilişkilidir. Bu üniteye katılım ve koruma boyutuna hiç yer verilmemiştir.

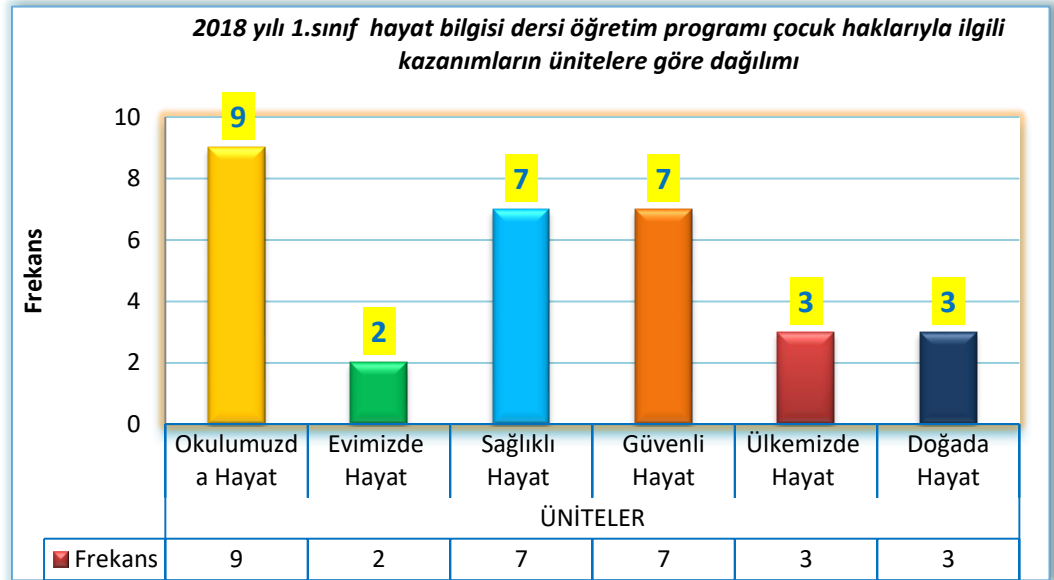
Sağlıklı Hayat Ünitesi 7 kazanımdan 7'si de çocuk haklarıyla ilişkilidir. Bu 7 kazanımın 6'i yaşama, 1'i gelişim hakkıyla ilişkilidir. Bu üniteye katılım ve koruma boyutuna hiç yer verilmemiştir.

Güvenli Hayat Ünitesi 7 kazanımdan 7'si de çocuk haklarıyla ilişkilidir. Bu 7 kazanımın 7'si de koruma hakkıyla ilişkilidir. Bu üniteye yaşama, gelişim ve katılım boyutuna hiç yer verilmemiştir.

Ülkemizde Hayat Ünitesi 7 kazanımdan 3'ü çocuk haklarıyla ilişkilidir. Bu 3 kazanımın 1'i gelişim, 2'si katılım hakkıyla ilişkilidir. Bu üniteye yaşama ve koruma boyutuna hiç yer verilmemiştir.

Doğada Hayat Ünitesi 8 kazanımdan 3'ü çocuk haklarıyla ilişkilidir. Bu 3 kazanımın 3'ü de gelişim hakkıyla ilişkilidir. Bu üniteye yaşama, katılım ve koruma boyutuna hiç yer verilmemiştir.

Aşağıda 1.sınıf hayat bilgisi öğretim programında yer alan kazanımların ünitelere göre dağılımını gösteren grafiğe yer verilmiştir.

Grafik 2.12. 1.Sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların ünitelere göre dağılımı

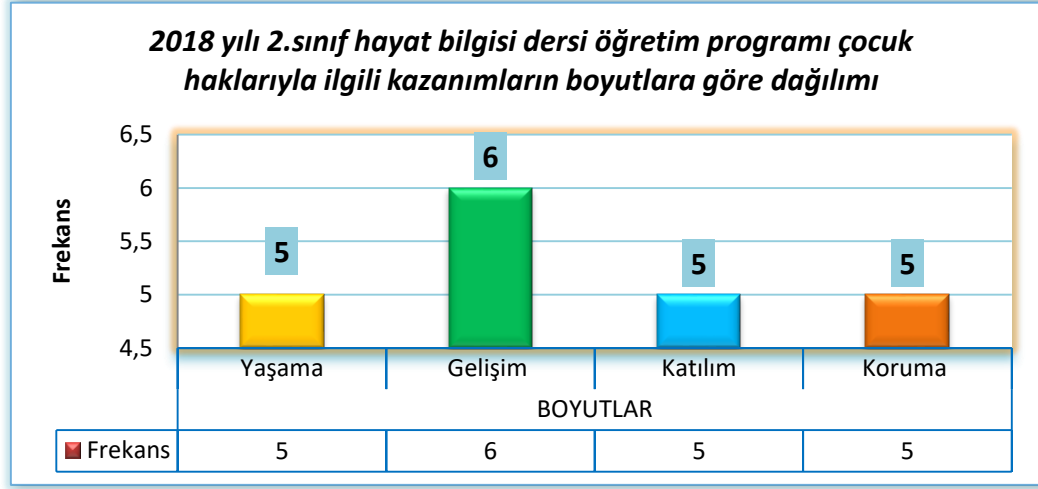
2018 yılı 1.sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların öğrenme alanlarına göre dağılımını gösteren grafik incelendiğinde çocuk haklarıyla ilgili kazanımların *Okulumuzda Hayat Ünitesi* (9), *Sağlıklı Hayat Ünitesi* (7) ve *Güvenli Hayat Ünitesi* 'nde (7) yoğunlaştığı; *Doğada Hayat Ünitesi* (3), *Ülkemizde Hayat Ünitesi* (3) ile *Evimizde Hayat Ünitesi* 'nde (2) ise çok az olduğu görülmektedir.

Tablo 2.6. 2018 yılı 2.sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların dağılımı

Boyutlar	Yaşama=Y	Gelişim=G	Katılım=K	Korunma=KO
Okulumuzda Hayat Ünitesi				
1.Bireysel farklılıklara saygı duyar.		*		
2. Sınıfla ilgili konularda karar alma süreçlerine katılır.			*	
3.Sınıfta ve okulda yapılan etkinliklerde grupta çalışma kurallarına uyar.			*	
4.Okulda iletişim kurarken kendini anlaşılır ve açık bir dille ifade eder.			*	
5.Okulda iletişim kurarken dinleme kurallarına uyar			*	
6. Okulda arkadaşlarıyla oyun oynarken kurallara uyar.		*		
Evimizde Hayat Ünitesi				
1. Evde, üzerine düşen görev ve sorumluluklarını fark eder.		*		
2. Aile içi karar alma süreçlerine katılır.			*	
3.Yakın çevresindeki yardıma ihtiyaç duyan insanlara karşı duyarlı olur		*		
Sağlıklı Hayat Ünitesi				
1. Sağlıklı büyüme ve gelişme ile kişisel bakım, spor, uyku ve beslenme arasındaki ilişkiyi fark eder.	*			
2. Dengeli beslenmeye uygun öğün listesi hazırlar.	*			
3. Sağlıklı bir yaşam için temizliğin gerekliliğini açıklar.	*			
4. Mevsimine uygun meyve ve sebze tüketiminin insan sağlığına etkilerini fark eder.	*			
5. Mevsim şartlarına uygun kıyafet seçer.	*			
Güvenli Hayat Ünitesi				
1.Ulaşım araçlarıyla yolculuk yaparken güvenlik kurallarına uyar				*
2.Trafikte yardıma ihtiyaç duyan bireylere yardımcı olur.		*		
3.Acil durumlarda yardım alabileceği kurumları ve kişileri bilir.				*
4. Teknolojik araç ve gereçlerin güvenli bir şekilde kullanımı konusunda duyarlı olur.				*
5. Oyun alanlarındaki araçları güvenli bir şekilde kullanır.				*
Ülkemizde Hayat Ünitesi				
1. Ülkemizde yaşayan farklı kültürdeki insanların yaşam şekillerine ve alışkanlıklarına saygı duyar.		*		
Doğada Hayat Ünitesi				
1.Doğa olayları ve doğal afetlere karşı alınabilecek önlemleri açıklar.				*

2.Sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programında toplam 50 kazanım bulunmaktadır. Yukarıdaki Tablo 2.6. incelendiğinde bu 50 kazanımın 21 tanesi doğrudan ya da

dolaylı olarak çocuk haklarıyla ilişkilidir. Bu kazanımlardan 5'i yaşama, 6'sı gelişim, 5'i katılım, 5'i koruma boyutuyla ilişkilidir. Aşağıda 2. sınıf hayat bilgisi öğretim programında yer alan kazanımların boyutlara göre dağılımını gösteren grafiğe yer verilmiştir.

Grafik 2.13. 2.Sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların boyutlara göre dağılımı

2. sınıf hayat bilgisi öğretim programında yer alan kazanımların boyutlara göre dağılımını gösteren grafik incelendiğinde en fazla gelişim boyutunda çocuk haklarıyla ilgili kazanımlara yer verildiği görülmektedir. Yaşama, katılım ve koruma boyutunda ise eşit bir şekilde dağılım göstermektedir. 2018 yılı 2.sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programındaki kazanımlar öğrenme alanlarına göre incelendiğinde ise *Okulumuzda Hayat Ünitesi'ndeki* 11 kazanımdan 6'sı çocuk haklarıyla ilişkilidir. Bu 6 kazanımın ise 2'si gelişim, 4'ü katılım hakkıyla ilişkilidir. Bu üniteye yaşama ve koruma hakkına ise hiç yer verilmemiştir.

Evimizde Hayat Ünitesi'nde 9 kazanımdan 3'ü çocuk haklarıyla ilişkilidir. Bu 2 kazanımın 1'i katılım, 2'si gelişim hakkıyla ilişkilidir. Bu üniteye yaşama ve koruma boyutuna hiç yer verilmemiştir.

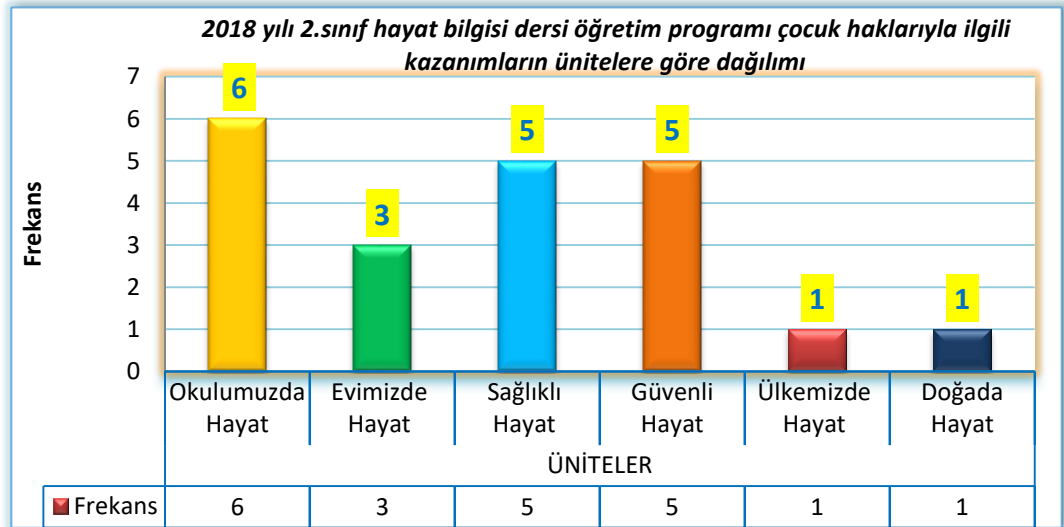
Sağlıklı Hayat Ünitesi 7 kazanımdan 5'i çocuk haklarıyla ilişkilidir. Bu 5 kazanımın 5'i de yaşama hakkıyla ilişkilidir. Bu üniteye gelişim, katılım ve koruma boyutuna hiç yer verilmemiştir.

Güvenli Hayat Ünitesi 6 kazanımdan 5'i çocuk haklarıyla ilişkilidir. Bu 5 kazanımın 1'i gelişim, 4'ü koruma hakkıyla ilişkilidir. Bu üniteye yaşama ve katılım boyutuna hiç yer verilmemiştir.

Ülkemizde Hayat Ünitesi 8 kazanımdan 1'i çocuk haklarıyla ilişkili olup gelişim hakkıyla ilişkilidir. Bu üniteye yaşama, katılım ve koruma boyutuna hiç yer verilmemiştir.

Doğada Hayat Ünitesi 9 kazanımdan 1'i çocuk haklarıyla ilişkili olup koruma hakkıyla ilişkilidir. Bu üniteye yaşama, katılım ve gelişim boyutuna hiç yer verilmemiştir.

Aşağıda 2. sınıf hayat bilgisi öğretim programında yer alan kazanımların ünitelere göre dağılımını gösteren grafiğe yer verilmiştir.

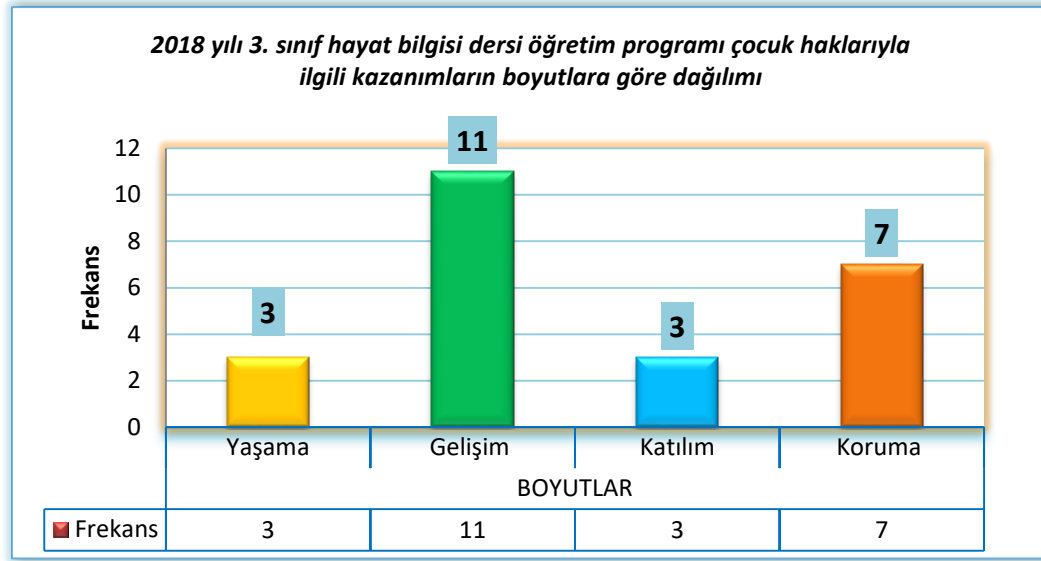
Grafik 2.14. 2.Sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların ünitelere göre dağılımı

2018 yılı 2. sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların öğrenme alanlarına göre dağılımını gösteren grafik incelendiğinde çocuk haklarıyla ilgili kazanımların *Okulumuzda Hayat Ünitesi* (6), *Sağlıklı Hayat Ünitesi* (5) ve *Güvenli Hayat Ünitesi*'nde (5) yoğunlaştığı; *Doğada Hayat Ünitesi* (1) ile *Ülkemizde Hayat Ünitesi*'nde (1) ise çok az olduğu görülmektedir.

Tablo 2.7. 2018 yılı 3.sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların dağılımı

Boyutlar	Yaşama	Gelişim	Katılım	Koruma
Okulumuzda Hayat Ünitesi				
1.Güçlü yönlerini ve güçlendirilmesi gereken yönlerini fark eder.		*		
2.Davranışlarının kendisini ve arkadaşlarını nasıl etkilediğini fark eder.		*		
3.Arkadaşlarının davranışlarının kendisini nasıl etkilediğini fark eder.		*		
4.Arkadaşlık sürecinde dikkat edilmesi gereken hususları kavrar.		*		
5. Okuldaki sosyal yardımlaşma ve dayanışmayla ilgili çalışmalara katılmaya istekli olur.			*	
6. Okula ilişkin istek ve ihtiyaçlarını okul ortamında demokratik yollarla ifade eder.			*	
Evimizde Hayat Ünitesi				
1. Evde üzerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirir.		*		
Sağlıklı Hayat Ünitesi				
1. Yiyecek ve içecekler satın alınırken bilinçli tüketici davranışları gösterir.		*		
2. Sağlığını korumak için mevsimlere özgü yiyeceklerle beslenir.	*			
3. Sağlığını korumak için yeterli ve dengeli beslenir.	*			
4.Kendisinin ve toplumun sağlığını korumak için ortak kullanım alanlarında temizlik ve hijyen kurallarına uyar.	*			
Güvenli Hayat Ünitesi				
1.Trafik işaretleri ve işaret levhalarını tanıtır.				*
2.Trafikte kurallara uymanın gerekliliğine örnekler verir				*
3.Yakın çevresinde meydana gelebilecek kazaları önlemek için alınması gereken tedbirleri açıklar.				*
4.Acil bir durum olduğunda ne yapacağını ve kimlerden yardım isteyebileceğini açıklar.				*
5.Güvenliğini tehdit eden bir kişi olduğunda ne yapacağını ve kimlerden yardım isteyebileceğini açıklar.				*
6.Günlük yaşamında güvenliğini tehdit edecek bir durumla karşılaştığında neler yapabileceğine örnekler verir.				*
7. Oyun alanlarındaki araçları güvenli bir şekilde kullanır.				*
Ülkemizde Hayat Ünitesi				
1. Ülkesinin gelişmesi ile kendi görev ve sorumluluklarını yerine getirmesi arasında ilişki kurar.		*		
2.Ülkemizde yaşayan farklı kültürdeki insanların sorunlarına yönelik sosyal sorumluluk projelerine katılır.			*	
Doğada Hayat Ünitesi				
1.İnsan yaşamı açısından bitki ve hayvanların önemini kavrar		*		
2.İnsanların doğal unsurlar üzerindeki etkisine yakın çevresinden örnekler verir.		*		
3.Doğa ve çevreyi koruma konusunda sorumluluk alır.		*		
4.Geri dönüşümün kendisine ve yaşadığı çevreye olan katkısına örnekler verir		*		

3. Sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programında toplam 45 kazanım bulunmaktadır. Yukarıdaki Tablo 2.7. incelendiğinde bu 45 kazanımın 24 tanesi doğrudan ya da dolaylı olarak çocuk haklarıyla ilişkilidir. Bu kazanımlardan 3'ü yaşama, 11'i gelişim, 3'ü katılım, 7'si koruma boyutuyla ilişkilidir. Aşağıda 1. sınıf hayat bilgisi öğretim programında yer alan kazanımların boyutlara göre dağılımını gösteren grafiğe yer verilmiştir.

Grafik 2.15. 3.Sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların boyutlara göre dağılımı

3. sınıf hayat bilgisi öğretim programında yer alan kazanımların boyutlara göre dağılımını gösteren grafik incelendiğinde en fazla gelişim (11) ve koruma (7) boyutuyla ilgili kazanımlara yer verildiği görülmektedir. Yaşama (3) ve katılım boyutuyla (3) ilgili kazanımlara ise daha az yer verilmiştir.

2018 yılı 3.sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programındaki kazanımlar öğrenme alanlarına göre incelendiğinde ise *Okulumuzda Hayat Ünitesi*'ndeki 10 kazanımdan 6'sı çocuk haklarıyla ilişkilidir. Bu 6 kazanımın ise 4'ü gelişim, 2'si katılım hakkıyla ilişkilidir. Bu üniteye yaşama ve koruma hakkına is hiç yer verilmemiştir.

Evimizde Hayat Ünitesi'nde 8 kazanımdan 1'i çocuk haklarıyla ilişkili olup gelişim hakkıyla ilişkilidir. Bu üniteye yaşama, katılım ve koruma boyutuna hiç yer verilmemiştir.

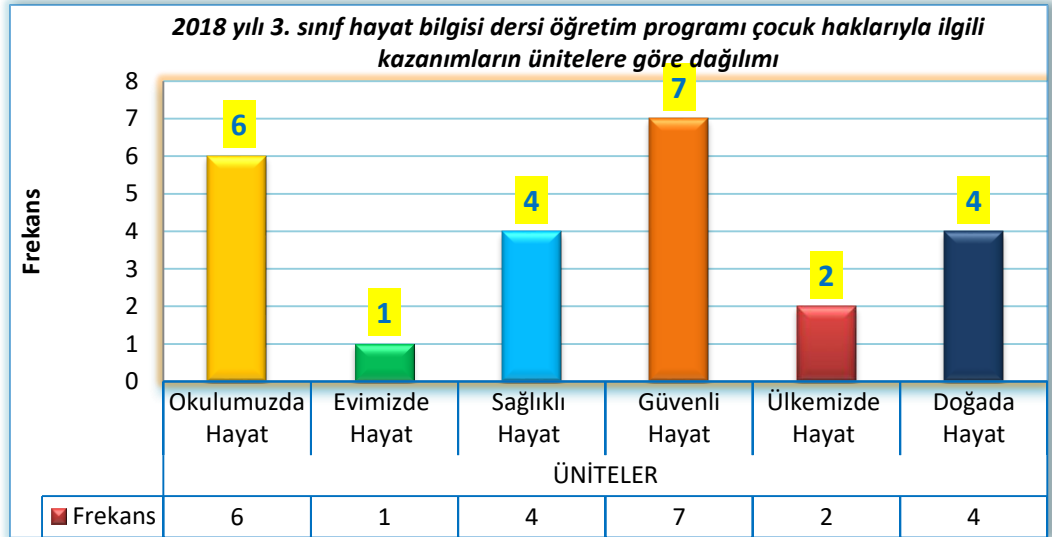
Sağlıklı Hayat Ünitesi 5 kazanımdan 4'ü çocuk haklarıyla ilişkilidir. Bu 4 kazanımın 3'ü yaşama, 1'i gelişim hakkıyla ilişkilidir. Bu üniteye katılım ve koruma boyutuna hiç yer verilmemiştir.

Güvenli Hayat Ünitesi 7 kazanımdan 7'si de çocuk haklarıyla ilişkilidir. Bu 7 kazanımın 7'si de koruma hakkıyla ilişkilidir. Bu üniteye yaşama, gelişim ve katılım boyutuna hiç yer verilmemiştir.

Ülkemizde Hayat Ünitesi 9 kazanımdan 2'si çocuk haklarıyla ilişkilidir. Bu 2 kazanımın 1'i gelişim, 1'i katılım hakkıyla ilişkilidir. Bu üniteye yaşama ve koruma boyutuna hiç yer verilmemiştir.

Doğada Hayat Ünitesi 6 kazanımdan 4'ü çocuk haklarıyla ilişkilidir. Bu 4 kazanımın 4'ü de gelişim hakkıyla ilişkilidir. Bu üniteye yaşama, katılım ve koruma boyutuna hiç yer verilmemiştir.

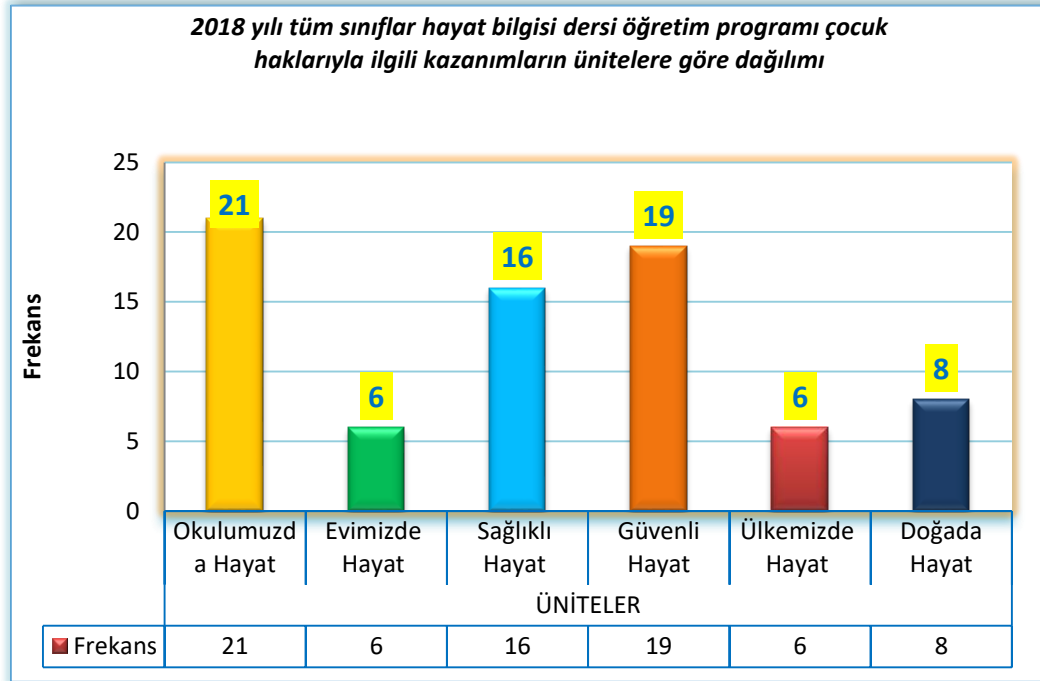
Aşağıda 3.sınıf hayat bilgisi öğretim programında yer alan kazanımların ünitelere göre dağılımını gösteren grafiğe yer verilmiştir.

Grafik 2.16. 3.Sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların ünitelere göre dağılımı

2018 yılı 3. sınıf hayat bilgisi dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların öğrenme alanlarına göre dağılımını gösteren grafik incelendiğinde çocuk haklarıyla ilgili kazanımların *Okulumuzda Hayat Ünitesi* (6) ve *Güvenli Hayat Ünitesi'nde* (7) yoğunlaştığı; *Ülkemizde Hayat Ünitesi* (2) ile *Evimizde Hayat Ünitesi'nde* (1) ise çok az olduğu görülmektedir.

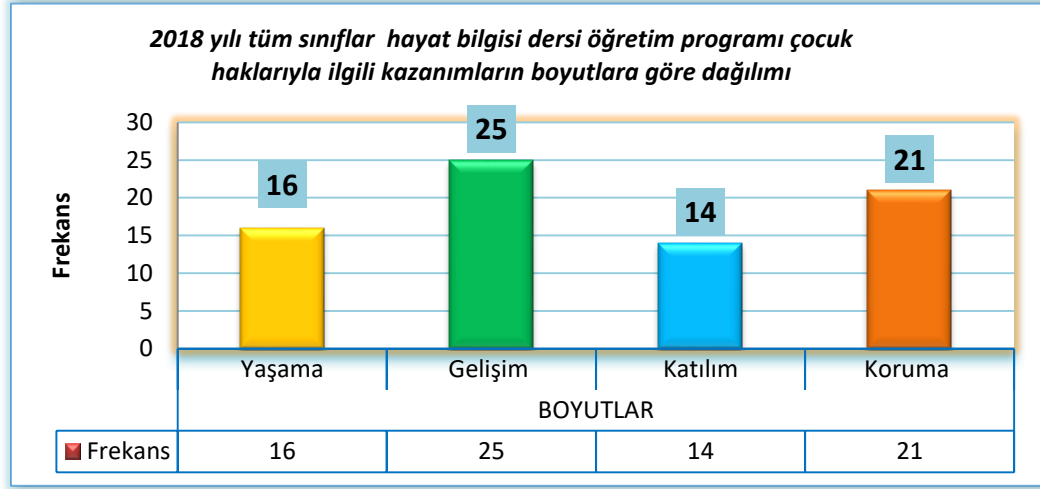
Aşağıda 2018 yılı hayat bilgisi dersi öğretim programında tüm sınıflarda yer alan çocuk haklarıyla ilgili kazanımların öğrenim alanlarına göre dağılımını gösteren grafiğe yer verilmiştir.

Grafik 2.17. Tüm sınıflar hayat bilgisi dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların ünitelere göre dağılımı

2018 yılı hayat bilgisi dersi öğretim programında tüm sınıflarda yer alan çocuk haklarıyla ilgili kazanımların öğrenim alanlarına göre dağılımını gösteren grafik incelendiğinde *Sağlıklı Hayat Ünitesi* (16) ve *Güvenli Hayat Ünitesi'nde* (19) yoğunlaştığı görülmektedir. *Ülkemizde Hayat Ünitesi* (6) ile *Evimizde Hayat Ünitesi'nde* (6) ise çocuk haklarıyla ilişkili kazanımlara daha az yer verildiği görülmektedir.

Aşağıda 2018 yılı hayat bilgisi dersi öğretim programında yer alan çocuk haklarıyla ilgili kazanımların tüm sınıflar bazında boyutlara göre dağılımını gösteren grafiğe yer verilmiştir.

Grafik 2.18. Tüm sınıflar hayat bilgisi dersi öğretim programı çocuk haklarıyla ilgili kazanımların boyutlara göre dağılımı

2018 yılı hayat bilgisi dersi öğretim programında yer alan çocuk haklarıyla ilgili kazanımların tüm sınıflar bazında boyutlara göre dağılımını gösteren grafik incelendiğinde en fazla *gelişim* (25) ve *koruma* boyutunda (21) yoğunlaştığı görülmektedir. Yaşama boyutunda (16) ve katılım boyutunda (14) ise çocuk haklarıyla ilgili daha az kazanıma yer verilmiştir.

2.7. Konu ile İlgili Araştırmalar

Çocuk haklarıyla ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan konumuzla benzerlik taşıyanlara aşağıda yer verilmiştir.

2.7.1.Yerli Yayın ve Araştırmalar

Fazlıoğlu (2007) “Çocuk Hakları Sözleşmesinde Yer Alan ‘Çocuk Hakları’ Konusunda Öğretmenlerin ve Yöneticilerin Bilinç Düzeyleri” başlıklı araştırmasında ülkemizdeki öğretmen ve yöneticilerin çocuk haklarına bakışlarını araştırmıştır. Araştırmanın örneklemi; İstanbul ili, Maltepe ilçesindeki 318 öğretmen ve 50 yöneticidir. Veri toplama aracı 40 soruluk ölçektir. Araştırma sonucunda öğretmen ve yöneticilerin, çocuk hakları bilinç düzeyleri eşit oranda çıkmakla beraber çocuk haklarının önemini kavradıkları ancak uygulamada yetersiz kaldıkları görülmüştür.

Özyıldırım (2007), öğrencilerin katılım hakkını kullanmalarında sınıf öğretmenlerinin görüşlerini incelemiştir. Araştırmanın örneklemi toplam 358 sınıf öğretmenidir. Veri toplama aracı ölçektir. Araştırma sonucunda; ilköğretim öğrencilerinin katılım haklarını kullanmalarında sınıf öğretmenlerinin düşünceleri çeşitli değişkenler açısından farklılık göstermektedir. Ortalama bir sayıya sahip olan okullardaki ve üst sosyo-ekonomik kültürel çevrede bulunan okullardaki öğrencilerin katılım hakkını daha fazla kullanmakta oldukları belirlenmiştir.

Özdemir Uluç (2008), “İlköğretim Programlarında Çocuk Hakları” isimli araştırmasında Türk eğitim sistemi ile yabancı ülkelerdeki sistemi karşılaştırarak ne gibi değişiklikler yapılabileceğini araştırmıştır. Araştırmada durum çalışması kullanılmıştır. İlköğretim programlarının içerik analizleri yapılmıştır. Araştırma sonucunda, çocuk haklarına saygı duyulan ortamlarda çocuğun yaşamı ve gelişimiyle ilişkili olacak şekilde çocuk hakları eğitiminin verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Programların çocuk hakları eğitimi ile uyumlu olduğu ancak kazanımlara ve etkinliklere yeteri kadar yansımadağı görülmüştür. İncelenen programlarda yaşama ve korunma haklarının çok az sayıda olduğu görülmüştür.

Yurtsever (2009), ebeveynlerin çocuk haklarına yönelik tutumlarını farklı değişkenler açısından incelemiştir. Araştırmanın örneklemini İstanbul'daki 6-14 yaşında çocuğu olan toplam 1284 anne ve baba oluşturmuştur. Araştırmada “Ebeveyn Çocuk Hakları Tutum Ölçeği” geliştirilmiştir. Araştırma sonucunda; ebeveynlerin çocuklarına karşı “Bakım ve Korunma” ile “Kendi Kendine Karar Verme” konusunda kız-erkek ayrımı yaparak farklı tutumlar sergiledikleri görülmüştür.

Washington (2010), erken çocukluk dönemindeki çocukları çocuk hakları konusunda bilinçlendirmeyi amaçlamıştır. Araştırmada “Aile Katılımlı Çocuk Hakları Eğitimi Programı” ,“Çocuk Hakları Eğitimi Aile Ölçeği” ve “Çocuk Hakları Eğitimi Çocuk Soru Listesi” geliştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini 60 öğrenci ve 60 velidir. Araştırma sonucunda “Aile Katılımlı Çocuk Hakları Eğitimi Programı” dört ay boyunca uygulanmış olup dört ay sonunda ebeveynlerin ve çocukların çocuk hakları konusunda daha bilinçli oldukları, çocuk haklarına karşı bakış açılarının değiştiği görülmüştür.

Kaya (2011), öğretmen adaylarının çocuk hakları ile ilgili düşüncelerini incelemiştir. Araştırmanın örneklemini; AKÜ Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği 3. ve 4. sınıflarında öğrenim gören 492 öğretmen adaydır. Veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, öğretmen adaylarının Çocuk Hakları Sözleşmesi hakkında bilgisi olmadıkları görülmüştür. Ayrıca öğretmen adaylarını görüşlerinde yaşama hakkına çocukların en önemli hakkı olarak yer verirken katılım hakkına ise yer vermemişlerdir.

Ersoy (2012), öğretmenlerin ve velilerin çocuk haklarıyla ilgili düşüncelerini ve bu hakları uygularken karşılaştıkları sorunları araştırmıştır. Araştırmanın örneklemini Eskişehir'deki 24 öğretmen ve 56 velidir. Araştırmada yarı-yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Araştırma sonucunda velilerin ve öğretmenlerin çocuk haklarıyla ilgili yetersiz bilgiye sahip oldukları, ailede ve okulda çocuk haklarını yeteri kadar uygulayamadıkları ve uygulama esnasında da sorunlarla karşılaştıkları görülmüştür.

Merey (2012) “Türkiye ve ABD’deki Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Çocukların Katılım Haklarına Yer Verilme Düzeyinin Karşılaştırılması” isimli araştırmasında Türkiye ve ABD’deki ilköğretim okullarında okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarında, ÇHS’ ne göre çocukların katılım haklarına ne düzeyde yer verildiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmada nitel araştırma olan durum çalışmasına, veri toplama aracı olarak "doküman incelemesi" yöntemine yer verilmiştir. Araştırmada analiz ünitesi “Çocukların Katılım Hakkı” olarak belirlenmiştir. Bu analiz ünitesi kendi içinde “Çocuğun Aile Ortamına Katılımı”, “Çocuğun Okul Ortamına Katılımı”, “Çocuğun Genel (Ülke) Politikaya Katılımı”, “Çocuğun Medyaya Katılımı”, “Çocuğun Çevrenin Korunmasına ve Sürdürülebilir Kalkınmaya Katılımı”, “Çocuğun Sağlık Ortamına Katılımı”, “Çocuğun Yargı Ortamına Katılımı” ve “Çocuğun Topluma Katılımı” olarak ana kategorilere ayrılmıştır. Bu ana kategoriler kendi içinde alt kategorilere ayrılmıştır. Her bir ana ve alt kategori BM Çocuk Hakları sözleşmesinin ilgili maddesi ve ÇHK kararları ile ilişkilendirilmiştir. Verilerin analizinde frekans ve yüzde kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda Türkiye’deki sosyal bilgiler ders kitaplarında çocukların *“aile, genel politikaya, sağlık ve yargı ortamına katılım hakkına”* yeteri kadar yer verilmediği görülmüştür. ABD sosyal bilgiler ders kitaplarında okul ortamı ve topluma katılım hariç *“sağlık, çevre ve yargı ortamına katılım hakkı”* ile ilgili bir ifadeye yer verilmezken *“aile ortamına ve genel politikaya katılım hakkı”* ile ilgili ifadeler de çok az derecede yer verilmiştir.

Durgut (2014), 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programlarını çocuk hakları açısından incelemiştir. Araştırma tarama modelinde desenlenmiştir. Nitel veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesine yer verilmiştir. Araştırma sonucunda, Sosyal bilgiler dersi öğretim programında toplam 174 kazanımın 65’inin (%37,3) çocuk hakları eğitime yönelik olduğu, öğrenme alanlarında çocuk haklarıyla ilgili kazanımlara en çok “Birey ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ve “Güç, Yönetim ve Toplum” öğrenme alanlarında yer verildiği, çocuk hakları eğitime yönelik kazanımların en çok İnsan Hakları ve Vatandaşlık ara disiplini ile ilişkilendirildiği, Sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımları ile en fazla ilişkilendirilebilecek ÇHS maddesinin Eğitimin Hedeflerine İlişkin ilkeler maddelerini içeren 29. madde olduğu belirlenmiştir.

Kızılırmak (2015), annelerin çocuk hakları ve anne olmaya ilişkin bilgi düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın örneklemi; 2006 ve 2007 yıllarında doğan Ankara’da. 2012- 2013 eğitim-öğretim yılında 1.sınıfa giden çocukların anneleridir. Araştırmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Ebeveyn Çocuk Hakları Tutum Ölçeği ve Bilgi Formu ile veriler toplanmıştır. Araştırma sonucunda annelerin anne-babalık bilgilerinin orta seviyede olduğu ve çeşitli değişkenlere göre farklılık gösterdiği görülmüştür. Annelerin çocuk haklarına yönelik tutumlarının yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Annelerin Ebeveyn Çocuk Hakları Tutum Ölçeği’nden aldıkları puanlar incelendiğinde annelerin devlet güvencesi ve desteği ve bakım ve koruma alt boyutlarından aldıkları puanların ve ölçekten aldıkları toplam puanların yaş, çalışma durumu, öğrenim durumu ve annenin doğup büyüdüğü yer değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Kendi kendine karar verme alt boyutunda ise annelerin tutumlarının yaş, çalışma durumu, öğrenim durumu, çocuk sayısı, çocuğun cinsiyeti, annenin doğup büyüdüğü yer, annenin gelir düzeyini tanımlama durumu ve medeni durum değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermediği görülmüştür. Annelerin Anne Babalık Bilgi Testi’nde yer alan bilgi düzeyleri arttıkça, çocuk haklarına ilişkin tutum düzeylerinde de düşük düzeyde bir artış olduğu belirlenmiştir.

2.7.2. Yabancı Yayın ve Araştırmalar

Margolin’in (1982), çocukların özerklik haklarıyla ilgili görüşlerini araştırmıştır. Araştırmanın örneklemini iki okulda 2.,3.,4.,5. ve 6.sınıfa giden toplam 365 öğrenci oluşturmuştur.İki farklı okuldaki ilköğretim 2. sınıf ile 6. sınıf arasında okumakta olan 365 çocuk (187 erkek, 178 kız) araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırma sonucunda çocuklarla yetişkinlerin oy kullanma konusunda eşit hakka sahip olmaları görüşü ortaya çıkmıştır. Erkek çocuklar diğer çocuklara göre “karar verme” hakkını savunmuşlardır.

Morine (2000), çocukların ve ailelerin çocuk haklarına ve aile ilişkilerine yönelik bakış açılarını incelemiştir. Örneklem 32 öğrenci ve ailelerinden oluşmuştur. Çalışmada, anket ve ölçek uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, aileler bakım ve

korumayı, çocuklar kendi haklarını kullanmayı savunmuşlardır. Çocukların kendi haklarını ebeveynlerine göre daha çok desteklediği tespit edilmiştir.

Tomanovic (2003), çocuk katılımını ön planda tutarak çocukların kimlik, özerklik, iletişim, karar verme ve fikir hürriyeti haklarını incelemiştir. Yapılan çalışmada ebeveynlerin aile içerisinde bu haklarla karşılaştıklarında üretecekleri çözüm yollarını tespit etmek hedeflenmiştir. Çalışma grubunu; üç farklı sosyal tabakaya sahip aileler oluşturmuştur. Araştırmanın sonucunda; ailelerin çocukların katılım hakları konusunda yeteri kadar bilgiye sahip olmadıkları tespit edilmiştir.

Peterson-Badali ve diğerleri (2006), “Anneye Ait Sosyo-Politik Tutumlar ve Çocuk Yetiştirme Tarzı ile Annelerin ve Gençlerin Fiziksel-Duygusal Bakım ve Destek ve Özerklik Haklarına Karşı Tutumları” nı araştırmışlardır. Çalışma grubu; 6., 8. ve 10. Sınıfa giden öğrenciler ve ebeveynleridir. Katılımcılara kişisel bilgi formu ile bakım, korunma ve özerklik haklarından oluşan ölçek uygulanmıştır. Araştırma sonucunda; otoriter ebeveynlerin ilgisiz ebeveynlere göre çocuk haklarını aile içerisinde daha az destekledikleri tespit edilmiştir.

Cherney ve Shing’in (2008) “Children’s Nurturance and Self Determination Rights: a Cross-Cultural Perspective” adlı çalışmalarında kültürün ve dini öğelerin çocukların kendi haklarını etkileyip etkilemediğini araştırmışlardır. Örneklem; üç farklı kültürden gelen orta sosyoekonomik düzeye sahip ailelerin 12 yaşındaki çocuklarıdır. Bu çalışmada çocuklara haklarıyla ilgili hikâyeler okunarak karar verme hakkıyla ilgili sorular sorulmuştur. Araştırmanın sonucunda Amerikan ve Çinli- Malezyalı çocukların bakım ve korunma haklarını özerklik haklarına göre daha az savundukları tespit edilmiştir.

Khoury-Kassabri ve Ben-Arieh’in (2009) “School Climate and Children’s Views Of Their Rights: A Multi-Cultural Perspective Among Jewish and Arab Adolescents” isimli çalışmalarında çocukların diğer kültürel ve ailesel faktörlerle etkileşime girmesi incelenmiştir. Çalışmada Yahudi ve Arap çocukların haklarını ne kadar bilip bilmedikleri araştırılmıştır. Bu çalışmada likert tipi ölçeğe yer verilmiştir. Araştırma sonucunda çocuk haklarını Arap öğrenciler Yahudi

öğrencilere nazaran daha az desteklemiştir. Demokratik ailelerin ataerkil ailelere göre çocuk haklarına daha fazla yer verdikleri tespit edilmiştir.

Cherney (2010) “Mothers’, Fathers’ and Their Children’s Perceptions and Reasoning About Nurturance and Self-Determination Rights” isimli çalışmasında ebeveynlerin ve çocuklarının çocuk hakları konusundaki fikirleri araştırmıştır. Araştırmanın örneklemini; ABD’nin doğusundan 47 çocuk ve ebeveynleri oluşturmuştur. Araştırma sonucunda; ebeveynler çocuklarının daha fazla hakka sahip olmaları gerektiği görüşü ortaya çıkmıştır. Çocukların yaşları arttıkça karar verme sürecinde daha fazla yorum yaparak etkin oldukları görülmüştür.

Ruck, Tenenbaum ve Willenberg’in (2011) “South African Mixed-Race Children’s and Mothers’ Judgments and Reasoning About Children’s Nurturance and Self-Determination Rights” çalışmalarında Güney Afrika’dan 9, 11 ve 13 yaşlarındaki 63 çocuk ve annelerinin çocuk hakları ile ilgili görüşlerini incelemişlerdir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; çocukların ve annelerinin özerklik haklarını çocukların bakım ve korunma haklarına kıyasla daha az destekledikleri görülmüştür.

3. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın modeline, çalışma grubuna ve veri toplama araçlarına yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada “Ailede Çocuk Haklarının Uygulanma Düzeyi” belirlenmeye çalışılmıştır. Ailede çocuk haklarına yönelik olarak ilgili literatür incelendiğinde (Tiryakioğlu, 1991; Elmore, 1995; Temple, 1998; WWolfe, 1998; Morine, 2000; Sutton, 2003; Turla, 2002; Fazlıoğlu, 2007; Fullen, 2007; Unutkan, 2008; Uçuş, 2009; Yurtsever, 2009; Washington, 2010; Covell, Howe ve Polegato, 2011; Kaya, 2011; Kent-Kükürtçü, 2011; Yeşilkayalı, 2012; Dağlı, 2015; Dinç, 2015; Kızıllırmak, 2015; Özdemir-Doğan, 2017) aile bireylerinin, öğrencilerin ve öğretmenlerin görüşlerine sık sık başvurulduğu görülmektedir. Çalışmanın yöntemini belirlerken yine ilgili literatürde yoğun olarak tercih edilen ve nicel bir yaklaşım modeli olan tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelinin tercih edilmesinin en önemli nedeni çok sayıda değişkenin kullanılmasına imkân sağlamasıdır (Kline, 1994). Tarama modeline uygun olarak hazırlanan araştırma süreci iki aşamalı olarak yürütülmüştür. Birinci aşamada 31 sorudan oluşan ve 4 faktörden meydana gelen “**Ebeveynlerin Çocuk Hakları Davranış Ölçeği**” olarak isimlendirilen 5’li likert türünde bir ölçek geliştirilmiştir. İkinci aşamada ise ebeveynlerin görüşleri doğrultusunda geliştirilen ölçek yardımıyla ailede çocuk haklarının uygulanma düzeyi belirlenmeye çalışılmıştır.

3.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubunun belirlenmesi aşamasında araştırmacının hedefleri ışığında ölçüt örnekleme ve uygun örnekleme yöntemleri kullanılmıştır (Metin, 2016). Bu örneklem yöntemlerinin tercih edilmesinin nedenleri incelendiğinde; uygun örnekleme yönteminin araştırmacıya zaman, emek ve maliyet açısından kolaylık getirmesi, hızlı ve kolay ulaşılabilir örneklem türleri tercih edebilme fırsatı sunması gösterilebilir (Ekiz, 2009). Ölçüt örnekleme yöntemi ise örneklem grubunun belirli bir kesimden yani öğrencilerin anne ve babalarından oluşması gerektiğinden dolayı

tercih edildiği belirtilebilir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2016). Ebeveyn Çocuk Hakları Davranış Ölçeği pilot uygulamada 1088 ebeveyne, asıl uygulamada ise 826 ebeveyne uygulanmıştır.

Pilot Uygulamaya Katılan Ebeveynler ve Özellikleri

Araştırmada kullanılacak ölçeğin geliştirilme aşaması (pilot uygulama) 2017-2018 eğitim öğretim yılında Kastamonu ilinin Taşköprü ve Hanönü ilçesinde yaşayan ebeveynlerle yürütülmüştür. Pilot uygulamaya toplam 1088 ebeveyn katılmıştır. Pilot uygulamaya katılan ebeveynlere ait özelliklerin dağılımı Tablo 3.1 ve tablo 3.2’de sunulmuştur.

Tablo 3.1. *Pilot uygulamaya katılan ebeveynlere ait özelliklerin dağılımı*

Ebeveyn Özellikleri		n	%
Ebeveynler	Anne	565	51,9
	Baba	523	48,1
	Toplam	1088	100

Tablo 3.1.’de pilot araştırmaya katılan ebeveynler görülmektedir. Bu bağlamda araştırmaya katılanların %51,9’u (n=565) annelerden oluşmakta, %48,1’i ise (n=523) babalardan oluşmaktadır.

Tablo 3.2. *Pilot uygulamaya katılan ebeveynlerin çocuklarının sınıflara göre dağılımı*

Çocukların Sınıf Düzeyi		n	%
Çocuğun Sınıfı	1.Sınıf	114	10.5
	2.Sınıf	156	14.3
	3.Sınıf	143	13.1
	4.Sınıf	122	11.2
	5.Sınıf	128	11.8
	6.Sınıf	150	13.8
	7.Sınıf	117	10.8
	8.Sınıf	158	14.5
	Toplam	1088	100

Tablo 3.2.’de araştırmaya katılan ebeveynlerin çocuklarının %10,5’i (n=114) 1. Sınıfta, %14,3’ü (n=156) 2. Sınıfta, %13,1’i (n=143) 3.Sınıfta, %11,2’i (n=122) 4.

Sınıfta, %11,8'i (n=128) 5. Sınıfta, %13,8'i (n=150) 6. Sınıfta, %10,8'i (n=117) 7. Sınıfta, %14,5'i (n=158) 8. sınıfta olduğu görülmektedir.

Asıl Uygulamaya Katılan Ebeveynler ve Özellikleri

Araştırmada kullanılan Ebeveyn Çocuk Hakları Davranış Ölçeği 2017-2018 eğitim öğretim yılında Kastamonu ilinin Taşköprü ilçesinde ve Kastamonu merkezde yaşayan ebeveynlere uygulanmıştır. Asıl uygulamaya toplam 826 ebeveyn katılmıştır. Asıl uygulamaya katılan ebeveynlere ait özelliklerin dağılımı tablo 3.3'te sunulmuştur.

Tablo 3.3. *Asıl uygulamaya katılan ebeveynlerin özellikleri*

Katılımcı Özellikleri		n	%
Ebeveyn	Anne	460	55,7
	Baba	366	44,3
	Toplam	826	100
Uygulama Yeri	Taşköprü İlçesi	414	50,1
	Kastamonu Merkez	412	49,9
	Toplam	826	100
Medeni Durum	Evli	788	95,4
	Boşanmış	31	4,2
	Eşi Vefat Etmiş	7	,4
	Toplam	826	100
Eğitim Düzeyi	İlkokul	217	26,3
	Ortaokul	130	15,7
	Lise	274	33,2
	Üniversite ve üzeri	205	24,8
	Toplam	826	100
Mesleği	Esnaf	103	12,5
	Çiftçi	30	3,6
	Memur	152	18,4
	Özel Sektör	130	15,7
	İşçi	114	13,8
	Emekli	10	1,2
	Çalışmıyor	287	34,7
	Toplam	826	100
Gelir Düzeyi	Düşük	128	15,4
	Orta	666	80,6
	Yüksek	33	4,0
	Toplam	826	100
Oturduğu Ev	Ev Sahibi	519	62,8
	Kira	290	35,1
	Lojman	17	2,1
	Toplam	826	100

Tablo 3.3.'te asıl uygulamaya yönelik katılımcı özellikleri görülmektedir. Buna göre uygulamaya katılan ebeveynlerden %55,7'si (n=460) annelerden %44,3'ü ise (n=366) babalardan oluşmaktadır. Uygulama yerine göre incelendiğinde katılımcıların %50,1'i (n=414) Taşköprü ilçesinde %49,9'u ise (n=412) Kastamonu Merkezde yaşamaktadır. Medeni durumlara yönelik inceleme yapıldığında katılımcıların %95,4'ü (n=788) evli, %4,2'si (n=31) boşanmış ve % 0,4'ünün (n=7) ise eşi vefat etmiştir. Eğitim düzeylerine bakıldığında %26,3'ü (n=217) ilkokul, %15,7'si (n=130) ortaokul, %33,2'si (n=274) lise ve %24,8'i ise (n=205) üniversite ve üzeri mezuniyet derecesine sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların mesleki özellikleri incelendiğinde %12,5'i (n=103) esnaf, %3,6'sı (n=30) çiftçi, %18,4'ü (n=152) memur, %13,8'i (n=114) işçi, %1,2'si (n=10) emekli ve %34,7'si (n=287) herhangi bir işte çalışmıyor olduğu görülmektedir. Ailelerin gelir düzeylerine bakıldığında %15,4'ü (n=128) düşük, %80,6'sı (n=666) orta ve % 4'ü (n=33) ise yüksek gelir düzeyine sahip olduğu görülmüştür. Son olarak katılımcıların %62,8'i (n=519) kendi evine sahip iken %35,1'i (n=290) kirada oturmakta ve %2,1'i (n=17) ise lojmanlarda ikamet etmektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Çalışma sürecinde elde edilecek verilerin bir ölçek yardımıyla toplanması amaçlandığından yeterli ve sağlam temellere dayanan bir ölçek geliştirme sürecinin takip edilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir (Yılmaz, 2018). Araştırmada ebeveynlerin aile içerisinde çocuk haklarını uygulama düzeyini ölçen, araştırmacı tarafından geliştirilmiş olan ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği ve ebeveynlerin çocuk haklarını aile içerisinde uygulama düzeyi üzerinde etkisi olduğu düşünülen değişkenlerden oluşan kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formunda ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği üzerinde etkili olabileceği düşünülen toplam 17 bağımsız değişkene yer verilmiştir. Kişisel bilgi formu hazırlanırken çocuk hakları ile ilgili literatürden yararlanılmış ve uzman görüşü alınmıştır. Kişisel Bilgi Formu'nun ayrıntılı bir şekilde tüm özellikleri Ek-1'de sunulmuştur.

3.3.2.Ebeveyn Çocuk Hakları Davranış Ölçeği

Araştırmada kullanılan Ebeveyn Çocuk Hakları Davranış Ölçeği ebeveynlerin çocuk hakları üzerindeki etkilerini farklı değişkenler açısından incelemek maksadıyla geliştirilmiştir. Veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen Ebeveyn Çocuk Hakları Davranış Ölçeği aracılığıyla Kastamonu’da 1.sınıftan 8. sınıfa kadar öğrenim gören çocukların ebeveynlerinden toplanmıştır. Ölçek geliştirme süreci ayrıntılı bir şekilde aşağıda anlatılmıştır.

3.3.2.1.Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği geliştirme süreci

Ailede çocuk haklarının uygulanma düzeylerinin belirlenmesi amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen ölçek aşağıdaki süreçler izlenerek meydana getirilmiştir. Bu süreçler Acar (2017) tarafından şu şekilde izah edilmiştir;

1. Literatür incelemesi, uzman görüşü alınması ve madde havuzunun oluşumu
2. Geçerliğin sağlanması (kapsam ve görünüş)
3. Pilot uygulamanın yapılması ve madde analizi
4. Faktör analizinin gerçekleştirilmesi (açımlayıcı ve doğrulayıcı)
5. Geçerlik ve güvenilirliğin kontrol edilmesi
6. Uzman görüşüne başvurulması ve nihai ölçeğin oluşturulması

3.3.2.1.1. Madde havuzunun oluşturulması ve uzman görüşü alınması

Madde havuzunun oluşturulmasında Çocuk Hakları Sözleşmesi referans alınmıştır. Daha sonra ilgili literatür incelenmiş bu kapsamda gerek ulusal gerekse de uluslararası kaynaklar titiz bir şekilde irdelenmiş ilk olarak 49 maddeden oluşan bir madde havuzu oluşturulmuştur. Madde havuzunun oluşturulmasında dikkat edilen bir diğer nokta ise çocuk haklarına yönelik olarak çalışma yapmış olan uzmanlarla iletişime geçilmiş (mail ortamında ve telefon yardımıyla) ve ailede çocuk haklarına yönelik uzman görüşleri alınmıştır.

3.3.2.1.2. Kapsam ve görünüş geçerliğinin sağlanması

Sosyal bilimler alanında yapılan ölçek geliştirme çalışmalarının geçerlik aşamaları incelendiğinde (Gül ve Sözbilir, 2015); kapsam ve görünüş geçerliğinin en sık tercih edilen geçerlik türü olduğunu görmekteyiz.

Bu amaçla araştırmada istatistikî temellere dayanan bir kapsam ve görünüş geçerliği kullanılmıştır. Bu konuda ilgili literatüre bakıldığında, Lawshe (1975) tarafından geliştirilen ve istatistikî temellere dayanan bir yöntemin sıklıkla kullanıldığı belirlenmiştir (Ercan ve Kan, 2004; Yurdagül ve Bayrak, 2012). Bu yöntemde her madde uzmanlar tarafından üç kriterden oluşan bir skala yardımıyla incelenmekte ve “ölçek maddesi amacına hizmet ediyor” “ölçek maddesi geliştirilmeli” “ölçek maddesi gereksiz/atılmalı” şeklinde sınıflandırılarak istatistiki işlemlere tabi tutulmaktadır. Bunun sonucunda “KGO-Kapsam Geçerlik Oranı” ve “KGİ-Kapsam Geçerlik İndeksleri” belirlenmektedir (Wilson, Pan ve Donald, 2012). Ayrıca bu işlemlere ilave olarak değerlendiriciler (uzmanlar) arası uyumda incelenmiş ve Kappa istatistiği yapılarak uzmanlar arasındaki uyumuzluk da giderilmiştir. Lawshe tekniği yapısı gereği en az 5 en fazla 40 uzman görüşünün alınabildiği ve bu uzman sayısına göre de geçerli olan değer aralıklarının belirlendiği bir tekniktir (Yurdagül ve Bayrak, 2012). Bu anlamda uzman görüşü sayısının artırılması araştırmacı için hem kolaylık hem de geçerlik açısından avantaj sağlayacaktır. Bu amaçla hazırlanan sorular 15 kişilik bir uzman görüşüne sunulmuştur. Kapsam geçerlik oranlarının daha kolay ifade edilebilmesi için $\alpha=0,05$ anlamlılık düzeyinde olması gereken minimum değerler Tablo 3.4.’te sunulmuştur.

Tablo 3.4. Kapsam geçerlik oranları ve bulunması gereken uzman sayısı

Uzman Sayısı	Minimum Değer	Uzman Sayısı	Minimum Değer
5	0,99	13	0,54
6	0,99	14	0,51
7	0,99	15	0,49
8	0,78	20	0,42
9	0,75	25	0,37
10	0,62	30	0,33
11	0,59	35	0,31
12	0,56	40+	0,29

Araştırma kapsamında belirlenen yaklaşık 49 ölçek maddesi alanında uzman olan 1 Profesör, 3 Doçent ve 2 Doktor Öğretim Üyesi ve 9 Sosyal Bilgiler Öğretmeni ünvanına sahip uzmanlar tarafından incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda benzer ifadeleri bulunan, birleştirilmesi gereken, amaca hizmet etmediği düşünülen ve literatür ile bağdaşmayan 7 adet soru çıkarılmış ve 42 soruluk bir madde havuzu oluşturulmuştur.

3.3.2.1.3. Pilot uygulamanın yapılması

Araştırmacı tarafından geliştirilen ölçek 2017-2018 eğitim öğretim yılında Kastamonu İl Merkezinde ve Taşköprü ilçesinde eğitim gören 1088 öğrencinin ebeveynlerine uygulanmıştır. Pilot uygulamalar yaklaşık 1,5 ay sürmüştür. Elde edilen veriler ise “Sosyal Bilimler İçin İstatistiksel Paket Programı (SPSS) 20.0” ve “Yapısal Eşitlik Modellemesi (LISREL) 9.2” paket programları kullanılarak analiz edilmiş ve değerlendirilerek raporlanmıştır.

3.3.2.1.4. Faktör analizlerinin yapılması (açımlayıcı ve doğrulayıcı)

Çalışma kapsamında elde edilen verilerin analizi iki aşamadan oluşan bir süreç takip edilerek yapılmıştır. Birinci aşamada pilot uygulamalar sonucu elde edilen verilerin SPSS paket programı yardımıyla açımlayıcı faktör analizi yapılmış, ikinci aşamada da açımlayıcı faktör analizi sonucu oluşturulan ölçek yapısının LISREL programı yardımıyla doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir.

3.3.2.1.4.1. Açımlayıcı faktör analizi

Bilimsel çalışmalar sonucunda oluşturulan sistemler çoğu zaman kendisini oluşturan daha alt birimlerden meydana gelmektedir. Bu birimler zaman zaman görülebilmekte zaman zamanda gizil (örtük) bir şekilde bulunmaktadır. Özellikle gizil değişkenler sistemleri birçok yönden etkilemekte ve birçok boyutlara sahip olabilmektedir (Öztürk, 2010).

Sosyal bilimlerde insanların eğilimlerini ölçmede sıklıkla kullanılan ölçekler, geliştirilme aşamasında yapı geçerliklerinin tespit edilmesi ve gizil değişkenlerinin

belirlenmesi amacıyla birtakım tekniklere maruz kalmaktadır (Erkuş, 2012). Bunlar; “faktör analizi, gruplar arası ayrışma, çoklu özellik” olarak örneklendirilebilir. Alternatif yöntemlerin kullanılıyor olması her ne kadar araştırmacıların işini kolaylaştırıyor olsada yeterli düzeyde istatistik bilgisine sahip olmayan araştırmacılar farklı şekillerde yine zorlanabilmektedir (Turan, 2013).

İşte bu durumun çözümünde kullanım kolaylığı ve belirli düzeyde istatistik bilgisi ile yapılabilecek yöntemler devreye girmektedir. Bunlardan birisi de faktör analizidir (Şimşek, 2007). Faktör analizi diğer ölçme değerlendirme tekniklerinden farklı olarak (korelasyon, regresyon vb.) ölçek yapısının yapı geçerliğini ve gizil değişkenlerin belirlenmesine de imkân vermektedir (Ekiz, 2009). Bu sayede çok sayıda değişkenin uzayda belirli gruplar altında toplanmasına ve benzer eğilim gösterenlerin kümelenmesine bu sayede de faktörleşmesine izin vermektedir (McMillan ve Schumacher, 2006). Bu durum araştırmacılara oldukça kolaylık sağlamada ve sürece etki eden ve ilk başta tespit edilemeyen diğer değişkenlerinde belirlenmesine yardımcı olmaktadır (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2014).

Faktör analizi sağlamış olduğu bu avantaj ile araştırmacıların karmaşık değişken örüntüleri içerisinde kaybolmasına engel olmakta ve ölçek yapılarını daha sade bir hale getirmelerine oldukça yardımcı olmaktadır (Tabachnick ve Fidell, 2007). Faktör analizi de diğer analiz teknikleri gibi belirli varsayımlara ve sağlanması gereken birtakım ön koşullara sahiptir (Çokluk vd., 2014). Bu koşulları aşağıda şu şekilde belirtebiliriz (Yılmaz, 2018);

1. Kayıp, eksik verilerin kontrol edilmesi ve veri setinin incelenmesi
2. Normallik dağılımını sağlayıg sağlamadığının kontrolü
3. Uç ve sapkın değerlerin temizlenmesi
4. Çoklu bağlantı ya da çoklu doğrusallık durumunun belirlenmesi.

Açımlayıcı faktör analizine yönelik gerçekleştirilen işlemler hakkında bir değerlendirme yapılması gerekirse;

1. Öncelikli olarak faktör analizi için ön koşulların sağlanıp sağlanmadığı kontrol edilmiştir. Bu aşamada, kayıp ve eksik verilerin kontrolü, normallik

dağılımının test edilmesi, sapkın değerlerin temizlenmesi ve çoklu doğrusallık durumunun incelenmesi yapılmıştır.

2. Daha sonra SPSS paket programı aracılığıyla AFA analizleri gerçekleştirilmiştir. Analizlerin yapılması noktasında temel bileşenler analizi seçilmiştir (Gül ve Sözbilir, 2015). Bu analizin seçilmesinde ilgili literatürün etkisi olmuştur. Akabinde “Kaiser-Meyer-Olkin KMO ve Bartlett değerleri” incelemeye alınmış ve örneklem büyüklüğü ile ölçek maddelerinin faktörleşebilme özellikleri hakkında bilgi toplanılmıştır.
3. Diğer aşamada ise ölçek maddelerinin faktörleşebilmesi sonucu bir diğer kriter olan ortak varyans ve toplam varyans değerlerinin belirlenmesine geçilmiştir. Özellikle özdeğeri 1 ve 1’den yüksek olan değerler yamaç grafikleri ile karşılaştırılarak faktör gruplarının belirlenmesi sağlanmıştır.
4. Bu noktadan sonra sıra kovaryans, korelasyon ve anti image matrislerinin incelenmesi gelmiş ve bu sayede çoklu doğrusallık durumunun kontrol edilmesi sağlanmıştır.
5. Son olarak ise verisetinin anlamlı hale getirilebilmesi için döndürme teknikleri kullanılmıştır. Burada literatürde oldukça tercih edilen dik döndürme (varimax) tekniği kullanılmıştır. Bu tekniğin belirlenmesindeki en önemli etken yorumlanmasının kolay olması, kullanımının rahat olması ve ölçek geliştirme çalışmalarında yapıyı rahatlıkla ifade edebilmesi olarak gösterilebilir (Çokluk vd., 2014).

3.3.2.1.4.2. Doğrulayıcı faktör analizi

Ölçek geliştirme alanına yönelik olarak literatür incelemesi yapıldığında, bu sürecin çoğu zaman 2 aşamalı bir yapıya sahip olduğu karşımıza çıkmaktadır (George ve Mallery, 2010; Turan, 2013). Bu aşamalardan ilki “Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA)” diğeri ise “Doğrulayıcı Faktör Analizidir (DFA)” olarak belirlenmiştir. Bu analiz türünün yapılmasındaki amaç, AFA sonucu oluşturulan yapının doğruluğunu ve gizil değişkenlerin kontrol edilmesini sağlamaktır (Kaban, 2013). Çalışmanın DFA analizleri LISREL 9.2. yazılımı kullanılarak yapılmıştır. DFA uygulamasının daha rahat anlaşılabilmesi için AFA uygulamasında benzer şekilde karşılıkları bulunan bazı temel kavramların bilinmesi gerekmektedir (Kline, 1994). Bu

kavramlar ise sırasıyla şu şekilde sıralanabilir (Büyüköztürk, 2010; Çokluk vd., 2014);

1. Ki-Kare (X^2) iyilik Uyumu (Chi-Square Goodness of Fit)
2. GFI/AGFI (Düzenlenmiş İyilik Uyum İndeksi)
3. RMSEA (Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü)
4. SRMR (Standardize Edilmiş Artık Ortalamaların Karekökü)
5. NNFI/NFI (Normlaştırılmış ve Normlaştırılmamış Uyum İndeksi)
6. CFI (Karşılaştırmalı Uyum İndeksi)
7. CN (Kritik Örneklem)

Bu değerler literatürde uyum iyiliği indeks değerleri ya da Mardia katsayıları olarak bilinmektedir. Her değer için kendi içerisinde birtakım kabul aralıkları ve uyum sınırları bulunmaktadır. Tablo 3.5.'te uyum iyiliği indeks değerleri kabul aralıkları bulunmaktadır (Gül ve Sözbilir, 2015; Yılmaz, 2018).

Tablo 3.5. *Uyum iyiliği indeksleri değerleri kabul aralıkları*

Uyum Ölçüsü	Mükemmel/Çok İyi Uyum	İyi/Kabul Edilebilir Uyum
X^2	$0 \leq X^2 \leq 2sd$	$2sd \leq X^2 \leq 3sd$
p değeri	$0,05 \leq p \leq 1,00$	$0,01 \leq p \leq 0,05$
X^2 / sd	$0 \leq X^2 / sd \leq 2$	$2 \leq X^2 / sd \leq 3$
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0,05$	$0,05 \leq RMSEA \leq 0,08$
Yakın uyum testi için RMSEA	$0,01 \leq RMSEA \leq 1,00$	$0,05 \leq RMSEA \leq 0,10$
SRMR	$0 \leq SRMR \leq 0,05$	$0,05 \leq SRMR \leq 0,10$
NFI	$0,95 \leq NFI \leq 1,00$	$0,90 \leq NFI \leq 0,95$
NNFI	$0,97 \leq NNFI \leq 1,00$	$0,95 \leq NNFI \leq 0,97$
CFI	$0,97 \leq CFI \leq 1,00$	$0,95 \leq CFI \leq 0,97$
GFI	$0,95 \leq GFI \leq 1,00$	$0,90 \leq GFI \leq 0,95$
AGFI	$0,90 \leq AGFI \leq 1,00$	$0,80 \leq AGFI \leq 0,90$
CN	$200 \leq CN \leq$	$100 \leq CN \leq 200$

Tablo 3.5.'te DFA uygulaması sonucunda elde edilecek değerlerin karşılaştırma yapılabilmesi için uyum sınırları ve kabul aralıkları bulunmaktadır. Bu aşamada ilk olarak;

1. X^2/sd oranının belirlenmesi gerekmektedir. Bu değerin kabul aralığı olarak literatürde “5 ve altında olması kabul edilebilir, 3 ve altında olması iyi uyum düzeyinde olduğunu, 2 ve altında olmasının ise mükemmel uyuma işaret ettiği” belirtilmektedir (Calvini ve Ranieri, 2008). Bu değerin anlamı ise şudur: Örneklem büyüklüğünün uygun seviyede olduğu ve maddelerin faktörleşebilme özelliğine sahip olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2010; Turan, 2013).
2. DFA uygulamasında bir sonraki inceleme kriteri p anlamlılık değeridir. Bu değerin anlamlı olmaması ve $p>0,05$ büyük olması beklenmektedir. Bu değerin anlamlı olması halinde diğer uyum indeksi değerlerine bakılması gerekmektedir (Kline, 1994). Fakat bu değer birçok ölçek geliştirme çalışmasında anlamlı çıkmakta ve birvarsayım olarak kabul edilmektedir (Çokluk vd., 2014).
3. Bu aşamadan sonra Tablo 3.5.’te belirtilen değerlere sırasıyla bakılması gerekmektedir. Bir sonraki aşamada ise DFA sonuçları ile path (yol) diyagramları kontrol edilmeli ve yapısal eşitlik modelinin doğruluğunun kontrolü yapılmalıdır (Erkuş, 2012).

3.3.2.1.5. Geçerlik ve güvenirliğe yönelik yapılan işlemler

3.3.2.1.5.1. Geçerliğe yönelik yapılan işlemler

Araştırma kapsamında çalışma sürecinin sağlıklı ve geçerli olabilmesi için birtakım adımların izlenilmesinin iyi olacağı düşünülmüş ve literatür çerçevesinde sırayla bazı işlem basamakları takip edilmiştir (Gül ve Sözbilir, 2015). Bunlar;

1. Çalışmanın her aşamasında uzman görüşüne müracaat edilmesi
2. Veri toplama araçlarının geliştirilmesi hakkında detaylı bilgilendirme yapılması
3. Veri toplama aşaması hakkında yeterli bilgi sunulması
4. Analiz ve değerlendirme yöntemlerinin belirtilmesi
5. Araştırmanın sınırlarının ve varsayımlarının belirtilmesi
6. Örneklem belirlenme sürecinin anlatılması

7. Çalışma sürecinin nitelikli ve doyurucu bir şekilde betimlenmesi,
8. Madde sayısının ve buna bağlı olan alt boyutların açıklanması.

Ailede çocuk haklarının uygulanma düzeyinin belirlenmesine yönelik olarak hazırlanan ölçeğin geçerlik aşamaları incelendiğinde, yukarıda belirtilen maddelere sadık kalındığı ve araştırma sürecinin her basamağının detaylı bir şekilde izah edildiği görülmektedir. Bu kapsamda geliştirilen ölçeğin geçerli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Litetaturde bulunan geçerlik kriterleri dışında ek olarak araştırmada “Ayırt edici geçerlik (ıraksak) ve yakınsak geçerlik” türleride incelemeye tabi tutulmuştur (Akgül, 2017).

Yılmaz’a (2018) göre: “Yakınsak geçerlik; yapılan faktör analizleri sonucu ayrı grup ya da faktör altında bulunan maddelerin birbirleriyle yüksek oranda korelasyon göstermeleri, diğer grup ya da faktör altında bulunan maddeler ile de düşük korelasyon göstermeleri durumu olarak” belirtilmektedir. Çokluk vd (2014) göre ise “İraksak geçerlik; faktör gruplarının belirli bir korelasyon değerine sahip olmalarını yani çok yüksek korelasyon değerlerine sahip olmama durumlarını” ifade etmektedir. Bu kapsamda söz konusu ölçek geliştirme çalışmasının geçerli olduğu söylenebilir.

3.3.2.1.5.2. Güvenirliğe yönelik yapılan işlemler

Çalışma kapsamında geliştirilen ölçeğe ait birtakım süreçlerin aynı geçerlik sürecinde olduğu gibi izlenilerek yapılmasının uygun olacağı düşünülmüştür. Bu adımlar Gül ve Sözbilir (2015) tarafından aşağıdaki şekilde belirtilmiştir;

1. Sık sık uzman görüşünün alınması
2. Güvenirliğe yönelik yapılan hesaplamalarının detaylı olarak açıklanması
3. Değerlendiriciler arası güvenirlik çalışmalarının (kappa istatistiği) yapılması
4. Katılımcı görüşlerinin ölçeğin geliştirilmesi aşamsında alınması
5. Elde edilen veriler arasında belirli düzeyde tutarlılığın olması

Yukarıda belirtilen işlem adımları incelendiğinde araştırmacının sık sık uzman görüşüne başvurduğu ve ölçeğin geliştirilme aşamasında buna büyük önem gösterdiği, güvenilirlik hesaplamalarını detaylı bir şekilde izah ettiği, uzman görüşü ve değerlendiriciler arası uyumun kontrolünde geçerliği bulunan ve literatür tarafından kabul edilen bazı teknikleri (Lawshe ve Kappa) kullandığı, katılımcı görüşlerine yer verdiği ve elde edilen verilerin tutarlılığı konusunda istenilen düzeyde uyum bulunduğu görülmektedir. Bu kapsamda literatürde güvenilirlik kriterleri olarak bilinen “iç tutarlık katsayısı (Cronbach’s Alpha) ile %27’lik alt ve üst grup madde toplam korelasyonlarının” da araştırmacı tarafından hesaplandığı görülmektedir (McMillan ve Schumacher, 2009). Güvenirliğe yönelik yapılan çalışmaları özetleyecek olursak;

1. Ölçeğe ait Cronbach’s Alpha değerleri hem faktör türünde hem de ölçeğin tamamı için hesaplanmıştır (Erkuş, 2012).
2. Ölçeğe ait tüm maddelere “% 27’lik alt grup üst grup ortalamalar arası fark” incelemesi yapılmış ve elde edilen değerleri $p < 0,01$ seviyesinde anlamlı bulunmuştur (Turan, 2013; Gül ve Sözbilir, 2015).
3. Yapılan güvenilirlik analizleri sonucunda ayrıca madde toplam korelasyonları da incelenmiştir. Bu değer 0,20 ve daha yüksek değerlerde olması istenilmektedir (Can, 2016). Bu anlamda ölçek maddelerinin tamamının kabul edilebilir değerlerde olduğu ve korelasyon değerlerinin 0,90 ve üzerinde olmadığı belirlenmiştir (Özdamar, 2016). Son olarak geliştirilen ölçek tekrar uzman görüşlerine sunulmuş ve olumlu dönüt alınması sonucunda nihai hale getirilmiştir.

3.3.2.2. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğinin geçerliğine ilişkin bulgular

Ailede çocuk haklarının uygulanma düzeyini belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin her boyutu için Lawshe (1975) tekniği uygulanmış ve ayrı ayrı analiz edilmiştir. Tablo 3.6.’da katılım boyutuna yönelik uzman görüşleri bulunmaktadır.

Tablo 3.6. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği katılım boyutuna ilişkin uzman görüşleri

Uzman No	Soru 1	Soru 2	Soru 3	Soru 4	Soru 5	Soru 6	Soru 7	Soru 8	Soru 9	Soru 10
1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1
2	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1
3	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1
4	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
6	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
7	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
8	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
9	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1
10	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1
11	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
13	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
14	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1
15	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1
Madde hedeflenen yapıyı ölçüyor (1)	14	14	14	13	14	14	14	15	15	15
Madde yapı ile ilişkili ancak geliştirilmeli (2)	1	1	1	2	1	1	1	0	0	0
Madde hedeflenen yapıyı ölçmez/gereksiz (3)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kapsam Geçerlik Oranı	0,87	0,87	0,87	0,73	0,87	0,87	0,87	1,00	1,00	1,00
Kapsam Geçerlik İndeksi	0,89									

Tablo 3.6. incelendiğinde katılım hakkına ait “KGO değerlerinin 0,73 ile 1,00” arasında değişiklik gösterdiği ve KGİ değerinin ise 0,89 olarak belirlendiği görülmektedir. Bu durum ölçek maddelerinin yapıyı %89 oranında kapsadığını belirtmektedir. Tablo 3.7.’de yaşama hakkına yönelik uzman görüşleri bulunmaktadır.

Tablo 3.7. *Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği yaşama boyutuna ilişkin uzman görüşleri*

Uzman No	Soru 1	Soru 2	Soru 3	Soru 4	Soru 5	Soru 6	Soru 7	Soru 8	Soru 9	Soru 10
1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
2	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1
3	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1
4	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
5	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1
6	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
7	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
8	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1
9	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1
10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
11	2	1	1	1	1	1	2	1	1	1
12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
13	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
14	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
15	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Madde hedeflenen yapıyı ölçüyor (1)	13	14	13	15	14	14	14	15	14	15
Madde yapı ile ilişkili ancak geliştirilmeli (2)	2	1	2	0	1	1	1	0	1	0
Madde hedeflenen yapıyı ölçmez/gereksiz (3)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kapsam Geçerlik Oranı	0,73	0,87	0,73	1,00	0,87	0,87	0,87	1,00	0,87	1,00
Kapsam Geçerlik İndeksi	0,88									

Tablo 3.7. incelendiğinde yaşama hakkına ait “KGO değerlerinin 0,73 ile 1,00” arasında değişiklik gösterdiği ve KGİ değerinin ise 0,88 olarak belirlendiği görülmektedir. Bu durum ölçek maddelerinin yapıyı %88 oranında kapsadığını belirtmektedir. Tablo 3.8.’de gelişim hakkına yönelik uzman görüşleri bulunmaktadır.

Tablo 3.8. *Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği gelişim boyutuna ilişkin uzman görüşleri*

Uzman No	Soru 1	Soru 2	Soru 3	Soru 4	Soru 5	Soru 6
1	1	1	1	1	1	1
2	1	1	1	1	1	1
3	1	1	1	1	1	1
4	1	1	1	1	1	1
5	1	1	1	1	1	1
6	1	1	1	1	1	1
7	1	1	1	1	1	1
8	1	1	1	1	1	1
9	1	1	2	1	1	1
10	1	1	1	1	1	1
11	1	1	1	1	1	1
12	1	1	1	1	1	1
13	1	1	1	1	1	1
14	1	1	1	1	1	1
15	1	1	1	1	1	1
Madde hedeflenen yapıyı ölçüyor (1)	15	15	14	15	15	15
Madde yapı ile ilişkili ancak geliştirilmeli (2)	0	0	1	0	0	0
Madde hedeflenen yapıyı ölçmez/gereksiz (3)	0	0	0	0	0	0
Kapsam Geçerlik Oranı	1,00	1,00	0,87	1,00	1,00	1,00
Kapsam Geçerlik İndeksi	0,97					

Tablo 3.8. incelendiğinde gelişim hakkına ait “KGO değerlerinin “0,87 ile 1,00” arasında değişiklik gösterdiği ve KGİ değerinin ise 0,97 olarak belirlendiği görülmektedir. Bu durum ölçek maddelerinin yapıyı %97 oranında kapsadığını belirtmektedir. Tablo 3.9.’da koruma hakkına yönelik uzman görüşleri bulunmaktadır.

Tablo 3.9. *Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği koruma boyutuna ilişkin uzman görüşleri*

Uzman No	Soru 1	Soru 2	Soru 3	Soru 4	Soru 5
1	1	1	1	1	1
2	1	1	1	1	1
3	1	1	1	1	1
4	1	1	1	1	1
5	1	1	1	1	1
6	1	1	1	1	1
7	1	1	1	1	1
8	1	1	1	1	1
9	1	1	2	1	1
10	1	1	1	1	1
11	1	1	1	1	1
12	1	1	1	1	1
13	1	1	1	1	1
14	1	1	1	1	1
15	1	1	1	1	1
Madde hedeflenen yapıyı ölçüyor (1)	15	15	14	15	15
Madde yapı ile ilişkili ancak geliştirilmeli (2)	0	0	1	0	0
Madde hedeflenen yapıyı ölçmez/gereksiz (3)	0	0	0	0	0
Kapsam Geçerlik Oranı	1,00	1,00	0,87	1,00	1,00
Kapsam Geçerlik İndeksi	0,97				

Tablo 3.9. incelendiğinde koruma hakkına ait “KGO değerlerinin “0,87 ile 1,00” arasında değişiklik gösterdiği ve KGİ değerinin ise 0,97 olarak belirlendiği görülmektedir. Bu durum ölçek maddelerinin yapıyı %97 oranında kapsadığını belirtmektedir.

3.3.2.3. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğinin güvenirliğine ilişkin bulgular

Çalışma kapsamında geliştirilen ölçeğe ait güvenirlik analizi işlemleri her boyut için ayrı ayrı ve tüm boyutlar bir arada olacak şekilde iki farklı türde yapılmıştır. Tablo 3.10.'da güvenirlik analizine yönelik olarak hesaplanan alt grup üst grup ortalamaları, madde toplam korelasyonları ve Cronbach's Alpha değerleri bulunmaktadır.

Tablo 3.10. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğine yönelik güvenirlik analizi

Faktör Grupları	Alt/Üst grup ortalamalar arası farkın t değeri	Madde toplam korelasyonu		Cronbach's Alpha	
		Faktör bazında	Ölçeğin tamamına göre	Madde silindiğinde alınacak yeni değer	Faktör bazında
Katılım Hakkı	S1	9,278	,606	,598	,822
	S2	7,381	,594	,556	,823
	S3	8,977	,606	,634	,821
	S4	8,400	,560	,545	,825
	S5	10,212	,532	,547	,827
	S6	9,234	,517	,524	,829
	S7	7,394	,504	,518	,832
	S8	8,335	,524	,512	,829
	S9	8,010	,550	,610	,826
	S10	8,919	,449	,482	,837
Yaşama Hakkı	S1	10,995	,647	,354	,878
	S2	16,242	,659	,388	,876
	S3	12,604	,687	,339	,874
	S4	17,577	,762	,409	,868
	S5	12,028	,684	,474	,876
	S6	11,534	,585	,381	,882
	S7	10,335	,516	,497	,886
	S8	14,339	,618	,330	,880
	S9	11,337	,505	,359	,887
	S10	13,467	,631	,415	,878
Gelişim Hakkı	S1	9,519	,697	,477	,851
	S2	8,885	,711	,384	,849
	S3	5,864	,678	,511	,854
	S4	10,798	,804	,445	,832
	S5	8,346	,634	,479	,862
	S6	8,787	,571	,424	,874
Koruma Hakkı	S1	8,367	,648	,300	,859
	S2	9,908	,761	,231	,832
	S3	10,300	,789	,230	,823
	S4	11,892	,735	,275	,838
	S5	7,861	,574	,359	,875
Toplam Cronbach's Alpha					,940

P<0,01 düzeyinde anlamlıdır

Tablo 3.10. incelendiğinde, katılım hakkına ait madde toplam korelasyonlarının, 449 ile, 606 arasında değişim gösterdiği, Cronbach's Alpha değerinin, 842 olduğu ve altgrup üst grup ortalamalarının, 001 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Yaşama hakkına ait madde toplam korelasyonlarının, 505 ile, 762 arasında değişim gösterdiği, Cronbach's Alpha değerinin, 890 olduğu ve altgrup üst grup ortalamalarının, 001 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Gelişim hakkına ait madde toplam korelasyonlarının, 571 ile, 804 arasında değişim gösterdiği, Cronbach's Alpha değerinin, 875 olduğu ve altgrup üst grup ortalamalarının, 001 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Koruma hakkına ait madde toplam korelasyonlarının, 574 ile, 789 arasında değişim gösterdiği, Cronbach's Alpha değerinin, 873 olduğu ve altgrup üst grup ortalamalarının, 001 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Ölçeğin genel Cronbach's Alpha değerinin ise, 940 olduğu belirlenmiştir.

3.3.2.4. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğinin açımlayıcı faktör analizine yönelik bulgular

Bulgular bölümünün bu başlığında geliştirilen ölçeğe yönelik AFA sonuçlarına yer verilmiştir. Bu bağlamda ilk olarak AFA yapılabilmesi için gerekli ön koşulların bulgularına yer verilmiştir (Çokluk vd., 2014). Bu ön koşulları aşağıda şu şekilde belirtebiliriz;

1. Eksik, kayıp verilerin belirlenmesi ve veri setinin incelenmesi
2. Normallik sayıltısının kontrol edilmesi
3. Uç ve sapkın değerlerin temizlenmesi
4. Çoklu doğrusallığın kontrol edilmesi

Araştırma kapsamında geliştirilen ölçeğe ait ilk aşamada eksik ve kayıp verilerin incelenmesi yapılmış ve eksik bulunan veriler aritmetik ortalama ağırlıklı olarak tamamlanmıştır. Bu tarz bir seçim yapılmasının nedeni literatürde eksik verilerin tamamlanması aşamasında bu yöntemin oldukça tercih edilen bir yöntem olarak karşımıza çıkmasıdır (Erkuş, 2012; Şimşek, 2017). Eksik verilerin tamamlanması sonucu bir diğer ön koşul olan normallik sayıltısının kontrolüne geçilmiştir. Tablo 3.11.'de normallik sayıltısının sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 3.11. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğine ait normal dağılım sonuçları

Faktör Grupları	Madde No	$\bar{X}$	SS	Skewness (Çarpıklık)		Kurtosis (Basıklık)	
				Katsayı	Std. Hata.	Katsayı	Std. Hata
Katılım Hakkı	S1	4,38	,812	-1,086	,083	,233	,167
	S2	4,46	,789	-1,384	,083	1,125	,167
	S3	4,35	,864	-1,182	,083	,471	,167
	S4	4,27	,907	-,964	,083	-,209	,167
	S5	4,00	,932	-,547	,083	-,537	,167
	S6	3,92	1,006	-,582	,083	-,424	,167
	S7	4,12	1,11	-1,041	,083	,040	,167
	S8	4,50	,780	-1,478	,083	1,309	,167
	S9	4,26	,916	-1,132	,083	,636	,167
	S10	3,54	1,090	-,212	,083	-,711	,167
Yaşama Hakkı	S1	2,23	1,081	,984	,083	,229	,167
	S2	2,93	1,308	,012	,083	-1,175	,167
	S3	2,73	1,307	,173	,083	-1,291	,167
	S4	2,62	1,333	,307	,083	-1,240	,167
	S5	2,77	1,016	,852	,083	-,507	,167
	S6	2,37	1,229	,668	,083	-,694	,167
	S7	2,06	1,014	,900	,083	,045	,167
	S8	2,98	1,392	-,028	,083	-1,316	,167
	S9	2,47	1,265	,487	,083	-,996	,167
	S10	2,66	1,259	,428	,083	-,974	,167
Gelişim Hakkı	S1	3,76	1,164	-,825	,083	-,207	,167
	S2	3,43	1,175	-,369	,083	-,948	,167
	S3	3,71	1,201	-,759	,083	-,495	,167
	S4	3,39	1,237	-,336	,083	-1,033	,167
	S5	3,44	1,273	-,307	,083	-1,084	,167
	S6	3,33	1,354	-,348	,083	-1,178	,167
Koruma Hakkı	S1	2,84	1,271	,127	,083	-1,024	,167
	S2	2,95	1,227	,101	,083	-,983	,167
	S3	2,70	1,292	,260	,083	-1,009	,167
	S4	3,12	1,262	-,200	,083	-,976	,167
	S5	2,96	1,201	-,039	,083	-,959	,167

Tablo 3.11.'de normallik dağılımı sonuçları incelendiğinde tüm maddelerin -2 ile +2 değer aralığında bulunduğu görülmektedir. Bu durum verilerin normal dağılım gösterdiğini belirtmektedir. Bunun yanı sıra katılım hakkına verilen cevapların ortalamalarının 3,54 ile 4,50 arasında, yaşama hakkına verilen cevapların ortalamalarının 2,06 ile 2,98 arasında, gelişim hakkına verilen cevapların ortalamalarının 3,33 ile 3,76 arasında ve koruma hakkına verilen cevapların ortalamalarının 2,70 ile 3,12 arasında değişim gösterdiği belirlenmiştir. Açıklayıcı faktör analizine başlarken ilk aşamada kayıp veriler ve veri seti incelenmiş devamında ise normallik dağılımı kontrol edilmiştir. Bu aşamalardan sonra sıra uç ve sapkın değerlerin temizlenmesine gelmiştir (Şimşek, 2007; Tabachnick ve

Fidell, 2007). Uç değerlerin temizlenmesi aşamasında literatürde birtakım alternatif yöntemler bulunmaktadır. Bunlar, “Z puanlarının incelenmesi, Mahalanobis uzaklığının incelenmesi, Box Plot saçılım grafiklerinin incelenmesi ve betimsel analiz grafiklerinde uçdeğerlerin belirlenmesi” olarak sıralanabilir (Yılmaz, 2018). Araştırmada belirlenen bu yöntemlere bağlı kalınmış ve sağlıklı bir veri seti elde edilebilmesi için birden fazla temizleme yöntemi birarada kullanılmıştır. Bu kapsamda ilk olarak tüm maddelere ait Z hesaplanmış ve kabul aralığı olan -3 ile +3 değerleri dışında kalan değerler belirlenmiştir. Daha sonra Mahalanobis uzaklıkları hesaplanmış ve bu değerlerde belirlenmiştir. Son olarak her iki durumda da ortak bulunan değerler belirlenerek uç değerlerin temizlenmesi işlemi tamamlanmıştır (Çokluk vd., 2014).

Faktör analizine başlanılmadan önce yerine getirilmesi gereken son aşama ise çoklu bağlantı durumu ve çoklu doğrusallık sayılıtısının kontrol edilmesidir. Bu amaçla “korelasyon matrisi ve anti-image korelasyon matrisleri” incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda korelasyon matrisinde ilişki oranı, 90 ve üzeri olan maddeler ile anti image korelasyon matrisinde 0,50 ve daha düşük değer gösteren maddeler belirlenmiş ve her iki koşulda da problem yaratan maddeler belirlenerek çoklu bağlantı ve çoklu doğrusallık sorunu giderilmiştir. Yapılan tüm bu işlemlerden sonra artık veri seti düzenlenmiş ve faktör analizine hazır bir hale getirilmiştir. Ön koşulları sağlanan ölçek maddelerine yönelik olarak yapılan açımlayıcı faktör analizi sonuçları aşama aşama aşağıda belirtilmiştir. İlk olarak Tablo 3.12’de ölçeğe ait KMO değeri ve Bartlett küresellik testi sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 3.12. *Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğine ait kmo ve bartlett küresellik testi sonuçları*

KMO katsayısı		0,858
Bartlett Küresellik Testi	Ki-kare değeri	12127,676
	Sd	465
	p (p<0,05)	0,000

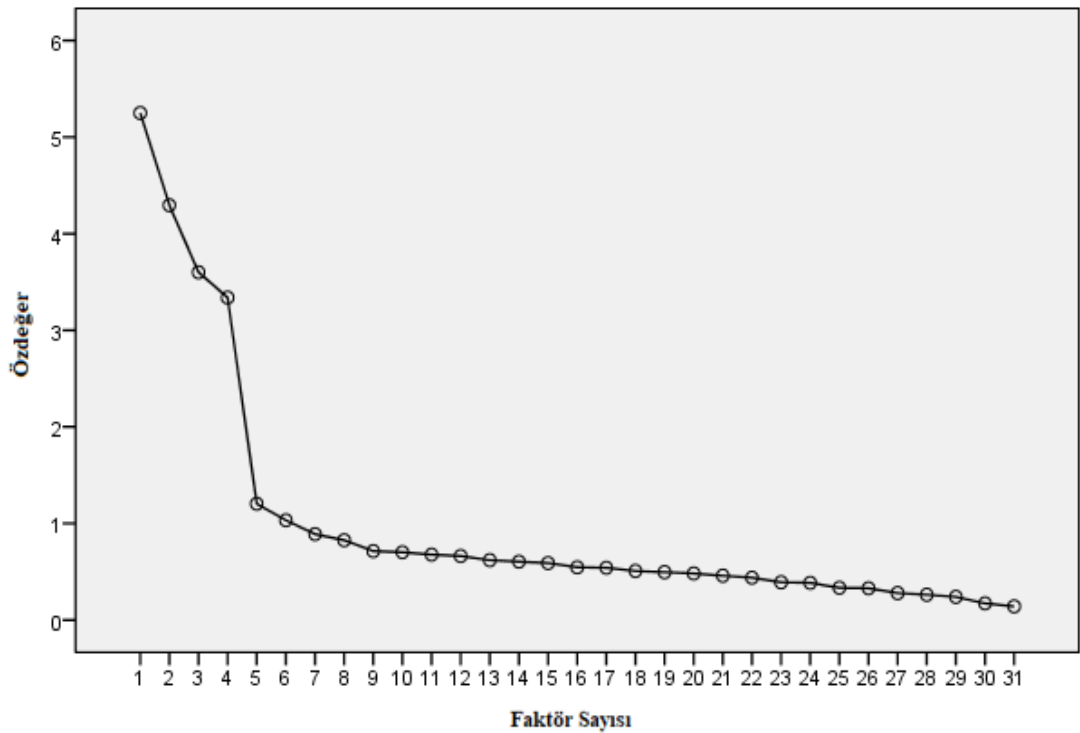
Tablo 3.12.’de KMO değerinin 0,858 olduğu ve Bartlett Küresellik Testi sonucunun ise $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı olarak belirlendiği görülmektedir. Ayrıca

ölçeğe ait “korelasyon matrisi ve anti-image korelasyon matrisleri” de incelenmiştir. Tablo 3.13.’te ölçeğe ait “özdeğer ve varyans oranları” sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 3.13. *Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğine ait özdeğer ve varyans oranları sonuçları*

Faktör	Özdeğer	Varyans (%)	Kümülatif (%)
1	5,250	16,483	16,483
2	4,295	13,733	30,216
3	3,601	12,131	42,348
4	3,339	10,825	53,173
5	1,204		
6	1,033		

Tablo 3.13.’te ölçeğe ait faktörlerin özdeğerleri incelendiğinde, bu değerlerin sırasıyla; 5,250; 4,295; 3,601; 3,339; 1,204 ve 1,033 olarak belirlendiği ve varyans oranlarının ise, 16,483; 13,733; 12,131 ve 10,825 olduğu görülmektedir. Ölçeğin toplam açıklanan varyans oranının ise 53,173 olduğu belirlenmiştir. Şekil 3.1.’de ölçeğe ait Cattell yamaç eğim grafiği sonuçları görülmektedir.

Şekil 3.1. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğine ait Cattell yamaç eğim grafiği

Şekil 3.1.'de ölçeğe ait özdeğeri 1 ve üzeri olan 6 adet faktör bulunmaktadır. Ancak yamaç eğim grafikleri özdeğer oranları ile birlikte değerlendirildiğinde anlam kazanmaktadır (McMillan ve Schumacher,2006). Nitekim bu durumda 4 faktörlü bir yapının tercih edilmesi her iki durum içinde geçerli olduğundan faktör yapısının 4 boyutlu olmasına karar verilmiştir. Tablo 3.14.'te ölçeğe ait madde faktör yükleri ve ortak varyans değerleri gösterilmiştir.

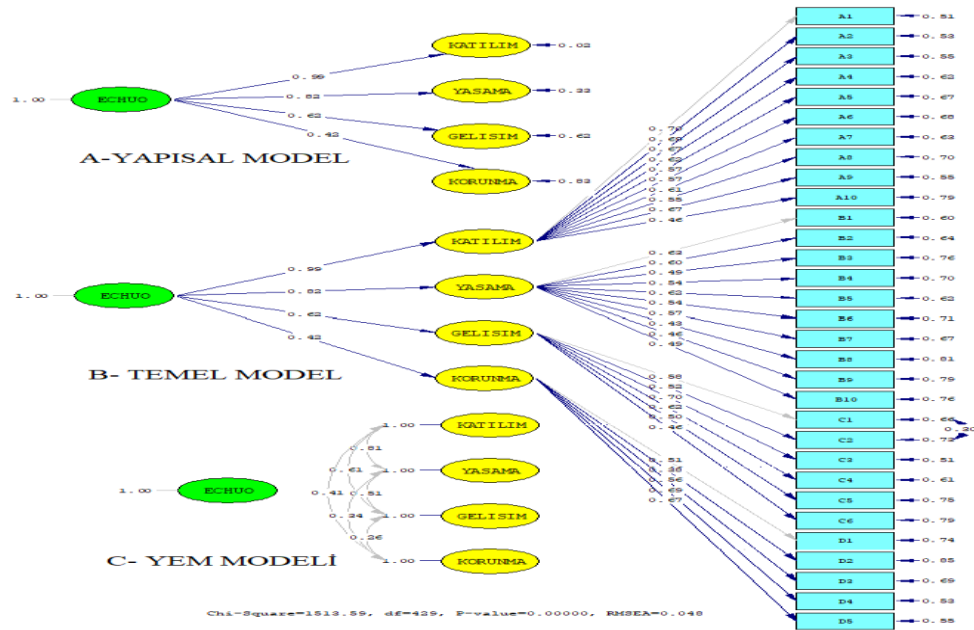
Tablo 3.14. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğine ait madde faktör yükleri ve ortak varyans değerleri

Boyutlar	Madde No	Faktör Yükleri	Ortak Varyans	Açıklanan Toplam Varyans
Katılım Hakkı	S1	,713	,510	16,483
	S2	,704	,500	
	S3	,718	,516	
	S4	,671	,451	
	S5	,622	,387	
	S6	,610	,373	
	S7	,612	,378	
	S8	,637	,412	
	S9	,660	,440	
	S10	,545	,299	
Yaşama Hakkı	S1	,719	,534	13,733
	S2	,738	,548	
	S3	,758	,580	
	S4	,820	,674	
	S5	,762	,587	
	S6	,669	,455	
	S7	,595	,364	
	S8	,702	,494	
	S9	,593	,357	
	S10	,730	,537	
Gelişim Hakkı	S1	,801	,644	12,131
	S2	,809	,662	
	S3	,775	,623	
	S4	,879	,779	
	S5	,748	,564	
	S6	,697	,487	
Koruma Hakkı	S1	,773	,598	10,825
	S2	,861	,742	
	S3	,879	,774	
	S4	,841	,711	
	S5	,709	,503	
Açıklanan Toplam Varyans				53,173

Tablo 3.14’te katılım hakkı boyutuna ait faktör yüklerinin değer aralığının ,545 ile ,718 arasında olduğu ve açıklanan varyans oranının % 16,483 olduğu, yaşama hakkı boyutuna ait faktör yüklerinin değer aralığının ,593 ile ,820 arasında olduğu ve açıklanan varyans oranının % 13,733 olduğu, gelişim hakkı boyutuna ait faktör yüklerinin değer aralığının, ,697 ile ,879 arasında olduğu ve açıklanan varyans oranının % 12,131 olduğu, koruma hakkı boyutuna ait faktör yüklerinin değer aralığının, ,709 ile ,879 arasında ve açıklanan varyans oranının % 10,825 olduğu, ölçeğin tamamı için açıklanan toplam varyansın %53,173 olduğu belirlenmiştir. Lawshe (1975) tekniği kullanılarak alınan uzman görüşü ve açımlayıcı faktör analizi sonucunda elenen maddeler Ek-3’ te ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir.

3.3.2.5. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizine ilişkin bulgular

Çalışma kapsamında araştırmanın bu bölümünde yapılan AFA analizleri sonucu elde edilen yapının DFA analizleri ile karşılaştırmaları yapılmış ve elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir. Şekil 3.2.’de ölçeğe ait DFA sonuçları ve yapısal eşitlik modeli bulunmaktadır.

Şekil 3.2. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğine ait dfa sonuçları ve yapısal eşitlik modeli

Şekil 3.2.’de Ölçeğe AİT dört faktörlü yapısal eşitlik modeli, temel model ve yapısal model bulunmaktadır. DFA analizleri sonucu elde edilen uyum indeksi sonuçları ise Tablo 3.15.’de sunulmuştur.

Tablo 3.15. *Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğine ait dfa uyum iyiliği indeksi sonuçları*

Uyum indeksleri	Bulunan değerler	Uygunluk
X^2	1513,59	Uygun değer aralığındadır
Sd	429	Uygun değer aralığındadır
X^2/Sd	3,52	Mükemmel uyum
p	0,00	,05 düzeyinde anlamlı
RMSEA	0,04	Mükemmel uyum
NFI	0,95	Mükemmel uyum
NNFI	0,96	Mükemmel uyum
CFI	0,96	Mükemmel uyum
RMR	0,05	İyi düzeyde uyum
SRMR	0,04	Mükemmel uyum
AGFI	0,90	Mükemmel uyum
GFI	0,91	Mükemmel uyum
CN	360,131	Mükemmel uyum

Ailede çocuk haklarının uygulanma düzeyinin belirlenmesine yönelik olarak hazırlanan ölçeğin DFA sonuçları incelendiğinde; “uyum indeksi değerlerinin tamamının uygun değer aralığında bulunduğu ve ayrıca X^2 değerinin 1513,59 Sd değerinin 429, X^2/Sd değerinin 3,52; p anlamlılık değerinin 0,000, RMSEA değerinin 0,04, NFI değerinin 0,95, NNFI değerinin 0,96, CFI değerinin 0,96, RMR değerinin 0,04, SRMR değerinin 0,04, AGFI değerinin 0,90, GFI değerinin 0,91 ve CN değerinin 360,131 olarak bulunduğu” ve söz konusunu değerlerin yoğun olarak mükemmel uyum düzeyinde bulundukları belirlenmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Likert türü bir ölçeğin kullanıldığı çalışmada, elde edilen verilerin belirli başlıklar altında incelenmesi yapılmıştır. Bu başlıklar; “değerlendirme aralıkları, aritmetik ortalama ve standart sapma oranlarının” belirlenmesi şeklinde yapılmıştır. Bu

başlıkların tespit edilme aşamasında ilgili literatür dikkate alınarak işlem yapılmıştır (Dalgıç, 2008; Yöntem, 2015). Analiz aşamasına geçilmeden önce çalışma verilerinin hangi testler kullanılarak yapılacağı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla normal dağılım gösterip gösterilmeme durumlarına bakılmış ve “Kolmogorov-Smirnov ile Shapiro-Wilk normallik testleri” kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda verilerin normal dağılım göstermediği görülmüş ve bu sebeple parametrik testler yerine non-parametrik testler kullanılmıştır.

Parametrik olmayan testler kullanılarak yapılan analizlerde katılımcılara ait gruplar arasında anlamlı farklılık bulunup bulunmadığının belirlenmesi için “Kruskal Wallis ve Mann Whitney U Testleri” kullanılmıştır. Bu testlerin literatürde yoğun olarak kabul gördüğü de bilinmektedir (Güleş, 2013; Yılmaz, 2018).

Söz konusu verilerin analizi sonucunda derecelendirme aralıkları ise eşit olarak kabul edilmiş ve aritmetik ortalamalarının sonucunda değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu amaçla puan aralığı 0,79 olacak şekilde belirlenmiştir (Büyüköztürk, 2010). Puan aralıkların bu şekilde belirlenmesinde dikkate alınan kriter ise, ölçekten alınabilecek en yüksek değerden (5) en düşük değer (1) çıkartılması ve elde edilen sonucun mevcut derece sayısına oranlanması olarak kabul edilmiştir (Erkuş, 2012). Ailede çocuk haklarının uygulanmasına yönelik hazırlanan ölçekte “Hemen Hemen Hiç” tercih edenler 1 puan, “Nadiren” tercih edenler 2 puan, “Ara Sıra” tercih edenler 3 puan, “Sık Sık” tercih edenler 4 puan, “Her Zaman” tercih edenler 5 puan olarak değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Tablo 3.17.’de ölçekte kullanılan değerlendirme aralıkları gösterilmiştir.

Tablo 3.16. *Ölçek maddesi değerlendirme aralığı*

	Değer Aralığı	Kategorieler
1 – Hemen hemen hiç	1,00 – 1,79	Çok düşük
2 – Nadiren	1,80 – 2,59	Düşük
3 – Ara sıra	2,60 – 3,39	Orta
4 – Sık sık	3,40 – 4,19	Yüksek
5 – Her zaman	4,20 – 5,00	Çok yüksek

4.BULGULAR ve YORUM

Araştırmanın bu bölümünde, problem durumu ve alt problemlere yönelik olarak elde edilen sonuçlar ve istatistiksel verileri sunulmuştur.

4.1. Ailede Çocuk Haklarının Uygulanma Düzeyine Ait Bulgular ve Yorum

Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğine verdikleri cevapların betimsel analizi boyutlar halinde aşağıdaki tablolarda sunulmuştur.

Tablo 4.1. *Ebeveynlerin ailede çocuk haklarını uygulama düzeyine ilişkin betimsel veriler*

Ölçek Boyutları		N=826		
		($\bar{X}$)	SS	SH
S1	Katılım boyutu (10 soru)	4,21	,585	,020
S2	Yaşama boyutu (10 soru)	4,59	,456	,015
S3	Gelişim boyutu (6 soru)	3,07	,871	,030
S4	Koruma boyutu (5 soru)	4,61	,551	,019
Genel Ortalama			4.12	

Tablo 4.1.'e göre ebeveynlerin ailede çocuk haklarını uygulama düzeyi katılım boyutunda $X=4,21$ çok yüksek, yaşama boyutunda $X=4,59$ çok yüksek, koruma boyutunda $X=4,61$ çok yüksek, gelişim boyutunda $X=3,07$ orta düzeydedir. Genel olarak ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeyi ise $X=4,12$ yüksek düzeydedir.

Tablo 4.2. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği katılım boyutuna ait betimsel veriler

Ölçek Maddeleri		N=826		
		($\bar{X}$)	SS	SH
S1	Kendisini ilgilendiren konularda çocuğumun görüşlerini dikkate alırım.	4,42	,820	,028
S2	Çocuğuma duygularını benimle paylaşabilmesi için fırsat veririm.	4,53	,763	,026
S3	Akranlarıyla yaşadığı sorunları çözmesi için çocuğuma fırsat tanırım.	4,40	,861	,029
S4	Çocuğumun fikrine katılmadığımda katılmama nedenimi açıklarım.	4,29	,962	,033
S5	Evdeki kuralları belirlerken çocuğumun görüşlerini dikkate alırım.	3,92	1,07	,037
S6	Çocuğum benimle konuşurken yaptığım işi bırakıp onu dikkatlice dinlerim.	4,03	,998	,034
S7	Çocuğuma karşı bir hata yaptığımda ondan özür dilerim.	4,18	1,11	,038
S8	Oyuncaklarını arkadaşlarıyla paylaşması için çocuğumu teşvik ederim.	4,53	,793	,027
S9	Çocuğumun kendisini geliştirecek oyunlar oynamasını teşvik ederim.	4,40	,881	,030
S10	Çocuğumla oyun oynamak için zaman ayırırım.	3,46	1,10	,038
Genel Ortalama			4,21	

Tablo 4.2.'de katılım hakkına yönelik ebeveyn görüşlerinin $\bar{X}=3,46$ ile $\bar{X}=4,53$ arasında değişim gösterdiği ve genel ortalamanın ise $\bar{X}=4,21$ olduğu, ebeveynlerin bu boyuta “Her zaman” düzeyinde katılım gösterdiği belirlenmiştir. Ebeveyn görüşlerine göre ortalama puanı en düşük olan 10. madde “*çocuğumla oyun oynamak için zaman ayırırım*” maddesi, en yüksek olan ise 2. madde “*çocuğuma duygularını benimle paylaşabilmesi için fırsat veririm*” maddesi ve 8. madde “*oyuncaklarını arkadaşlarıyla paylaşması için çocuğumu teşvik ederim*” maddeleridir.

Tablo 4.3. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği yaşama boyutuna ait betimsel veriler

Ölçek Maddeleri		N=826		
		($\bar{X}$)	SS	SH
S1	Çocuğuma temiz kıyafetler giydirmeye özen gösteririm.	4,82	,576	,020
S2	Çocuğumu hava koşullarına uygun giydiririm.	4,83	,543	,018
S3	Çocuğumun temiz su içmesini sağlarım.	4,84	,524	,018
S4	Çocuğumun yediği gıdaların temiz ve sağlıklı olmasına özen gösteririm.	4,84	,522	,018
S5	Çocuğumun kimlerle arkadaşlık yaptığını kontrol ederim.	4,56	,762	,026
S6	Akranlarıyla oyun oynaması için çocuğumu teşvik ederim.	4,47	,819	,028
S7	Evimize eşya alırken çocuğumun güvenliğini dikkate alırım.	4,54	,839	,029
S8	Çocuğumun açık havada oyun oynamasını teşvik ederim.	4,40	,920	,032
S9	Çocuğumun odasını düzenli olarak temizlerim.	4,20	1,22	,042
S10	Çocuğumun bilgi kaynaklarına (internet, kitap, gazete vb.) ulaşabilmesi için gerekli koşulları sağlarım.	4,47	,913	,031
Genel Ortalama			4,59	

Tablo 4.3.'te yaşama hakkına yönelik ebeveyn görüşlerinin $\bar{X}=4,20$ ile $\bar{X}=4,84$ arasında değişim gösterdiği ve genel ortalamanın ise $\bar{X}=4,59$ olduğu, katılımcıların bu boyuta “Her zaman” düzeyinde katılım gösterdiği belirlenmiştir. Ebeveyn görüşlerine göre ortalama puanı en düşük olan 9. madde “*çocuğumun odasını düzenli olarak temizlerim*” maddesi, en yüksek olanlar ise 3. madde “*çocuğumun temiz su içmesini sağlarım*” ve 4. madde “*çocuğumun yediği gıdaların temiz ve sağlıklı olmasına özen gösteririm*” maddeleridir.

Tablo 4.4. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği gelişim boyutuna ait betimsel veriler

Ölçek Maddeleri		N=826		
		($\bar{X}$)	SS	SH
S1	Çocuğumu sinemaya/tiyatroya/müzeye götürürüm.	3,10	1,24	,043
S2	Çocuğumla tarihi ve kültürel yerleri gezerim.	2,93	1,19	,041
S3	Çocuğuma örnek olmak için yanında kitap okurum.	2,81	1,33	,046
S4	Çocuğuma aldığım kitapları önce ben okurum.	2,36	1,29	,044
S5	Çocuğumun okuldaki sosyal faaliyetlere katılması için öğretmenleriyle işbirliği yaparım.	3,45	1,40	,048
S6	Çocuğum kitap okurken televizyonu kapatırım.	3,79	1,31	,045
Genel Ortalama			3,07	

Tablo 4.4.'te gelişim hakkına yönelik ebeveyn görüşlerinin $\bar{X}=2,36$ ile $\bar{X}=3,79$ arasında değişim gösterdiği ve genel ortalamanın ise $\bar{X}=3,07$ olduğu, katılımcıların bu boyuta “Ara sıra” düzeyinde katılım gösterdiği belirlenmiştir. Ebeveyn görüşlerine göre ortalama puanı en düşük olan 4. madde “*çocuğuma aldığım kitapları önce ben okurum*” maddesi, en yüksek olan ise 6. madde “*çocuğum kitap okurken televizyonu kapatırım*” maddesidir.

Tablo 4.5. Ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği koruma boyutuna ait betimsel veriler

Ölçek Maddeleri		N=826		
		($\bar{X}$)	SS	SH
S1	Çocuğumun yanında eşimle tartışırım.	4,30	,950	,033
S2	Çocuğumun yanında sigara içerim.	4,62	,894	,031
S3	Çocuğumun yanında argo tabirler kullanırım.	4,67	,731	,025
S4	Çocuğuma hata yaptığında fiziksel şiddet uygularım.	4,75	,635	,022
S5	Kızdığım zaman çocuğuma hakaret içeren sözler söylerim.	4,72	,668	,023
Genel Ortalama			4,61	

Tablo 4.5.'te korunma hakkına yönelik ebeveyn görüşlerinin $\bar{X}=4,30$ ile $\bar{X}=4,75$ arasında değişim gösterdiği ve genel ortalamanın ise $\bar{X}=4,61$ olduğu, ebeveynlerin bu boyuta “Herzaman” düzeyinde katılım gösterdiği belirlenmiştir. Ebeveyn görüşlerine göre ortalama puanı en düşük olan 1. madde “*çocuğumun yanında eşimle tartışırım*” maddesi, en yüksek olan ise 4. madde “*çocuğuma hata yaptığında fiziksel şiddet uygularım*” maddesidir.

4.2. Ebeveynlik Durumuna İlişkin Bulgular ve Yorum

Ebeveynlerin, çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının ebeveynlik durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Uygulanan testin analiz sonuçları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo.4.6. Ebeveynlerin çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının ebeveynlik durumuna göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları

Boyutlar	Gruplar	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	P	Anlamlı Fark
Katılım	Anne	461	425,64	1	2,711	,100	-
	Baba	365	398,17				
Yaşama	Anne	461	454,22	1	30,912	,000	1>2
	Baba	365	362,07				
Gelişim	Anne	461	447,04	1	20,688	,000	1>2
	Baba	365	371,14				
Koruma	Anne	461	424,62	1	2,479	,115	-
	Baba	365	371,14				
Genel	Anne	461	444,85	1	18,020	,000	1>2
	Baba	365	373,91				

1= Anne, 2=Baba

Tablo 4.6'ya göre katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği katılım boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(1)} = 2,711$, $p > 0,05$] ve koruma boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(1)} = 2,479$, $p > 0,05$] ebeveynlik durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği yaşama boyutundan aldıkları toplam puanları ebeveynlik durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(1)} = 30,912$, $p < 0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark ebeveynlik durumu anne ($\bar{x} = 46,66$) olan katılımcılar ile baba olan katılımcılar arasında ($\bar{x} = 45,18$) anne olan katılımcılar lehine çıkmıştır. Buna göre yaşama hakkı boyutunda annelerin babalara göre aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği gelişim boyutundan aldıkları toplam puanları ebeveynlik durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(1)} = 20,688$, $p < 0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark ebeveynlik durumu anne ($\bar{x} = 19,19$) olan katılımcılar ile baba olan katılımcılar arasında ($\bar{x} = 17,52$) anne olan katılımcılar lehine çıkmıştır. Buna göre gelişim hakkı boyutunda annelerin babalara göre aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Katılımcıların ölçeğin genelinden aldıkları toplam puanlar incelendiğinde ise ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeyleri üzerinde ebeveynlik durumu değişkeni anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(1)} = 18,020$, $p < 0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark ebeveynlik durumu anne ($\bar{x} = 131,65$) olan katılımcılar

ile baba olan katılımcılar arasında ($\bar{x}=127,35$) anne olan katılımcılar lehine çıkmıştır. Bu bulguya dayanarak annelerin babalara göre aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 4.7. *Ebeveynlik durumuna ilişkin betimsel veriler*

Boyutlar	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS
Katılım	Anne	461	42,57	5,45
	Baba	365	41,73	6,31
Yaşama	Anne	461	46,66	4,19
	Baba	365	45,18	4,87
Gelişim	Anne	461	19,19	4,90
	Baba	365	17,52	5,47
Koruma	Anne	461	23,20	2,69
	Baba	365	22,91	2,82
Genel	Anne	461	131,65	12,53
	Baba	365	127,35	15,03

1= Anne, 2=Baba

4.3. Ebeveynlerin Medeni Durumuna İlişkin Bulgular

Ebeveynlerin, çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının ebeveynlerin medeni durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Uygulanan testin analiz sonuçları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 4.8. *Ebeveynlerin çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının medeni duruma göre analizi*

Boyutlar	Gruplar	N	Sıra Ort.	Sd	X^2	P	Anlamlı
Katılım	Evli	792	414,47	2	,623	,732	-
	Boşanmış	25	404,32				
	Eşi Vefat Etmiş	9	353,44				
Yaşama	Evli	792	413,20	2	,252	,881	-
	Boşanmış	25	431,92				
	Eşi Vefat Etmiş	9	388,61				
Gelişim	Evli	792	411,23	2	2,313	,315	-
	Boşanmış	25	484,80				
	Eşi Vefat Etmiş	9	415,33				
Koruma	Evli	792	414,85	2	2,118	,347	-
	Boşanmış	25	353,88				
	Eşi Vefat Etmiş	9	460,50				
Genel	Evli	792	413,41	2	,048	,976	-
	Boşanmış	25	420,74				
	Eşi Vefat Etmiş	9	400,89				

1= Evli, 2=Boşanmış, 3=Eşi Vefat Etmiş

Tablo 4.8.'e göre katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği katılım boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(2)} = ,623$, $p>0,05$], koruma boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(2)} = 2,118$, $p>0,05$], yaşama boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(2)} = ,252$, $p>0,05$] ve gelişim boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(2)} = 2,313$, $p>0,05$] medeni durum değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Katılımcıların ölçeğin genelinden aldıkları toplam puanları [$X^2_{(2)} = ,048$, $p>0,05$] incelendiğinde ise yine ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeyleri üzerinde medeni durum değişkeni anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

Tablo 4.9. *Ebeveynlerin medeni durumuna ilişkin betimsel veriler*

Boyutlar	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS
Katılım	Evli	792	42,24	5,79
	Boşanmış	25	41,52	7,65
	Eşi Vefat Etmiş	9	40,66	6,32
Yaşama	Evli	792	46,02	4,49
	Boşanmış	25	45,60	6,83
	Eşi Vefat Etmiş	9	46,33	2,78
Gelişim	Evli	792	18,42	5,20
	Boşanmış	25	19,64	5,73
	Eşi Vefat Etmiş	9	18,33	5,72
Koruma	Evli	792	23,09	2,73
	Boşanmış	25	22,00	3,66
	Eşi Vefat Etmiş	9	24,00	1,11
Genel	Evli	792	129,78	13,66
	Boşanmış	25	128,76	19,32
	Eşi Vefat Etmiş	9	129,33	14,35

1= Evli, 2=Boşanmış, 3=Eşi Vefat Etmiş

4.4. Çocuğun Sınıf Düzeyine İlişkin Bulgular

Ebeveynlerin, çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının çocuğun sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Uygulanan testin analiz sonuçları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 4.10. Ebeveynlerin çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının sınıf düzeyine göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları

Boyutlar	Gruplar	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	p	Anlamlı Fark
Katılım	1.Sınıf	122	423,72	7	8,485	,292	-
	2.Sınıf	90	384,43				
	3.Sınıf	100	427,52				
	4.Sınıf	85	421,59				
	5.Sınıf	164	410,86				
	6.Sınıf	123	419,83				
	7.Sınıf	80	449,88				
	8.Sınıf	62	349,38				
Yaşama	1.Sınıf	122	402,74	7	8,619	,281	-
	2.Sınıf	90	378,17				
	3.Sınıf	100	409,36				
	4.Sınıf	85	429,71				
	5.Sınıf	164	432,08				
	6.Sınıf	123	398,59				
	7.Sınıf	80	463,67				
	8.Sınıf	62	386,14				
Gelişim	1.Sınıf	122	461,20	7	14,641	,041	1>5, 1>6, 1>8, 7>8,
	2.Sınıf	90	410,37				
	3.Sınıf	100	423,56				
	4.Sınıf	85	429,88				
	5.Sınıf	164	374,94				
	6.Sınıf	123	397,33				
	7.Sınıf	80	452,51				
	8.Sınıf	62	369,27				
Koruma	1.Sınıf	122	408,02	7	2,992	,886	-
	2.Sınıf	90	404,44				
	3.Sınıf	100	411,01				
	4.Sınıf	85	385,94				
	5.Sınıf	164	416,36				
	6.Sınıf	123	422,32				
	7.Sınıf	80	442,63				
	8.Sınıf	62	416,58				
Genel	1.Sınıf	122	438,55	7	12,216	,094	-
	2.Sınıf	90	387,89				
	3.Sınıf	100	435,88				
	4.Sınıf	85	419,35				
	5.Sınıf	164	397,86				
	6.Sınıf	123	409,67				
	7.Sınıf	80	460,59				
	8.Sınıf	62	345,46				

1= 1.Sınıf, 2=2.Sınıf, 3=3.Sınıf, 4=4.Sınıf, 5=5.Sınıf, 6=6.Sınıf, 7=7.Sınıf, 8=8.Sınıf

Tablo 4. 10'a göre katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği katılım boyutundan aldıkları toplam puanları ($X^2_{(3)} = 8,485$, $p > 0,05$), koruma boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(3)} = 2,992$, $p > 0,05$], yaşama boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(3)} = 8,619$, $p > 0,05$] ve ölçeğin genelinden aldıkları toplam puanları [$X^2_{(3)} = 12,216$, $p > 0,05$] sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği gelişim boyutundan aldıkları toplam puanları sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(3)} = 14,641$, $p < 0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark; 1. sınıfa giden çocuk sahibi katılımcılar ($\bar{x}=19,32$) ile 5. Sınıfa giden çocuk sahibi katılımcılar ($\bar{x}=17,85$), 6. sınıfa giden çocuk sahibi katılımcılar ($\bar{x}=17,95$) ve 8. sınıfa giden çocuk sahibi katılımcılar ($\bar{x}=17,54$) arasında 1.sınıfa giden çocuk sahibi katılımcılar lehine, 7. sınıfa giden çocuk sahibi katılımcılar ($\bar{x}=19,35$) ile 8. sınıfa giden çocuk sahibi katılımcılar ($\bar{x}=17,54$) arasında 7. sınıfa giden çocuk sahibi katılımcılar lehine çıkmıştır. Buna göre gelişim hakkı boyutunda alt sınıflarda öğrenim gören çocukların ebeveynlerinin üst sınıflarda öğrenim gören çocukların ebeveynlerine göre aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 4.11. *Çocuğun sınıf düzeyine ilişkin betimsel veriler*

Boyutlar	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS
Katılım	1.Sınıf	122	42,87	4,23
	2.Sınıf	90	41,78	5,26
	3.Sınıf	100	42,31	6,01
	4.Sınıf	85	42,76	4,61
	5.Sınıf	164	41,67	7,27
	6.Sınıf	123	41,95	6,77
	7.Sınıf	80	43,47	4,44
	8.Sınıf	62	40,82	5,88
Yaşama	1.Sınıf	122	46,10	3,80
	2.Sınıf	90	45,63	4,14
	3.Sınıf	100	46,04	4,37
	4.Sınıf	85	46,64	3,13
	5.Sınıf	164	45,85	5,90
	6.Sınıf	123	45,63	4,93
	7.Sınıf	80	46,97	3,27
	8.Sınıf	62	45,38	4,98

Tablo 4.11. 'in devamı

Boyutlar	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS
Katılım	1.Sınıf	122	42,87	4,23
	2.Sınıf	90	41,78	5,26
	3.Sınıf	100	42,31	6,01
	4.Sınıf	85	42,76	4,61
	5.Sınıf	164	41,67	7,27
	6.Sınıf	123	41,95	6,77
	7.Sınıf	80	43,47	4,44
	8.Sınıf	62	40,82	5,88
Yaşama	1.Sınıf	122	46,10	3,80
	2.Sınıf	90	45,63	4,14
	3.Sınıf	100	46,04	4,37
	4.Sınıf	85	46,64	3,13
	5.Sınıf	164	45,85	5,90
	6.Sınıf	123	45,63	4,93
	7.Sınıf	80	46,97	3,27
	8.Sınıf	62	45,38	4,98
Gelişim	1.Sınıf	122	19,32	5,11
	2.Sınıf	90	18,44	4,90
	3.Sınıf	100	18,54	5,74
	4.Sınıf	85	18,85	4,61
	5.Sınıf	164	17,85	5,22
	6.Sınıf	123	17,95	5,23
	7.Sınıf	80	19,35	5,13
	8.Sınıf	62	17,54	5,69
Koruma	1.Sınıf	122	23,36	1,95
	2.Sınıf	90	23,20	2,19
	3.Sınıf	100	23,28	2,34
	4.Sınıf	85	22,67	3,67
	5.Sınıf	164	22,98	2,77
	6.Sınıf	123	23,13	2,52
	7.Sınıf	80	22,96	3,55
	8.Sınıf	62	22,80	3,19
Genel	1.Sınıf	122	131,68	11,19
	2.Sınıf	90	129,06	12,56
	3.Sınıf	100	130,17	15,17
	4.Sınıf	85	130,94	10,54
	5.Sınıf	164	128,37	16,17
	6.Sınıf	123	128,67	15,64
	7.Sınıf	80	132,76	10,93
	8.Sınıf	62	126,56	14,36

4.5. Çocuğun Cinsiyetine İlişkin Bulgular

Ebeveynlerin, çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının çocuğun cinsiyetine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Uygulanan testin analiz sonuçları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 4.12. *Ebeveynlerin çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının çocuğun cinsiyetine göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları*

Boyutlar	Gruplar	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	p	Anlamlı Fark
Katılım	Kız	480	426,53	1	3,431	,064	-
	Erkek	346	395,43				
Yaşama	Kız	480	424,58	1	2,512	,113	-
	Erkek	346	398,14				
Gelişim	Kız	480	417,55	1	,331	,565	-
	Erkek	346	407,88				
Koruma	Kız	480	423,30	1	2,116	,146	-
	Erkek	346	399,90				
Genel	Kız	480	425,44	1	2,873	,090	-
	Erkek	346	396,93				

1= Kız, 2=Erkek

Tablo 4. 12'ye göre katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği katılım boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(4)} = 3,431$, $p > 0,05$], yaşama boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(4)} = 2,512$, $p > 0,05$], gelişim boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(4)} = ,331$, $p > 0,05$] ve koruma boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(4)} = 2,116$, $p > 0,05$] çocuğun cinsiyeti değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

Katılımcıların ölçeğin genelinden aldıkları toplam puanlar incelendiğinde de ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeyleri üzerinde cinsiyet değişkeni anlamlı bir farklılık göstermemiştir [$X^2_{(4)} = 2,873$, $p < 0,05$].

Tablo 4.13. *Çocuğun cinsiyetine ilişkin betimsel veriler*

Boyutlar	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS
Katılım	Kız	480	42,51	5,63
	Erkek	346	41,77	6,13
Yaşama	Kız	480	46,23	4,15
	Erkek	346	45,70	5,06
Gelişim	Kız	480	18,54	5,04
	Erkek	346	18,34	5,47
Koruma	Kız	480	23,22	2,60
	Erkek	346	22,86	2,94
Genel	Kız	480	130,51	13,22
	Erkek	346	128,69	14,63

1= Kız, 2=Erkek

4.6. Çocuk Sayısına İlişkin Bulgular

Ebeveynlerin, çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının çocuk sayısına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Uygulanan testin analiz sonuçları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 4.14. *Ebeveynlerin çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının çocuk sayısına göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları*

Boyutlar	Gruplar	N	Sıra Ort.	Sd	X^2	p	Anlamlı Fark
Katılım	1 Çocuk	98	434,40	3	9,775	,021	1>4,2>3,2>4
	2 Çocuk	485	428,65				
	3 Çocuk	191	381,23				
	4 Çocuk ve	52	351,33				
Yaşama	1 Çocuk	98	421,07	3	12,054	,007	1>4,2>3,2>4
	2 Çocuk	485	432,80				
	3 Çocuk	191	380,69				
	4 Çocuk ve	52	339,78				
Gelişim	1 Çocuk	98	433,01	3	22,487	,000	1>4,2>3,2>4
	2 Çocuk	485	437,69				
	3 Çocuk	191	371,86				
	4 Çocuk ve	52	304,04				
Koruma	1 Çocuk	98	430,83	3	2,578	,461	-
	2 Çocuk	485	415,93				
	3 Çocuk	191	410,38				
	4 Çocuk ve	52	369,65				
Genel	1 Çocuk	98	438,01	3	18,367	,000	1>4,2>3,2>4
	2 Çocuk	485	434,30				
	3 Çocuk	191	374,38				
	4 Çocuk ve	52	317,04				

1= 1 Çocuk, 2=2 Çocuk, 3=3 Çocuk, 4=4 Çocuk ve üzeri

Tablo 4. 14'e göre katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği koruma boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(5)} = 2,578$, $p>0,05$] çocuk sayısı değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği katılım boyutundan aldıkları toplam puanları çocuk sayısı değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(5)} = 9,775$, $p<0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark 1 çocuk sahibi olan katılımcılar ($\bar{x}=42,88$) ile 4 ve daha fazla çocuk sahibi katılımcılar ($\bar{x}=40,17$) arasında 1 çocuk sahibi olan katılımcılar lehine, 2 çocuk sahibi olan katılımcılar ($\bar{x}=42,63$) ile 3 çocuk sahibi olan katılımcılar ($\bar{x}=41,30$) ve 4 ve daha fazla çocuk sahibi olan katılımcılar ($\bar{x}=40,17$) arasında 2 çocuk sahibi olan katılımcılar lehine çıkmıştır. Buna göre katılım hakkı boyutunda çocuk sayısı az olan ebeveynlerin çocuk sayısı fazla olan ebeveynlere göre aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği yaşama boyutundan aldıkları toplam puanları çocuk sayısı değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(5)}=12,054$, $p<0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark; 1 çocuk sahibi olan katılımcılar ($\bar{x}=46,41$) ile 4 ve daha fazla çocuk sahibi katılımcılar ($\bar{x}=44,32$) arasında 1 çocuk sahibi olan katılımcılar lehine, 2 çocuk sahibi olan katılımcılar ($\bar{x}=46,38$) ile 3 çocuk sahibi olan katılımcılar ($\bar{x}=45,31$) ve 4 ve daha fazla çocuk sahibi olan katılımcılar ($\bar{x}=44,32$) arasında 2 çocuk sahibi olan katılımcılar lehine çıkmıştır. Buna göre yaşama hakkı boyutunda çocuk sayısı az olan ebeveynlerin çocuk sayısı fazla olan ebeveynlere göre aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği gelişim boyutundan aldıkları toplam puanları çocuk sayısı değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(5)} = 22,487$, $p<0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark; 1 çocuk sahibi olan katılımcılar ($\bar{x}=18,90$) ile 4 ve daha fazla çocuk sahibi katılımcılar ($\bar{x}=16,00$) arasında 1 çocuk sahibi olan katılımcılar lehine, 2 çocuk sahibi olan katılımcılar ($\bar{x}=19,01$) ile 3 çocuk sahibi olan katılımcılar ($\bar{x}=17,48$) ve 4 ve daha fazla çocuk sahibi olan katılımcılar ($\bar{x}=16,00$) arasında 2 çocuk sahibi olan katılımcılar lehine çıkmıştır. Buna göre gelişim hakkı boyutunda çocuk sayısı az olan ebeveynlerin

çocuk sayısı fazla olan ebeveynlere göre aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Katılımcıların ölçeğin genelinden aldıkları toplam puanlar incelendiğinde ise ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeyleri üzerinde çocuk sayısı değişkeni anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(5)} = 18,367$, $p < 0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark; 1 çocuk sahibi olan katılımcılar ($\bar{x}=131,63$) ile 4 ve daha fazla çocuk sahibi katılımcılar ($\bar{x}=123,00$) arasında 1 çocuk sahibi olan katılımcılar lehine, 2 çocuk sahibi olan katılımcılar ($\bar{x}=131,10$) ile 3 çocuk sahibi olan katılımcılar ($\bar{x}=127,19$) ve 4 ve daha fazla çocuk sahibi olan katılımcılar ($\bar{x}=123,00$) arasında 2 çocuk sahibi olan katılımcılar lehine çıkmıştır. Bu bulguya dayanarak çocuk sayısı az olan ebeveynlerin çocuk sayısı fazla olan ebeveynlere göre aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 4.15. *Çocuk sayısı değişkenine ilişkin betimsel veriler*

Boyutlar	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS
Katılım	1 Çocuk	98	42,88	4,93
	2 Çocuk	485	42,63	5,56
	3 Çocuk	191	41,30	6,29
	4 Çocuk ve üzeri	52	40,17	7,54
Yaşama	1 Çocuk	98	46,41	3,46
	2 Çocuk	485	46,38	4,30
	3 Çocuk	191	45,31	5,02
	4 Çocuk ve üzeri	52	44,32	6,15
Gelişim	1 Çocuk	98	18,90	5,19
	2 Çocuk	485	19,01	5,11
	3 Çocuk	191	17,48	5,31
	4 Çocuk ve üzeri	52	16,00	4,89
Koruma	1 Çocuk	98	23,41	2,17
	2 Çocuk	485	23,06	2,87
	3 Çocuk	191	23,07	2,62
	4 Çocuk ve üzeri	52	22,50	3,01
Genel	1 Çocuk	98	131,63	11,67
	2 Çocuk	485	131,10	13,00
	3 Çocuk	191	127,19	14,89
	4 Çocuk ve üzeri	52	123,00	17,85

1= 1 Çocuk, 2=2 Çocuk, 3=3 Çocuk, 4=4 Çocuk ve üzeri

4.7. Ebeveynlerin Yaşına İlişkin Bulgular

Ebeveynlerin, çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının ebeveynlerin yaşına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Uygulanan testin analiz sonuçları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 4.16. *Ebeveynlerin çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının ebeveynlerin yaşına göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları*

Boyutlar	Gruplar	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	P	Anlamlı Fark
Katılım	20-30 arası	67	344,90	3	7,070	,070	-
	31-40 arası	497	425,23				
	41-50 arası	236	410,96				
	51-60 arası	26	389,12				
Yaşama	20-30 arası	67	376,34	3	7,134	,068	-
	31-40 arası	497	428,25				
	41-50 arası	236	401,81				
	51-60 arası	26	333,52				
Gelişim	20-30 arası	67	379,57	3	6,606	,086	-
	31-40 arası	497	428,01				
	41-50 arası	236	401,15				
	51-60 arası	26	335,81				
Koruma	20-30 arası	67	388,56	3	1,764	,623	-
	31-40 arası	497	420,92				
	41-50 arası	236	404,06				
	51-60 arası	26	421,63				
Genel	20-30 arası	67	347,60	3	12,167	,007	2>1, 2>3
	31-40 arası	497	434,74				
	41-50 arası	236	393,79				
	51-60 arası	26	356,19				

1= 20-30 arası, 2= 31-40 arası, 3= 41-50 arası, 4= 51-60 arası

Tablo 4. 16'ya göre katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği katılım boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(6)} = 7,070$, $p > 0,05$], yaşama boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(6)} = 7,134$, $p > 0,05$], gelişim boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(6)} = 6,606$, $p > 0,05$] ve koruma boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(6)} = 1,764$, $p > 0,05$] ebeveynlerin yaşına göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir

Katılımcıların ölçeğin genelinden aldıkları toplam puanlar incelendiğinde ise ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeyleri üzerinde ebeveynlerin yaşı anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(6)} = 12,167$, $p < 0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark 31-40 yaş arasında bulunan ebeveynler ($\bar{x} = 434,74$) ile 20-30 yaş arasında bulunan ebeveynler ($\bar{x} = 347,60$) ve 41-50 yaş arasında bulunan ebeveynler ($\bar{x} = 393,79$) arasında yaşı 31-40 arasında bulunan ebeveynler lehine çıkmıştır. Bu bulguya dayanarak 31-40 yaş arasındaki ebeveynlerin diğer yaşlardaki ebeveynlere göre aile içinde çocuk haklarını uygulanma düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 4.17. Ebeveynlerin yaşına ilişkin betimsel veriler

Boyutlar	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS
Katılım	20-30 arası	67	40,43	6,95
	31-40 arası	497	42,63	5,29
	41-50 arası	236	41,86	6,52
	51-60 arası	26	41,53	5,90
Yaşama	20-30 arası	67	44,62	6,77
	31-40 arası	497	46,37	4,02
	41-50 arası	236	45,72	4,86
	51-60 arası	26	45,23	3,65
Gelişim	20-30 arası	67	17,68	4,89
	31-40 arası	497	18,81	5,19
	41-50 arası	236	18,10	5,40
	51-60 arası	26	16,80	4,47
Koruma	20-30 arası	67	22,95	2,51
	31-40 arası	497	23,28	2,34
	41-50 arası	236	22,66	3,48
	51-60 arası	26	23,00	2,81
Genel	20-30 arası	67	125,70	15,93
	31-40 arası	497	131,12	12,89
	41-50 arası	236	128,36	14,89
	51-60 arası	26	126,57	13,06

1= 20-30 arası, 2= 31-40 arası, 3= 41-50 arası, 4= 51-60 arası

4.8. Ebeveynlerin Doğup Büyüdüğü Yerleşim Yerine İlişkin Bulgular

Ebeveynlerin, çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının ebeveynlerin doğup büyüdüğü yere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Uygulanan testin analiz sonuçları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 4.18. *Ebeveynlerin çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının ebeveynlerin doğup büyüdüğü yere göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları*

Boyutlar	Gruplar	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	p	Anlamlı Fark
Katılım	Köy	269	365,47	3	26,380	,000	3>1,4>1,3>2
	Kasaba	159	386,54				
	Küçükşehir	293	462,77				
	Büyükşehir	105	439,89				
Yaşama	Köy	269	373,68	3	18,440	,000	3>1,4>1,3>2
	Kasaba	159	391,03				
	Küçükşehir	293	446,10				
	Büyükşehir	105	458,60				
Gelişim	Köy	269	354,14	3	29,380	,000	3>1,4>1,3>2
	Kasaba	159	408,00				
	Küçükşehir	293	456,91				
	Büyükşehir	105	452,76				
Koruma	Köy	269	421,67	3	1,124	,771	-
	Kasaba	159	418,89				
	Küçükşehir	293	402,48				
	Büyükşehir	105	415,15				
Genel	Köy	269	356,18	3	30,905	,000	3>1,4>1,3>2
	Kasaba	159	396,44				
	Küçükşehir	293	460,32				
	Büyükşehir	105	455,53				

1= Köy, 2= Kasaba, 3= Küçükşehir, 4= Büyükşehir

Tablo 4. 18'e göre katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği koruma boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(7)}=1,124$, $p>0,05$] ebeveynlerin doğup büyüdüğü yere göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği katılım boyutundan aldıkları toplam puanları ebeveynlerin doğup büyüdüğü yere göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(7)}=26,380$, $p<0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark köyde yaşayan katılımcılar ($\bar{x}=40,85$) ve kasabada yaşayan katılımcılar ($\bar{x}=41,89$) ile küçük şehirde yaşayan katılımcılar arasında ($\bar{x}=43,59$) küçükşehirde yaşayan katılımcılar lehine, büyükşehirde yaşayan katılımcılar ($\bar{x}=42,86$) ile köyde yaşayan katılımcılar ($\bar{x}=40,85$) arasında büyükşehirde yaşayan katılımcılar lehine çıkmıştır. Buna göre katılım hakkı boyutunda büyükşehirde ve küçükşehirde yaşayan ebeveynlerin köyde ve kasabada yaşayan ebeveynlere göre aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği yaşama boyutundan aldıkları toplam puanları ebeveynlerin doğup büyüdüğü yere göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(7)} = 18,440$, $p < 0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark köyde yaşayan katılımcılar ($\bar{x} = 45,17$) ve kasabada yaşayan katılımcılar ($\bar{x} = 45,77$) ile küçük şehirde yaşayan katılımcılar arasında ($\bar{x} = 46,64$) küçükşehirde yaşayan katılımcılar lehine, büyükşehirde yaşayan katılımcılar ($\bar{x} = 46,75$) ile köyde yaşayan katılımcılar ($\bar{x} = 45,17$) arasında büyükşehirde yaşayan katılımcılar lehine çıkmıştır. Buna göre yaşama hakkı boyutunda büyükşehirde ve küçükşehirde yaşayan ebeveynlerin köyde ve kasabada yaşayan ebeveynlere göre aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği gelişim boyutundan aldıkları toplam puanları ebeveynlerin doğup büyüdüğü yere göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(7)} = 29,380$, $p < 0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark köyde yaşayan katılımcılar ($\bar{x} = 17,16$) ve kasabada yaşayan katılımcılar ($\bar{x} = 18,44$) ile küçük şehirde yaşayan katılımcılar arasında ($\bar{x} = 19,32$) küçükşehirde yaşayan katılımcılar lehine, büyükşehirde yaşayan katılımcılar ($\bar{x} = 19,38$) ile köyde yaşayan katılımcılar ($\bar{x} = 17,16$) arasında büyükşehirde yaşayan katılımcılar lehine çıkmıştır. Buna göre yaşama hakkı boyutunda büyükşehirde ve küçükşehirde yaşayan ebeveynlerin köyde ve kasabada yaşayan ebeveynlere göre aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Katılımcıların ölçeğin genelinden aldıkları toplam puanlar incelendiğinde ise ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeyleri üzerinde ebeveynlerin doğup büyüdüğü yer değişkeni anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(7)} = 30,905$, $p < 0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark köyde yaşayan katılımcılar ($\bar{x} = 126,25$) ve kasabada yaşayan katılımcılar ($\bar{x} = 128,96$) ile küçük şehirde yaşayan katılımcılar arasında ($\bar{x} = 132,57$) küçükşehirde yaşayan katılımcılar lehine, büyükşehirde yaşayan katılımcılar ($\bar{x} = 132,05$) ile köyde yaşayan katılımcılar ($\bar{x} = 126,25$) arasında büyükşehirde yaşayan katılımcılar lehine çıkmıştır. Buna göre yaşama hakkı boyutunda büyükşehirde ve küçükşehirde yaşayan ebeveynlerin köyde ve kasabada yaşayan ebeveynlere göre aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 4.19. Ebeveynlerin doğup büyüdüğü yerleşim yerine ilişkin betimsel veriler

Boyutlar	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS
Katılım	Köy	269	40,85	6,73
	Kasaba	159	41,49	6,12
	Küçükşehir	293	43,59	4,45
	Büyükşehir	105	42,86	5,60
Yaşama	Köy	269	45,17	5,54
	Kasaba	159	45,77	4,21
	Küçükşehir	293	46,64	3,80
	Büyükşehir	105	46,75	3,86
Gelişim	Köy	269	17,16	5,42
	Kasaba	159	18,44	5,20
	Küçükşehir	293	19,32	4,87
	Büyükşehir	105	19,38	5,05
Koruma	Köy	269	23,05	2,94
	Kasaba	159	23,23	2,52
	Küçükşehir	293	23,00	2,72
	Büyükşehir	105	23,05	2,69
Genel	Köy	269	126,25	15,87
	Kasaba	159	128,96	13,64
	Küçükşehir	293	132,57	11,34
	Büyükşehir	105	132,05	12,99

1= Köy, 2= Kasaba, 3= Küçükşehir, 4= Büyükşehir

4.9. Ebeveynlerin Eğitim Düzeyine İlişkin Bulgular

Ebeveynlerin, çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının ebeveynlerin eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Uygulanan testin analiz sonuçları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 4.20. Ebeveynlerin çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının ebeveynlerin eğitim düzeyine göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları

Boyutlar	Gruplar	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	P	Anlamlı Fark
Katılım	İlkokul	218	374,83	3	12,208	,007	4>1
	Ortaokul	140	410,53				
	Lise	265	414,43				
	Üniversite ve	203	455,87				
Yaşama	İlkokul	218	393,78	3	6,806	,078	-
	Ortaokul	140	397,78				
	Lise	265	410,65				
	Üniversite ve	203	449,24				

Tablo 4.20.'nin devamı

Boyutlar	Gruplar	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	P	Anlamlı Fark
Katılım	İlkokul	218	374,83	3	12,208	,007	4>1
	Ortaokul	140	410,53				
	Lise	265	414,43				
	Üniversite ve	203	455,87				
Yaşama	İlkokul	218	393,78	3	6,806	,078	-
	Ortaokul	140	397,78				
	Lise	265	410,65				
	Üniversite ve	203	449,24				
Gelişim	İlkokul	218	351,29	3	58,402	,000	3>1,4>1,
	Ortaokul	140	365,17				
	Lise	265	411,54				4>2, 4>3
	Üniversite ve	203	516,20				
Koruma	İlkokul	218	414,53	3	,826	,843	-
	Ortaokul	140	419,90				
	Lise	265	403,61				
	Üniversite ve	203	420,88				
Genel	İlkokul	218	361,43	3	31,362	,000	3>1,4>1,
	Ortaokul	140	384,15				
	Lise	265	416,22				4>2, 4>3
	Üniversite ve	203	486,11				

Tablo 4. 20'e göre katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği yaşama boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(8)}=6,806$, $p>0,05$] ve koruma boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(8)}=0,826$, $p>0,05$] ebeveynlerin eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği katılım boyutundan aldıkları toplam puanları ebeveynlerin eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(8)}=12,208$, $p<0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark eğitim düzeyi üniversite ve üstü olan katılımcılar ($\bar{x}=43,32$) ile eğitim düzeyi ilkokul olan katılımcılar ($\bar{x}=40,94$) arasında eğitim düzeyi üniversite ve üzeri olanların lehine çıkmıştır. Buna göre katılım hakkı boyutunda eğitim düzeyi daha yüksek olan ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği gelişim boyutundan aldıkları toplam puanları ebeveynlerin eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(8)}=58,402$, $p<0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark eğitim düzeyi lise olan katılımcılar ($\bar{x}=18,32$) ile eğitim düzeyi ilkokul olan katılımcılar ($\bar{x}=17,16$) arasında eğitim düzeyi lise olanların lehine çıkmıştır.

Eğitim düzeyi üniversite ve üzeri olan katılımcılar ($\bar{x}=20,66$) ile eğitim düzeyi ilkokul olan katılımcılar ($\bar{x}=17,16$), eğitim düzeyi ortaokul olan katılımcılar ($\bar{x}=17,52$) ve eğitim düzeyi lise olan katılımcılar ($\bar{x}=18,32$) arasında eğitim düzeyi üniversite ve üzeri olanların lehine çıkmıştır. Buna göre gelişim hakkı boyutunda eğitim düzeyi daha yüksek olan ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Katılımcıların ölçeğin genelinden aldıkları toplam puanlar incelendiğinde ise ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeyleri üzerinde ebeveynlerin eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(8)}=31,362$, $p<0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark eğitim düzeyi lise olan katılımcılar ($\bar{x}=130,32$) ile eğitim düzeyi ilkokul olan katılımcılar ($\bar{x}=126,10$) arasında eğitim düzeyi lise olanların lehine çıkmıştır. Eğitim düzeyi üniversite ve üzeri olan katılımcılar ($\bar{x}=133,89$) ile eğitim düzeyi ilkokul olan katılımcılar ($\bar{x}=126,10$), eğitim düzeyi ortaokul olan katılımcılar ($\bar{x}=128,35$) ve eğitim düzeyi lise olan katılımcılar ($\bar{x}=130,32$) arasında eğitim düzeyi üniversite ve üzeri olanların lehine çıkmıştır. Bu bulguya dayanarak eğitim düzeyi daha yüksek olan ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 4.21. Ebeveynlerin eğitim düzeyine ilişkin betimsel veriler

Boyutlar	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS
Katılım	İlkokul	218	40,94	6,90
	Ortaokul	140	42,04	6,34
	Lise	265	42,47	5,07
	Üniversite ve üstü	203	43,32	4,94
Yaşama	İlkokul	218	45,31	5,71
	Ortaokul	140	45,41	5,51
	Lise	265	46,31	3,43
	Üniversite ve üstü	203	46,77	3,49
Gelişim	İlkokul	218	17,16	5,34
	Ortaokul	140	17,52	4,81
	Lise	265	18,32	5,00
	Üniversite ve üstü	203	20,66	4,98
Koruma	İlkokul	218	22,67	3,53
	Ortaokul	140	23,36	2,04
	Lise	265	23,20	2,24
	Üniversite ve üstü	203	23,12	2,80
Genel	İlkokul	218	126,10	16,29
	Ortaokul	140	128,35	14,19
	Lise	265	130,32	12,03
	Üniversite ve üstü	203	133,89	11,72

1= İlkokul, 2=Ortaokul, 3=Lise, 4=Üniversite ve üstü

4.10. Ebeveynlerin Mesleklerine İlişkin Bulgular

Ebeveynlerin, çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının ebeveynlerin mesleklerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Uygulanan testin analiz sonuçları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 4.22. *Ebeveynlerin çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının ebeveynlerin mesleklerine göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları*

Boyutlar	Gruplar	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	p	Anlamlı Fark
Katılım	Esnaf	103	418,00	6	12,303	0,56	-
	Çiftçi	34	320,97				
	Memur	154	419,08				
	Özel Sektör	131	451,05				
	İşçi	106	369,56				
	Emekli	10	406,00				
	Çalışmıyor	288	419,18				
Yaşama	Esnaf	103	364,70	6	12,514	,051	-
	Çiftçi	34	343,07				
	Memur	154	420,69				
	Özel Sektör	131	440,48				
	İşçi	106	390,32				
	Emekli	10	373,70				
	Çalışmıyor	288	433,06				
Gelişim	Esnaf	103	376,77	6	33,947	,000	3>1,3>2,3>4, 3>5,3>7
	Çiftçi	34	340,35				
	Memur	154	503,05				
	Özel Sektör	131	399,66				
	İşçi	106	357,63				
	Emekli	10	378,10				
	Çalışmıyor	288	415,48				
Koruma	Esnaf	103	442,04	6	6,908	,329	-
	Çiftçi	34	424,63				
	Memur	154	400,96				
	Özel Sektör	131	407,66				
	İşçi	106	387,09				
	Emekli	10	299,35				
	Çalışmıyor	288	425,02				
Genel	Esnaf	103	394,46	6	16,048	,014	3>2,4>2,3>5, 4>5
	Çiftçi	34	321,49				
	Memur	154	447,87				
	Özel Sektör	131	438,61				
	İşçi	106	363,62				
	Emekli	10	350,95				
	Çalışmıyor	288	421,90				

1=Esnaf, 2=Çiftçi, 3=Memur, 4=Özel Sektör, 5=İşçi, 6=Emekli, 7=Çalışmıyor

Tablo 4.22'e göre katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği katılım boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(9)} = 12,303$, $p > 0,05$], yaşama boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(9)} = 12,514$, $p > 0,05$], ve koruma boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(9)} = 6,908$, $p > 0,05$] ebeveynlerin mesleğine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği gelişim boyutundan aldıkları toplam puanları ebeveynlerin mesleğine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(9)} = 33,947$, $p < 0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark, memur olan katılımcılar ($\bar{x} = 20,48$) ile esnaf olan katılımcılar ($\bar{x} = 17,66$), çiftçi olan katılımcılar ($\bar{x} = 16,94$), özel sektör olan katılımcılar ($\bar{x} = 18,03$), işçi olan katılımcılar ($\bar{x} = 17,23$) ve çalışmayan katılımcılar ($\bar{x} = 18,51$) arasında memur olan katılımcılar lehine çıkmıştır. Buna göre gelişim hakkı boyutunda mesleği memur olan ebeveynlerin diğer meslek türlerine göre aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Katılımcıların ölçeğin genelinden aldıkları toplam puanlar incelendiğinde ise ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeyleri üzerinde ebeveynlerin mesleğine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(9)} = 18,020$, $p < 0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark, memur olan katılımcılar ($\bar{x} = 20,48$) ile çiftçi olan katılımcılar ($\bar{x} = 16,94$) ve işçi olan katılımcılar ($\bar{x} = 17,23$) arasında memur olan katılımcılar lehine, özel sektör olan katılımcılar ($\bar{x} = 18,03$) ile çiftçi olan katılımcılar ($\bar{x} = 16,94$) ve işçi olan katılımcılar ($\bar{x} = 17,23$) arasında özel sektör olan katılımcılar lehine lehine çıkmıştır. Bu bulguya dayanarak mesleği memur olan ebeveynlerin diğer meslek türlerine göre aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 4.23. Ebeveynlerin mesleklerine ilişkin betimsel veriler

Boyutlar	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS
Katılım	Esnaf	103	42,59	4,95
	Çiftçi	34	39,44	7,39
	Memur	154	42,50	5,29
	Özel Sektör	131	43,03	5,85
	İşçi	106	40,75	7,11
	Emekli	10	42,00	5,59
	Çalışmıyor	288	42,39	5,61
Yaşama	Esnaf	103	45,72	3,41
	Çiftçi	34	44,64	5,00
	Memur	154	46,19	3,98
	Özel Sektör	131	46,24	4,98
	İşçi	106	45,25	5,77
	Emekli	10	45,30	4,66
	Çalışmıyor	288	46,37	4,42
Gelişim	Esnaf	103	17,66	4,81
	Çiftçi	34	16,94	3,78
	Memur	154	20,48	5,20
	Özel Sektör	131	18,03	5,61
	İşçi	106	17,23	5,97
	Emekli	10	17,80	5,55
	Çalışmıyor	288	18,51	4,74
Koruma	Esnaf	103	23,65	1,67
	Çiftçi	34	23,29	2,59
	Memur	154	22,91	2,94
	Özel Sektör	131	23,07	2,54
	İşçi	106	22,66	3,27
	Emekli	10	21,60	3,40
	Çalışmıyor	288	23,12	2,81
Genel	Esnaf	103	129,63	11,28
	Çiftçi	34	124,32	14,57
	Memur	154	132,10	12,68
	Özel Sektör	131	130,38	15,11
	İşçi	106	125,91	17,05
	Emekli	10	126,70	13,02
	Çalışmıyor	288	130,41	12,96

1=Esnaf, 2=Çiftçi, 3=Memur, 4=Özel Sektör, 5=İşçi, 6=Emekli, 7=Çalışmıyor

4.11. Aylık Gelir Değişkenine İlişkin Bulgular

Ebeveynlerin, çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının ebeveynlerin aylık gelirine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Uygulanan testin analiz sonuçları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 4.24. Ebeveynlerin çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının ebeveynlerin aylık gelirine göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları

Boyutlar	Gruplar	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	P	Anlamlı Fark
Katılım	Düşük	109	352,28	2	17,025	,000	2>1,
	Orta	678	416,51				3>1,3>2
	Yüksek	39	532,28				
Yaşama	Düşük	109	374,32	2	7,632	,022	3>1,3>2
	Orta	678	415,12				
	Yüksek	39	494,82				
Gelişim	Düşük	109	346,33	2	19,944	,000	2>1,3>1
	Orta	678	416,98				,3>2
	Yüksek	39	540,72				
Koruma	Düşük	109	395,80	2	12,221	,002	3>1,3>2
	Orta	678	409,27				
	Yüksek	39	536,44				
Genel	Düşük	109	336,59	2	26,325	,000	2>1,3>1
	Orta	678	417,41				,3>2
	Yüksek	39	560,46				

1= Düşük, 2=Orta, 3=Yüksek

Tablo 4.24'e göre katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği katılım boyutundan aldıkları toplam puanları ebeveynlerin aylık gelirine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(10)} = 17,025$, $p < 0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark düşük düzeyde gelire sahip ebeveynler ($\bar{x} = 40,49$) ile orta düzeyde gelire sahip ebeveynler ($\bar{x} = 42,31$) arasında orta düzeyde gelire sahip ebeveynler lehine çıkmıştır. Yüksek düzeyde gelire sahip ebeveynler ($\bar{x} = 45,02$) ile düşük düzeyde gelire sahip ebeveynler ($\bar{x} = 40,49$) ve orta düzeyde gelire sahip ebeveynler ($\bar{x} = 42,31$) arasında yüksek düzeyde gelire sahip olanların lehine çıkmıştır. Buna göre katılım hakkı boyutunda gelir düzeyi daha yüksek olan ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği yaşama boyutundan aldıkları toplam puanları ebeveynlerin aylık gelirine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(10)} = 7,632$, $p < 0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark yüksek düzeyde gelire sahip ebeveynler ($\bar{x} = 47,00$) ile düşük düzeyde gelire sahip ebeveynler ($\bar{x} = 45,18$) ve orta düzeyde gelire sahip ebeveynler ($\bar{x} = 46,08$) arasında yüksek düzeyde gelire sahip olanların lehine çıkmıştır. Buna göre yaşama hakkı boyutunda gelir düzeyi daha yüksek olan

ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği gelişim boyutundan aldıkları toplam puanları ebeveynlerin aylık gelirine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(10)} = 19,944$, $p < 0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark düşük düzeyde gelire sahip ebeveynler ($\bar{x} = 16,98$) ile orta düzeyde gelire sahip ebeveynler ($\bar{x} = 18,53$) arasında orta düzeyde gelire sahip ebeveynler lehine çıkmıştır. Yüksek düzeyde gelire sahip ebeveynler ($\bar{x} = 21,30$) ile düşük düzeyde gelire sahip ebeveynler ($\bar{x} = 16,98$) ve orta düzeyde gelire sahip ebeveynler ($\bar{x} = 18,53$) arasında yüksek düzeyde gelire sahip olanların lehine çıkmıştır. Buna göre gelişim hakkı boyutunda gelir düzeyi daha yüksek olan ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği koruma boyutundan aldıkları toplam puanları ebeveynlerin aylık gelirine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(10)} = 12,221$, $p < 0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark düşük düzeyde gelire sahip ebeveynler ($\bar{x} = 22,68$) ile orta düzeyde gelire sahip ebeveynler ($\bar{x} = 23,07$) arasında orta düzeyde gelire sahip ebeveynler lehine çıkmıştır. Yüksek düzeyde gelire sahip ebeveynler ($\bar{x} = 24,17$) ile düşük düzeyde gelire sahip ebeveynler ($\bar{x} = 22,68$) ve orta düzeyde gelire sahip ebeveynler ($\bar{x} = 23,07$) arasında yüksek düzeyde gelire sahip olanların lehine çıkmıştır. Buna göre koruma hakkı boyutunda gelir düzeyi daha yüksek olan ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Katılımcıların ölçeğin genelinden aldıkları toplam puanlar incelendiğinde ise ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeyleri üzerinde ebeveynlik durumu değişkeni anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(1)} = 26,325$, $p < 0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark düşük düzeyde gelire sahip ebeveynler ($\bar{x} = 125,34$) ile orta düzeyde gelire sahip ebeveynler ($\bar{x} = 130,01$) arasında orta düzeyde gelire sahip ebeveynler lehine çıkmıştır. Yüksek düzeyde gelire sahip ebeveynler ($\bar{x} = 137,51$) ile düşük düzeyde gelire sahip ebeveynler ($\bar{x} = 125,34$) ve orta düzeyde gelire sahip ebeveynler ($\bar{x} = 130,01$) arasında yüksek düzeyde gelire sahip olanların lehine çıkmıştır. Bu bulguya dayanarak gelir düzeyi

daha yüksek olan ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 4.25. Ebeveynlerin aylık gelirine ilişkin betimsel veriler

Boyutlar	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS
Katılım	Düşük	109	40,49	6,76
	Orta	678	42,31	5,71
	Yüksek	39	45,02	4,02
Yaşama	Düşük	109	45,18	5,25
	Orta	678	46,08	4,43
	Yüksek	39	47,00	4,43
Gelişim	Düşük	109	16,98	5,63
	Orta	678	18,53	5,09
	Yüksek	39	21,30	4,99
Koruma	Düşük	109	22,68	3,11
	Orta	678	23,07	2,71
	Yüksek	39	24,17	1,97
Genel	Düşük	109	125,34	15,43
	Orta	678	130,01	13,49
	Yüksek	39	137,51	11,26

1= Düşük, 2=Orta, 3=Yüksek

4.12. Çocuğun Oda Durumuna İlişkin Bulgular

Ebeveynlerin, çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının çocuğun oda durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Uygulanan testin analiz sonuçları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 4.26. Ebeveynlerin çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının çocuğun oda durumuna göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları

Boyutlar	Gruplar	N	Sıra Ort.	Sd	X^2	P	Anlamlı Fark
Katılım	Evet	607	442,87	1	34,838	,000	1>2
	Hayır	219	332,11				
Yaşama	Evet	607	439,62	1	27,909	,000	1>2
	Hayır	219	341,11				
Gelişim	Evet	607	444,77	1	39,464	,000	1>2
	Hayır	219	326,83				
Koruma	Evet	607	427,52	1	8,648	,003	1>2
	Hayır	219	374,65				
Genel	Evet	607	450,12	1	53,965	,000	1>2
	Hayır	219	312,01				

1= Evet, 2=Hayır

Tablo 4.26'a göre katılımcıların, ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği katılım boyutundan aldıkları toplam puanları çocuğun oda durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(11)}=34,838$, $p<0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark evinde çocuk odası bulunan katılımcılar ($\bar{x}=42,99$) ile çocuk odası bulunmayan katılımcılar ($\bar{x}=40,01$) arasında çocuk odası bulunanlar lehine çıkmıştır. Buna göre katılım hakkı boyutunda evinde çocuk odası bulunan ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Katılımcıların, ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği yaşama boyutundan aldıkları toplam puanları çocuğun oda durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(11)}=27,909$, $p<0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark evinde çocuk odası bulunan katılımcılar ($\bar{x}=46,57$) ile çocuk odası bulunmayan katılımcılar ($\bar{x}=44,44$) arasında çocuk odası bulunanlar lehine çıkmıştır. Buna göre yaşama hakkı boyutunda evinde çocuk odası bulunan ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Katılımcıların, ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği gelişim boyutundan aldıkları toplam puanları çocuğun oda durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(11)}=39,464$, $p<0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark evinde çocuk odası bulunan katılımcılar ($\bar{x}=19,17$) ile çocuk odası bulunmayan katılımcılar ($\bar{x}=16,47$) arasında çocuk odası bulunanlar lehine çıkmıştır. Buna göre gelişim hakkı boyutunda evinde çocuk odası bulunan ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Katılımcıların, ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği koruma boyutundan aldıkları toplam puanları çocuğun oda durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(11)}=8,648$, $p<0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark evinde çocuk odası bulunan katılımcılar ($\bar{x}=23,25$) ile çocuk odası bulunmayan katılımcılar ($\bar{x}=22,58$) arasında çocuk odası bulunanlar lehine çıkmıştır. Buna göre koruma hakkı boyutunda evinde çocuk odası bulunan ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Katılımcıların ölçeğin genelinden aldıkları toplam puanlar incelendiğinde ise ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeyleri üzerinde çocuğun oda durumu değişkeni anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(11)} = 53,965$, $p < 0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark evinde çocuk odası bulunan katılımcılar ($\bar{x} = 132,00$) ile çocuk odası bulunmayan katılımcılar ($\bar{x} = 123,52$) arasında çocuk odası bulunanlar lehine çıkmıştır. Bu bulguya dayanarak evinde çocuk odası bulunan ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 4.27. *Çocuğun oda durumuna ilişkin betimsel veriler*

Boyutlar	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS
Katılım	Evet	607	42,99	5,22
	Hayır	219	40,01	6,89
Yaşama	Evet	607	46,57	3,75
	Hayır	219	44,44	6,02
Gelişim	Evet	607	19,17	5,12
	Hayır	219	16,47	5,00
Koruma	Evet	607	23,25	2,66
	Hayır	219	22,58	2,95
Genel	Evet	607	132,00	12,40
	Hayır	219	123,52	15,67

1= Evet, 2=Hayır

4.13. Ebeveynlerin Günlük Gazete Okuma Durumuna İlişkin Bulgular

Ebeveynlerin, çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının ebeveynlerin günlük gazete okuma durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Uygulanan testin analiz sonuçları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 4.28. *Ebeveynlerin çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının ebeveynlerin günlük gazete okuma durumuna göre farklılığı için mann whitney u testi sonuçları*

Boyutlar	Gruplar	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	P	Anlamlı Fark
Katılım	Evet	111	437,67	1	1,321	,250	-
	Hayır	715	409,75				
Yaşama	Evet	111	456,48	1	4,233	,040	1>2
	Hayır	715	406,83				
Gelişim	Evet	111	505,62	1	19,186	,000	1>2
	Hayır	715	399,20				
Koruma	Evet	111	436,73	1	1,330	,249	-
	Hayır	715	409,89				
Genel	Evet	111	483,56	1	11,066	,001	1>2
	Hayır	715	402,62				

1= Evet, 2=Hayır

Tablo 4. 28'e göre katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği katılım boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(12)} = 1,321$, $p > 0,05$] ve koruma boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(12)} = 1,330$, $p > 0,05$] ebeveynlerin günlük gazete okuma değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği yaşama boyutundan aldıkları toplam puanları ebeveynlerin günlük gazete okuma değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(12)} = 4,233$, $p < 0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark günlük gazete okuyan katılımcılar ($\bar{x} = 46,76$) ile günlük gazete okumayan katılımcılar ($\bar{x} = 45,89$) arasında günlük gazete okuyanlar lehine çıkmıştır. Buna göre yaşama hakkı boyutunda günlük gazete okuyan ebeveynlerin günlük gazete okumayan ebeveynlere göre aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği gelişim boyutundan aldıkları toplam puanları ebeveynlerin günlük gazete okuma değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(12)} = 19,186$, $p < 0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark günlük gazete okuyan katılımcılar ($\bar{x} = 20,50$) ile günlük gazete okumayan katılımcılar ($\bar{x} = 18,14$) arasında günlük gazete okuyanlar lehine çıkmıştır. Buna göre gelişim hakkı boyutunda günlük gazete okuyan ebeveynlerin günlük gazete okumayan ebeveynlere göre aile içinde çocuk haklarını uygulama

düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Katılımcıların ölçeğin genelinden aldıkları toplam puanlar incelendiğinde ise ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeyleri üzerinde ebeveynlerin günlük gazete okuma değişkeni anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(12)}=11,066$, $p<0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark günlük gazete okuyan katılımcılar ($\bar{x}=133,63$) ile günlük gazete okumayan katılımcılar ($\bar{x}=129,14$) arasında günlük gazete okuyanlar lehine çıkmıştır. Buna göre günlük gazete okuyan ebeveynlerin günlük gazete okumayan ebeveynlere göre aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 4.29. Ebeveynlerin günlük gazete okuma durumuna ilişkin betimsel veriler

Boyutlar	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS
Katılım	Evet	111	42,99	4,83
	Hayır	715	42,08	5,99
Yaşama	Evet	111	46,76	3,67
	Hayır	715	45,89	4,67
Gelişim	Evet	111	20,50	5,26
	Hayır	715	18,14	5,15
Koruma	Evet	111	23,37	2,68
	Hayır	715	23,02	2,76
Genel	Evet	111	133,63	11,65
	Hayır	715	129,14	14,07

1= Evet, 2=Hayır

4.14. Evde Televizyon İzlenme Süresine İlişkin Bulgular

Ebeveynlerin, çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının evde televizyon izlenme süresine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Uygulanan testin analiz sonuçları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 4.30. Ebeveynlerin çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının evde televizyon izlenme süresine göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları

Boyutlar	Gruplar	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	p	Anlamlı Fark
Katılım	Hiç	42	470,71	4	8,221	,084	-
	1-2 Saat	426	423,02				
	3-5 Saat	299	404,90				
	6-8 Saat	50	341,69				
	8 Saat ve	9	380,44				
Yaşama	Hiç	42	419,06	4	5,598	,231	-
	1-2 Saat	426	422,36				
	3-5 Saat	299	407,04				
	6-8 Saat	50	402,61				
	8 Saat ve	9	243,50				
Gelişim	Hiç	42	513,26	4	15,942	,003	1>2,1>3,1>4, 1>5,2>4
	1-2 Saat	426	425,05				
	3-5 Saat	299	397,45				
	6-8 Saat	50	351,12				
	8 Saat ve	9	281,06				
Koruma	Hiç	42	475,11	4	12,747	,013	1>3,1>4,2>3
	1-2 Saat	426	432,56				
	3-5 Saat	299	382,83				
	6-8 Saat	50	378,25				
	8 Saat ve	9	438,22				
Genel	Hiç	42	502,45	4	16,307	,003	1>2,1>3,1>4, 1>5,2>4
	1-2 Saat	426	428,82				
	3-5 Saat	299	394,93				
	6-8 Saat	50	340,77				
	8 Saat ve	9	294,33				

1= Hiç, 2= 1-2 Saat, 3= 3-5 Saat, 4= 6-8 Saat, 5= 8 saat ve üzeri

Tablo 4. 30'a göre katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği katılım boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(13)}=8,221$, $p>0,05$] ve yaşama boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(13)}=5,598$, $p>0,05$] evde televizyon izlenme süresine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir.

Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği gelişim boyutundan aldıkları toplam puanları evde televizyon izlenme süresine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(13)}=15,942$, $p<0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark hiç izlemeyen katılımcılar ($\bar{x}=20,90$) ile 1-2 saat izleyen katılımcılar ($\bar{x}=18,73$), 3-5 saat izleyen katılımcılar ($\bar{x}=18,10$), 6-8 saat izleyen katılımcılar ($\bar{x}=16,78$) ve 8 saat üzeri izleyen katılımcılar ($\bar{x}=15,22$) arasında hiç izlemeyenler lehine çıkmıştır. 1-2 saat izleyen katılımcılar ($\bar{x}=18,73$) ile 6-8 saat izleyen katılımcılar ($\bar{x}=16,78$) arasında 1-2 saat televizyon izleyenler lehine çıkmıştır. Buna göre gelişim hakkı boyutunda evde daha az televizyon izleyen ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği koruma boyutundan aldıkları toplam puanları evde televizyon izlenme süresine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(13)}=12,747$, $p<0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark hiç izlemeyen katılımcılar ($\bar{x}=23,90$) ile 3-5 saat izleyen katılımcılar ($\bar{x}=22,71$) ve 6-8 saat izleyen katılımcılar ($\bar{x}=22,44$) arasında hiç izlemeyenler lehine çıkmıştır. Buna göre koruma hakkı boyutunda evde daha az televizyon izleyen ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Katılımcıların ölçeğin genelinden aldıkları toplam puanlar incelendiğinde ise ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeyleri üzerinde evde televizyon izlenme süresine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(13)}=16,307$, $p<0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark hiç izlemeyen katılımcılar ($\bar{x}=134,66$) ile 1-2 saat izleyen katılımcılar ($\bar{x}=130,71$), 3-5 saat izleyen katılımcılar ($\bar{x}=128,65$), 6-8 saat izleyen katılımcılar ($\bar{x}=125,24$) ve 8 saat üzeri izleyen katılımcılar ($\bar{x}=15,22$) arasında hiç izlemeyenler lehine çıkmıştır. 1-2 saat izleyen katılımcılar ($\bar{x}=18,73$) ile 6-8 saat izleyen katılımcılar ($\bar{x}=122,88$) arasında 1-2 saat televizyon izleyenler lehine çıkmıştır. Bu bulguya dayanarak evde daha az televizyon izleyen ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 4.31. Evde televizyon izlenme süresine ilişkin betimsel veriler

Boyutlar	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS
Katılım	Hiç	42	43,52	5,22
	1-2 Saat	426	42,43	5,81
	3-5 Saat	299	42,03	5,81
	6-8 Saat	50	40,24	6,76
	8 Saat ve üzeri	9	41,88	4,98
Yaşama	Hiç	42	46,33	3,46
	1-2 Saat	426	46,23	4,32
	3-5 Saat	299	45,80	4,87
	6-8 Saat	50	45,78	4,76
	8 Saat ve üzeri	9	42,22	6,99
Gelişim	Hiç	42	20,90	5,68
	1-2 Saat	426	18,73	5,14
	3-5 Saat	299	18,10	5,07
	6-8 Saat	50	16,78	5,39
	8 Saat ve üzeri	9	15,22	6,05
Koruma	Hiç	42	23,90	1,52
	1-2 Saat	426	23,31	2,53
	3-5 Saat	299	22,71	3,05
	6-8 Saat	50	22,44	3,23
	8 Saat ve üzeri	9	23,55	2,00
Genel	Hiç	42	134,66	12,65
	1-2 Saat	426	130,71	13,64
	3-5 Saat	299	128,65	13,78
	6-8 Saat	50	125,24	14,96
	8 Saat ve üzeri	9	122,88	15,25

1= Hiç, 2= 1-2 Saat, 3= 3-5 Saat, 4= 6-8 Saat, 5= 8 saat ve üzeri

4.15. Ebeveynlerin Kitap Okuma Sıklığına İlişkin Bulgular

Ebeveynlerin, çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının ebeveynlerin kitap okuma sıklığına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Uygulanan testin analiz sonuçları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 4.32. *Ebeveynlerin çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının ebeveynlerin kitap okuma sıklığına göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları*

Boyutlar	Gruplar	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	p	Anlamlı Fark
Katılım	Hiç	301	344,59	3	42,161	,000	2>1,3>1,4>1
	Ayda 1	329	440,51				
	Ayda 2-4	134	471,50				
	Ayda 5 ve	62	479,39				
Yaşama	Hiç	301	347,52	3	40,474	,000	2>1,3>1,4>1
	Ayda 1	329	442,09				
	Ayda 2-4	134	484,22				
	Ayda 5 ve	62	429,23				
Gelişim	Hiç	301	274,12	3	176,641	,000	2>1,3>1,4>1
	Ayda 1	329	464,02				
	Ayda 2-4	134	554,46				
	Ayda 5 ve	62	517,43				3>2
Koruma	Hiç	301	383,00	3	9,785	,020	2>1,3>1,4>1
	Ayda 1	329	424,43				
	Ayda 2-4	134	433,48				
	Ayda 5 ve	62	460,38				
Genel	Hiç	301	299,94	3	115,276	,000	2>1,3>1,4>1
	Ayda 1	329	456,72				
	Ayda 2-4	134	523,45				
	Ayda 5 ve	62	497,85				3>2

1= Hiç, 2= Ayda 1, 3= Ayda 2-4, 4= Ayda 5 ve üzeri

Tablo 4.32'e göre katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği katılım boyutundan aldıkları toplam puanları ebeveynlerin kitap okuma sıklığına göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(14)}=42,161$, $p<0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark hiç kitap okumayan katılımcılar ($\bar{x}=40,43$) ile ayda 1 kitap okuyan katılımcılar ($\bar{x}=42,95$) arasında ayda 1 kitap okuyan katılımcılar lehine çıkmıştır, Ayda hiç kitap okumayan katılımcılar ($\bar{x}=40,43$) ile ayda 2-4 kitap okuyan katılımcılar ($\bar{x}=43,71$) arasında ayda 2-4 kitap okuyan katılımcılar lehine çıkmıştır. Ayda hiç kitap okumayan katılımcılar ($\bar{x}=40,43$) ile ayda 5 ve daha fazla

kitap okuyan katılımcılar ($\bar{x}=43,56$) arasında ayda 5 ve daha fazla kitap okuyan katılımcılar lehine çıkmıştır. Buna göre katılım hakkı boyutunda daha sık kitap okuyan ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği yaşama boyutundan aldıkları toplam puanları ebeveynlerin kitap okuma sıklığına göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(14)}=40,474$, $p<0,05$].

Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark hiç kitap okumayan katılımcılar ($\bar{x}=44,75$) ile ayda 1 kitap okuyan katılımcılar ($\bar{x}=46,54$) arasında ayda 1 kitap okuyan katılımcılar lehine çıkmıştır, Ayda hiç kitap okumayan katılımcılar ($\bar{x}=44,75$) ile ayda 2-4 kitap okuyan katılımcılar ($\bar{x}=47,26$) arasında ayda 2-4 kitap okuyan katılımcılar lehine çıkmıştır. Ayda hiç kitap okumayan katılımcılar ($\bar{x}=44,75$) ile ayda 5 ve daha fazla kitap okuyan katılımcılar ($\bar{x}=46,58$) arasında ayda 5 ve daha fazla kitap okuyan katılımcılar lehine çıkmıştır. Buna göre yaşama hakkı boyutunda daha sık kitap okuyan ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği gelişim boyutundan aldıkları toplam puanları ebeveynlerin kitap okuma sıklığına göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(14)}=176,641$, $p<0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark hiç kitap okumayan katılımcılar ($\bar{x}=44,75$) ile ayda 1 kitap okuyan katılımcılar ($\bar{x}=46,54$) arasında ayda 1 kitap okuyan katılımcılar lehine çıkmıştır, Ayda 2-4 kitap okuyan katılımcılar ($\bar{x}=47,26$) ile ayda hiç kitap okumayan katılımcılar ($\bar{x}=44,75$) ve ayda 1 kitap okuyan katılımcılar ($\bar{x}=46,54$) arasında ayda 2-4 kitap okuyan katılımcılar lehine çıkmıştır.

Ayda hiç kitap okumayan katılımcılar ($\bar{x}=44,75$) ile ayda 5 ve daha fazla kitap okuyan katılımcılar ($\bar{x}=46,58$) arasında ayda 5 ve daha fazla kitap okuyan katılımcılar lehine çıkmıştır. Buna göre gelişim hakkı boyutunda daha sık kitap okuyan ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği koruma boyutundan aldıkları toplam puanları ebeveynlerin kitap okuma sıklığına göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(14)}=9,785$, $p<0,05$]. Yapılan Mann

Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark hiç kitap okumayan katılımcılar ($\bar{x}=22,66$) ile ayda 1 kitap okuyan katılımcılar ($\bar{x}=23,23$) arasında ayda 1 kitap okuyan katılımcılar lehine çıkmıştır. Ayda hiç kitap okumayan katılımcılar ($\bar{x}=22,66$) ile ayda 2-4 kitap okuyan katılımcılar ($\bar{x}=23,43$) arasında ayda 2-4 kitap okuyan katılımcılar lehine çıkmıştır.

Ayda hiç kitap okumayan katılımcılar ($\bar{x}=22,66$) ile ayda 5 ve daha fazla kitap okuyan katılımcılar ($\bar{x}=23,43$) arasında ayda 5 ve daha fazla kitap okuyan katılımcılar lehine çıkmıştır. Buna göre koruma hakkı boyutunda daha sık kitap okuyan ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Katılımcıların ölçeğin genelinden aldıkları toplam puanlar incelendiğinde ise ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeyleri üzerinde ebeveynlerin kitap okuma sıklığına göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(14)}=115,276$], $p<0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu hiç kitap okumayan katılımcılar ($\bar{x}=123,29$) ile ayda 1 kitap okuyan katılımcılar ($\bar{x}=132,27$) arasında ayda 1 kitap okuyan katılımcılar lehine çıkmıştır. Ayda 2-4 kitap okuyan katılımcılar ($\bar{x}=135,88$) ile ayda hiç kitap okumayan katılımcılar ($\bar{x}=123,29$) ve ayda 1 kitap okuyan katılımcılar ($\bar{x}=132,27$) arasında ayda 2-4 kitap okuyan katılımcılar lehine çıkmıştır. Ayda hiç kitap okumayan katılımcılar ($\bar{x}=123,29$) ile ayda 5 ve daha fazla kitap okuyan katılımcılar ($\bar{x}=134,48$) arasında ayda 5 ve daha fazla kitap okuyan katılımcılar lehine çıkmıştır. Bu bulguya dayanarak daha sık kitap okuyan ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 4.33. Ebeveynlerin kitap okuma sıklığına ilişkin betimsel veriler

Boyutlar	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS
Katılım	Hiç	301	40,43	6,63
	Ayda 1	329	42,95	5,17
	Ayda 2-4	134	43,71	4,60
	Ayda 5 ve üzeri	62	43,56	5,64
Yaşama	Hiç	301	44,75	5,42
	Ayda 1	329	46,54	4,08
	Ayda 2-4	134	47,26	3,22
	Ayda 5 ve üzeri	62	46,58	3,39
Gelişim	Hiç	301	15,44	4,76
	Ayda 1	329	19,53	4,55
	Ayda 2-4	134	21,46	4,53
	Ayda 5 ve üzeri	62	20,90	4,93

Tablo 4.33. 'ün devamı

Boyutlar	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS
Katılım	Hiç	301	40,43	6,63
	Ayda 1	329	42,95	5,17
	Ayda 2-4	134	43,71	4,60
	Ayda 5 ve üzeri	62	43,56	5,64
Yaşama	Hiç	301	44,75	5,42
	Ayda 1	329	46,54	4,08
	Ayda 2-4	134	47,26	3,22
	Ayda 5 ve üzeri	62	46,58	3,39
Gelişim	Hiç	301	15,44	4,76
	Ayda 1	329	19,53	4,55
	Ayda 2-4	134	21,46	4,53
	Ayda 5 ve üzeri	62	20,90	4,93
Koruma	Hiç	301	22,66	2,92
	Ayda 1	329	23,23	2,67
	Ayda 2-4	134	23,43	2,41
	Ayda 5 ve üzeri	62	23,43	2,84
Genel	Hiç	301	123,29	15,00
	Ayda 1	329	132,27	12,08
	Ayda 2-4	134	135,88	10,06
	Ayda 5 ve üzeri	62	134,48	11,74

1= Hiç, 2= Ayda 1, 3= Ayda 2-4, 4= Ayda 5 ve üzeri

4.16. Aile Tipine İlişkin Bulgular

Ebeveynlerin, çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının aile tipine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Uygulanan testin analiz sonuçları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 4.34. Ebeveynlerin çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının aile tipine göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları

Boyutlar	Gruplar	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	p	Anlamlı Fark
Katılım	Baskıcı Aile	25	274,94	4	26,068	,000	3>1,4>1,3>2
	İlgisiz Aile	31	300,26				
	Aşırı Koruyucu	375	397,46				
	Tutarsız Aile	16	378,78				
	Demokratik	379	449,24				
Yaşama	Baskıcı Aile	25	313,96	4	20,608	,000	4>1,5>3
	İlgisiz Aile	31	348,32				
	Aşırı Koruyucu	375	389,97				
	Tutarsız Aile	16	363,81				
	Demokratik	379	450,78				

Tablo 4.34. 'ün devamı

Gelişim	Baskıcı Aile	25	373,02	4	38,194	,000	5>2,5>3
	İlgisiz Aile	31	296,74				
	Aşırı Koruyucu	375	372,12				
	Tutarsız Aile	16	420,28				
	Demokratik	379	466,38				
Koruma	Baskıcı Aile	25	368,04	4	11,544	,021	5>3
	İlgisiz Aile	31	386,74				
	Aşırı Koruyucu	375	393,11				
	Tutarsız Aile	16	347,25				
	Demokratik	379	441,66				
Genel	Baskıcı Aile	25	305,58	4	40,092	,000	4>1,3>2,5>2
	İlgisiz Aile	31	297,53				
	Aşırı Koruyucu	375	378,10				
	Tutarsız Aile	16	373,66				
	Demokratik	379	466,81				

1= Baskıcı, 2= İlgisiz, 3= Aşırı Koruyucu, 4= Tutarsız, 5= Demokratik

Tablo 4.34'e göre katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği katılım boyutundan aldıkları toplam puanları ebeveynlik durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(15)} = 26,068$, $p < 0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark aile türü aşırı koruyucu olan katılımcılar ($\bar{x}=41,87$) ile baskıcı olan katılımcılar ($\bar{x}=39,36$) ve ilgisiz olan katılımcılar ($\bar{x}=38,16$) arasında aile türü aşırı koruyucu olan katılımcılar lehine çıkmıştır. Aile türü tutarsız olan katılımcılar ($\bar{x}=42,31$) ile baskıcı olan katılımcılar ($\bar{x}=39,36$) arasında ise aile türü tutarsız olan katılımcılar lehine çıkmıştır. Buna göre katılım hakkı boyutunda aşırı koruyucu ve tutarsız ailelerin baskıcı ve ilgisiz ailelere göre aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği yaşama boyutundan aldıkları toplam puanları ebeveynlik durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(15)} = 20,608$, $p < 0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark aile türü tutarsız olan katılımcılar ($\bar{x}=44,18$) ile baskıcı olan katılımcılar ($\bar{x}=44,32$) arasında aile türü tutarsız olan katılımcılar lehine çıkmıştır. Aile türü demokratik olan katılımcılar ($\bar{x}=46,68$) ile aşırı koruyucu olan katılımcılar ($\bar{x}=45,69$) arasında aile türü demokratik olan katılımcılar lehine çıkmıştır. Buna göre yaşama hakkı boyutunda demokratik ve tutarsız ailelerin aşırı koruyucu ve

baskıcı ailelere göre aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği gelişim boyutundan aldıkları toplam puanları ebeveynlik durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(15)} = 38,194$, $p < 0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark aile türü demokratik olan katılımcılar ($\bar{x} = 19,56$) ile ilgisiz olan katılımcılar ($\bar{x} = 16,09$) ve aşırı koruyucu olan katılımcılar ($\bar{x} = 17,58$) arasında aile türü demokratik olan katılımcılar lehine çıkmıştır. Buna göre gelişim hakkı boyutunda demokratik ailelerin aşırı koruyucu ve ilgisiz ailelere göre aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği koruma boyutundan aldıkları toplam puanları ebeveynlik durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(15)} = 11,544$, $p < 0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark aile türü demokratik olan katılımcılar ($\bar{x} = 19,56$) ile aşırı koruyucu olan katılımcılar ($\bar{x} = 22,85$) arasında aile türü demokratik olan katılımcılar lehine çıkmıştır. Buna göre koruma hakkı boyutunda demokratik ailelerin aşırı koruyucu ailelere göre aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Katılımcıların ölçeğin genelinden aldıkları toplam puanlar incelendiğinde ise ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeyleri üzerinde ebeveynlik durumu değişkeni anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(15)} = 40,092$, $p < 0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark aile türü aşırı koruyucu olan katılımcılar ($\bar{x} = 128,01$) ve demokratik olan katılımcılar ($\bar{x} = 132,70$) ile ilgisiz olan katılımcılar ($\bar{x} = 120,38$) arasında aile türü demokratik ve aşırı koruyucu olan katılımcılar lehine çıkmıştır. Aile türü tutarsız olan katılımcılar ($\bar{x} = 128,00$) ile baskıcı olan katılımcılar ($\bar{x} = 123,88$) arasında ise aile türü tutarsız olan katılımcılar lehine çıkmıştır. Bu bulguya dayanarak demokratik, aşırı koruyucu ve tutarsız olan ailelerin ilgisiz ve baskıcı ailelere göre aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 4.35. Aile tipine ilişkin betimsel veriler

Boyutlar	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS
Katılım	Baskıcı Aile	25	39,36	5,62
	İlgisiz Aile	31	38,16	8,89
	Aşırı Koruyucu	375	41,87	5,89
	Tutarsız Aile	16	42,31	3,26
	Demokratik Aile	379	43,05	5,39
Yaşama	Baskıcı Aile	25	44,32	5,48
	İlgisiz Aile	31	43,87	7,25
	Aşırı Koruyucu	375	45,69	4,66
	Tutarsız Aile	16	44,18	6,70
	Demokratik Aile	379	46,68	3,84
Gelişim	Baskıcı Aile	25	17,72	5,51
	İlgisiz Aile	31	16,09	5,38
	Aşırı Koruyucu	375	17,58	5,07
	Tutarsız Aile	16	18,56	4,48
	Demokratik Aile	379	19,56	5,16
Koruma	Baskıcı Aile	25	22,48	2,87
	İlgisiz Aile	31	22,25	3,69
	Aşırı Koruyucu	375	22,85	3,03
	Tutarsız Aile	16	22,93	1,87
	Demokratik Aile	379	19,56	5,16
Genel	Baskıcı Aile	25	123,88	14,40
	İlgisiz Aile	31	120,38	21,91
	Aşırı Koruyucu	375	128,01	13,51
	Tutarsız Aile	16	128,00	12,30
	Demokratik Aile	379	132,70	12,62

1= Baskıcı, 2= İlgisiz, 3= Aşırı, 4= Tutarsız, 5= Demokratik

4.17. Çocuğun Teknolojik Aletleri (Bilgisayar, Tablet, Cep Telefonu, İnternet Vb.) Günlük Kullanma Süresine İlişkin Bulgular

Ebeveynlerin, çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının çocuğun teknolojik aletleri (bilgisayar, tablet, cep telefonu, internet vb.) günlük kullanma süresine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Uygulanan testin analiz sonuçları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 4.36. Ebeveynlerin çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının çocuğun teknolojik aletleri günlük kullanma süresine göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları

Boyutlar	Gruplar	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	p	Anlamlı Fark
Katılım	Hiç	144	439,06	4	7,864	,097	-
	1-2 Saat	555	416,54				
	3-5 Saat	119	376,84				
	6-8 Saat	1	57,50				
	8 Saat ve üzeri	7	321,07				
Yaşama	Hiç	144	422,68	4	2,738	,603	-
	1-2 Saat	555	414,26				
	3-5 Saat	119	400,79				
	6-8 Saat	1	67,50				
	8 Saat ve üzeri	7	429,71				
Gelişim	Hiç	144	423,50	4	4,248	,374	-
	1-2 Saat	555	419,05				
	3-5 Saat	119	382,38				
	6-8 Saat	1	213,00				
	8 Saat ve üzeri	7	325,64				
Koruma	Hiç	144	417,47	4	6,940	,139	-
	1-2 Saat	555	422,13				
	3-5 Saat	119	372,73				
	6-8 Saat	1	74,00				
	8 Saat ve üzeri	7	388,93				
Genel	Hiç	144	429,65	4	8,541	,074	-
	1-2 Saat	555	420,70				
	3-5 Saat	119	367,88				
	6-8 Saat	1	50,00				
	8 Saat ve üzeri	7	338,14				

1= Hiç, 2= 1-2 Saat, 3= 3-5 Saat, 4= 6-8 Saat, 5= 8 saat ve üzeri

Tablo 4. 36'a göre katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği katılım boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(16)}=7,864$, $p>0,05$], yaşama boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(16)}=2,738$, $p>0,05$], gelişim boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(16)}=4,248$, $p>0,05$] ve koruma boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(16)}=6,940$, $p>0,05$] çocuğun teknolojik aletleri (bilgisayar, tablet, cep telefonu, internet vb.) günlük kullanma süresine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Katılımcıların ölçeğin genelinden aldıkları toplam puanlar incelendiğinde de ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeyleri üzerinde çocuğun teknolojik aletleri (bilgisayar, tablet, cep telefonu, internet vb.) günlük kullanma süresine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir [$X^2_{(16)}=8,541$, $p>0,05$].

Tablo 4.37. *Çocuğun teknolojik aletleri günlük kullanma süresine ilişkin betimsel veriler*

Boyutlar	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS
Katılım	Hiç	144	42,32	6,82
	1-2 Saat	555	42,38	5,52
	3-5 Saat	119	41,48	5,87
	6-8 Saat	1	33,00	-
	8 Saat ve üzeri	7	38,85	8,15
Yaşama	Hiç	144	45,84	4,98
	1-2 Saat	555	46,07	4,50
	3-5 Saat	119	45,94	4,37
	6-8 Saat	1	40,00	-
	8 Saat ve üzeri	7	46,71	3,09
Gelişim	Hiç	144	18,71	5,44
	1-2 Saat	555	18,60	5,12
	3-5 Saat	119	17,65	5,32
	6-8 Saat	1	15,00	-
	8 Saat ve üzeri	7	15,85	6,03
Koruma	Hiç	144	22,91	3,21
	1-2 Saat	555	23,23	2,58
	3-5 Saat	119	22,60	2,84
	6-8 Saat	1	19,00	-
	8 Saat ve üzeri	7	22,42	3,55
Genel	Hiç	144	129,79	15,54
	1-2 Saat	555	130,29	13,36
	3-5 Saat	119	127,69	13,51
	6-8 Saat	1	107,00	-
	8 Saat ve üzeri	7	123,85	17,56

1= Hiç, 2= 1-2 Saat, 3= 3-5 Saat, 4= 6-8 Saat, 5= 8 saat ve üzeri

4.18. Ebeveynlerin Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde Yer Alan Çocuk Hakları Bilgi Düzeyine İlişkin Bulgular

Çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının ebeveynlerin Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde yer alan çocuk hakları bilgi düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Uygulanan testin analiz sonuçları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 4.38. Ebeveynlerin çocuk hakları davranış ölçeği puanlarının çocuk hakları bilgi düzeyine göre farklılığı için Mann Whitney U testi sonuçları

Boyutlar	Gruplar	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	P	Anlamlı Fark
Katılım	Evet	257	445,91	1	6,917	,009	1>2
	Hayır	569	398,86				
Yaşama	Evet	257	443,11	1	5,845	,016	1>2
	Hayır	569	400,13				
Gelişim	Evet	257	485,65	1	34,242	,000	1>2
	Hayır	569	380,91				
Koruma	Evet	257	432,59	1	2,614	,106	-
	Hayır	569	404,88				
Genel	Evet	257	470,64	1	21,416	,000	1>2
	Hayır	569	387,69				

1= Evet, 2=Hayır

Tablo 4. 38'e göre katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği koruma boyutundan aldıkları toplam puanları [$X^2_{(17)} = 2,614$, $p > 0,05$] ebeveynlerin çocuk hakları bilgi düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği katılım boyutundan aldıkları toplam puanları ebeveynlerin çocuk hakları bilgi düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(17)} = 6,917$, $p < 0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark çocuk haklarına yönelik bilgi sahibi olan katılımcılar ($\bar{x} = 43,01$) ile çocuk haklarına yönelik bilgi sahibi olmayan katılımcılar ($\bar{x} = 41,84$) arasında çocuk haklarına yönelik bilgi sahibi olan katılımcılar lehine çıkmıştır. Buna göre katılım hakkı boyutunda çocuk haklarına yönelik bilgi sahibi olan ebeveynlerin çocuk haklarına yönelik bilgi sahibi olmayan ebeveynlere göre aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği yaşama boyutundan aldıkları toplam puanları ebeveynlerin çocuk hakları bilgi düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(17)} = 5,845$, $p < 0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark çocuk haklarına yönelik bilgi sahibi olan katılımcılar ($\bar{x} = 46,57$) ile çocuk haklarına yönelik bilgi sahibi olmayan katılımcılar ($\bar{x} = 45,75$) arasında çocuk haklarına yönelik bilgi sahibi olan katılımcılar lehine çıkmıştır. Buna göre yaşama hakkı boyutunda çocuk haklarına yönelik bilgi sahibi olan ebeveynlerin çocuk haklarına yönelik bilgi sahibi olmayan ebeveynlere göre aile içinde çocuk haklarını

uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Katılımcıların ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği gelişim boyutundan aldıkları toplam puanları ebeveynlerin çocuk hakları bilgi düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(17)}=34,242$, $p<0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark çocuk haklarına yönelik bilgi sahibi olan katılımcılar ($\bar{x}=20,14$) ile çocuk haklarına yönelik bilgi sahibi olmayan katılımcılar ($\bar{x}=17,70$) arasında çocuk haklarına yönelik bilgi sahibi olan katılımcılar lehine çıkmıştır. Buna göre gelişim hakkı boyutunda çocuk haklarına yönelik bilgi sahibi olan ebeveynlerin çocuk haklarına yönelik bilgi sahibi olmayan ebeveynlere göre aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Katılımcıların ölçeğin genelinden aldıkları toplam puanlar incelendiğinde ise ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeyleri üzerinde ebeveynlerin çocuk hakları bilgi düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermiştir [$X^2_{(17)}=21,416$, $p<0,05$]. Yapılan Mann Whitney U testi sonuçlarına göre bu fark çocuk haklarına yönelik bilgi sahibi olan katılımcılar ($\bar{x}=133,16$) ile çocuk haklarına yönelik bilgi sahibi olmayan katılımcılar ($\bar{x}=128,21$) arasında çocuk haklarına yönelik bilgi sahibi olan katılımcılar lehine çıkmıştır. Bu bulguya dayanarak çocuk haklarına yönelik bilgi sahibi olan ebeveynlerin çocuk haklarına yönelik bilgi sahibi olmayan ebeveynlere göre aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 4.39. Ebeveynlerin çocuk hakları bilgi düzeyine ilişkin betimsel veriler

Boyutlar	Gruplar	N	$\bar{X}$	SS
Katılım	Evet	257	43,01	5,38
	Hayır	569	41,84	6,02
Yaşama	Evet	257	46,57	3,95
	Hayır	569	45,75	4,79
Gelişim	Evet	257	20,14	4,86
	Hayır	569	17,70	5,21
Koruma	Evet	257	23,43	2,10
	Hayır	569	22,91	2,99
Genel	Evet	257	133,16	12,24
	Hayır	569	128,21	14,26

1= Evet, 2=Hayır

4.19. Çocuk Hakları Üzerinde Etkili Olan Faktörlere İlişkin Bulgular

Ebeveynlerin, çocuk hakları davranış ölçeği üzerinde etkili olan faktörlere yönelik betimsel analiz yapılmıştır. Analiz sonuçları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 4.40. Ebeveynlerin çocuk hakları üzerinde etkili olduğunu düşündükleri faktörlerden ilk sıraya yazdıkları cevapların dağılımı

Çocuk Hakları Üzerinde Etkili Olan Faktörler	N	%
A1.Eğitim	112	22,22
A2.Düşünce Özgürlüğü	80	15,87
A3.Oyun	57	11,31
A4.Sağlık	55	10,91
A5.Sevgi	48	9,52
A6.Aile	42	8,33
A7.Yaşama Hakkı	42	8,33
A8.İstismardan Korumak	26	5,16
A9.Barınma	17	3,37
A10.Beslenme	11	2,18
A11.Güven	8	1,59
A12.Maddiyat	6	1,19
Toplam	504	100

Tablo 4.40'a göre çalışmaya katılan ebeveynlerin 112'si (%22,22) çocuk hakları üzerinde etkili olan en önemli olan faktörlerin sırasıyla eğitim, 80'i (%15,87) düşünce özgürlüğü, 57'si (%11,31) oyun, 55'i (%10,91) sağlık, 48'i (%9,52) sevgi, 42'si (%8,33) aile ve yaşama hakkı, 26'sı (%5,16) istismardan korumak, 17'si (%3,37) barınma, 11'i (%2,18) beslenme, 8'i (%1,59) güven, 6'sı (%1,19) maddiyat olduğunu düşünmektedir.

Tablo 4.41. Ebeveynlerin çocuk hakları üzerinde etkili olduğunu düşündükleri faktörlerden 2. sıraya yazdıkları cevapların dağılımı

Çocuk Hakları Üzerinde Etkili Olan Faktörler	N	%
A1.Eğitim	113	23,25
A2.Düşünce Özgürlüğü	78	16,04
A3.Sağlık	60	12,34
A4.Beslenme	48	9,87
A5.Sevgi	47	9,67
A6.İstismardan Korumak	42	8,64
A7.Oyun	26	5,34
A8.Yaşama Hakkı	19	3,90
A9.Barınma	16	3,29
A10.Aile	15	3,08
A11.Maddiyat	15	3,08
A12.Güven	7	1,44
Toplam	504	100

Tablo 4.41'e göre çalışmaya katılan ebeveynlerin 113'ü (%23.25) çocuk hakları üzerinde etkili olan en önemli olan faktörün eğitim, 78'i (%16,04) düşünce özgürlüğü, 60'ı (%12,34) sağlık, 48'i (%9,87) beslenme, 47'i (%9,67) sevgi, 42'si (%8,64) istismardan korumak, 26'sı (%5,34) oyun, 19'u (%3,90) yaşama hakkı, 16'sı (%3,29) barınma, 15'i (%3,08) aile ve maddiyat, 7'si (%1,44) güven olduğunu düşünmektedir.

Tablo 4.42. Ebeveynlerin çocuk hakları üzerinde etkili olduğunu düşündükleri faktörlerden 3. sıraya yazdıkları cevapların dağılımı

Çocuk Hakları Üzerinde Etkili Olan Faktörler	N	%
A1.Eğitim	86	20,87
A2.Düşünce Özgürlüğü	67	16,26
A3. Oyun	53	12,86
A4. Sağlık	51	12,37
A5. İstismardan Korumak	42	10,19
A6. Sevgi	36	8,73
A7. Maddiyat	20	4,85
A8. Barınma	16	3,883
A9. Aile	12	2,91
A10.Aile	12	3,08
A11. Güven	11	2,66
A12.Yaşama Hakkı	9	2,18
Toplam	412	100

Tablo 4.42'e göre çalışmaya katılan ebeveynlerin 86'sı (%20,87) çocuk hakları üzerinde etkili olan en önemli olan faktörün eğitim, 67'i (%16,26) düşünce özgürlüğü, 53'ü (%12,86) oyun, 51'i (%12,37) sağlık, 42'si (%10,19) istismardan korumak, 36'si (%8,73) sevgi, 20'si (%4,85) maddiyat, 16'sı (%3,88) barınma, 12'si (%2,91) aile, 11'i (%2,66) güven, 9'u (%2,18) beslenme ve 9'u (%2,18) yaşama hakkı olduğunu düşünmektedir.

4.20. Ebeveynlerin Çocuk Haklarına Yönelik Bilgi Kaynağına İlişkin Bulgular

Ebeveynlerin çocuk haklarına yönelik bilgi kaynaklarına ait betimsel veriler aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 4.43. *Ebeveynlerin çocuk haklarına yönelik bilgi kaynaklarına ilişkin betimsel veriler*

Ebeveynlerin Bilgi Kaynakları	N	%
A1. İnternet	45	24,06
A2. Televizyon	34	18,18
A3. Okul	28	14,97
A4. Seminer	19	10,16
A5. Sosyal medya	17	9,09
A6. Rehber öğretmen	12	6,41
A7. Kitaplar	11	5,88
A8. Çocuk Hakları Sözleşmesi	5	2,67
A9. Mesleki bilgi	5	2,67
A10. Üniversite	4	2,13
A11. Psikolog	3	1,60
A12. Öğretmenler	2	1,06
A13. Haberler	2	1,06
Toplam	187	100

Tablo 4.43'e göre ebeveynlerin çocuk haklarına yönelik bilgi aldıkları kaynaklarının sırasıyla 45'i (%24,06) internet, 34'ü (%18,18) televizyon, 28'i (%14,97) okul, 19'u (%10,16) seminer, 17'si (%9,09) sosyal medya, 12'si (%6,41) rehber öğretmen, 11'i (%5,88) kitaplar, 5'i (2,67) çocuk hakları sözleşmesi ve mesleki bilgi, 4'ü (%2,13) üniversite, 3'ü (%1,60) psikolog, 2'si (%1,06) öğretmenler ve haberler olduğu görülmektedir.

4.21. Ebeveynlerin Aile İçerisinde İhmal Ettikleri Çocuk Haklarına İlişkin Bulgular

Ebeveynlerin aile içinde en fazla hangi hakları ihmal ettiğine dair betimsel veriler aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 4.44. Ebeveynlerin aile içinde ihmal ettikleri çocuk haklarına ilişkin betimsel veriler

Ebeveynlerin Aile İçinde İhmal Ettikleri Çocuk Hakları	N	%
A1.Katılım	16	7
A2.Yaşama	28	12,2
A3.Gelişim	179	78,2
A4.Koruma	5	2,2
Toplam	229	100

Tablo 4.44'e göre ebeveynlerin 179'u (%78,2) kendi çocuklarının en fazla gelişim hakkını, 28'i (%12,2) yaşama hakkını, 16'sı (%7) katılım hakkını ve 5'i (%2,2) koruma hakkını ihmal ettiği görülmektedir.

Ebeveynlerin Verdikleri Örnek Cevaplar:

A1- Kendisini ifade etme konusunda ona yeterince fırsat vermemiş olabilirim.

A1-Çevreye olan duyarsızlıktan dolayı çocuğuma arkadaşlarıyla tek başına çıkıp oyun oynama özgürlüğünden mahrum bırakıyorum

A1- Bazen çok soru sorduğunda yeterli dinleyemediğimi düşünüyorum.

A2- İyi bir ev ortamı, derslerine yardımcı olmayı, kendisine ait odası olmasını.

A2- Maddi durumum yetersiz oldu için ona daha iyi bir imkân veremiyorum.

A2- Yarış atı gibi yarıştırılıp çocukluklarını yaşamalarını ihmal ediyorum. Haklı oldukları halde haklarını arayamamalarını izah edemiyorum.

A3- Eğlence eğitim ve kültürel alanda maddi imkânsızlıklar yüzünden ihmal ettiğimi düşünüyorum (özel dersler, tatil, tiyatro, sinema vb etkinlikler)

A3- İlgi, yüzmeye gitme hakkı, sokağa çıkma hakkı, tatil hakkı

A3- Birlikte daha kaliteli vakit geçirmek isterdim. Yaşına uygun etkinliklere daha çok katılmasını sağlamak isterdim. Babası işi gereği evden uzakta olduğundan ona rol model olacak birinin olmaması.

A4- Çocuğumun güvenliğini sağlamada eksikliklerim oldu. Özellikle kitle iletişim araçlarından yararlanırken zararlı içeriklerinden yeterince önlem alamamış olabilirim.

5. SONUÇ

- Ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeyini belirlemek amacıyla yapılan bu araştırmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.
- Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; ebeveynlerin ailede çocuk haklarını uygulama düzeyinin yüksek olduğu görülmüştür. Araştırmanın sonucunda ebeveynlerin ailede çocuk haklarını uygulama düzeyi gelişim boyutunda orta, yaşama, katılım ve koruma boyutunda ise çok yüksek düzeyde çıkmıştır.
- Katılımcıların, ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğinden ve yaşama ve gelişim hakkı boyutlarından aldıkları toplam puanlar üzerinde ebeveynlik durumunun etkisi incelendiğinde; annelerin babalara göre aile içinde çocuk haklarını daha çok uyguladıkları görülmektedir. Ancak koruma ve katılım hakkı boyutlarında ebeveynlik durumu aile içinde çocuk haklarının uygulanma düzeyi üzerinde etkili değildir.
- Araştırmada medeni durum değişkeninin ailede çocuk haklarının uygulanması üzerinde bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
- Katılımcıların, ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğinden ve gelişim boyutundan aldıkları puanlar üzerinde çocukların sınıf düzeyinin etkisi incelendiğinde; sınıf düzeyi azaldıkça ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını daha çok uyguladıkları görülmektedir. Ancak yaşama, koruma ve katılım hakkı boyutlarında çocuğun sınıf düzeyi aile içinde çocuk haklarının uygulanma düzeyi üzerinde etkili değildir.
- Araştırmanın sonucunda çocuğun cinsiyetinin ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeyi üzerinde bir etkisinin olmadığı görülmüştür.
- Araştırmanın sonucunda koruma boyutu hariç tüm boyutlarda çocuk sayısı azaldıkça ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeyinin arttığı görülmektedir.
- Katılımcıların, ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğinden aldıkları toplam puanlar üzerinde ebeveynlerin yaşının etkisi incelendiğinde 31-40 yaş arasındaki ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını daha çok uyguladıkları

görülmektedir. Ancak yaşama, gelişim, koruma ve katılım hakkı boyutlarında ebeveynlerin yaşı aile içinde çocuk haklarının uygulanma düzeyi üzerinde etkili değildir.

- Araştırmanın sonucunda koruma boyutu hariç tüm boyutlarda büyükşehirde ve küçük şehirde yaşayan ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını daha çok uyguladıkları görülmektedir.
- Katılımcıların, ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğinden ve katılım ve gelişim hakkı boyutlarından aldıkları toplam puanlar üzerinde ebeveynlerin eğitim düzeyinin etkisi incelendiğinde eğitim düzeyi daha yüksek olan ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını daha çok uyguladıkları görülmektedir. Ancak koruma ve yaşama hakkı boyutlarında ebeveynlerin eğitim düzeyi aile içinde çocuk haklarının uygulanma düzeyi üzerinde etkili değildir.
- Katılımcıların, ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğinden ve gelişim hakkı boyutlarından aldıkları toplam puanlar üzerinde ebeveynlerin mesleğinin etkisi incelendiğinde; mesleği memur olan ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını daha çok uyguladıkları görülmektedir. Ancak koruma, katılım ve yaşama hakkı boyutlarında ebeveynlerin mesleği aile içinde çocuk haklarının uygulanma düzeyi üzerinde etkili değildir.
- Araştırmanın sonucunda tüm boyutlarda ebeveynlerin gelir düzeyi arttıkça ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeyinin arttığı görülmektedir.
- Araştırmanın sonucunda evinde çocuk odası bulunan ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını daha çok uyguladıkları görülmektedir.
- Katılımcıların, ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğinden ve yaşama ve gelişim hakkı boyutlarından aldıkları toplam puanlar üzerinde ebeveynlerin günlük gazete okumasının etkisi incelendiğinde; günlük gazete okuyan ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını daha çok uyguladıkları görülmektedir. Ancak koruma ve katılım hakkı boyutlarında ebeveynlerin günlük gazete okuması aile içinde çocuk haklarının uygulanma düzeyi üzerinde etkili değildir.
- Katılımcıların, ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeğinden ve koruma ve gelişim hakkı boyutlarından aldıkları toplam puanlar üzerinde ebeveynlerin

televizyon izleme süresinin etkisi incelendiğinde; televizyonu daha az izleyen ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını daha çok uyguladıkları görülmektedir. Ancak yaşama ve katılım hakkı boyutlarında ebeveynlerin televizyon izleme süresi aile içinde çocuk haklarının uygulanma düzeyi üzerinde etkili değildir.

- Araştırmanın sonucunda tüm boyutlarda ebeveynlerin kitap okuma sıklığı arttıkça aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeyinin arttığı görülmektedir.
- Araştırmanın sonucunda; tüm boyutlarda ebeveynlerin sahip olduğu aile tipinin (demokratik, aşırı koruyucu, ilgisiz, tutarsız, baskıcı) aile içinde çocuk haklarının uygulanma düzeyini etkilediği görülmüştür. Araştırmada demokratik ailelerin aşırı koruyucu, ilgisiz ve baskıcı ailelere göre, tutarsız ailelerin de baskıcı ailelere göre ailede çocuk haklarını daha fazla uyguladığı sonucuna ulaşılmıştır.
- Araştırmanın sonucunda; çocuğun teknolojik aletleri günlük kullanma süresinin ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeyi üzerinde bir etkisinin olmadığı görülmüştür.
- Araştırmanın sonucunda ebeveynlerin çocuk haklarına yönelik bilgi düzeyi incelendiğinde; ebeveynlerin çocuk haklarına yönelik bilgi alma durumu arttıkça, ailede çocuk haklarını uygulama düzeyinin arttığı görülmektedir.
- Araştırmanın sonucunda aile içinde çocuk haklarının uygulanma düzeyi üzerinde en önemli üç faktörün; eğitim, düşünce özgürlüğü ve sağlık olduğu belirlenmiştir.
- Araştırmanın sonucunda ebeveynlerin çocuk haklarına yönelik bilgi aldıkları kaynakların sırasıyla internet, televizyon, okul, seminer, sosyal medya, rehber öğretmen, kitaplar, çocuk hakları sözleşmesi ve mesleki bilgi, üniversite, psikolog, öğretmenler ve haberler olduğu görülmektedir.
- Araştırmanın sonucunda ebeveynlerin en fazla ihmal ettiği haklar incelendiğinde; ebeveynlerin sırasıyla en fazla gelişim hakkını, daha sonra yaşama hakkı, katılım hakkı ve koruma hakkını ihmal ettikleri görülmektedir.

6. TARTIŞMA

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; ebeveynlerin ailede çocuk haklarını uygulama düzeyinin yüksek olduğu görülmüştür. Araştırmanın sonucunda ebeveynlerin aile içerisinde çocuk haklarını uygulama düzeyi gelişim boyutunda orta, yaşama, katılım ve koruma boyutunda ise çok yüksek düzeyde çıkmıştır. Bu bağlamda ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği gelişim boyutunda ebeveynlerin aile içerisinde çocuk haklarını yeteri kadar uygulamadıkları görülmektedir. İnsan haklarının bir parçası olan çocuk haklarının aile içerisinde yeteri kadar uygulanmaması günümüzün en önemli sorunlarından (Washington, 2010). Bu durumun temel nedenleri arasında ailelerin, çocuklarını mülkü olarak görmesi gösterilebilir (Campbell ve Covell, 2001). Çocuklarını kendi mülkü olarak gören aileler onları bilgisiz, tecrübesiz, kolay hata yapabilecek bireyler olarak görmekte dolayısıyla çocuklarının özgürlüklerine müdahale edici tavırlar takınmaktadırlar (Franklin, 1993). Ayrıca günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte ebeveynler teknolojik aletlerle fazla zaman geçirmekte, çocuklarının dışarıda oyun oynama, bisiklete binme, birlikte kitap okuma, tarihi ve kültürel yerleri gezme gibi sosyal, kültürel ve zihinsel gelişimini destekleyici faaliyetlerde yeteri kadar bulunmamaktadırlar (Özdemir, 2013). Dolayısıyla ebeveynler aile içerisinde çocuk haklarına yeteri kadar yer vermeyerek çocuklarının gelişim hakkının ihmal edilmesine sebep olmaktadır. Ersoy (2011) ilköğretim öğrencilerinin çocuk haklarına ilişkin algılarını incelediği araştırmasında ve Gültekin, Gürdoğan Bayır ve Balbağ (2016) çocukların gözünden çocuk haklarını incelediği araştırmasında öğrencilerin yaşama ve gelişim haklarının katılım ve korunma haklarına göre daha çok ihmal edildiği sonucuna ulaşmıştır. Yaptığımız çalışmada gelişim hakkı boyutunda en yüksek ortalamaya sahip madde “*Çocuğum kitap okurken televizyonu kapatırım*” şeklinde belirlenmiştir. Bu durumun sebebi, insanların çocuklarının eğitimine vermiş oldukları değer ve onlara karşı gösterdikleri saygıdan dolayı olduğu söylenebilir (Eliason ve Jenkins, 2003). Bu bağlamda ailelere, çocuklarının zihinsel gelişiminde ve eğitiminde hayat boyu büyük sorumluluk düşmektedir (Bride ve Rane, 1996). ÇHS’nin 18. ve 27. Maddelerinde de çocuğun yetiştirilmesinde, bakımı ve korunmasında en büyük sorumluluğun ailede olduğu

belirtmiştir (Aras, Birinci ve Özdemir-Uluç, 2001; Özdemir-Uluç, 2008; Uçuş, 2009; Akyüz, 2010). Gelişim hakkında en düşük ortalamaya sahip madde ise, “*Çocuğuma aldığım kitapları önce ben okurum*” olmuştur. Bu durumun nedeni ise kitap okuma alışkanlığı ne yazık ki toplumumuzda henüz istenilen düzeylerde olmamasıyla açıklanabilir. Can, Türkyılmaz ve Karadeniz (2010) araştırmasında, Türkiye’nin %90’ından fazlası okuma-yazma bilmesine rağmen %4,5’lik bir kesimin kitap okuma alışkanlığının olduğunu belirtmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu’na (TÜİK) göre, ülkemizde günlük sadece 1 dakika kitap okunurken 6 saat televizyon izlenmekte, 3 saat internette vakit harcanmaktadır. Dünyada kişi başı 1,3 dolar kitaba harcanırken, ülkemizde ise sadece çeyrek dolar harcanmaktadır. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü’nün (UNESCO) verilerine göre ise, ülkemiz kitap okuma oranında dünyada 86. sırada, yoksul Afrika ülkeleriyle aynı kategoride yer almaktadır. 3 yılda bir yapılan Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı olan PISA raporlarına göre Türkiye okuma becerileri alanında 2009 yılında 65 ülke içerisinde 39., 2012 yılında 65 ülke arasında 42., 2015 yılında ise 72 ülke arasında 50. sırada yer almıştır (PISA, 2015). Tüm bu sonuçlar ülkemizde diğer ülkelere nazaran kitap okuma oranlarının ne kadar düşük olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmada aile içinde çocuk haklarının uygulanma düzeyi üzerinde ebeveynlik durumunun etkisi incelendiğinde annelerin babalara göre aile içinde çocuk haklarını daha çok uyguladıkları görülmektedir. Çünkü anneler babalara göre çocuklarına daha fazla zaman ayırmakta, çocuklarının her türlü sorunuyla ilgilenmektedir. Çocuklar da bu durumu fark ettikleri için her zaman annelerini kendilerine daha yakın hissederek duygu ve düşüncelerini en fazla anneleriyle paylaşmaktadırlar (Yaşar, 2011). Araştırma Kızılırmak’ın (2015) araştırması ile benzerlik göstermektedir. Kızılırmak (2015) araştırmasında annelerin çocuk haklarını daha fazla uyguladığı sonucuna varmıştır. Day, Badali ve Ruck (2006) gençlerin ve annelerin çocuk haklarına ilişkin tutumları arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmasında annelerin davranışlarının çocukların bağımsız karar vermesi üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Şendil ve Demir (2008) ebeveynlerin tutumlarını incelediği araştırmasında, Aydoğdu ve Dilekmen (2016) ebeveyn tutumlarını cinsiyet, yaş, çalışma durumu, hastalık durumu, aylık geliri, eğitim

düzeyi ve çocuk sayısına göre incelediği araştırmasında annelerin babalara göre daha demokratik bir tutum sergilediği, babaların ise otoriter bir tutum sergilediği sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmada aile içinde çocuk haklarının uygulanma düzeyi üzerinde sınıf düzeyinin etkisi incelendiğinde; üst sınıflara göre daha alt sınıflarda öğrenim gören çocukların ebeveynlerinin, ailede çocuk haklarının uygulanma düzeyinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Çünkü özellikle 1. sınıf ile 4. sınıf arasındaki süreç çocuğun ailesine en fazla ihtiyaç duyduğu, ailelerin de çocuklarının üstüne daha çok düştüğü dönemdir. Çocuğun sınıf düzeyi arttıkça çocuk kendisini daha özgür hissedeceği için ailesine olan bağımlılığı azalmakta kendi ihtiyaçlarını yapabilecek, kendi kararlarını verebilecek düzeye gelmektedir (Yurtsever, 2009). Bu durum da ebeveynlerin ailede çocuk haklarını uygulamasını zorlaştırmaktadır. Elde edilen bu sonuçlar Wolfe'un (1998) annelerin ve çocukların hakları algılayışı arasındaki ilişkiyi incelediği araştırma sonuçlarıyla, Day, Peterson-Badali ve Ruck'ın (2006) gençlerin ve annelerin çocuk haklarına ilişkin tutumları arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırma sonuçlarıyla, Yurtsever Kılıçgün ve Oktay'ın (2013) çocuk haklarına yönelik ebeveyn tutumlarını incelediği araştırma sonuçlarıyla ve Dinç'in (2015) okul öncesine devam eden çocukların ebeveynlerinin çocuk hakları eğitimi konusundaki görüşlerini incelediği araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Wolfe (1998), Day, Peterson-Badali ve Ruck (2006), Yurtsever Kılıçgün ve Oktay (2013) yaptıkları araştırmalarda yaşı daha küçük çocukların ebeveynlerinin "Bakım ve Korunma" odaklı tutum sergiledikleri sonucuna ulaşmışlardır. Dinç (2015) de araştırmasında çocukların yaşları küçük olduğu için korunmaya muhtaç oldukları ve ebeveynlerinin kontrolü altında olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmada aile içinde çocuk haklarının uygulanma düzeyi üzerinde çocuğun cinsiyetinin etkili olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç Demiriz ve Öğretir (2007) alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki 10 yaş çocuklarının cinsiyetine, annelerinin çalışma durumuna, eğitim durumuna, kardeş sayısına yönelik anne tutumlarını incelediği araştırmasındaki sonuç ile benzerlik göstermektedir. Demiriz ve Öğretir (2007) araştırmasında cinsiyet değişkeninin annelerin çocuklarına karşı tutumlarını etkilemediğini belirtmiştir. Ancak Yeşilkayalı'nın (2011) ve Yurtsever'in (2009)

çocuk haklarına yönelik ebeveyn tutumlarını inceledikleri araştırmalarından elde ettikleri sonuçlara göre ebeveynlerin erkek çocuklara daha fazla önem verdiği, koruduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Yine aynı şekilde Kent Kükürtçü (2011) ailelerin ve öğretmenlerin kullandıkları disiplin yöntemlerinin çocuk hakları ile ilişkisini incelediği araştırmasında annelerin erkek çocuklara karşı çocuk merkezli bir disiplin anlayışı sergilerken, kızlara karşı yetişkin merkezli bir disiplin anlayışı sergilediği sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmada aile içinde çocuk haklarının uygulanma düzeyi üzerinde çocuk sayısına yönelik ebeveyn görüşleri incelendiğinde çocuk sayısı arttıkça çocuğa gösterilen ilginin azaldığı, ebeveynlerin ailede çocuk haklarını uygulama düzeyinin düştüğü görülmektedir. Bu durum beklenen bir durumdur. Çünkü çocuk sayısı arttıkça doğal olarak ebeveynlerin sorumluluk ve ilgi alanları artmakta, çocuk başına düşen ilgi düzeyi ve ayrılan vakit de azalmaktadır (Yurtsever, 2009). Bu sonuç Özyürek ve Şahin'in (2005) çocuk sayısı arttıkça çocuklarına daha sert davranması sonucuyla benzerlik göstermektedir. Yine aynı şekilde Yaprak (2007) ve Aydoğdu ve Dilekmen'in (2016) ebeveyn tutumlarını cinsiyet, yaş, çalışma durumu, hastalık durumu, aylık geliri, eğitim düzeyi ve çocuk sayısına göre incelediği araştırmasında çocuk sayısı arttıkça ebeveynlerin demokratik tutumlarının azaldığı, koruyucu bir yaklaşım sergiledikleri görülmüştür. Araştırmada aile içinde çocuk haklarının uygulanma düzeyi üzerinde yaş değişkeninin etkisi incelendiğinde, en ideal yaş aralığının 31-40 yaş arasında olduğu görülmüştür. Bu durum 31-40 yaş arasındaki ebeveynlerin 30 yaşın altındaki ve 40 yaşın üstündeki ebeveynlere göre ailede çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Mızrakçı (1994), Ayyıldız (2005), Yurtsever (2009), Yurtsever Kılıçgün ve Oktay (2013) ebeveynlerin yaşları değiştikçe çocuklarına karşı da değişik tutumlar sergilediği sonucuna ulaşmışlardır. Yurtsever (2009) annelerin yaşları ilerledikçe "Bakım ve Korunma"dan yana tutum sergilerken; babaların 31-50 yaşları arasında "Bakım ve Korunma"dan yana tutum sergiledikleri sonucuna ulaşmıştır. Aydoğdu ve Dilekmen (2016) ise ebeveyn tutumlarını cinsiyet, yaş, çalışma durumu, hastalık durumu, aylık geliri, eğitim düzeyi ve çocuk sayısına göre incelediği araştırmasında ebeveynlerin yaşının tutumlarını etkilemediğini belirtmiştir.

Araştırmada aile içinde çocuk haklarının uygulanma düzeyi üzerinde ebeveynlerin doğup büyüdüğü yerin etkisi incelendiğinde; küçük şehirde yaşayan ebeveynlerin kasabadakilere göre, küçük şehir ve büyükşehirde bulunanların da köydekilere göre aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunun sebebi; yerleşim yerinin sosyo-ekonomik durumu geliştikçe ebeveynlerin çocuklarına sunabileceği fiziksel, sosyal, kültürel ve eğitsel imkânların daha fazla olması şeklinde yorumlanabilir (Şama, 2003). Yurtsever (2009) köyde yaşayan ebeveynler çocuklarını daha özgür bıraktıkları için çocukların da kendi kendilerine karar verme becerilerinin geliştiği, şehirlerde yaşayan ebeveynlerin ise çocuklarına daha koruyucu bir yaklaşım sergilediği sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmada aile içinde çocuk haklarının uygulanma düzeyi üzerinde eğitim düzeyinin etkisi incelendiğinde; ebeveynlerin eğitim düzeyi arttıkça aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeylerinin arttığı görülmektedir. Tereseviciene ve Jonyniene (2001) de araştırmalarında eğitim düzeyi yüksek ailelerde çocuk haklarına daha fazla önem verildiği sonucuna ulaşmıştır. Aynı şekilde Özyürek ve Şahin'in (2005) annelerin eğitim düzeyi arttıkça çocuklarına karşı daha fazla demokratik tutumlar sergilediği sonucuyla benzerlik göstermektedir. Gökçedağ (2001), Solmaz (2002), Demiriz ve Öğretir (2007), Yaprak (2007), Demir ve Şendil (2008), Kaya ve diğerleri (2008), Umucu Alpoğuz (2014), Aydoğdu ve Dilekmen (2016) araştırmalarında anne ve babaların eğitim düzeyi arttıkça daha fazla demokratik tutum sergiledikleri sonucuna ulaşmışlardır. Bu bağlamda demokratik tutum sergileyen ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını daha fazla uyguladıkları söylenebilir. Bu sonuçların aksine Özyürek ve Şahin (2005) ve Yeşilkayalı (2011) ise babaların eğitim düzeylerinin babaların demokratik tutumlarını etkilemediği sonucuna varmıştır.

Araştırmada aile içinde çocuk haklarının uygulanma düzeyi üzerinde ebeveynlerin mesleğinin etkisi incelendiğinde, memur olanların özel sektöre göre, emekli olanların çalışmayanlara göre, esnafın işçiye göre ve işçinin çiftçiye göre aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeyinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum meslek türü ile sosyo-ekonomik durum arasındaki ilişkiyle açıklanabilir.

Belirli bir standardı bulunan, geliri belli olan, sosyo-ekonomik durumu güçlendiren mesleklerin diğer mesleklere göre daha olumlu tutumlara sahip olduğu söylenebilir (Yılmaz, 2018). Demiriz ve Öğretir (2007) alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki 10 yaş çocuklarının anne tutumlarını incelediği araştırmasında, Aydoğdu ve Dilekmen (2016) ebeveyn tutumlarını cinsiyet, yaş, çalışma durumu, hastalık durumu, aylık geliri, eğitim düzeyi ve çocuk sayısına göre incelediği araştırmasında çalışmayan annelerin çalışanlara ve emeklilere göre aşırı koruyucu bir tutum sergilediği sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmada aile içinde çocuk haklarının uygulanma düzeyi üzerinde ebeveynlerin gelir düzeyinin etkisi incelendiğinde; gelir düzeyi yüksek olan ebeveynlerin düşük olan ebeveynlere göre aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeyleri daha yüksektir. Bu gayet olağan bir durumdur. Çünkü gelir düzeyinin artması hayatın birçok noktasında avantajlar sağlamak ve insanların eğitim hayatlarını olumlu yönde etkilemektedir (Oğuz, Çakıcı ve Kavas, 2011). Çocuklar da bu durumdan doğal olarak olumlu yönde etkilenmektedir. Bu sonuçlar Melton'un (1980) ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin çocukların haklarına etkisi isimli araştırması, Ruck (1994), Yeşilkayalı (2011), Umucu Alpoğuz'un (2014) ilköğretim öğrencilerinin algıladıkları anne-baba tutumlarını incelediği araştırmasıyla benzerlik göstermektedir. Bu araştırmalarda ebeveynlerin gelir düzeyi yükseldikçe ailede çocuk haklarını daha fazla uyguladıkları, çocuklarına karşı daha ilgili ve olumlu davranışlar içinde oldukları sonucu ortaya çıkmıştır. Ersoy'un (2011) ilköğretim öğrencilerinin çocuk haklarına ilişkin araştırmasında ve Gültekin, Gürdoğan Bayır ve Balbağ'ın (2016) çocukların gözünden çocuk hakları isimli araştırmasında ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin öğrencilerin çocuk hakları üzerindeki görüşlerini etkileyip etkilemediğini araştırmışlardır. Ayrıca Demiriz ve Öğretir (2007) alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki 10 yaş çocuklarının anne tutumlarının incelediği araştırmasında daha koruyucu ve otoriter bir tutum sergilediğini belirtmiştir. Bu araştırmanın sonuçlarının aksine Yurtsever (2009) ve Kılıçgün ve Oktay (2013) ebeveynlerin çocuk hakları tutumlarını incelediği araştırmasında ebeveynlerin gelir düzeyinin yükselmesinin çocukların özgürlüklerini kısıtladığı, aileye bağımlı bireyler olarak yetiştiği sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuç ebeveynlerin ailede çocuk haklarını uygulamadığını gösterdiği için yapılan araştırma ile örtüşmemektedir.

Araştırmada evinde çocuk odası bulunan ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını daha çok uyguladıkları görülmektedir. Bu bağlamda çocukların kendilerine yönelik bir odasının bulunması onların sosyalleşmesinde, özerkleşmesinde ve toplumsal nitelikler kazanmasında bir hayli önemlidir. Bu durum ailelerin görüşlerine de benzer şekilde yansımaktadır. Evlerinde çocuk odası bulunan ebeveynler bu konuda daha olumlu tutumlara sahiptirler (Yaşar, 2011). Ancak Yurtsever'e (2009) göre bazen çocuğun odasının olması çocuk odasına girdiğinde ebeveynlerin odada ne yaptığını merak etmesi, odasını dağınık bıraktığında ailesiyle çatışma yaşaması gibi olumsuz durumlara da sebep olabilmektedir.

Araştırmada aile içerisinde çocuk haklarının uygulanma düzeyi üzerinde ebeveynlerin günlük gazete okumasının etkisi incelendiğinde; günlük gazete okuyan ebeveynlerin aile içinde çocuk haklarını daha çok uyguladıkları görülmektedir. Bu bağlamda evine günlük gazete alıp okuyan ebeveynlerin çocukları da anne-babasını model alacak, televizyon, bilgisayar ve sosyal medyadan uzaklaşacak gazete, dergi ve kitap okuma alışkanlığı kazanacaktır (Yılmaz, 2009). Türkyılmaz (2012) bilgi iletişim teknolojilerinin okumaya yönelik tutuma etkisini incelediği araştırmasında evlerine günlük gazete alınan çocukların diğer çocuklara göre okumaya karşı daha istekli oldukları sonucuna ulaşmıştır. Ancak ülkemizde gazete ve kitap okuma oranlarının diğer gelişmiş ülkelerden çok daha düşük seviyede olması kültürel gelişimimiz açısından tehlike arz etmektedir (Ortaş, 2014).

Araştırmada aile içinde çocuk haklarının uygulanma düzeyi üzerinde evde televizyon izlenme süresinin etkisi incelendiğinde; ebeveyn çocuk hakları davranış ölçeği boyutlarından katılım ve yaşama alt boyutu hariç diğer boyutlarda hiç televizyon izlemeyenlerin ya da az televizyon izleyenlerin aile içinde çocuk hakları uygulama düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bağlamda aile içerisinde televizyon izleme süresinin artması çocukları zihinsel ve sosyal olarak da olumsuz etkileyerek çocuk haklarının ebeveynler tarafından uygulanmasına engel olacaktır (Türkyılmaz, 2012). Yavuzer (2013) de televizyon izleme süresinin artmasının çocukları ileride zihinsel olarak olumsuz etkileyeceğini, kitap okumalarına engel olacağını belirtmektedir. Demirer, Yıldız, Sünbül (2011), İşcan

vd. (2013) ve Deniz (2015) ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıklarını incelediği araştırmalarında öğrencilerin kitap okumak yerine günde 1 saatin üzerinde televizyon, internet ve bilgisayar başında zaman harcadıkları sonucuna ulaşmışlardır. Cesur ve Parker'e (2007) göre de günümüz dünyasında çocuklar televizyona, internete ve bilgisayara kolaylıkla ulaşma imkânına sahiptirler. Televizyon ve internet karşısında gereğinden fazla vakit geçirildiği için okumaya yeteri kadar zaman ayrılmamaktadır (Karatay, 2010; Gökçe, 2011; Yalınkılıç ve Ülper, 2011; Mohamed vd., 2012). Kitap, gazete, dergi okumak yerine televizyon, internet ve bilgisayar başında geçirilen bu kadar uzun süreler çocukların ruhsal ve sosyal gelişimini olumsuz etkilemektedir. Bu noktada ebeveynlere büyük görev düşmektedir. Ebeveynler en başta kendileri evde televizyon izleme sürelerini azaltıp çocuklarıyla birlikte kitap okuyup daha fazla vakit geçirerek çocuklarına olumlu model olma yolunu tercih etmelidirler. Bu sayede ebeveynlerin bu olumlu örnek davranışları da aile içinde çocuk haklarının uygulanma düzeyinin artmasını sağlayacaktır.

Araştırmada aile içinde çocuk haklarının uygulanma düzeyi üzerinde ebeveynlerin kitap okuma sıklığının etkisi incelendiğinde; ebeveynlerin kitap okuma sıklığı arttıkça, aile içinde çocuk haklarını uygulama düzeyleri de artmaktadır. Kitaplar, bireylerin zihinsel ve sosyal gelişiminde büyük role sahiptir (Yaşar, 2011). Ebeveynlerin kitap okuma sayısı arttıkça toplumsal bilinç artmakta ve ebeveynler çocuklarına karşı daha nitelikli davranışlar sergileyebilmektedir (Özdemir, 2013). 3 yılda bir yapılan Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı olan PISA raporlarına göre Türkiye okuma becerileri alanında 2009 yılında 65 ülke içerisinde 39., 2012 yılında 65 ülke arasında 42., 2015 yılında ise 72 ülke arasında 50. sırada yer almıştır (PISA, 2015). Tüm bu sonuçlar ülkemizde diğer ülkelere nazaran kitap okuma oranlarının ne kadar düşük olduğunu ortaya koymaktadır. 1998 yılındaki bir araştırmada Japonya'da bir kişi 1 yılda 25, İsveç'te bir kişi 1 yılda 10, Fransa'da bir kişi 1 yılda 7 kitap okurken Türkiye'de ise bir yılda 6 kişi sadece 1 kitap okumaktadır (Özdemir, 2013). Bu noktada ülkemizde çok düşük seviyede olan kitap okuma oranını arttırmada en büyük görev ebeveynlere ve öğretmenlere düşmektedir. Dökmen (1994) çocukların kitap okumaya karşı olumlu tutum sergilemesinde ebeveynlere büyük rol düştüğünü, çocuklar model olma yoluyla

daha iyi öğrendikleri için öncelikle ebeveynlerin çocuklarıyla birlikte düzenli olarak kitap okumaları gerektiğini ve gerekli ortamı sağlamalarını belirtmiştir. Aslan ve Harput (2017) kitap okuma alışkanlığı üzerindeki aile etkisini incelediği araştırmasında ebeveynlerin bilinç düzeyi arttıkça çocukların da her açıdan daha sağlıklı ve olumlu bir gelişme göstereceklerini belirtmiştir. Yine aynı şekilde Balcı (2009) ve Deniz (2015) ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıklarını incelediği araştırmasında öğrencilerin en çok ailelerinden etkilendiği sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuçlar ailenin çocuğa kitap okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırmada ne kadar etkili olduğunu, öncelikle ebeveynlerin çocuklarına model olmak amacıyla çocuklarıyla beraber kitap okuması gerektiğini ve kitap okuyan ebeveynlerin de bilinç düzeyleri artacağı için aile içinde çocuk haklarını daha fazla uygulayacaklarını göstermektedir.

Araştırmada ebeveynlerin sahip olduğu aile tipinin (demokratik, aşırı koruyucu, ilgisiz, tutarsız, baskıcı) aile içinde çocuk haklarının uygulanma düzeyini etkilediği görülmüştür. Araştırmada demokratik ailelerin aşırı koruyucu, ilgisiz ve baskıcı ailelere göre, tutarsız ailelerin de baskıcı ailelere göre ailede çocuk haklarını daha fazla uyguladığı belirlenmiştir. Bu durum olması gereken bir durumdur. Çünkü demokratik aile ortamlarında yetişen çocuklar kendilerini daha rahat ifade edebilir ve haklarını daha kolay savunabilirler (Yeşilkayalı, 2014). Ancak bu durum koruyucu ailelerde aynı esnekliği göstermeyebilir. Çünkü aileler genelde çocuklarının yerine kararı kendileri verme ve aşırı koruma eğilimindedir. Aynı şekilde baskıcı aileler de çocukları gereğinden fazla sıkarak onların özerkleşmesine ve sosyalleşmesine olumsuz yönde etki edebilirler (Franklin, 1993). Morine (2000), Terzi Işık (2000), Erkan (2002), Sutton (2003), Arı ve Şahin Seçer (2003), Hamarta (2007), Khoury-Kassabri ve Ben-Arieh'in (2009), Yurtsever (2009), Yavuzer (2010), Yurtsever Kılıçgün ve Oktay (2013), Yeşilkayalı (2014), Yılmaz (2014), Beğde ve Özyürek (2016) anne-baba tutumlarının çocukların problem çözme becerisine etkisini incelediği araştırmasında aşırı koruyucu olmayan ve demokratik ebeveynlerin çocuklarının aşırı koruyucu olan ve demokratik olmayan ebeveynlerin çocuklarına göre problem çözme becerilerinin daha yüksek olduğu sonucuna varmıştır. Rusell ve diğerleri (1998) ve Aydoğdu ve Dilekmen (2016) ebeveyn tutumlarını çeşitli değişkenler açısından incelediği araştırmasında

ebeveynlerin demokratik tutum sergilediğini belirtmişlerdir. Demiriz ve Öğretir (2007), Yaprak (2007), Kaya ve diğerlerinin (2008) araştırmalarında ebeveynlerin eğitim düzeyleri arttıkça çocuklarına karşı daha fazla demokratik tutum sergiledikleri görülmüştür. Şendil ve Demir (2008) araştırmasında annelerin babalara göre daha demokratik bir tutum sergilediği, babaların ise otoriter bir tutum sergilediği sonucuna ulaşmıştır. Ancak Umucu Alpoğuz (2014) ilköğretim öğrencilerinin algıladıkları anne-baba tutumlarını incelediği araştırmasında, Alpoğuz ve Şahin'in (2014) anne baba tutumlarının ilköğretim öğrencilerinin Türkçe dersi akademik başarılarına etkisini incelediği araştırmasında annelerin otoriter, babaların demokratik olduğunu belirtmiştir.

Araştırmada ebeveynlerin çocuk haklarına yönelik bilgi düzeyi incelendiğinde; ebeveynlerin çocuk haklarına yönelik bilgi alma durumu arttıkça, ailede çocuk haklarını uygulama düzeyinin arttığı görülmektedir. Bu sonuç Çocuk Hakları Sözleşmesi ve çocuk hakları hakkında bilgisi olan ebeveynlerin ailede çocuk haklarını daha fazla uyguladıklarını göstermektedir. Araştırmanın sonucu Washington'un (2010) 5-6 yaş grubu çocuklarına uygulanan aile katılımlı çocuk hakları eğitimi çalışması, Kent Kükürtçü'nün (2011) ailelerin ve öğretmenlerin kullandıkları disiplin yöntemlerinin çocuk hakları ile ilişkisini incelediği araştırması ve Dinç'in (2015) ebeveynlerin çocuk hakları eğitimi konusunda görüşleri araştırması ile benzerlik göstermektedir. Washington (2010), Kent Kükürtçü (2011) ve Dinç (2015) bu araştırmalarında ebeveynlerin çocuk haklarının uygulanması konusunda yetersiz kaldıkları, çocuk hakları ile ilgili bilgilendirilmeye ve eğitime ihtiyaç duydukları sonucuyla benzerlik göstermektedir. Akengin'in (2008) Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki çocukların çocuk haklarına ilişkin algılarını karşılaştırdığı çalışmasında ve Ersoy'un (2011) ilköğretim öğrencilerinin çocuk haklarına ilişkin algıları araştırmasında ise öğrencilerin çocuk hakları konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Washington (2010) araştırmasında çocuk hakları eğitimi alan ebeveynlerin bilgilendirilmeleri sonucunda bilinç düzeylerinin arttığını belirtmiştir.

Araştırmada ebeveynler çocuk hakları üzerinde etkili olan en önemli üç faktörün sırasıyla eğitim, düşünce özgürlüğü ve sağlık olduğu görüşüne varmışlardır.

Araştırmamızın bu sonucu Ersoy'un (2011) ilköğretim öğrencilerinin çocuk haklarına ilişkin algıları çalışması ve Gültekin, Gürdoğan Bayır ve Balbağ'ın (2016) çocukların gözünden çocuk hakları çalışması ile benzerlik göstermektedir. Ersoy'un (2011) ve Gültekin, Gürdoğan Bayır ve Balbağ'ın (2016) yaptıkları bu çalışmalarda öğrenciler tarafından eğitim hakkına, oyun ve eğlenme hakkına, özgür olma, düşüncelerini açıklama hakkına yer verilmiştir. Ayrıca araştırmada ebeveynlerin önemli gördüğü faktörler arasında yer alan istismardan korumak, sevgi, güven faktörleri de Ersoy'un (2011) çalışmasındaki öğrencilerin şiddet görmeme, ilgi ve sevgi, saygı cevaplarıyla büyük oranda örtüşmektedir.

Araştırmada ebeveynlerin çocuk haklarına yönelik bilgi aldıkları kaynakların sırasıyla internet, televizyon, okul, seminer, sosyal medya, rehber öğretmen, kitaplar, çocuk hakları sözleşmesi ve mesleki bilgi, üniversite, psikolog, öğretmenler ve haberler olduğu görülmektedir. Ersoy (2011) ilköğretim öğrencilerinin çocuk haklarına ilişkin algıları çalışmasıyla benzerlik göstermektedir. Ersoy'un (2011) bu çalışmasında öğrencilerin çocuk haklarına yönelik bilgi kaynakları olarak en çok okul cevabını daha sonra "aile" , "sivil toplum örgütü", "yazılı ve görsel basın", "arkadaşlar", "internet" cevaplarını vermişlerdir. Ersoy'un (2011) çalışmasında öğrenciler yazılı ve görsel basına çok fazla yer vermezken Taylor, Smith ve Nairn'in (2001) çalışmasında öğrenciler televizyon, gazete, radyo ve dergiler gibi yazılı ve görsel basına yer vermiştir. Bu doğrultuda yapılan araştırma Taylor, Smith ve Nairn'in (2001) Yeni Zellanda'da yaptığı araştırma ile benzerlik göstermektedir.

7. ÖNERİLER

Ailede çocuk haklarının uygulanma düzeyinin tespit edilmesi amacıyla yapılan bu çalışmada elde edilen veriler ışığında birtakım önerilerde bulunulmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Bunlar;

1. Ebeveynler çocuk hakları ve çocuk hakları sözleşmesi konusunda bilinçlendirilmeli ve aile eğitime daha fazla önem verilmelidir.
2. Araştırma örneklemi yalnızca Kastamonu ili ve ilçesine bağlı olarak gerçekleştirilmiştir. Bu durum aynı anda birden fazla ili içerecek şekilde yeniden tasarlanabilir ve daha geniş örneklemelerde karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir.
3. Bu araştırma ilköğretim çağındaki öğrencilerin ebeveynleri ile yürütülmüştür. Ortaöğretim öğrencilerinin ebeveynleri ile de benzer bir çalışma yapılabilir. Çünkü 18 yaşına kadar her birey bir çocuktur.
4. Çocuk sayısı fazla olan ailelerde çocuk haklarının uygulanma düzeyinin düşük olmasının nedenleri nitel araştırma teknikleri kullanılarak tespit edilebilir.
5. Araştırmada ebeveynlerin kitap okuma oranı arttıkça aile içerisinde çocuk haklarını daha fazla uyguladıkları görülmektedir. Bu bağlamda ebeveynler, çocuğa kitap okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırmada birinci derecede etkili oldukları için öncelikle ebeveynlerin çocuklarına model olmak amacıyla her akşam çocuklarıyla beraber kitap okuması önerilebilir. Ayrıca ebeveynlerin kitap okuma oranlarını arttırmak için okullar, belediyeler, halk kütüphaneleri tarafından kitap okuma kampanyaları, kitap okuma projeleri ve kitap okuma yarışmalarının yapılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.
6. Araştırmada ebeveynlerin televizyon izleme süresi azaldıkça aile içerisinde çocuk haklarını daha fazla uyguladıkları görülmektedir. Buna göre ebeveynlerde dijital medya okuryazarlığını geliştirecek tedbirler alınarak, ebeveynlere medya okuryazarlığı eğitimleri verilerek ebeveynlerin televizyon izleme sürelerinin dengelenmesi sağlanabilir. Avrupa'daki gibi

Türkiye’de de “Medya Okuryazarlığı Projesi” hayata geçirilerek ebeveynlerin medya okuryazarlığına ilgilerini arttırarak çocukların da ailesiyle beraber medya konusunda bilinçlenmelerine imkân sunulabilir.

7. Araştırmada aile içerisinde çocuklarına karşı demokratik tutum sergileyen ebeveynlerin çocuk haklarını daha fazla uyguladıkları ve çocuklarına karşı olumlu davranışlar sergiledikleri görülmektedir. Bu bağlamda ebeveynlerin çocuklarının olumlu ve sağlıklı bir kişilik gelişimine sahip olması için aile içerisinde demokratik aile tipine uygun davranışlar sergilemeleri önerilebilir.
8. İlköğretim programında yer alan hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersi öğretim programlarındaki kazanımlar çocuk hakları açısından incelendiğinde sosyal bilgiler öğretim programında yaşama hakkıyla ilişkili kazanımlara hiç yer verilmediği görülmektedir. Buna göre sosyal bilgiler öğretim programında yaşama hakkıyla ilgili kazanımlara yer verilmesi önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Acar, İ. H. (2017). Temel ve gelişmiş karma yöntem desenleri. M. Sözbilir (Eds.), *Karma yöntem araştırmalarına giriş*. 1. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- Akarşlan, M. (1998). *Çocuk hakları ve çocuk hakları mevzuatı*. İstanbul: Alfa Basım Yayın.
- Akengin, H. (2008). A comparative study on children's perceptions of the child rights in the Turkish community of Turkey and Northern Cyprus. *Education*, 129, 224-238.
- Akgül, M. (2017). PISA sınavları bağlamında öğretmen yetiştirme ve istihdam sistemleri: Karşılaştırılmalı bir analiz. Yüksek Lisans Tezi, *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*. Gaziantep.
- Akıncı, F.S. (2013). İstismar mağduru çocukların suç sonrası sorunları ve hukuksal korunmalar. *İstanbul Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 19 (2), 1-14.
- Aktepe, V., & Yalçınkaya, E. (2016). Hayat bilgisi dersinde değer eğitimi ve uygulama örnekleri. *Pegem Atıf İndeksi*, 133-177.
- Aktürk, S. (2006). *Avrupa Birliği sürecinde Türkiye'de çocuk hakları ve güvenliği*. Yüksek lisans tezi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Akyürek-Tay, B. ve Tay, B. (2009). *Hayat bilgisi öğretiminde yapılandırmacılık*. Ankara: Maya Akademi.
- Akyüz, E. (1983). Medeni kanuna göre anababanın çocuğu yetiştirme görevi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16(1), 511-529.
- Akyüz, E. (2001). Çocuk hakları sözleşmesinin temel ilkeleri ışığında çocuğun eğitim hakkı. *Milli Eğitim Dergisi*, 151, 1-26.
- Akyüz, E. (2010). *Çocuk hukuku: Çocuk hakları ve korunması*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Aladağ, S. (2016). Hayat bilgisi: tanımı, amacı ve doğası. *Pegem Atıf İndeksi*, 1-21.
- Alpoğuz, D. U. (2014). *Algılanan ana-baba tutumlarının ilköğretim öğrencilerinin okumaya yönelik tutumlarına ve Türkçe dersi akademik başarılarına etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.
- Alpoğuz, D. ve Şahin, A. (2014). Demokratik veya otoriter olarak algılanan ana-baba tutumlarının ilköğretim öğrencilerinin Türkçe dersi akademik başarılarına etkisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 2(3), 53-67.

- Antakyalıoğlu, Ş. & Kumcu, Ş. (2010). *Büyümeden adaleti beklemek mümkün mü? Birleşmiş Milletler çocuk haklarına dair sözleşme'nin 20. yılında Türkiye'de çocuk hakları*. Ankara: Maya Akademi.
- Aral, N. (1991). *Ailede ana baba tutumları*. Ailenin Güçlenmesinde Aile Bireylerinin Sorumlulukları Paneli, Aile Araştırma Kurumu Eğitim Serisi, Ankara.
- Aras, H., Birinci, F. & Uluç Özdemir, F. (2001, Temmuz). İkinci Uluslararası Eğitimde Çocuk Hakları Konferansı. *Milli Eğitim Dergisi*.
- Arıkan, C. (1998). Ailede çocuğa yönelik şiddet. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 6, 1-3.
- Arı, R. & Şahin Seçer, Z. (2003). Farklı ana baba tutumlarının çocukların psikososyal temelli problem çözme becerilerine etkisinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 451-463.
- Aslan, Y., & Harput, M. B. (2017). Çocuk eğitimi ve kitap okuma alışkanlığı üzerindeki aile etkisi: Susanna Tamaro "Kitaplardan Korkan Çocuk" örneği. *International Journal*, 1, 17-30.
- Atak, H. (2011). Kimlik gelişimi ve kimlik biçimlenmesi: Kuramsal bir değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi*, 3(1), 163-213.
- Avşar, Z., & Öğütoğulları, E. (2012). Çocuk işçiliği ve çocuk işçiliği ile mücadele stratejileri. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 1(1), 9-40.
- Aydoğdu ve Dilekmen, 2016 Aydoğdu, F., & Dilekmen, M. (2016). Ebeveyn tutumlarının çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2).
- Bağatarhan, T. & Nazlı, S. (2013). Ebeveyn eğitim programının annelerin ebeveynlik öz-yeterliklerine etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları*.
- Bakırcıoğlu, R. (2010). *Çocuk ve ergende ruh sağlığı*. Anı Yayıncılık.
- Bal, H. (2004). *Çocuk suçluluğu: Kavramlar-kuramlar-saha çalışmaları*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Balcı, A. (2009). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin okuma alışkanlık ve ilgileri üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Başal, H. A. (2007). Geçmiş yıllarda Türkiye'de çocuklar tarafından oynanan çocuk oyunları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2).
- Bee, H., & Boyd, D. (2009). *Çocuk gelişim psikolojisi*. İstanbul: Kaktüs Yayınları.

- Beeckman, K. (2004). Measuring the implementation of the right to education: educationalversus human rights indicators. *The International Journal of Children's Rights*, 12, 71-84.
- Begde, Z. & Arzu Özyürek, A. (2016). Öğretmen ve anne-baba tutumlarının okul öncesi dönem çocuklarının problem çözme becerilerine etkisi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 204-232.
- Bektaş, H. (2017). *Açıklayıcı faktör analizi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Bilir, Ş., Arı, M., Dönmez, N., & Güneysu, S. (1991). 4-12 yaşları arasında 16100 çocukta örselenme durumları ile ilgili bir inceleme. Çocuk İstismarı ve İhmali, Çocukların Kötü Muameleden Korunması I. Ulusal Kongresi. Ankara: Gözde Ofset.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Ulusal İlk Rapor (1999). [http://www.kdkcocuk.gov.tr/contents/files/YasalDuzenlemeler/BM_cocuk_Haklari_Sozlesmesi-Turkiye_Ilerleme_Raporu_\(1._Donem-Ilk_Rapor\).pdf](http://www.kdkcocuk.gov.tr/contents/files/YasalDuzenlemeler/BM_cocuk_Haklari_Sozlesmesi-Turkiye_Ilerleme_Raporu_(1._Donem-Ilk_Rapor).pdf) Erişim Tarihi: 27.07.2018
- Bride, B.R ve Rane, T.R. (1996). "Father/Mather Involvement Early Childhood Programs", ERIC Digest.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik*. İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. 20. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni SPSS uygulamaları ve yorum* (11. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş. (2016). *Deneyisel Desenler Öntest – Sontest Kontrol Grubu Desen ve Veri Analizi*. 3.Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- Camphell, K., & Cowell, R. (2001). Children's rights education at the university level: An effective means of promoting rights knowledge and rights-based attitudes. *The International Journal of Children's Rights*, 9, 15-22
- Can, R., Türkyılmaz, M. ve Karadeniz, A. (2010). Ergenlik dönemi öğrencilerinin okuma alışkanlıkları. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3), 1-21.
- Can, A. (2016). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Cesur, S. ve Paker, O. (2007). Televizyon ve çocuk: Çocukların TV programlarına ilişkin tercihleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(19), 106-125.

- Cılga, İ. (1999). Türkiye’de çocuk hakları çalışmaları. *Cumhuriyet ve Çocuk 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi*. Ankara: Çocuk Kültürü ve Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Cohen, C.P., & Naimark, H. (1991). United nations convention on the rights of the child: Individual rights concepts and their significance for social scientists. *American Psychologist*, 46(1), 60-65.
- Covell, K.,&Howe, R. B. (1999). Theimpact of children’srightseducation: A Canadianstudy. *International Journal of Children’sRights*, 7(2), 171-183.
- Covell, K., Howe, B., &McNeil, K. (2008). ‘If there’s a dead rat, don’t leave it’. Youngchildren’s understanding of their citizenship rights and responsibilities. *Cambridge Journal of Education*, 38(3), 321–339.
- Covell, K., Howe, RB ve Polegato, JL (2011). Çocukların sosyal dezavantajların bir karşılığı olarak insan hakları eğitimi: İngiltere’den bir vaka çalışması. *Eğitim Araştırması* , 53 (2), 193-206.
- Coşkun Keskin, S., &Keskin Y. (2008). İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin haklarını bilme düzeylerinin araştırılması. *The Journal Of SAU Education Faculty*, 108-12.
- Cüceloğlu, D. (2015). *İnsan ve davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çagdaş, A. (2003). *Anne-baba-çocuk iletişimi*. Konya: Eğitim Kitabevi
- Çaplı, O. (1993). *Çocukların gençlerin eğitimi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Çelikkaya, H. (1996). *Fonksiyonel eğitim*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Çetinkaya, N. (1998). *Öğretmenlerin ve öğrencilerin çocuk haklarına bakışının değerlendirilmesi*. Yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çocuk Çalışma Grubu. (2012). *İnsani yardım çalışmalarında çocuk korumaya yönelik asgari standartlar*. 01.04.2018 tarihinde http://cpwg.net/wp-content/uploads/sites/2/2015/02/CPMS_Turkish.pdf adresinden erişildi.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*.
- Çubukçu, Z., & Gültekin, M. (2006). İlköğretimde öğrencilere kazandırılması gereken sosyal beceriler.
- Dağlı, S. K. (2015). *Öğretmenlerin çocuk haklarına ilişkin davranışlarının öğrenciler tarafından değerlendirilmesi*. Yüksek lisans tezi. Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Dalgıç, G. Y. (2008). Türk yükseköğretiminde öğretim elemanlarının Bologna süreci kapsamındaki uygulamalara ilişkin görüşleri. Doktora Tezi, *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*. Ankara.
- Day, D. M., Peterson-Badali, M., & Ruck, M.D. (2006). The relationship between maternal attitudes and young people's attitudes toward children's rights. *Journal of Adolescence*, 29, 193-207.
- DeCoene, J., & DeCock, R. (1996). The children's rights project in the primary school "De Vrijdagmarkt" in Bruges. *Monitoring Children's Rights*, 627-636.
- Değirmencioğlu, S. (2010). *Tersten katılım: Katılım hakkı üzerine bir değerlendirme*. Ankara: Maya Akademi.
- Demir ve Şendil, 2008 Şendil, G., & Demir, K. E. (2008). Ebeveyn tutum ölçeği. *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(21), 15-25.
- Demirer, V., Çintaş Yıldız, D. & Sünbül, A. M. (2011). İlköğretim öğrencilerinin bilgisayar ve internet kullanımı ile kitap okuma alışkanlıkları arasındaki ilişki: Konya ili örneği. *İlköğretim Online*, 10(3), 1028-1036.
- Demiriz, S. ve Öğretir, A. D. (2007). Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki 10 yaş çocuklarının anne tutumlarının incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(1), 105-122.
- Demirkan, S. (2006). Türk ailesinin korunması ve güçlendirilmesinde sivil toplumkuruluşları ile işbirliğinin önemi. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 8(3).
- Deniz, E. (2015). Ortaokul öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 3(2), 46-64
- Dereboy, I.F. (1993). *Kimlikbocalaması, anlamak, tanımak, ele almak*. Malatya: Özmert Ofset.
- Dervişoğlu, S. (2012). *Çocuk istismarı ve ihmali açısından sokakta çalışan çocuklar ve Avrupa Birliği uygulamaları*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi.
- Dewey, J. (1996). *Demokrasi ve eğitim*. İstanbul: Başarı Yayıncılık.
- Dinç, B. (2015). Okulöncesi eğitim kurumuna devam eden çocukların ebeveynlerinin çocuk hakları eğitimi konusundaki görüşleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 3(1).
- Doğanay, A. (2004). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: PegemA Yayıncılık.

- Doksat M. K., Ünsalver B. Ö., Beskardes F. (2004). Harry Stack Sullivan. *Yeni Sempozyum Dergisi*, 42(3).
- Dökmen, Ü., & Çatışmaları, İ. (1994). *Empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Durgun, Ö. (2011). Türkiye’de yoksulluk ve çocuk yoksulluğu üzerine bir inceleme. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*.
- Durgut, A. (2014). *2005 Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının çocuk hakları açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Dündar, H. & Hareket, E. (2016). Türkiye’de İlköğretim Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının Çocuk Hakları Açısından İncelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 85-103.
- Ejeh, M., & Akinola, O.B.(2009). Children's rights and participation in schools: Exploring the awareness level And views of nigerian primary schoolchildren. *Elementary Education Online*, 8(1), 176-182.
- Ekiz, D. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*, 2.Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Eliason, C. & Jenkins, L.(2003). A Practical Guide to Early Childhood Curriculum, Upper Saddle River, N.J. : Merrill
- Elkin, F. (1995). *Çocuk ve toplum: Çocuğun toplumsallaşması*. Ankara: Gündoğan Yayıncılık.
- Elkind, D. (1979). İnsanda gelişimin sekiz evresi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 12(1), 27-38.
- Elmore, R. F. (1995). Teaching, learning, and school organization: Principles of practice and the regularities of schooling. *Educational Administration Quarterly*, 31, 355-374.
- Erbay, E. (2010). *Çocuk hakları ve Türkiye’de çocuk işçiliği sorunu*. Ankara: Maya Akademi.
- Erbay, E. (2013). *Çocuk hakları*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Ercan, İ., & Kan, İ. (2004). Ölçeklerde güvenirlik ve geçerlik. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 30 (3), 211,216.
- Erermiş, S. (2001). Çocuk ihmali nedir?. *İzmir Atatürk Hastanesi Tıp Dergisi*, 39(2), 7-10.
- Erikson, E. H. (2014). *İnsanın 8 evresi*. İstanbul: Okyanus Yayınları.
- Erkuş, A. (2012). *Psikolojide ölçek ve ölçek geliştirme-I: Temel kavramlar ve işlemler* (1. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

- Erol, H., ve Yazıcı, H. (2015). Ortaokul öğrencilerinin coğrafya okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 10(15), 401-438.
- Ersanlı, K., Yılmaz, M., Özcan, K. (2013). Algılanan duygusal istismar ölçeği (ADİÖ): Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(1).
- Ersevim, İ. (2013). *Freud ve psikanalizin temel ilkeleri*. Özgür Yayınları.
- Ersoy, A. F. (2011). İlköğretim öğrencilerinin çocuk haklarına ilişkin algıları. *İlköğretim Online*, 10(1), 20-39.
- Ersoy, A. F. (2012). Vatandaşlık eğitiminde ihmal edilen bir alan: Evde ve okulda çocuk hakları eğitimi. *International Online journal of Educational Sciences*, 4(2), 359-376.
- Faber, A. J. (2002). The role of hierarchy in parental nurturance. *The American Journal of Family Therapy*, 30, 73-84.
- Farson, R. (1974). *Birthrights*. New York: Macmillan.
- Fazlıoğlu, Z. (2007). *Çocuk hakları sözleşmesinde yer alan çocuk hakları konusunda öğretmenlerin ve yöneticilerin bilinç düzeyleri*. Yüksek lisans tezi. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Foulquie, P. (1994). *Pedagoji sözlüğü* (Çev. C. Karakaya). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Fountain, S. (1993). *It's only right. A Practical guidetol earningabout the Convention on the Rights of the Child*. UNICEF.
- Fraenkel, J. R., & Wallen, N. E. (2003). *How to design and evaluate research in education*, (5th Ed.). New York: McGraw-Hill.
- Franklin, B. (1993). *Çocuk hakları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Freud, S. (2012). *Dinin kökenleri*. İstanbul: Payel Yayınları.
- Gander, M. J., & Gardiner, H. W. (2004). *Çocuk ve ergen gelişimi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Geçtan, E. (1995). *Psikanaliz ve sonrası*. İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Gelir, E. (2009). *Ana baba tutumları, aile sosyal atomu ve cinsiyete göre ilköğretim altıncı sınıf öğrencilerinin öğrenilmiş çaresizlik ve akademik başarılarının incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Gemalmaz, B. (2005). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ve Türk hukunda çocuğun bedensel cezaya karşı korunması*. İstanbul: Legal Yayıncılık.

- George, D., & Mallery, M. (2010). *SPSS for windows step by step: A simple guide and reference*. Boston: Pearson.
- Giddens, A. (1998). *Sosyolojiye eleştirel bir yaklaşım*. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji: Kısa fakat eleştirel bir giriş*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Glaser, D. (2002). Emotional abuse and neglect (psychological maltreatment): a conceptual framework. *Child Abuse Negl*, 26, 697-714.
- Gökçedağ, S. (2001). *Lise öğrencilerinin okul başarıları ve kaygı düzeyi üzerinde anne baba tutumlarının etkilerinin belirlenip karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Gömleksiz, M., Kilimci, S., Vural, R. A., Demir, Ö., Koçoğlu-Meek, Ç., & Erdal, E. (2008). Okul bahçeleri mercek altında: şiddet ve çocuk hakları üzerine nitel bir çalışma. *İlköğretim Online*, 7(2).
- Güçtürk, Y., Kırımsoy, E., Özcebe, H., Salman, F. & Tatlıdil, A. (2008). *Hükümet dışı kuruluşlar için çocuk hakları sözleşmesi'nin uygulanmasını izleme ve raporlama el kitabı*. Ankara: Alp Ofset Matbaacılık.
- Gül, Ş., & Sözbilir, M. (2015). Fen ve matematik eğitimi alanında gerçekleştirilen ölçek geliştirme araştırmalarına yönelik tematik içerik analizi. *Eğitim ve Bilim*, 40, 85-102.
- Gülersoy, A. E. (2013). İdeal ders kitapları arayışında sosyal bilgiler ders kitaplarının bazı özellikler açısından incelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sport & Science Education*, 2(1), 8-26.
- Gülersoy, A. E. ve Semenderoğlu, A. (2005). Eski ve yeni 4-5. sınıf sosyal bilgiler öğretim programlarının değerlendirilmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*: 18, s.141-157.
- Güleş, F. (2013). Okul öncesi eğitimde fiziksel çevreye ilişkin kalite standartlarının belirlenmesi. Doktora Tezi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Konya.
- Gürses, İ. & Kılavuz, M. A. (2011). Erikson'un psiko-sosyal gelişim dönemleri teorisi açısından kuşaklararası din eğitimi ve iletişiminin önemi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(2), 153-166.
- Hamarta, S. (2007). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin sosyal problem çözme becerilerinin algılanan anne-baba tutumları açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Hammarberg, T. (2011). *Human rights in Europe: No grounds for complacency*. Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Hart, S.N., & Pavolich, Z. (1991). *Children's rights in education: An advocacy and protection*. Boston: Twayne.
- Hatun, Ş. (2002). *Yoksulluk ve çocuklar üzerine etkileri*. Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları.
- Hewstone, M., & Fincham, F., & Foster J. (2005). *Psychology*. United States of America: Blackwell Publishing.
- Hill, M., & Tisdall, K. (1997). *Children and society*. London: Longman.
- Hobbs, C. J., Hanks, H., & Wynne, J.M. (1993). *Child abuse and neglect*. In: *A clinician's handbook*. Edinburg: Churchill Livingstone.
- Hockley, L., & Gündes, S. (2004). *Film çözümlemesine Jungci yaklaşım*. İstanbul: Es Yayınları.
- Hodgkin, R., & Newell, P. (1998). *Çocuk haklarına dair sözleşme uygulama el kitabı*. Ankara.
- Horton, C. B. & Cruise, T. K. (2001). *Child abuse and neglect. The school's response*. New York: The Guilford Press.
- Howe, D. (2005). *Child abuse and neglect. Attachment, development and intervention*. New York: Palgrave Macmillan.
- Işıklı B. (2008). Çocuk istismarının toplumsal boyutu. *Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar Sempozyumu Kitabı* (s.156-163). İstanbul.
- İnan, A. N. (1995). Çocuk haklarına dair sözleşme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 44(4), 765-778.
- Inan, A. N. (1968). Çocuk hakları beyannamesi ilkelerinin türk hukuk sistemine etkisi. *AÜEFĐ*.
- İnsan Hakları Derneği. (2008). *Çocuk ihmali ve istismarını önleme öğretmenler ve aileler için eğitim kılavuzu*. Ankara: Berkay Ofset.
- İşcan, A., Arıkan, İ. B. ve Küçükaydın, M. A. (2013). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıkları ve okumaya ilişkin tutumları. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(11), 1-16
- Karaman Y. (1993). *İlkokul öğretmenlerinin gözlemlerine göre çocukların aileleri tarafından ihmal ve istismarları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Karaman- Kepenekçi, Y. (2003). İlköğretimde insan hakları ve sorumluluk eğitimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 34, 280-299.
- Karatay, H. (2010). İlköğretim öğrencilerinin okuduğunu kavrama ile bilişsel farkındalıkları. *Türklük Bilim Araştırmaları*, 27, 457-475.
- Kaya, S. Ö. (2011). *Öğretmen adaylarının çocuk hakları ile ilgili görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Kaymakçı, S. (2014). Hayat bilgisinde değerler eğitimi. İçinde Turan, R. ve Ulusoy, K. (Ed.), Farklı yönleriyle değerler eğitimi, (ss.367-389), Ankara: Pegem Akademi.
- Kent Kükürtçü, S. (2011). *5-6 yaş çocuklarının ailelerinin ve öğretmenlerinin kullandıkları disiplin yöntemlerinin çocuk hakları ile ilişkisinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Keskin, Y. (2008). *Türkiye’de sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimi: tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 programlarının etkililiğinin araştırılması*. Yayınlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Khoury-Kassabri, M., & Ben-Arieh, A. (2009). School climate and children's views of their rights: A multi-cultural perspective among Jewish and Arab adolescents. *Children and Youth Services Review*, 31(1), 97-103.
- Kızılırmak, K. (2015). *Ankara il merkezinde yaşayan 61-72 aylar arasında çocuğu olan annelerin, çocuk hakları ve anne olmaya ilişkin bilgi düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Koçoğlu, E. (2012). Cumhuriyetten günümüze insan hakları ve demokrasi kavramları açısından sosyal bilgiler dersi eğitim programının incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 1-20.
- Koşkunlu, Y. (2008). *Muzaffer İzgü’nün anneannemin akıl almaz maceraları serisindeki aile kavramının çocuk gelişimi açısından değerlendirilmesi*. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Köknel, Ö. (2010). *Kültür ve gençlik sorunları. Çocuk ve ergen eğitiminde anne baba tutumları*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Köknel, Ö. (2005). *Kaygıdan mutluluğa kişilik*. Ankara: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Krug E.G., Dahlberg, L. L., Mercy, J. A., Zwi, A. B., & Lozana, R. (2003). *World report on violence and health*. Geneva: World Health Organization.

- Kuş, Z., Merey, Z. ve Karatekin, K. (2011). *İlköğretim sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan değerler üzerine nitel bir çalışma (Milli eğitim yayınları örneği)*. Değerler Eğitimi Sempozyumunda sunulmuş bildiri, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi. Ekim 26–28, 2011, Eskişehir.
- Lawshe, C. H. (1975). A quantitative approach to content validity. *Personnel Psychology*, 28, 563-575.
- Lynch, M. (1991). Çocuk İstismarı ve İhmali, *Çocukların Kötü Muameleden Korunması 1. Ulusal Kongresi*, Ankara: Gözde Repro Ofset.
- Margolin, C. R. (1982). A survey of children's views on their rights. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 11(2), 96-100.
- McMillan, J.H., & Schumacher, S. (2006). *Research in education: Evidence-based inquiry*. London: Pearson.
- MEB (2018). Hayat bilgisi 1., 2., 3. sınıflar öğretim programı. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Melton, G. B. (1980). Children's concepts of their rights. *Journal of Clinical Child Psychology*, 186-190.
- Melton, G.B. (1982). *Teaching children about their rights. The rights of children: legal and psychological perspective*. Illinois: Charles C. Thomas Publishers.
- Merey, Z. (2012). *Türkiye ve ABD'deki sosyal bilgiler ders kitaplarında çocukların katılım haklarına yer verilme düzeyinin karşılaştırılması*. Doktora tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Merey, Z., Karatekin, K., & Kuş, Z. (2012). İlköğretimde vatandaşlık eğitimi: karşılaştırmalı bir çalışma. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(3).
- Merey, Z., Kuş, Z., & Karatekin, M. (2013). *Sosyal bilgiler ders kitaplarının çocukların bilgi edinme ve zararlı yayınlardan korunma hakkına yer verilmesi açısından değerlendirilmesi*. Türkiye ve Çocuk Medya Kongresi Bildiriler Kitabı, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Merey, Z., & Keçe, M. (2011). İlköğretim sosyal bilgiler kazanımlarının sosyal bilimler disiplinleri ve disiplinler arası anlayışa uygunluğunun belirlenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7, 110-139.
- Merey, Z., Kuş, Z., & Karatekin, K. (2012). Türkiye ve ABD ilköğretim sosyal bilgiler öğretim programlarının değerler eğitimi açısından karşılaştırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1613-1632.
- Merey, Z. (2017). *Çocuk hakları*. Ankara: Pegem Akademi

- Merter, M. (2014). *Nefis psikolojisi ve rüyaların dili*. İstanbul: Kaktüs Yayınları.
- Metin, M. (2016). Nicel veri toplama araçları. M. Metin (Eds.), *Kuramdan uygulamaya eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. 3. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- Mızrakçı Ş. (1994). *Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarına etki eden faktörler: demografik özellikleri, kendi yetiştiriliş tarzları, çocuk gelişimine ilişkin bilgi düzeyleri ve çocuğun mizacına ilişkin algıları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ege Üniversitesi, İzmir.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 4–5. sınıflar öğretim programı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2018). 2018 Sosyal bilgiler öğretim programı: 4-7. Sınıflar: <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354> adresinden 03.011.2018’de erişilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2018). 2018 Hayat bilgisi öğretim programı: 1-3. Sınıflar: <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=326> adresinden 03.11.2018’de erişilmiştir.
- Morine, S. L. (2000). *Children's and parents' attitudes towards children's rights and perceptions of family relationships*. Doctoral dissertation. National Library of Canada.
- Morrison, G.S. (2003). *Fundamentals of Early Childhood Education*. Upper Saddle River; New Jersey, Columbus, Ohio.
- Müftü, G. (2001). Çocukların hakları. *MEB Milli Eğitim Dergisi*, 151.
- Müftü, G. (2013). Çocukların hakları ve Birleşmiş Milletler çocuk haklarına dair sözleşme: Bir Tarihçe. *Milli Eğitim Dergisi*.
- Naftali, O. (2010). Caged golden canaries: Childhood, privacy and subjectivity in contemporary Urban. *Childhood*, 17(3), 297–311.
- Nalçacı, A. (2017). Drama: hayat bilgisi dersini hayata taşımanın yolu. *Pegem Atıf İndeksi*, 179-203.
- Nayır, F., & Kepenekci, Y. K. (2011). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında çocukların katılım hakları. *İlköğretim Online*, 10(1).
- Neslitürk, S. ve Ersoy, A. F. (2007). Okulöncesi öğretmen adaylarının çocuk haklarının öğretilmesine ilişkin görüşleri, *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 3(2), 245-257.
- Nutbrown, C. (1996). *Respectful educators-capable learners, children's rights and early education*. London: Paul Chapman Publishing Ltd.

- Oğuz,D., Çakıcı, I. & Kavas, S. (2011). Yükseköğretimde öğrencilerin çevre bilinci. *SDÜ Orman Fakültesi Dergisi*, 12, 34-39.
- Oktay, A. (2004). *Yaşamın sihirli yılları*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Onur, B. (1986). *Gelişim psikolojisi*. Ankara: İmge Yayınları.
- Onur, B. (2007). *Çocuk, tarih ve toplum*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Orend, B. (2002). Human rights: concept and context. Canada: Broadview Pres.
- Ortaş, İ. (2014). Türkiye ve dünyada kitap okuma değerlerinin karşılaştırması ve sosyal yaşamımıza etkileri. *Türk Kütüphaneciliği*, 28(3), 323-337.
- Orvin, G.H. (1997). *Ergenlik çağındaki çocuğunuzu anlamamanın yolları*. Ankara: HYB Yayıncılık.
- Osler, A., & Starkey, H. (1996). *Teacher education and human rights*. London: David Fulton Publishers.
- Osler, A. (1998). *Conflicts, controversy and caring: Young people's attitudes towards children's rights*. In C. Holden & N. Clough (Eds.). *Children as citizens: Education for participation*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Osler, A., & Starkey, H. (1998). Children's rights and citizenship: Some implications for the management of schools. *International Journal of Children's Rights*, 6(3), 313-333.
- Ovayolu, N., Uçan, Ö., ve Serindağ, S. (2007). Çocuklarda cinsel istismar ve etkileri. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 2 (4), 13-22..
- Özdemir, R. (2013). *Çocuk Eğitimi*. İstanbul: Semerkand Basım Yayın.
- Özen, Ş. (2008). *Okul öncesi eğitim ve aile: Anne ve babaların okul öncesi eğitiminden beklentileri*. Yüksek lisans tezi. Kafkas Üniversitesi, Kars.
- Özdamar, K. (2016). *Eğitim, sağlık ve davranış bilimlerinde ölçek ve test geliştirme yapısal eşitlik modellemesi*. Eskişehir: Nisan Kitabevi.
- Özdemir-Uluç, F. (2008). *İlköğretim programlarında çocuk hakları*. Doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özkan, Y., & Purutçuoğlu, E. (2011). Çocuk hakları: Haklarla çelişen çocuk yoksulluğu. *Journal of New World Sciences Academy*, 6(2), 218-228.
- Öztürk, A. (2008). Çocuk yoksulluğunda yaşama, sağlık ve beslenme hakları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 19(2), 67-80.

- Öztürk, A. (2009). Çocuğun cinsel istismarı ve aileyle çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(2), 89–98.
- Öztürk, M. A. (2010). An exploratory study on measuring educators' attitudes toward educational research. *Educational Research and Reviews*, 5(12), 758-769.
- Öztürk, A. (2017). Türkiye’de hayat bilgisi dersi öğretim programlarında çocukların katılım hakkı: tarihsel bir analiz. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017(27), 864-890.
- Pais, Marta Santos. “The protection of children from sexual exploitation Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography.” *The International Journal of Children’s Rights* 18 (2010): 551-566.
- Peterson-Badali, M., Morine, S. L., Ruck, M. D., & Slonim, N. (2004). Predictors of maternal and early adolescent attitudes toward children’s nurturance and selfdetermination rights. *Journal of Early Adolescence*, 24 (2), 159-179.
- PISA. (2015). PISA, 2015 Ulusal raporu. http://pisa.meb.gov.tr/wp-content/uploads/2014/11/PISA2015_UlusalRapor.pdf Erişim Tarihi:28.08.2018
- Polat, O. (2000). *İstanbul ve Türkiye genelinde güç koşullardaki çocuklar açısından çocuk haklarının durumu. 1.İstanbul Çocuk Kurultayı Bildiriler Kitabı*. İstanbul: Umut Matbaası.
- Polat, O. (2007). *Tüm boyutlarıyla çocuk istismarı: Tanımlar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Seçer, Z. Ş. & Arı R. (2003). Farklı ana baba tutumlarının çocukların psikososyal temelliprobem çözme becerilerine etkisinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 451-464.
- Reynaert, D., Bouverne-De Bie, M., & Vandeveld, S. (2010). Children, rights and social work. *Social Work & Society*, 8(1), 60-69.
- Rizzini, I., & Thapliyal, N. (2007). Young people’s perceptions and experiences of participation in Rio de Janeiro, Brazil. *Children, Youth and Environments*, 17, 74-92.
- Rogers, C.M., & Wrightsman, L.S. (1978). Attitudes toward children’s rights: Nurturance or self-determination?. *Journal of Social Issues*, 34(2), 59-68.
- Ruck, M. D. (1994). *Children’s understanding of nurturance and self-determination rights*. Unpublished Dissertation, Toronto University, Toronto, Canada.

- Ruck M. D., Abromavitch, R., & Keating, D. P. (1998). Children's and adolescents' understanding of rights: Balancing nurturance and self-determination. *Child Development*, 64(2), 404-417.
- Ruck, M. D., Tenenbaum, H., & Willenberg, I. (2011). South African mixed-race children's and mothers' judgments and reasoning about children's nurturance and self-determination rights. *Social Development*, 20(3), 517-535.
- Runyan, D., Corrine, W., & Ikeda, R. (2002). Child abuse and neglect by parents and other caregivers. In: World report on violence and health. Geneva, *World Health Organization*.
- Safran, M. (2011). *Sosyal bilgiler öğretimine bakış*, İçinde Bayram Tay ve Adem Öcal (Eds.), *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Serozan, R. (2005). *Çocuk hukuku*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Schultz, D. P., & Schultz, S. E. (2005). *Theories of personality (8 th edition)*. Wadsworth Cengage Learning.
- Shumba, A. (2003). Children's rights in schools: What do teachers know?. *Child Abuse Review*, 12, 251-260.
- Solmaz, F. (2002). *Lise son sınıf öğrencilerinin kimlik statüleri ile anne baba tutumları algılamaları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sönmez, Ö. F., & Görmez, E. (2016). Hayat bilgisi dersi öğretim programında vatandaşlık ve çocuk hakları. *Pegem Atıf İndeksi*, 471-498.
- Sözer, E. (1998). Sosyal bilgiler programının amaçları, ilkeleri ve temel özellikleri. *Sosyal bilgiler öğretimi*, 14-39.
- Sutton, P.B. (2003). *The relationship between parents' attitude toward children's rights, parenting styles, and children's right to sexuality education*. Unpublished Dissertation, Alliant International University, Fresno, California, USA.
- Şama, E. (2003). Öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumları. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 99-110.
- Şemin, R. (1976). *Karakter formasyonu*. İstanbul: Fen Fakültesi Basımevi.
- Şendil, G. & Demir, K. E. (2008). Ebeveyn tutum ölçeği. *Türk Psikoloji Yazıları*, 11 (21), 15-25.
- Şimşek, Ö. F. (2007). Yapısal eşitlik modellemesine giriş: Temel ilkeler ve LISREL uygulamaları. Ankara: Ekinoks.

- Şişman, M. (2002). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. Ankara: PegemA Yayınları.
- Şişman, Y. (2006). Sokakta çalışan çocukların yaşam koşulları ve gelecek beklentileri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 252-276.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics (5th Ed.)*. Boston: Allyn ve Bacon.
- Taner, Y., & Gökler, B. (2004). Çocuk istismarı ve ihmali: Psikiyatrik yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35, 82-86.
- Tanrıbilir, F. B. (2011). *Çocuk haklarının uluslararası korunması ve koruma mekanizmaları*. Yetkin Yayınları.
- Taylor, N., Smith, A. B., & Nairn, K. (2001). Rights important to young people: Secondary students and staff perspectives. *The International Journal of Children's Rights*, 9, 137-156.
- Temple, M.E. (1998). *The influence of age, parental education level and parental style on children's understanding of their nurturance and self determination*.
- Tereseviciene, M., & Jonyniene, Z. (2001). Students' perceptions of their rights in Lithuania. *School Psychology International*, 22, 152-173.
- Terzi Işık, Ş. (2000). *İlköğretim okulu altıncı sınıf öğrencilerinin kişilerarası problem çözme beceri algılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tezcan, M. (1979). Çocuk eğitiminde ailenin rolüne sosyolojik bir bakış. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 12(1), 127-135.
- Tezel-Şahin, F., & Cevher, F. N. (2007). *Türk toplumunda aile-çocuk ilişkilerini genel bir bakış*. ICANAS 38 (38.Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi), Ankara.
- Tezgel, R. (2006, Ekim). *Yeni ilköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programında insan hakları ve değer eğitimi*. II. Uygulamalı Etik Kongresi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Tezgel, R. (2008). *Yeni ilköğretim programlarında insan hakları vatandaşlık ve kentlilik eğitimi*. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Tıraşçı Y., Gören S. (2007). Çocuk istismarı ve ihmali. *Dicle Tıp Dergisi*, Diyarbakır, 34(1), 70-74.
- Tiryakioğlu, B. (1991). *Çocukların korunmasına ilişkin milletlerarası sözleşmeler ve Türk hukuku*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.

- Tiryakioğlu, B. (1991b). *Milletler arası özel hukukta çocuklara ilişkin kurallar*. Ankara: Başbakanlık A.A.K. Bilim Serisi.
- Tomanovic, S. (2003). Negotiating children's participation and autonomy within families. *International Journal of Children's Rights*, 11(1), 51-71.
- Topses, G. (2009). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Tor, H. (2010). Türkiye’de çocuk işçiliğinin boyutları. *Journal of World of Turks*, 2(2), 25-42.
- Torun, F. (2011). *Çocuk hakları öğretiminde oyun yönteminin başarıya, kalıcılığa ve tutuma etkisi* (Master's thesis, Adıyaman Üniversitesi).
- Turan, E. Z. (2013). Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen yetiştirme programlarına ilişkin kalite standartlarının belirlenmesi. Doktora Tezi, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Konya.
- Turanlı, K. (2004). *Birleşmiş milletler çocuk hakları sözleşmesi çerçevesinde çocuğun ekonomik sömürüden korunma hakkı*. Yüksek lisans tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Turla, A. (2002). Çocuk istismarı ve ihmali olgularında tıbbi yaklaşım. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Dergisi*, 19(4), 291-300.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2014). *İstatistiklerle çocuk*. Ankara: TÜİK.
- Türkyılmaz, M. (2012). *Gençlik romanlarının okuma becersine etkisi ve değerler aktarımı bakımından incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Gazi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Türkyılmaz, M. (2012). Bilgi iletişim teknolojilerinin okumaya yönelik tutuma etkisi. *Bilgi Dünyası*, 13(2), 477- 493.
- Twum-Danso, Afua. (2010). *Children’s Perceptions of Physical Punishment in Ghana*.
- Uçuş, Ş. (2009). *Çocuk hakları sözleşmesi’nin ilköğretim programlarındaki yeri ve sözleşmeye yönelik öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin görüşleri*. Yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uluslararası Çocuk Merkezi. (2012). *Etkinlik raporu (2010-2011)*. Ankara: UÇM.
- Uluslararası Çocuk Merkezi (2014). *Çocuğa karşı cinsel sömürü ve istismarın önlenmesi*: Politika Notu’nda. 24.03.2018 tarihinde [http:// www .cocuk haklari izleme.org/wp-content/uploads/policy-note-SVAC.pdf](http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/policy-note-SVAC.pdf) adresinden erişildi.

- Umucu Alpoğuz, D. (2014). Algılanan ana-baba tutumlarının ilköğretim öğrencilerinin okumaya yönelik tutumlarına ve Türkçe dersi akademik başarılarına etkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ahi evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.*
- UNICEF. (2007). *Çocuklara yönelik şiddetin ortadan kaldırılması parlamenterler için el kitabı.* UNICEF.
- UNICEF. (1998). *Çocuk haklarına dair sözleşme uygulama elkitabı.* Ankara: Ajans Türk Basın ve Basım.
- UNICEF. (2003). *Tamamı gözden geçirilmiş, çocuk haklarına dair sözleşme uygulama elkitabı.*
- UNICEF. (2003). *Çocuk istismarı ve ihmali.* İstanbul: Adli Tıp Kurumu Yayınları.
- UNICEF. (2015). *The state of world's children 2015: Reimagine the future: Innovation for every child.* New York: UNICEF Division of Communication.
- Unutkan, Ö. P. (2008). *İnsan hakları, çocuk hakları ve eğitimi.* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- URL-1. TBMM insan haklarını inceleme komisyonu, çocuk hakları sözleşmesi. <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/137-160.pdf> Erişim Tarihi: 18/06/2018
- URL-2. <https://www.neoldu.com/aileyle-birlikte-gecirilen-zamanin-cocuga-katkilari-15744h.htm>). Erişim Tarihi: 20.05.2018.
- URL-3. http://www.hurriyetaile.com/cocuk/cocuk-psikolojisi/cocugunuzu-disaridaki-tehlikelere-karsi-hazirlayin_13108.html. Erişim Tarihi: 23/04/2018.
- URL-4. <http://psikolojik.gen.tr/cocugun-ruhsal-gelisimi.html> Erişim Tarihi: 24.05.2018.
- URL-5. [https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/698b5-Gelisme-Hakki na-Dair-Bildiri.pdf](https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/698b5-Gelisme-Hakki_na-Dair-Bildiri.pdf). Erişim Tarihi: 25.03.2018.
- URL-6. https://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html. Erişim Tarihi: 24.05.2018.
- URL-7. <https://www.ntv.com.tr/saglik/asiri-korumaci-anne-babalar-cocuga-zarar-veriyor>. Erişim Tarihi: 11.02.2018.
- URL-8. www.childwelfare.gov Erişim Tarihi: 11.03.2018.
- US Department of Health and Human Services. (2013). Child maltreatment 2012. İnternet Kaynakları.
- Uslu, M. (2005). *Anne-baba eğitimi.* İstanbul: Elit Yayıncılık.

- Ülküer, N. (1993). *Herkes için eğitim hedefleri ve erken çocukluk ve okul evreleri*. Okulöncesi Eğitimi Yaygınlaştırma Semineri, İstanbul.
- Wadsworth, L. S. (1993). *Parental knowledge of their rights and the rights of their children as granted by the educational for all handicapped children*. Unpublished Master Thesis, Faculty of D'Youville College, New York, USA.
- Washington, F. (2010). *5-6 yaş grubu çocuklarına uygulanan aile katılımlı çocuk hakları eğitimi programının etkinliğinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Westerman, M. A. (1990). Coordination of maternal directives with preschoolers' behavior in compliance-problem and healthy dyads. *Developmental Psychology*, 26, 621-630.
- Wilson, F. R., Pan, W., & Donald, A. S. (2012). Recalculation of the Critical Values for Lawshe's Content Validity Ratio. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 45(3), 197-210,
- Wolfe, J. B. (1998). *The relation between mother's and children's understanding of rights*. Unpublished Dissertation, Toronto University, Toronto, Canada.
- Worsfold, V. L. (1974). A philosophical justification for children's rights. *Harvard Education Review*, 44(1), 142-157.
- WHO (2002). World report on violence and health. Child abuse and neglect by parents and other caregivers. *World Health Organization*, Geneva.
- Yalçın, N. (2011). *Türkiye'de çocuk istismarı ve çözüm önerileri*. Yüksek lisans projesi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yalın, H. İ. (2008). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Yalınkılıç, K. ve Ülper, H. (2011). *İlköğretim 6-7-8. sınıf öğrencilerinin okuma alışkanlık düzeyleri*, Samsun Sempozyumunda sunuldu. http://www.academia.edu/1346267/ilkogretim_6-8_sinif_ogrencilerinin_okuma_aliskanlik_duzeyleri. Erişim Tarihi: 27.08.2018.
- Yanbastı, G. (1996). *Kişilik kuramları*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Yaprak, B. (2007). *İlköğretim öğrencilerinin algıladıkları anne-baba tutumunun diskriminant analiziyle belirlenmesi ve benlik saygısı ile olan ilişkisinin değerlendirilmesi üzerine bir uygulama*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Yaşar, V. (2011). *Çocuğumuzu yetiştirirken*. İstanbul: Türdav Yayınları.

- Yavuzer, H. (2003). *Çocuğu tanımak ve anlamak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2010). *Yaygın anne baba tutumları*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Yavuzoğlu, H. (2009). *Ana-baba ve çocuk: Ailede çocuk eğitimi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yazgan, İnanç, B., & Yerlikaya, E. (2012). *Kişilik kuramları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Yeşil, R. (2002). *Okul ve ailede insan hakları ve demokrasi eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yeşilkayalı, E. (2014). *Ebeveynlerin çocuk haklarına yönelik tutumları ile ilköğretim öğrencilerinin ahlaki olgunluk ve hoşgörü eğilimleri arasındaki ilişki*. Doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Yeşilyaprak, B. (2006). *Eğitim psikolojisi: Gelişim-öğrenme-öğretim*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Yılmaz, A. (2009). Çocuk istismarı ve ihmali: Risk faktörleri ve çocukların Psiko-Sosyal Gelişimi Üzerindeki Etkileri. *Civil Academy Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 63-79.
- Yılmaz, A. (2012). *Öğretmen adaylarının elektrokimya konusundaki anlayışlarının belirlenmesi*. Yüksek lisans tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Erzurum.
- Yılmaz, A. (2018). Fen bilgisi öğretmen yetiştirme programlarında kalite standartlarının belirlenmesi: Ölçek geliştirme ve uygulama çalışması. Doktora tezi. Kastamonu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kastamonu.
- Yılmaz, B. (2009, Mayıs) *Çocuklarda okuma kültürünü geliştirmede ebeveyn ve öğretmenin rolü*. Çocuk ve Okuma Kültürü Sempozyumu, Ankara.
- Yılmaz, B. (2015). *Bir hastanede çalışan hemşirelerin çocuk ihmal ve istismarına yönelik bilgi ve yaklaşımlarının incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Yılmaz, F. (2014). *Ortaokul 6.7.8. sınıf öğrencilerinin algılanan ebeveyn tutumları ile sosyal duygusal öğrenme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, K. (2008). Constructivism: Its theoretical underpinnings, variations and implications for classroom instruction. *Educational Horizons*, 86(3), 161-172.

- Yöntem, E. (2015). Yükseköğretim kurumlarında görev yapan öğretim elemanlarının Bologna Süreci ve Türkiye yükseköğretim yeterlilikler çerçevesine ilişkin görüşleri (Kırıkkale üniversitesi örneği). Yüksek Lisans Tezi, *Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*. Kayseri.
- Yörükoğlu, A. (1998). *Çocuk ruh sağlığı: Çocuğun kişilik gelişimi, yetiştirilmesi ve ruhsal sorunları*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yurdağül, H. & Bayrak, F. (2012). Ölçek geliştirme çalışmalarında kapsam geçerlik ölçüleri: Kapsam geçerlik indeksi ve Kappa istatistiğinin karşılaştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 264-271.
- Yurtsever, M. (2009). *Ebevyn çocuk hakları tutum ölçeğinin geliştirilmesi ve ana babaların çocuk haklarına yönelik tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Yüter, A. (1999). *Çocuk yetiştirmede altın kurallar*. İstanbul: Türdev Basım.
- Zarrillo, J. J. (2016). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Çev. Ed. B. Tay ve S. B. Demir, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Zög, D. (2008). *Eğitim yönetimi ve denetimi bilim dalı öğrencilerin çocuk haklarını algılama düzeyleri ile akademik başarıları arasındaki ilişki*. (İstanbul ili Beyoğlu ilçesi örneği). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Beykent Üniversitesi, İstanbul.

EKLER

EK-1 – Uygulama İzinleri

EK-2 – Ebeveyn Çocuk Hakları Davranış Ölçeği (Nihai Ölçek)

Ek-3 - Madde Analizi Tablosu

EK-1 Uygulama İzinleri

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

Sayı : 16694033-044-E.21150

07/06/2017

Konu : Anket İzni

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Temel Eğitim Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Yakup KESAYAK'ın "Ebeveynlerin Çocuk Haklarını Uygulama Ölçeği" adlı yüksek lisans tez çalışması hakkında Kastamonu Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nün 05.06.2017 tarihli ve E.8274186 sayılı yazısı ekte gönderilmiştir.

Gereğini saygılarımla rica ederim.

e-imzalıdır

Prof. Dr. Sezgin AYAN
Rektör Yardımcısı

Ek: Yazı (1 Sayfa)

EK-1' in devamı

T.C.
KASTAMONU VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 75048956-44-E.8274186
Konu : Anket İzni (Yakup KESAYAK)

05.06.2017

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü)

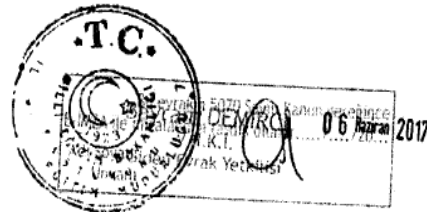
İlgi : 11.05.2017 tarihli ve 26350463-044-E.2934 sayılı yazınız.

İlgi yazınızda Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel Eğitim Anabilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Yakup KESAYAK'ın "Ebeveynlerin Çocuk Haklarını Uygulama Ölçeği" konulu anket çalışmasını ilimiz merkez ve ilçelerde bulunan okullarda uygulamak istediği belirtilmektedir.

Ancak söz konusu anketler okul ve kurumlarımızdaki öğrenci ve öğretmenlere uygulandığında izin onayı alınmakta olup, velilere uygulanan anketlere herhangi bir izin onayı alınmamaktadır.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Cengiz BAHÇACIOĞLU
İl Millî Eğitim Müdürü

Sarıclar Mah. Bayındır Sok. No:8 37100 Kastamonu
Telefon No: (0366) 214 1001 Faks No: (0366) 214 6494
e-Posta : bilgisayar37@meh.gov.tr
İnternet Adresi : www.kastamonu.meh.gov.tr

Bilgi için: Uğur GÖKNER
Mesur
Dahili : (121)

Mesut ŞEKER
Müdür Yardımcısı
(205)

EK-2 Ebeveyn Çocuk Hakları Davranış Ölçeği (Nihai Ölçek)

Değerli anne-babalar, yüksek lisans tezim için sizlerin görüşlerinize ihtiyaç duyulmuştur. Bunun için "**Kişisel Bilgi Formu**" ve "**Ebeveynlerin Çocuk Haklarını Uygulama Ölçeği**" hazırlanmıştır. Sizden soruları eksiksiz ve samimi olarak doldurmanız beklenmektedir. Ölçekte yer alan **(1)** hiç gerçekleştirmediğiniz davranışları, **(5)** ise her zaman yaptığınız davranışları belirtmektedir. **Lütfen yanıtsız ifade bırakmayınız.** Ölçekte kimlik bilgilerinizi yazmanıza gerek yoktur. Katkılarınızdan dolayı şimdiden çok teşekkür ederim.

Yakup KESAYAK
Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Sınıf Öğretmenliği Yüksek Lisans Öğrencisi

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1.	Ebeveynlik durumunuz : Anne ( ) Baba ( )
2.	Medeni durumunuz : Evliyim ( ) Boşandım ( ) Eşim Vefat Etti ( )
3.	Çocuğunuzun sınıfı : 1.Sınıf( ) 2.Sınıf( ) 3.Sınıf( ) 4.Sınıf( ) 5.Sınıf( ) 6.Sınıf( ) 7.Sınıf( ) 8.Sınıf( )
4.	Çocuğunuzun cinsiyeti : Kız ( ) Erkek ( )
5.	Toplam çocuk sayınız : 1 çocuk ( ) 2 çocuk ( ) 3 çocuk ( ) 4 ve daha fazla çocuk ( )
6.	Yaşınız : 20-30 arası( ) 31-40 arası( ) 41-50 arası( ) 51-60 arası ( )
7.	Doğup büyüdüğünüz yer : Köy ( ) Kasaba ( ) Küçük Şehir ( ) Büyük Şehir ( )
8.	Eğitim Düzeyiniz : İlkokul ( ) Ortaokul ( ) Lise ( ) Üniversite ve üstü ( )
9.	Mesleğiniz : Esnaf( ) Çiftçi( ) Memur( ) Özel Sektör( ) İşçi( ) Emekli( ) Çalışmıyor( )
10.	Aylık gelirinizi hangi seviyededir? Düşük ( ) Orta( ) Yüksek ( )
11.	Çocuğunuzun kendisine ait birodası var mı? Evet ( ) Hayır ( )
12.	Eve günlük gazete alıyor musunuz? Evet ( ) Hayır ( )
13.	Günde kaç saat televizyon izliyorsunuz? Hiç( ) 1-2 Saat( ) 3-5 Saat( ) 6-8 Saat( ) 8 ve Daha Fazla ( )
14.	Kitap okuma sıklığınız nedir? Hiç Okumuyorum( ) Ayda 1( ) Ayda 2-4( ) Ayda 5 ve Daha Fazla( )
15.	Kendinizi hangi aile tipine uygun görüyorsunuz? Baskıcı Aile ( ) İlgisiz Aile ( ) Aşırı Koruyucu Aile ( ) Tutarsız Aile ( ) Demokratik Aile ( )
16.	Çocuğunuzun günlük bilgisayar, tablet, cep telefonu, internet vb. kullanma süresi ne kadar? Hiç ( ) 1 - 2 Saat( ) 3 - 5 Saat( ) 6 - 8 Saat( ) 8 ve Daha Fazla ( )
17.	Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde çocuklarla ilgili hakların neler olduğunu biliyor musunuz? Evet( ) Hayır( )
18.	Çocuk Haklarına yönelik bilgi aldınız mı? Evet ( ) Hayır ( ) Aldıysanız nereden aldınız? .....
19.	Size göre Çocuk Hakları üzerinde etkili olan üç faktörü önem sırasına göre yazınız.1..... 2..... 3.....
20.	Bir öz değerlendirme yapmanız istense çocuğunuzun hangi haklarını ihmal ettiğinizi düşünüyorsunuz? .....

Ek-2'nin devamı

MADDE NO	EBEVEYNLERİN ÇOCUK HAKLARINI UYGULAMA ÖLÇEĞİ	Hemen Hemen Hiç	Nadiren	Ara sıra	Sık Sık	Her zaman
	ÖLÇEK MADDELERİ	1	2	3	4	5
1	Kendisini ilgilendiren konularda çocuğumun görüşlerini dikkate alırım.					
2	Çocuğuma duygularını benimle paylaşabilmesi için fırsat veririm.					
3	Akranlarıyla yaşadığı sorunları çözmesi için çocuğuma fırsat tanırım.					
4	Çocuğumun fikrine katılmadığımda katılmama nedenimi açıklarım.					
5	Evdeki kuralları belirlerken çocuğumun görüşlerini dikkate alırım.					
6	Çocuğum benimle konuşurken yaptığım işi bırakıp onu dikkatlice dinlerim.					
7	Çocuğuma karşı bir hata yaptığımda ondan özür dilerim.					
8	Oyuncaklarını arkadaşlarıyla paylaşması için çocuğumu teşvik ederim.					
9	Çocuğumun kendisini geliştirecek oyunlar oynamasını teşvik ederim.					
10	Çocuğumla oyun oynamak için zaman ayırırım.					
11	Çocuğuma temiz kıyafetler giydirmeye özen gösteririm.					
12	Çocuğumu hava koşullarına uygun giydiririm.					
13	Çocuğumun temiz su içmesini sağlarım.					
14	Çocuğumun yediği gıdaların temiz ve sağlıklı olmasına özen gösteririm.					
15	Çocuğumun kimlerle arkadaşlık yaptığını kontrol ederim.					
16	Akranlarıyla oyun oynaması için çocuğumu teşvik ederim.					
17	Evimize eşya alırken çocuğumun güvenliğini dikkate alırım.					
18	Çocuğumun açık havada oyun oynamasını teşvik ederim.					
19	Çocuğumun odasını düzenli olarak temizlerim.					
20	Çocuğumun bilgi kaynaklarına (internet, kitap, gazete vb.) ulaşabilmesi için gerekli koşulları sağlarım.					
21	Çocuğumu sinemaya/tiyatroya/müzeye götürürüm.					
22	Çocuğumla tarihi ve kültürel yerleri gezerim.					
23	Çocuğuma örnek olmak için yanında kitap okurum.					
24	Çocuğuma aldığım kitapları önce ben okurum.					
25	Çocuğumun okuldaki sosyal faaliyetlere katılması için öğretmenleriyle işbirliği yaparım.					
26	Çocuğum kitap okurken televizyonu kapatırım.					
27	Çocuğumun yanında eşimle tartışırım.					
28	Çocuğumun yanında sigara içerim.					
29	Çocuğumun yanında argo tabirler kullanırım.					
30	Çocuğuma hata yaptığında fiziksel şiddet uygularım.					
31	Kızdığım zaman çocuğuma hakaret içeren sözler söylerim.					

Ek-3 Maddelerin Analizi

Boyutlar	Maddeler	Faktör Yükleri	Toplam Varyans
Katılım	Kendisini ilgilendiren konularda çocuğumun görüşlerini dikkate alırım.	,713	16,483
	Çocuğuma duygularını benimle paylaşabilmesi için fırsat veririm.	,704	
	Akranlarıyla yaşadığı sorunları çözmesi için çocuğuma fırsat tanırım.	,718	
	Çocuğumun fikrine katılmadığımda katılmama nedenimi açıklarım.	,671	
	Evdeki kuralları belirlerken çocuğumun görüşlerini dikkate alırım.	,622	
	Çocuğum benimle konuşurken yaptığım işi bırakıp onu dikkatlice dinlerim.	,610	
	Çocuğuma karşı bir hata yaptığımda ondan özür dilerim.	,612	
	Oyuncaklarını arkadaşlarıyla paylaşması için çocuğumu teşvik ederim.	,637	
	Çocuğumun kendisini geliştirecek oyunlar oynamasını teşvik ederim.	,660	
	Çocuğumla oyun oynamak için zaman ayırırım.	,545	
	Çocuğumun odasına girmeden önce kapısını çalarım.**	,415	
	Çocuğumun sorularını ilgiyle cevaplarım.**	,426	
Yaşama	Çocuğuma yaşına uygun sorumluluklar veririm.*		13,733
	Çocuğuma temiz kıyafetler giydirmeye özen gösteririm.	,719	
	Çocuğumu hava koşullarına uygun giydiririm.	,738	
	Çocuğumun temiz su içmesini sağlarım.	,758	
	Çocuğumun yediği gıdaların temiz ve sağlıklı olmasına özen gösteririm.	,820	
	Çocuğumun kimlerle arkadaşlık yaptığını kontrol ederim.	,762	
	Akranlarıyla oyun oynaması için çocuğumu teşvik ederim.	,669	
	Evimize eşya alırken çocuğumun güvenliğini dikkate alırım.	,595	
	Çocuğumun açık havada oyun oynamasını teşvik ederim.	,702	
	Çocuğumun odasını düzenli olarak temizlerim.	,593	
	Çocuğumun bilgi kaynaklarına (internet, kitap, gazete vb.) ulaşabilmesi için gerekli koşulları sağlarım.	,730	
	Çocuğuma oyuncak almadan önce zararlı olup olmadığını kontrol ederim.**	,384	
Gelişim	Çocuğumun zararlı yiyecekleri (cips, kola vb.) tüketmesine izin vermem.**	,448	12,131
	Çocuğumun düzenli olarak sebze-meyve yemesini sağlarım.**	,491	
	Çocuğumun dişlerini düzenli olarak fırçalamasını sağlarım.*		
	Çocuğumun izlediği çizgi filmleri kontrol ederim.*		
	Çocuğumu sinemaya/tiyatroya/müzeye götürürüm.	,801	
	Çocuğumla tarihi ve kültürel yerleri gezerim.	,809	
	Çocuğuma örnek olmak için yanında kitap okurum.	,775	
	Çocuğuma aldığım kitapları önce ben okurum.	,879	
	Çocuğumun okuldaki sosyal faaliyetlere katılması için öğretmenleriyle işbirliği yaparım.	,748	
	Çocuğum kitap okurken televizyonu kapatırım.	,697	
	Çocuğumu yaşına uygun bir saatte yatırırım.**	,373	
	Çocuğumu ilgi duyduğu konularda (resim, müzik vb) desteklerim.**	,403	
Koruma	Çocuğumun ödevlerini kontrol ederim.*		10,825
	Çocuğum hakkında bilgi almak için öğretmenleriyle görüşürüm.*		
	Çocuğumu tasarruf yapmaya özendirim.**	,484	
	Çocuğumun yanında eşimle tartışırım.	,773	
	Çocuğumun yanında sigara içerim.	,861	
	Çocuğumun yanında argo tabirler kullanırım.	,879	
	Çocuğuma hata yaptığında fiziksel şiddet uygulamırım.	,841	
	Kızdığım zaman çocuğuma hakaret içeren sözler söylerim.	,709	
	Teknolojik aletlerin (bilgisayar, tablet, telefon vb.) zararlarından çocuğumu korurum.**	,425	
	Çocuğumun okulunda gerekli güvenlik tedbirlerinin alınıp alınmadığını kontrol ederim.**	,448	
	Ailece izlediğimiz televizyon programlarının çocuğuma uygun olup olmadığına dikkat ederim.**	,440	
	Çocuğuma sigara ve uyuşturucu maddelerin zararları hakkında bilgi veririm.*		
	Çocuğumun okuduğu okulun fiziksel koşullarına dikkat ederim.*		
Açıklanan Toplam Varyans			53,173

*Lawshe (1975) tekniği kullanılarak alınan uzman görüşü sonucu elenmiştir.

** Açımlayıcı faktör analizi sonucu madde faktör yük değerleri 0,50 ve altında bulunan değerler çıkarılmıştır. Bu değer ilgili literatürde 0,32 olarak belirtilmiş olsa da yapılan çalışmalarda bu değer yüksek tutulmasının çalışmanın niteliğini olumlu yönde etkilediği belirtilmektedir.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Yakup KESAYAK
 Doğum Yeri ve Yılı : Kastamonu / 07.01.1985
 Medeni Hali : Bekâr
 Yabancı Dili : İngilizce
 E-posta : yakupkesayak@gmail.com

Eğitim Durumu (Kurum ve Yıl)

Lise : Kastamonu Abdurrahman Paşa Lisesi / 2003
 Lisans : Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi / 2007

Mesleki Deneyim

Görev Yeri : Muş Uygulama Okulu ve İş Eğitim Merkezi
 Muş/Merkez 11.02.2011 - 07.09.2011
 Görev Yeri : Taşköprü Yatılı Bölge Ortaokulu-Müdür Yardımcısı
 Taşköprü/Kastamonu 07.09.2011 - Halen

Yayınları

Karatekin, K., Çapkın, Ö. & Kesayak, Y. (11-14 Mayıs, 2016). Sınıf Öğretmenlerinin Özel Alan Yeterlikleri Hakkındaki Öz Değerlendirmeleri. *15. Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, *Muğla/Türkiye*. (Özet Bildiri).